

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE

Igors Trofimovs

**ATSEVIŠĶU AR ĪPAŠUMA APDRAUDĒJUMU
SAISTĪTU NOZIEGUMU IDENTIFICĒŠANAS UN
ATKLĀŠANAS PROBLEMĀTIKA**

**Promocijas darbs izstrādāts zinātniskā
doktora grāda iegūšanai tiesību zinātnes
kriminālistikas un operatīvās darbības teorijas apakšnozarē**

Daugavpils, 2022

Promocijas darbs izstrādāts Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Tiesību katedrā

Zinātniskais vadītājs:

Dr.iur., profesors **Vitolds Zahars**,
Daugavpils Universitāte, Latvija

Oficiālie recenzenti:

1. Dr.iur., profesors **Andrejs Vilks**,
Rīgas Stradiņa Universitāte, Latvija
2. Dr.iur., profesors **Alvydas Šakočius**,
ģen.Jonas Žemaitis Militārā akadēmija, Lietuva
3. Dr.iur., profesors **Ryšardas Burda**,
Kazimiero Simonavičiaus Universitāte, Lietuva

Promocijas darba aizstāvēšana notiks 2022.gada 18.martā plkst. 14:00 Daugavpils Universitātes Tiesību zinātnes promocijas padomes atklātā sēdē Daugavpilī, Parādes ielā 1a, 130. auditorijā.

Ar promocijas darbu var iepazīties Daugavpils Universitātes Fundamentālajā bibliotēkā, Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, DU interneta mājas lapā – www.du.lv

Daugavpils Universitātes Promocijas padomes sekretārs:

Dr.iur. asoc. profesors Anatolijs Kriviņš

Anotācija

Robežu caurspīdīgums, iespēja viegli šķērsot robežu robežpārkāpējiem, straujā transporta tīklu attīstība un citi ar globalizācijas procesiem saistītie izaicinājumi zibenīgi uzplaukstošā tehnoloģiskajā laikmetā rada ne tikai jaunas iespējas aktīvai valstu sadarbībai ekonomikas, politikas un kultūras jomā, bet arī nopietnus draudus sabiedrības drošībai kā nacionālajā, tā arī starptautiskajā līmenī. Notiek nepārtraukta sacensība starp jaunāko tehnoloģiju ieviešanu noziegumu identificēšanas un atklāšanas jomā un profesionālās noziedzības pārstāvju aktivitātēm, kas vērstas uz nozieguma pēdu veidošanās novēršanu vai efektīvu slēpšanu. To novēršanas un apkarošanas zinātniski metodoloģiskā bāze, līdz ar Latvijas Policijas akadēmijas likvidāciju 2009.gadā un vadošo operatīvās darbības teorijas un kriminālistikas taktikas speciālistu zinātniskās darbības apturēšanu, pārdzīvo zināmu stagnāciju, bet kriminogēnā situācija un noziegumu izdarīšanas paņēmieni un instrumentārijs pa šo laiku ir būtiski mainījies. Tas prasa ne tikai rūpīgu situācijas analīzi šajā jomā, bet arī, pamatojoties uz to, jaunu metožu ieviešanu un to izmantošanas iespēju pastāvīgu pilnveidi.

Promocijas darba mērķis: veikt atsevišķu ar īpašuma apdraudējumu saistīto noziegumu analīzi, identificējot to atklāšanas problēmas un izstrādājot to efektīvus risinājumus, tādējādi veicinot sabiedrības un indivīda drošības garantēšanu.

Promocijas darba objekts – operatīvās darbības un kriminālistikas taktikas pasākumu izmantošana noziedzīgo nodarījumu atklāšanā un izmeklēšanā. Uz minētā objekta likumsakarību izzināšanas rezultātu pamata autors piedāvā mūsdienu apstākļiem atbilstošu kriminālistisko metodiku noziegumu, kuros apdraudējuma objekts ir transportlīdzekļi, reliģiskie priekšmeti un modernas krāpšanas, kuru īstenošanas laikā tiek izmantoti mūsdienīgi tehniskie līdzekļi un jaunas tehnoloģijas, atklāšanai. Izpētes rezultāti šajā daļā var tikt izmantoti kriminālistikas un operatīvās darbības teorijas turpmākai attīstībai.

Savukārt pētījuma rezultātā izveidotās atziņas par specializētā studiju kursa „Operatīvās darbības psiholoģija” teorētisko pamatojumu prasa turpmāku pārbaudi.

Atslēgas vārdi: atsevišķu noziegumu kriminoloģiskais un krimināltiesiskais raksturojums, noziegumu izmeklēšanas metodika, operatīvās darbības, izmeklēšanas kriminālistiskais raksturojums, pret darbība izmeklēšanai, sadarbības iespējas.

Annotation

Border transparency, ability that illegal border trespassers may cross borders easily, rapid development of transport networks, as well as other challenges related to globalization processes in the swiftly booming technological age. These all circumstances create not only new opportunities for active economic, political and cultural cooperation between countries, but also cause serious threats to public security both at national, and international level. There is a constant competition between the introduction of the latest technologies in the field of crime identification and detection, and the activities of the representatives of professional criminality aimed at elimination, prevention or effective hiding of formation of crime traces. The scientific and methodological basis for prevention and combating thereof is experiencing some stagnation after the shutdown of the Police Academy of Latvia in 2009 and bringing to a stop the scientific activities of the leading specialists in the field of theory of operational activities and criminalistics tactics. Meanwhile, criminogenic situation, methods and tools of committing crimes have changed significantly. This requires not only a thorough analysis of the situation in this area, but also, according to the analysis, the introduction of new methods and continuous development of their application.

The aim of the doctoral thesis is to perform an analysis of certain crimes related to property threats, identifying the problems of their detection and developing effective solutions, in that way promoting the security of society and individuals.

The object of the doctoral thesis is the use of measures of operational activities and criminalistics tactics in detection and investigation of criminal offenses. Based on the results of finding out the regularities of the mentioned object, the author offers for detection of crimes the criminalistics methodology, which corresponds to the contemporary circumstances. In such crimes, the threat objects are vehicles, religious items, and entities and persons exposed to up-to-date fraud actions, and where latter-day technical means and advanced technologies are used. The research results in this part may be used for the further development of criminalistics and theory of operational activities.

In its turn, the findings developed as a result of the research about the theoretical substantiation of the specialized study course “Psychology of Operational Activity” require further examination.

Keywords: criminological and criminal legal characterization of certain crimes, methodology of crime investigation, operational activities, criminalistics characterization of investigation, counteraction to investigation, opportunities for cooperation.

Saīsinājumu saraksts

- AFIS** – automātiskā pirkstu nospiedumu identifikācijas sistēma (angļu valodā: Automatic Fingerprint Identification System)
- ANO** – Apvienoto Nāciju Organizācija
- UNODC** – Apvienoto Nāciju Organizācijas Narkotiku un noziedzības apkarošanas birojs (angļu valodā: United Nations Office on Drugs and Crime)
- AWF** – analītiskie darba faili (angļu valodā: analytical work files)
- CEPOL** - Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūras iespēja
- CSDD** – valsts akciju sabiedrība Ceļu satiksmes drošības direkcija
- Dievnami** – katoļu baznīcas, luterāņu baznīcas, pareizticīgo baznīcas, vecticībnieku kopienas lūgšanu nami, sinagogas, klosteri, un citas kulta celtnes un reliģiskās darbības veikšanas vietas
- DNS** – dezoksiribonukleīnskābes
- ECT** – Eiropas Cilvēktiesību tiesa
- EIROPOLS** – Eiropas Policijas birojs
- EIS** – Eiropas informācijas sistēma
- EMS** – mobilās ierīces un datu nesēju esošais uzlabotais ziņojumapmaiņas pakalpojums
- ENŽ** – Elektroniskais notikumu žurnāls
- ES** – Eiropas Savienība
- EST** Eiropas Savienības Tiesa
- FRONTEx** – krasta apsardzes aģentūra Frontex (angļu valodā: European Border and Coast Guard Agency Frontex)
- Garīdznieki** – arhibīskaps, bīskaps, mācītājs, diakons, rabīns un citi
- GKRPP** – Galvenā kriminālpolicijas pārvalde
- GPS** – globālās pozicionēšanas sistēma (angļu valodā: Global Positioning System)
- GSM** – globālā mobilo sakaru sistēma (angļu valodā: Global System for Mobile communications)
- IeM IC** – Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs
- IHS** – Iekšlietu ministrijas Informācijas centra Integrētā iekšlietu informācijas sistēma
- IMEI** – Starptautiskās mobilās iekārtas identitātes numurs (angļu valodā: International Mobile Equipment Identity)
- INTERPOLs** – Starptautiskā kriminālpolicijas organizācija (angļu valodā: the International Criminal Police Organization)
- Konvencija** – Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija
- KPL** – Kriminālprocesa likums
- Krievijas PFSR kriminālkodekss** – Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas kriminālkodekss (pieņemts 1926.gadā)

Krievijas Sodu likumi – jaunie Sodu likumi, kurus 1903. gada 22. martā apstiprināja cars Nikolajs II. (krievu valodā: Уголовное уложение 1903 года)

Latvijas KK – Latvijas Kriminālkodekss

Latvijas PSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika

MMS – mobilās ierīces un datu nesēju atmiņā esošas multivides ziņapmaiņas pakalpojums

NATO – Ziemeļatlantijas Līguma organizācija (angļu valodā: North Atlantic Treaty Organization)

Nolikums - Krievijas Nolikums par kriminālsodiem un labošanas līdzekļiem (krievu valodā: Уложение о наказанияхъ уголовныхъ и исправительныхъ)

OCG – Organizētās noziedzības grupas

ODL – Operatīvās darbības likums

PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

SIM-karte – abonenta identifikācijas modulis (angļu valodā: Subscriber Identity Module)

SIS – Šengenas valstu Informācijas sistēma

SMS – mobilās ierīces īsziņas (angļu valodā: Short Message Service)

SMV – transportlīdzekļu datu bāze (angļu valodā: Stolen Motor Vehicle)

SOCTA - Eiropas Savienības nopietnas un organizētas noziedzības draudu novērtējums (angļu valodā: European Union serious and organised crime threat assessment)

TIS – Tiesu informatīvā sistēma

TIR - Starptautiskie autopārvadājumi (angļu valodā: Transport International Routier)

UNESCO – Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija (angļu valodā: United Nations Educational, Science and Culture Organization)

VIN – transportlīdzekļa identifikācijas numurs (angļu valodā: Vehicle Identification Number)

ZDB – Ziņojumu datu bāze

Saturs

Ievads.....	9
1. Atsevišķu mantisko noziegumu vispārējs raksturojums pārrobežu aspektā.....	16
1.1. Transportlīdzekļu prettiesiskas atsavināšanas kriminoloģiskais un krimināltiesiskais raksturojums	20
1.2. Krāpšanas kriminoloģiskais un krimināltiesiskais raksturojums	27
1.3. Ar kultūras objektiem saistītu noziegumu kriminoloģiskais un krimināltiesiskais raksturojums	35
2. Operatīvās darbības iespēju izmantošana noziegumu identificēšanā un atklāšanā	46
2.1. Operatīvās darbības tiesiskā regulējuma pilnveidošana Latvijā.....	47
2.2. Cilvēktiesību ierobežojumu samērīguma principa ievērošana, veicot operatīvās darbības pasākumus	55
2.3. Psiholoģijas zināšanu nozīme operatīvās darbības teorijā un praksē	62
3. Kriminālistiskās teorijas pielietojšanas iespējas atsevišķu nozieguma veidu atklāšanā.....	72
3.1. Kriminālistiskās metodikas jēdziens	72
3.2. Atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodikas saturs.....	73
3.3. Noziegumu, kas saistīti ar prettiesiski atsavinātu transportlīdzekļu apriti, izmeklēšanas metodikas saturs	76
3.3.1. Noziegumu, kas saistīti ar pretlikumīgi atsavinātu transportlīdzekļu apriti, izmeklēšanas kriminālistiskais raksturojums	77
3.3.2. Sākotnējo izmeklēšanas darbību un tām sekojošo operatīvās darbības pasākumu taktikas izklāsts	86
3.3.3. Tālāko izmeklēšanas pasākumu taktikas īpatnības	91
3.3.4. Zādzību no transportlīdzekļa izmeklēšanas metodika.....	108
3.3.5. Transportlīdzekļu nolaupšanas izmeklēšanas metodika.....	110
3.3.6. Transportlīdzekļu krāpšanas izmeklēšanas metodika.....	112
3.3.7. Transportlīdzekļu apdrošināšanas krāpšanas izmeklēšanas metodika	113
3.4. Ar krāpšanām saistīto noziegumu izmeklēšanas metodikas saturs	115
3.4.1. Attālinātas komerciālās krāpšanas kriminālistiskais raksturojums.....	116
3.4.2. Sākotnējo un tālāko izmeklēšanas pasākumu taktikas īpatnības	121
3.5. Reliģisko priekšmetu zādzību izmeklēšanas metodikas saturs	124
3.5.1. Reliģisko priekšmetu zādzību kriminālistiskais raksturojums.....	124
3.5.2. Sākotnējo un tālāko izmeklēšanas pasākumu taktikas īpatnības	129
3.6. Pretdarbība izmeklēšanai un tās pārvarēšanas ceļi.....	131
3.6.1. Pretdarbības izmeklēšanai jēdziens, saturs un subjekti.....	131
3.6.2. Pretdarbības izmeklēšanai slēptās un netiešās formas un to īstenošanas veidi ...	134

3.6.3. Izmeklēšanas pret darbības pārvarēšanas līdzekļi un metodes.....	139
4. Sadarbības iespējas ar citiem policijas dienestiem un citām tiesībsardzības iestādēm	
kriminālmeklēšanas procesā	144
4.1. Sadarbība starp Valsts policijas dienestiem	144
4.2. Valsts policijas un citu tiesībsardzības iestāžu sadarbības iespēju izmantošana	149
4.3. Interpola, Eiropola un citu institūciju sadarbības iespējas ar Valsts policiju	154
4.3.1. Interpola iespējas	154
4.3.2. Eiropola iespējas	157
4.3.3. Šengenas Konvencijas dalībvalstu iespējas.....	158
4.3.4. Eiropas Savienības Tiesībsardzības apmācības aģentūras iespējas	160
4.3.5. Sadarbība ar citām institūcijām un trešajām valstīm	162
Aizstāvēšanai izvirzītās tēzes, secinājumi un priekšlikumi.....	168
Izmantoto informācijas avotu saraksts	179

IEVADS

Promocijas darba temats: ATSEVIŠĶU AR ĪPAŠUMA APDRAUDĒJUMU SAISTĪTU NOZIEGUMU IDENTIFICĒŠANAS UN ATKLĀŠANAS PROBLEMĀTIKA.

Promocijas darba temata aktualitāte ir cieši saistīta ar noziedzīgo grupējumu vidū izplatītāko pret īpašumu vērsto noziedzīgo nodarījumu apdraudējuma izpēti Latvijas un Eiropas Ekonomiskās zonas valstu kontekstā. Iepēja viegli šķērsot robežas, straujā transporta tīklu attīstība un citi ar globalizācijas procesiem saistītie izaicinājumi zibenīgi uzplaukstošā tehnoloģiskajā laikmetā rada ne tikai jaunas iespējas aktīvai valstu sadarbībai ekonomikas, politikas un kultūras jomā, bet arī nopietnus draudus sabiedrības drošībai kā nacionālajā, tā arī starptautiskajā līmenī. Moderno tehnoloģiju ieviešana un attīstība zināmā mērā sekmēja arī organizētās noziedzības pārstāvju pielāgošanos situācijai. Notiek nepārtraukta sacensība starp jaunāko tehnoloģiju ieviešanu noziegumu identificēšanas un atklāšanas jomā un profesionālās noziedzības pārstāvju aktivitātēm, kas vērstas uz nozieguma pēdu veidošanās novēršanu vai efektīvu slēpšanu.

Jaunākā pieejamā informācija liecina par to, ka visnozīmīgāko peļņu nesošie noziedzīgie nodarījumi kļūst aizvien profesionālāk sagatavoti un izsmalcinātāki. Taču to novēršanas un apkarošanas zinātniski metodoloģiskā bāze līdz ar Latvijas Policijas akadēmijas likvidāciju 2009.gadā un vadošo operatīvās darbības teorijas un kriminalistikas taktikas speciālistu aiziešanu pārdzīvo zināmu stagnāciju. Pēdējie nozīmīgākie pētījumi vairumā nozieguma veidu atklāšanas jomā tika veikti gandrīz 20 gadus atpakaļ („Kriminālistiskā metodika” – autoru grupa A.Kavaliera vadībā). Nav nepieciešamības skaidrot, ka kriminogēnā situācija un noziegumu izdarīšanas paņēmieni un instrumentārijs pa šo laiku ir būtiski mainījies. Tas prasa ne tikai rūpīgu situācijas analīzi šajā jomā, bet arī, pamatojoties uz to, jaunu metožu ieviešanu un to izmantošanas iespēju pastāvīgu pilnveidi.

Zinātniskie un zinātniski praktiskie pētījumi šajā jomā veido noziedzības apkarošanas, bet dažos gadījumos arī novēršanas (operatīvās darbības preventīvie pasākumi), metodoloģisko bāzi.

Promocijas darba **novitāti** nosaka aktualitātes noziedzības izplatības jomā un noziedzīgo aktivitāšu attīstības dinamika, kas rada nepieciešamību attīstīt ne tikai lietišķos, bet arī fundamentālos pētījumus noziedzīgo nodarījumu identificēšanas un atklāšanas sfērā. Daži organizētās noziedzības veidi, kā cilvēktirdzniecība, narkotisko vielu un ieroču nelegālā aprīte, arī noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācija, pastāvīgi atrodas sabiedrības un līdz ar to arī lietišķo un zinātnisko pētījumu uzmanības fokusā. Savukārt virkne pietiekami bīstamu un diezgan populāru profesionālās noziedzības veidu uz šo brīdi tiek mazāk pētīti, neskatoties uz to nozīmīgo finansiālo daļu kopējā noziegumu struktūrā. Par tādiem noziedzīgiem nodarījumiem, kuriem bez visa augstāk aprakstītā, piemīt arī vērā ņemama starptautiskā

komponente, var uzskatīt:

- transportlīdzekļu zādzības;
- krāpšanu, pielietojot mūsdienīgas tehnoloģijas;
- kultūras objektu zādzību.

Visiem šiem nodarījumiem ir raksturīga arī prettiesiska noziedzīga nodarījuma priekšmeta pārvietošana starptautiskajā telpā.

Promocijas darba mērķis: veikt atsevišķu ar īpašuma apdraudējumu saistīto noziegumu analīzi, identificējot to atklāšanas problēmas un izstrādājot to efektīvus risinājumus, tādējādi veicinot sabiedrības un indivīda drošības garantēšanu.

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, tika izvirzīti šādi **uzdevumi**:

- veikt pētāmo noziedzīgo nodarījumu satura analīzi nacionālajā un starptautiskajā aspektā;
- analizēt pētāmo noziedzīgo nodarījuma veidu atklāšanas un izmeklēšanas metodes un taktiku;
- identificēt un izanalizēt pēdējo gadu laikā konstatētās problēmas un izaicinājumus pētāmo noziedzīgo nodarījumu atklāšanā un izmeklēšanā;
- pamatojoties uz detalizētu pētāmo noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas īpatnību izpēti, izstrādāt efektīvas un laikmetam atbilstošas to identificēšanas metodes.

Promocijas darba objekts – operatīvās darbības un kriminālistikas taktikas pasākumu izmantošana noziedzīgo nodarījumu atklāšanā un izmeklēšanā.

Promocijas darba priekšmets – atsevišķu noziedzīgo nodarījumu identificēšanas un atklāšanas problēmas un to novēršana.

Pētījuma mērķa sasniegšanai tiek formulēti šādi **padziļinātas izpētes jautājumi**:

1. Kādas raksturīgākās problēmas noziegumu atklāšanas un novēršanas jomā iezīmējās pēdējo 30 gadu laikā?
2. Kā izmainījās pret īpašumu vērsto noziegumu identificēšanas un atklāšanas taktika pēdējo 30 gadu laikā?
3. Kādas jaunas operatīvā darba un kriminālistikas taktikas metodes varētu uzskatīt par perspektīvākajām pret īpašumu vērsto noziegumu identificēšanas un atklāšanas jomā?

Promocijas darba struktūra:

- pirmajā nodaļā tiek analizēta atsevišķu mantisko noziegumu kriminoloģisko un krimināltiesisko raksturojumu būtība dažādos vēstures posmos, kā arī tiek veikta atsevišķu mantisko noziegumu jēdzienu un to satura izpēte;
- otrajā nodaļā tiek veikts zinātnisks un teorētisks pētījums par operatīvās darbības tiesisko regulējumu un cilvēktiesību principu ievērošanu šajā jomā Latvijā un ārvalstīs, kā arī nodaļā aplūkota psiholoģisko zināšanu nozīme operatīvajā darbā;
- trešajā nodaļā tiek veikta atsevišķu mantisko noziegumu īstenošanas un izmeklēšanas

mehānisma izzināšana, kas veido zinātnisko pamatu darbā formulētajām rekomendācijām šo noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanai;

- ceturtajā nodaļā tiek analizētas sadarbības iespējas kriminālmeklēšanas procesā, tiek identificēti pozitīvās prakses piemēri un izstrādāti priekšlikumi.

Promocijas darba teorētisko pamatu veido izmantotie tiesību normatīvie akti, zinātniskā literatūra, Valsts policijas, Interpola, Eiropola, tiesu un citu tiesībaizsardzības iestāžu prakse, judikatūra, periodika un citi izziņas avoti.

Pētījuma mērķa un izvirzīto uzdevumu sasniegšanai autors izvēlējās dažāda veida izziņas avotus, no kuriem ar īpašu nozīmīgumu pētāmās tēmas izpētē izceļas A.Kavaliera, J.Ivančika, A.Vilka, U.Krastiņa, V.Liholajas, S.Kaijas, R.Baloža, J.Konovalova, L.Makana, J.Teivāna-Treinovska, V.Zahara, J.Zīles, A.Evardsona, S.Čepona, A.Lācītes, J.Mašošina, D.Mežuļa, U.Miķelsona, J.Neimaņa, Ē.Krutovas, I.Sokolovskas monogrāfijas un zinātniskie raksti.

No ārvalstu pētniekiem aktīvāk pētāmajai problēmātikai pievērsās: A.James (Apvienotā Karaliste), Inge S.Bleka, Lawrence J.Fennell, Barry A.J.Fisher (Amerikas Savienotās Valstis), T.Averjanova, R.Belkins, N.Aleksejevs, I.Krilovs, J.Kornouhovs, J.Rosinskis, I.Koževņikovs, V.Bajahčevs, L.Butorins, D.Samokvasovs, V. Meščerjakovs, G.Siņilovs (Krievijas Federācija), A.Hakberdijs (Uzbekistāna), u.c.

Promocijas darba izstrādē autors izmanto vairākas **tiesību normu interpretācijas metodes**:

- **gramatisko interpretācijas metodi**, lai izzinātu tiesiskā regulējuma specifiskos aspektus attiecībā uz atsevišķiem pret īpašumu vērsto noziedzīgiem nodarījumiem, noskaidrotu šo tiesību normu jēgu no valodnieciskā viedokļa;
- **vēsturisko interpretācijas metodi**, lai noskaidrotu tiesiskā regulējuma un tiesu prakses atšķirības un kopsakarības pret īpašumu vērsto noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā un izmeklēšanā dažādos vēstures posmos;
- **sistēmisko interpretācijas metodi**, lai noskaidrotu Krimināllikuma normu, kas paredz atbildību par mantiska rakstura noziedzīgiem nodarījumiem, darbību kopējā tiesību normu sistēmā;
- **teleoloģisko interpretācijas metodi**, lai noskaidrotu tiesību normu jēgu, ar kuru tās izstrādātāji centās sasniegt lietderīgāko un taisnīgāko krimināltiesisko attiecību noregulējumu, ievērojot humānisma principus.

Tika izmantotas arī sekojošas **vispārējās zinātniskās pētniecības metodes**:

- **salīdzināšanas metode**, lai noskaidrotu izmeklējamās noziedzīgās darbības mehānisma atšķirīgās un kopīgās iezīmes, izpētītu attiecīgos jēdzienus, salīdzinātu to izpratnes nevienādīgumu dažādos zinātniskajos darbos. Salīdzināšanas metode ir izmantota arī, lai apkopotu un salīdzinātu pastāvošo tiesu praksi un normatīvo regulējumu dažādās valstīs;

- **vēsturiskā metode**, lai izzinātu pētāmo noziedzīgo nodarījumu veidu dinamiku sabiedrības attīstības gaitā, to mehānisma attīstību, kā arī to apkarošanas krimināltiesiskos risinājumus. Taču lielāka uzmanība tiks veltīta pētāmo noziedzīgo nodarījumu novēršanas, identificēšanas un atklāšanas pasākumu un metožu attīstībai, pielāgojoties mainīgajai noziedzīgajai videi;
- **analīzes un sintēzes metode**, lai pētītu nacionālos, starptautiskos un ārvalstu normatīvos aktus, juridisko praksi, dažāda veida zinātniskās publikācijas, kompetento iestāžu un darba grupu atzinumus, secinājumus un ieteikumus. Izmantojot analītisko metodi, tiks pētīts dažādu jēdzienu, parādību un kriminalistisku darbību saturs un tā elementi. Analīze veido teorētisko pamatu secinājumiem un novērtējumiem. Savukārt ar sintēzes palīdzību tiek veidota promocijas darba struktūra, pētījuma rezultātu harmoniska iekļaušana darba saturā un zinātnisko tēžu un priekšlikumu formulēšana;
- **indukcijas un dedukcijas metodes** tika izmantotas visā pētījumā, lai apstrādātu pietiekami lielu informācijas apjomu. Ar indukcijas metodes palīdzību autors nonāca pie vispārīgiem atzinumiem par atsevišķu noziedzīgu nodarījumu veidu saturu un attīstības dinamiku. Savukārt ar dedukcijas metodes palīdzību tika iegūtas jaunas zināšanas par noziedzīgo nodarījumu mehānismu, noskaidrotas tiesību aizsardzības iestāžu darba nepilnības un izvirzīti priekšlikumi konstatēto trūkumu un neatbilstību novēršanai, lai nodrošinātu efektīvu pētāmo noziedzīgo nodarījumu identificēšanu un apkarošanu;
- **modelēšanas** metode tika izmantota, lai izzinātu noziedzīgās darbības, kriminālistiskās darbības un pret darbību izmeklēšanai struktūru, izveidotu kriminālistisko situāciju modeļus un izstrādātu efektīvus šo situāciju risinājumus pirms attiecīgs noziedzīgs nodarījums tiek veikts (apsteidzošie, preventīvie pasākumi). Modelēšanas metode tika izmantota kopsakarā ar analīzes un sintēzes metodēm. Balstoties uz liela apjoma informācijas avotu izpēti un padziļinātu analīzi, tika izdarīti loģiski vispārinājumi un izvirzīti no tiem izrietoši priekšlikumi normatīvā regulējuma un prakses pilnveidei.

Promocijas darbā izmantoto svešvalodu avotu tulkojumu latviešu valodā veica autors.

Promocijas darba rezultāti tika **aprobēti** autora mācību grāmatā, 14 publikācijās, no kurām 10 tika prezentētas starptautiskās zinātniskās konferencēs. Hirša indekss (*h-index*) – 2.

Promocijas darba autora publikāciju saraksts:

1. Trofimovs I. Kibernozieģumu kategorijā ietilpstošo nodarījumu klasifikācija. Daugavpils Universitātes 7.Starptautiskās zinātniskās konferences zinātnisko rakstu krājums, Daugavpils, Akadēmiskais apgāds „SAULE”, 2013, 212. - 221.lpp. ISBN 978-9984-14-638-6.
2. Trofimovs I. Ierobežojumu samērība ar leģitīmo mērķi.-Baltijas starptautiskās akadēmijas III Starptautiskā jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskās konferences zinātnisko rakstu krājums, Rēzekne, BSA, 2013, 355.-359.lpp. ISBN 978-9984-47-077-1.

3. Trofimovs I. Interpol and Europol tools in crime detection in Latvia and Criminal police cooperation with colleagues in other countries. Academy of criminalistic and police studies. - Belgrade, ArtGribiĉ Illustrated Studio, 2014, Tom II, Volume II. ISBN 978-86-7020-190-3, 111-119 pages.
4. Trofimovs I. Moderno tehnoloģiju izmantošanas attīstības iespējas Operatīvās darbības likuma kontekstā. Valsts policijas koledžas IV Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. - Rīga: VPK, 2015. ISBN 978-9984-14-186-7, 109.-125.lpp.
5. Trofimovs I. Pierādīšanas aspekti administratīvo pārkāpumu lietvedībā nelegālo alkoholisko dzērienu tirdzniecības apkarošanas jomā.-Administratīvā un kriminālā justīcija: 37.-48.lpp. ISSN 1407-2971, 2016 4 (77), Rīga, Baltijas Starptautiskās akadēmijas un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Izdevums, 2016.
6. Trofimovs I. Ceļu satiksmes negadījumi un to pierādīšanas īpatnības. - Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. Rīga, Rīga Stradiņa Universitāte, 2016, Nr.3(6), ISSN 2256-0548, 51.-69.lpp.
7. Trofimovs I. Psiholoģija operatīvajā darbībā. - Administratīvā un Kriminālā Justīcija: Baltijas Starptautiskās akadēmijas un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas izdevums. Rīga, 2017 1 (78), ISSN 1407-2971, 47.-58.lpp.
8. Trofimovs I. Ivančiks J., National security strengthening through the operational activities law.-Journal of Security and Sustainability Issues, ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online, 2017, 6(3), 2017, Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2017.6.3\(6\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2017.6.3(6)), 391-400 pages, (SCOPUS database).
9. Trofimovs I. Ivančiks J., Psychological aspects of operational and investigative activities as a factor of strengthening of national security.-Journal of Security and Sustainability Issues, ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online, 2017, 7.(1): Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2017.7.1\(5\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2017.7.1(5)), 55-65 pages, (SCOPUS database).
10. Trofimovs I. Atsevišķu mantisko noziegumu vispārējs raksturojums pārrobežu aspektā, Valsts policijas koledžas V Starptautiskās zinātniski-praktiskās konferences materiālu krājums, Rīga: VPK, 2018. ISBN 978-9934-8717-9-5.
11. Trofimovs I., Ivančiks J., Teivāns-Treinovskis J. Evaluations of security measures and impact of globalization on characteristics of particular property crimes.-Journal of Security and Sustainability Issues, ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online, 2019, 8 (4), Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4\(2\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4(2)), 569-579 pages, (SCOPUS database).
12. Trofimovs I. Noziegumu, kas saistīti ar prettiesiski atsavinātu transportlīdzekļu apriti, izmeklēšana. Mācību līdzeklis. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2020. 84 lpp. ISBN 978-9984-14-914-1.

13. Trofimovs I. Ar reliģiskiem priekšmetiem saistītu noziegumu raksturojums, Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis. A daļa: Humanitārās un sociālās zinātnes, 74.sējums, 3.numurs, Rīga, 2020, 114.-132.lpp. ISSN 1407-0081.
14. Trofimovs I., Teivāns-Treinovskis J. Impact of globalization on the cooperation related to the investigation of transnational crimes.-Journal of Security and Sustainability Issues, ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online, 2020, 10.2.(5): Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2020.10.2\(5\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2020.10.2(5)), 423-435 pages, (SCOPUS database).**Piedalīšanās starptautiskās zinātniskās konferencēs**
 1. Baltijas Starptautiskā akadēmija, Latvijas Mākslas akadēmija Latgales filiāle, Baltijas Psiholoģijas un Menedžmenta augstskola, Varšavas Sociālās Administrācijas Augstskola, „Austrumlatvijas radošo pakalpojumu centrs”, Krievijas Federācijas palātas sistēmanalīzes valsts zinātniski pētnieciskais institūts, III Starptautiskā jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskā konference, “Izaicinājumu un iespēju laiks: problēmas, risinājumi, perspektīvas”, 16.05-18.05.2013., Rēzekne – Rīga, uzstāšanās tēma „Ierobežojumu samērība ar leģitīmo mērķi”.
 2. Academy of criminalistic and police studies, International scientific conference „Archibald Reiss Days”, 3-4 March 2014, Belgrade, Serbia, topic of speech „Interpol and Europol tools in crime detection in Latvia and Criminal police cooperation with colleagues in other countries”.
 3. Daugavpils Universitātes 9.Starptautiskā zinātniskā konference “Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2014”, 17.10.-18.10.2014., uzstāšanās tēma „Operatīvās darbības likuma pilnveidošanas problēmas saistībā ar integrēšanos Eiropas Savienības tiesību sistēmā”.
 4. Valsts policijas koledžas IV Starptautiskā zinātniskā konference “Moderno tehnoloģiju izmantošana tiesībsardzības institūciju darbā un to darbinieku izglītošanā”, 6.10-7.10.2015., uzstāšanās tēma “Moderno tehnoloģiju izmantošanas attīstības iespējas Operatīvās darbības likuma kontekstā”.
 5. Daugavpils Universitātes 11.Starptautiskā zinātniskā konference “Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2016”, 14.10.-15.10.2016., uzstāšanās tēma „Operatīvās darbības psiholoģijas jēdziens un nozīme”.
 6. Daugavpils Universitātes 12.Starptautiskā zinātniskā konference “Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2017”, 20.10.-21.10.2017., uzstāšanās tēma „Ārvalstu normatīvais regulējums operatīvās darbības jomā”.
 7. Valsts policijas koledžas V Starptautiskā zinātniskā konference „Valsts iekšējās drošības 100 gadu evolūcija. Attīstība. Dinamika. Problemātika”, 10.10.-11.10. 2018., uzstāšanās tēma “Atsevišķu mantisko noziegumu vispārējs raksturojums pārrobežu aspektā”.

8. Daugavpils Universitātes 61.Starptautiskā zinātniskā konference, 11.04.-12.04.2019., uzstāšanās tēma „Separate types of crime investigation methodology”.
9. Daugavpils Universitātes 62.Starptautiskā zinātniskā konference, 28.05.-29.05.2020., uzstāšanās tēma „Faktori, kas ietekmē liecību veidošanos”.
10. 35th Eurasia Business and Economics Society Conference, April 7-9, 2021, Rome, Italy, presented a paper online entitled “Influence on national security of the suddenness factor in the process of criminal investigation”.
11. European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL) & Mykolas Romeris University Lithuania, Science conference, 5-7 May 2021, online, „Pandemic Effects on Law Enforcement Training & Practice: Taking early stock from a research perspective”.
12. European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL) & The Innovation by Law Enforcement Agencies Networking (ILEAnet), Conference 2021, 9-11 June 2021, online, „EUCrimACon 21 - European Criminal Analysis”.
13. CEPOL e-seminārs, 13 October 2021, online, „22/2021 MTIC/VAT fraud between several EU countries in the used car trade”.

1. ATSEVIŠĶU MANTISKO NOZIEGUMU VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS PĀRROBEŽU ASPEKTĀ

Noziedzīgi nodarījumi pret īpašumu jeb mantiskie noziedzīgi nodarījumi atšķiras no citiem noziedzīgiem nodarījumiem ar nozieguma apdraudējuma priekšmetu – īpašumu. Šie noziedzīgie nodarījumi apdraud fizisko un juridisko personu īpašumu un viņu mantiskās intereses. Tie pārkāpj gadsimtiem ilgo principu par privātīpašuma neaizskaramību. Noziedzīgi nodarījumi pret īpašumu ietver virkni dažādu noziedzīgu darbību, ko galvenokārt veic ļoti mobilie OCG un citi noziedznieki, kas darbojas visā ES. Pastāvīgi pieaugošais ziņoto laupījumu skaits pēdējos gados ir īpaša problēma daudzās dalībvalstīs.¹

Latvijas Republikas Satversmes 8.nodaļā ir noteiktas vispārējās cilvēktiesības, viena no tām ir īpašuma tiesības. „Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. (..) Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu.”² Šajā sakarā īpaša nozīme ir faktam, ka Latvijas Republikas Satversme atrodas normatīvo aktu hierarhijas augstākajā pozīcijā, respektīvi, tas ir normatīvais tiesību akts ar augstāko juridisko spēku.

Tātad noziedzīga nodarījuma rezultātā apdraudētās īpašuma tiesības garantē valsts un nodrošina tiesību aizsardzības iestādes. Kvantitatīvi vislielāko grupu veido noziedzīgie nodarījumi, kurus var izdarīt tikai mantkārības nolūkā, un vairākums no tiem izpaužas kā svešas mantas prettiesiska izņemšana no likumīgā valdījuma, nolūkā rīkoties ar šo vērtību kā ar savu. Tādi noziedzīgie nodarījumi ir zādzības, laupīšanas, izspiešanas, krāpšanas, kuri kopā veido vairāk kā pusi no visiem nodarījumiem³, Latvijā tie sastāda ap 62% no kopējā noziegumu skaita⁴. Starp noziedzīgiem nodarījumiem, kas vērsti pret īpašumu, vislielāko īpatsvaru ieņem zādzības un krāpšanas – 86% no kopējā noziegumu skaita⁵. Ar mantkārīgu nolūku izdarītie noziedzīgie nodarījumi ir pētīti un iedalīti atkarībā no to tiešā apdraudējuma objekta, īstenošanas paņēmiena un nozieguma subjekta īpašībām un subjektu skaita. Balstoties uz šiem pētījumiem ir izstrādātas kriminālistikas metodikas, kas kalpo noziedzīgu nodarījumu identificēšanas un atklāšanas mērķiem. Līdztekus straujākai tehnoloģiju attīstībai pasaulē, arī noziedznieki attīstās un izmanto modernākas tehnoloģijas noziedzīgu nodarījumu veikšanai. Parādās jauni apdraudējuma objekti un jauni apdraudējuma īstenošanas paņēmieni, kuru atklāšanai būtu

¹ Teivāns-Treinovskis J., Trofimovs I. Impact of globalization on the cooperation related to the investigation of transnational crimes.-Journal of security and sustainability issues, 2020, 10.2.(5), Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2020.10.2\(5\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2020.10.2(5)), (SCOPUS database), [aplūkots 1.04.2021.], pages 423-435.

² Latvijas Republikas Satversme Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 15.02.1922. Latvijas Vēstnesis, Nr.43. 01.07.1993. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980>, [aplūkots 28.03.2021.], 105.p.

³ Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. Mācību grāmata. Kriminālistika III daļa.- Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. 105.lpp.

⁴ Pārskats par valstī reģistrētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem iedalījumā pēc administratīvās teritorijas no 01.01.2020. līdz 31.12.2020. Par mums. Publikācijas un pārskati. Kriminālā statistika. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/lv/kriminala-statistika>, [aplūkots 15.04.2021.].

⁵ Statistiskā informācija par noziedzības līmeni Lietuvā, Latvijā un Igaunijā 2019.gada janvāris-decembris. Par mums. Publikācijas un pārskati. Situācija Baltijas valstīs. Informācijas centrs. Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/sites/iciem/files/kopeja_kriminalstatistika_2019_4_ceturksnis_latvian.pdf, [aplūkots 04.04.2021.].

nepieciešams izstrādāt laikmetam atbilstīgas kriminālistikas metodikas. Tās ir absolūti nepieciešamas, jo organizētajai noziedzībai ir ļoti lieli, starptautiski pieejami finansu resursi, vismodernākās tehnoloģijas un, visbeidzot, cilvēki, kas ir gatavi veikt jebkura veida pasūtījuma noziegumus. Tikko ir iznācis Europol sagatavots SOCTA 2021.gada ziņojums (tāds iznāk reizi četros gados). Tajā ir iezīmētas organizētās noziedzības līnijas: 80 procenti organizētās noziedzības resursu ir legālajā biznesā, tajā viņi gūst legālus ienākumus. Taču 20 procenti viņu resursu ir orientēti uz nelegālo sektoru, viņu pielāgošanās mehānismi ir ļoti elastīgi, lai gūtu maksimālu peļņu. Neviena noziedzīgs grupējums vairs nespecializējas kādā vienā nozarē, viņi pelna daudzās nozarēs. Līdz ar minēto, tiesībsardzības iestādēm jāveic efektīvi preventīvi pasākumi šāda veida noziedzīgu nodarījumu apkarošanai un novēršanai, tām jābūt nodrošinātām ar augstu tehnisko, tehnoloģisko un intelektuālo kapacitāti.⁶

Latvijas teritorijā zādzība bija sodāma gan pēc kristietības pieņemšanas⁷ latviešu ciltī 13.gadsimtā – Livonijas laikā (13. – 16.gs.), gan Polijas-Lietuvas atkarībā (1561 – 1795) Lībekas un Magdeburgas tiesībās⁸, Lietuvas statūtos⁹, gan Zviedru laikos (1629-1721).

Pēc 1721.gada Nīstades miera līguma (zviedru valodā: *Freden i Nystad*) starp Krievijas caristi un Zviedrijas Karalisti mūsdienu Latvijas teritorija nonāca Krievijas impērijas sastāvā, kuras teritorijā par izdarītiem noziegumiem sauca pie atbildības pēc Viskrievijas Lielkņaza Ivana Vasiļjeviča (krievu valodā: *князя великого Ивана Васильевича всея Руси*) 1497.gada Sodu likuma (krievu valodā: *Судебникъ 1497г.*)¹⁰. 1846.gada 1.maijā Krievijas impērijas Baltijas provincēs stājās spēkā Nolikums. Taču strauji attīstoties ekonomikai un sociālajām tiesībām, radās pavisam jauna krimināllikuma nepieciešamība un 1903.gada 22.martā cars Nikolajs II apstiprināja Krievijas Sodu likumus.

Krievijas Sodu likumi bija efektīvi un bija spēkā visā Latvijas teritorijā. Pat vācu okupācijas vara, uzskatot, ka 1903.gada Krievijas Sodu likumi ir efektīvāki, noteica, ka tie ar 1917.gada 14.maiju stājas spēkā visā Latvijas teritorijā. Latvijai kļūstot neatkarīgai, ar 1918.gada 6.decembra likumu 1903.gada Sodu likumi tika ieviesti arī Latvijā.¹¹ Tas bija Sodu likumu pirmais izdevums valsts valodā, likuma teksts bija atstāts negrozīts, un tikai paskaidrojumā zem katra atsevišķa likuma panta norādīts, ciktāl šis likums varētu attiekties uz Latviju¹², atmetot nevajadzīgās un toreizējai situācijai neatbilstošās normas.

⁶ Key Developments European Union Serious and organised crime threat assessment (SOCTA 2021) Europol. - Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/socta/2021/organised-crime-groups.html>, [aplūkots 1.04.2021.].

⁷ Штейман И. Из истории государства и права Латвии. – Рига: SIA „JUMI”, 2005. С.9.

⁸ Brežgo V. Dīnaburgas pilsētas privilēģija 1582.gads. – Daugavpils: Latgales Pētniecības institūts, 2009. 31.lpp.

⁹ Штейман И. Из истории государства и права Латвии – Рига: SIA „JUMI”, 2005., С.27.

¹⁰ Самоквасовъ Д.Я. Курсъ исторіи рускаго права. – Москва: Типографія Императорскаго Московскаго Университета, 1908. Pieejams: <https://books.google.lv/books?isbn=5446075331>, [aplūkots 17.02.2021.], С.408.

¹¹ Mežulis D. Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība. - Rīga: Jumava, 1997. 31.lpp.

¹² 1903.gada 22.marta Sodu likumi. Rīga, Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. 1930. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12811903_gada_22_marta_sodu_likumi_1930_sn234990.pdf, [aplūkots 22.02.2020.], Priekšvārds pirmam izdevumam.

Pēc vairāk kā 13 gadu neatlaidīga darba Latvijas juristi izstrādāja jaunu Sodu likumu, kurš stājās spēkā 1933.gada 1.augustā. Jaunajā Sodu likumā par pamatu likti 1903.gada Sodu likumi, kā arī ievēroti Šveices (1918.g.), Čehoslovākijas (1926.g.), Vācijas (1927.g.) un Itālijas (1930.g.) jaunizstrādātos kodeksos ieviestie principi.¹³ Jaunajā Sodu likumā tika precizēti atsevišķi jēdzieni un sistematizēti kvalificējošie apstākļi, vecā likuma 687 pamatpantu vietā jaunais Sodu likums aptvēra 584 pantus.

Pēc Latvijas okupācijas un iekļaušanas PSRS sastāvā, ar 1940.gada 6.novembra PSRS Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētāja Mihaila Kaļiņina parakstītu dekrētu¹⁴ Latvijas teritorijā pagaidu lietošanā ieviesa Krievijas kriminālkodeksu. Šis Krievijas kriminālkodekss Latvijā stājās spēkā 1940.gada 26.novembrī.¹⁵ Otrā pasaules kara laikā vācu okupācijas pārvalde Latvijas teritorijā atjaunoja 1933.gada Sodu likuma darbību. Taču pēc vācu atkāpšanās atkal darbojās Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas kara laika likumi un 1926.gada Krievijas kriminālkodekss, kas ar atsevišķiem grozījumiem bija spēkā līdz pat 1961.gadam.

Saskaņā ar PSRS 1957.gada 11.februāra likumu, kas kriminālkodeksu izstrādāšanu nodeva savienoto republiku kompetencē, sākās kriminālkodeksa projekta izstrādāšana.¹⁶ Latvijas PSR kriminālkodekss stājās spēkā 1961.gada 1.aprīlī.

Atbilstoši valsts politiskajai un ekonomiskajai situācijai ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes Prezidija 1990.gada 18.oktobra lēmumu tika izveidota darba grupa astoņu juristu sastāvā jauna krimināllikuma projekta izstrādāšanai.¹⁷ Ar Augstākās Padomes 1991.gada 22.augusta likumu „Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas PSR Kriminālkodeksā un Latvijas PSR Kriminālprocesa kodeksā”¹⁸ Latvijas PSR Kriminālkodekss tiek uzskatīts par Latvijas KK un izdarīti būtiski grozījumi.¹⁹ Piemēram, atšķirībā no Latvijas PSR

¹³ Sodu likums 1933.gada 24.aprīlī. Pieņemts Ministru kabinets Latvijas Republikas Satversmes 81.panta kārtībā 24.04.1933. Spēkā no 01.08.1933. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12831933_gada_24_aprila_sodu_likums_1934_sn113455.pdf, [aplūkots 22.02.2020.], Priekšvārds.

¹⁴ Указ Президиума Верховного Совета СССР от 6 ноября 1940 года «О временном применении уголовного, гражданского и трудового законодательства РСФСР на территории Литовской, Латвийской и Эстонской Советских Социалистических Республик». Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938 г. — июль 1956 г., под ред. к.ю.н. Мандельштам Ю. И. — Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1956. Pieejams: https://ru.wikisource.org/wiki/Страница:Sbornik_zakonov_1938-1956.djvu/61 [aplūkots skatīts 21.03.2020.], C.28.

¹⁵ Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes 1940.gada 25.novembra paziņojums par KPFSR Kriminālā, Kriminālprocesa, Civilā, Civilprocesa, Darba likumu un Laulības, ģimenes un aizbildnības likumu kodeksa piemērošanu Latvijas PSR teritorijā. Okupācijas varu politika Latvijā, 1939 -1991. Dokumentu krāj/Latvijas Valsts arhīvs. – Rīga: Nordik, 1999. 122.lpp.

¹⁶ Уголовный кодекс Латвийской Советской Социалистической Республики. Закон Латвийской ССР. 06.01.1961. Ведомости Верховного Совета и Правительства Латвийской ССР. 1961. Nr.3. М-во юстиции ЛатвССР. – Рига: Авотс, 1983. С.247.

¹⁷ Krastiņš U. Krimināllikumam 10 gadi: tapšana, attīstība un perspektīva. Juridiskā zinātne: Latvijas Universitātes žurnāls Nr. 1. - Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010. 7.lpp.

¹⁸ Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas PSR kriminālkodeksā un Latvijas PSR kriminālprocesa kodeksā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 22.08.1991. Stājās spēkā: 22.08.1991. "Ziņotājs", Nr.33/34., 29.08.1991. Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=68680>, [aplūkots 21.03.2020.].

¹⁹ Mežulis D. Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība - Rīga: Jumava, 1997. 36-41.lpp.

Kriminālkodeksā noteiktajam – atbildība par slepenu (139.pants) un atklātu zādzību (140.pants), līdzīgi kā Sodū likumā (546. pants), tika apvienota viena 139.panta normas ietvaros.

1998.gada 17.jūnijā Latvijas Republikas Saeima pieņēma Latvijā pašreiz spēkā esošo Krimināllikumu. 1998.gada 15.oktobrī LR Saeima pieņēma likumu – „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību”.²⁰ Tika noteikts, ka Krimināllikums stājas spēkā no 1999.gada 1.aprīļa, un līdz ar to spēku zaudēja iepriekšējais Latvijas KK. Krimināltiesību normu sadalījums Krimināllikuma vispārīgajā un sevišķajā daļā netika mainīts, bet tika veiktas izmaiņas normu izvietojumā.²¹ Atsevišķi krimināltiesību institūtu normatīvi tika paplašināti un detalizēti izstrādāti, kā arī tika mainīti uzsvāri uz apdraudēto interešu nozīmīgumu. Vispārīgajā daļā tika izveidotas jaunas nodaļas, kurās paredzēti nosacījumi nepilngadīgo kriminālatbildībai; medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas nosacījumi; atsevišķā nodaļā tika sagrupēti apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību; atsevišķās nodaļās tika sadalītas normas, kurās paredzēta soda noteikšana un atbrīvošana no kriminālatbildības un soda. Sevišķajā daļā tika izveidotas jaunas nodaļas, savukārt nodaļās normas tika pārgrupētas.²² Tā, piemēram, pirmajā nodaļā tika atstāti noziegumi pret valsti. Atbilstoši Latvijas valsts starptautiskajām saistībām tika izveidota jauna nodaļa – noziegumi pret cilvēci, genocīds, noziegumi pret mieru un kara noziegumi.

Latvijas KK divas sevišķās daļas nodaļas – noziegumi pret valsts un sabiedrisko īpašumu, kā arī noziegumi pret pilsoņu personisko īpašumu – tika apvienotas vienā nodaļā – noziedzīgi nodarījumi pret īpašumu. Lai sakārtotu saimniecisko darbību jaunos ekonomiskajos apstākļos, tika izveidota jauna nodaļa – noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā. Bez tam, ievērojot starptautiskās saistības, tika izveidota nozīmīga nodaļa – noziedzīgi nodarījumi pret dabas vidi. Šā pētījuma ierobežotā apjoma dēļ nav iespējams norādīt uz visiem jauninājumiem un uzlabojumiem, kurus likumdevējs izdarīja jaunajā Krimināllikumā.

Darba autors no noziedzīgiem nodarījumiem pret īpašumu identificēja izpētei paaugstinātas sabiedriskās bīstamības pakāpes noziegumus ar pārrobežu aspektu: noziedzīgie nodarījumi ar transportlīdzekli kā apdraudējuma objektu; zādzības no kultūras objektiem, kur apdraudējuma objekti ir dievnami vai reliģiskie priekšmeti; krāpšanas, kuru īstenošanas laikā tiek izmantoti mūsdienīgi tehniskie līdzekļi un jaunās tehnoloģijas. Paaugstinātā sabiedriskā bīstamība izpaužas: cietušajiem radīto ievērojamo materiālo zaudējumu apstākļi; cietušie ir sociāli neaizsargātas personas (pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem par 2020.gadu 547 762 personas, jeb 82,5% valsts pensiju saņēmēju²³, saņem pensiju mazāk nekā 500 EUR²⁴); ar lielu

²⁰ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību. Latvijas Republikas likums. Pieņemts 15.10.1998. Spēkā no 05.11.1998., Latvijas Vēstnesis, Nr.331/332., 04.11.1998. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50539>, [aplūkots 21.03.2020.]. 1.lpp.

²¹ Krastiņš U. Krimināllikumam 10 gadi: tapšana, attīstība un perspektīva. Juridiskā zinātne: Latvijas Universitātes žurnāls Nr. 1. - Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010. 5-23.lpp.

²² Turpat, 24.lpp.

²³ Pensionāru skaits. Latvijas oficiālā statistika. Pieejams: http://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_OD/OSP_OD__sociala__socdr__pensijas/SD010c.px/table/tableViewLayout1/, [aplūkots 14.04.2021.].

rezonansi masu medijos un sabiedrībā; apdraudējuma objektam ir garīgā vērtība; sērījveida pazīmes; recidīvistu īpatsvars; noziedzīgie starptautiskie sakari; modernu tehnoloģiju izmantošana. Bet pārrobežu aspekts izpaužas kā: identificētie noziegumi var sākties vienā valstī, turpināties citās valstīs un beigties citā valstī; nozagtie priekšmeti realizēti ne nozieguma izdarīšanas valstī; noziegumu īsteno vairāku valstu valsts piederīgie.

1.1. Transportlīdzekļu prettiesiskas atsavināšanas kriminoloģiskais un krimināltiesiskais raksturojums

Visa cilvēces vēsture ir saistīta ar dzīvnieku (zilonis, kamielis, vērsis, zirgs, ēzelis, mūlis, suns) palīdzības izmantošanu ikdienas dzīvē, vai tie ir zemkopības darbi vai pajūgu, cilvēku un kravu pārvietošana starp dažādām ģeogrāfiskām (teritoriālām) vietām, vai kari. Sakarā ar to jau no senlaikiem lopu²⁵, zirgu zādzība (krievu valodā: *конокрадство*, senā slāvu valodā: *коневая татьба*) kopā ar laupīšanu un dedzināšanu ir pieskaitāma pie īpaši smagiem noziegumiem. Vācijas likumos par zirgu zādzību paredzēja sišanu ar akmeņiem vai iesēdināšanu uz mieta. Senajā Krievijā tiesību avotā *Правда росьская* (izveidota aptuveni 1072.gadā, kur termins „*правда*” ir identisks latīņu terminam *iustitia*)²⁶ dienesta zirgu zādzība vai zirgu zādzība dienestā bija pielīdzināta valsts nodevībai un sodāma ar nāvi, bet par vienkārši zirgu zādzību bija paredzēti dažādi sodi: noziedznieka izraidīšana, īpašuma konfiskācija, rokas nociršana, verdzība. Par atkārtotu zirgu zādzību vai ja zaglis aizturēts nozieguma izdarīšanas brīdī – sodāms ar nāvi.²⁷

Cilvēcei attīstoties, tā no zirga un pajūgu transporta tika līdz ratiem – pašgājējiem. Pirmo zināmo automobiļa (automobilis – no grieķu: *αὐτο* — *pats* un latīņu: *mobilis* — *kustīgs*) — ar riteņiem aprīkota transporta līdzekļa, ko uz priekšu dzen tajā iemontēts motors, rasējumu (ar atsperu piedziņu) autors ir Leonardo Da Vinči (itāļu valodā: *Leonardo da Vinci* (1452-1519)), tomēr tas bija nestrādājošs eksemplārs un ziņas par tā eksistenci līdz mūsdienām nav nonākušas. 2004.gadā eksperti no Florences Zinātnes vēstures muzeja pēc rasējumiem uzbūvēja šo automobili, pierādot Leonardo Da Vinči domu pareizību.

Vēsturiski mehāniskie transportlīdzekļi, līdz ar tiem raksturīgiem noziegumiem, civilizācijā ir parādījušies tikai pēdējo 200-250 gadu laikā. Par automobiļu ēras sākumu uzskatāms 1769.gads, kad franču izgudrotājs Nikolā Jozefs Kuno (1725-1804) demonstrēja savu tvaika automobili Parīzes Arsenālā. Pastāv arī ziņas, ka pirmais automobilis ar tvaika dzinēju parādījies vēl agrāk – 1672.gadā Ķīnā. Krievijā no 1780.gada pie automobiļa projekta strādāja

²⁴ Pensiju saņēmēju skaita sadalījums pēc pensijas vidējā piešķirtā apmēra. Oficiālās statistikas portāls. Latvijas oficiālā statistika. Pieejams: http://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_OD/OSP_OD__sociala_socdr_pensijas/SDG040.px/table/tableViewLayout1/, [aplūkots 14.04.2021.].

²⁵ Омельченко О.Ф., Римское право, - Москва, ТОН-Острожье, 2000. С.77.

²⁶ Чистяков О. И., Российское законодательство X-XX веков. Том 1.– Москва, Юридическая литература, 1984. Pieejams: https://www.studmed.ru/chistyakov-oi-rossiyskoe-zakonodatelstvo-x-xx-vekov-tom-1-zakonodatelstvo-drevney-rusi_45ae7a2dc32.html, [aplūkots 07.04.2020.], С.28.

²⁷ Турпат, С.35-38.

slavenais krievu izgudrotājs Ivans Kuļibins (krievu valodā: *Иван Петрович Кулибин* (1735-1818)). 1790.gadā viņš uzbūvēja ratus-pašgājējus, kuros izmantoja spararatu, bremzes, pārnenumkārbu, gultņus utt.²⁸ Diemžēl atrast minējumu par pirmo automobiļa zādzību pasaulē neizdevās, bet Krievijā tas notika 1896.gadā.²⁹

Tā kā no seniem laikiem kā transporta līdzekli cilvēki izmantoja zirgu vai citu dzīvnieku, vai pajūgu ar zirgu vai citu dzīvnieku, Latvijas teritorijā arī bija paredzēta atbildība par zirgu zādzību. Latvijas teritorijā zirgu zādzība bija sodāma pirms un pēc kristietības pieņemšanas³⁰ latviešu ciltī pēc Lībekas un Magdeburgas tiesībām³¹, pēc Lietuvas statūtiem³² no naudas soda un sišanu ar pletni līdz pakāršanai. Pēc 1721.gada mūsdienu Latvijas teritorijā par izdarītiem noziegumiem sauca pie atbildības pēc 1497.gada Sodu likuma (Sudebnika)- (krievu valodā: *Судебникъ 1497г.*)³³. Pēc Sudebnika likuma tiesāt tiesu bija tiesīgs bajārs un par jebkuru īpašumu zādzību (senā slāvu valodā: *татьба*), tai skaitā zirgu zādzību (senā slāvu valodā: *коневая татьба*), bija paredzēts sods – no sišanām ar pātagu vai naudas soda līdz nāvēssodam.³⁴

No 1846.gada 1.maija Latvijas teritorijā stājās spēkā Krievijas Nolikums par krimināliem un labošanas sodiem. Tā 2166.pantā³⁵ par zirgu vai mājlopu zādzību bija paredzēta atbildība no desmit sitieniem ar pātagu līdz visu tiesību atņemšanai un nāves sodam (krievu valodā: *отъ десяти ударовъ плетью чрезъ палачей до лишения всѣхъ правъ состоянія и смертной казни*). 1903.gada 22.martā cara Nikolaja II apstiprinātajā Krievijas Sodu likumu 585.pantā bija paredzēta atbildība par zirga vai liellopu zādzību ar sodu no ieslodzījuma pārmācības namā uz laiku, *ne mazāku par trim gadiem līdz spaidu darbiem uz laiku, ne ilgāku par astoņiem gadiem*³⁶.

Pēc Krievijas februāra revolūcijas Latvijā tika ieviesti Sodu likumi,³⁷ kur Krievijas Sodu likumu 585.pantā teksts bija atstāts negrozīts. Sodu likumi pastāvēja līdz 1933.gadam.

²⁸Иван Петрович Кулибин — биография. Прожектор, коляска-самокатка. Pieejams: <http://to-name.ru/biography/ivan-kulibin.htm>, [aplūkots 14.04.2020.].

²⁹ Избежать угона автомобиля. LiveInternet. Pieejams: <http://www.liveinternet.ru/users/flaer/post144868875/>, [aplūkots 14.04.2021.].

³⁰ Штейман И. Из истории государства и права Латвии. - Рига, SIA „JUMI”, 2005. С.9.

³¹ Записи магдебургского права. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. - Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1961. - Pieejams: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Germany/XIV/Magdeburg_recht/text.phtml?id=5769, [aplūkots 17.02.2021.]. С.36.

³² О воровстве. Раздел тринадцатый. Статут Великого княжества Литовского 1529 года. – Минск: АН БССР, 1960. Pieejams: <http://vostlit.narod.ru/Texts/Dokumenty/Litva/XVI/1520-40/Statut1529/text13.htm>, [aplūkots 17.02.2020.]. С.24.

³³ Самоквасовъ Д.Я. Курсъ истории рускаго права. - Москва, Типографія Императорскаго Московскаго Университета, 1908. Pieejams: <https://books.google.lv/books?isbn=5446075331>, [aplūkots 17.02.2020.], С.408.

³⁴ Судебник 1497 года. Установил Великий князь всей Руси Иван Васильевич в сентябре месяце 1497г. Pieejams: <http://scicenter.online/istoriya-gosudarstva-scicenter/tekst-sudebnika-1497-99970.html>, [aplūkots 17.02.2020.]. С. 8-10.

³⁵ Уложение о наказаніяхъ уголовныхъ и исправительныхъ. Подписано Его Императорское Величество НИКОЛАЙ, Петергофъ, 15.08.1845. - Pieejams: https://vk.com/doc20559902_437521740?hash=4a7bdf15570fc55da2&dl=69e1aa427fe5224329, [aplūkots 2.02.2020.], С.870.

³⁶ Turpat, ГЛАВА ВТОРАЯ. О НАКАЗАНИЯХЪ. ОТДѢЛЕНИЕ ПЕРВОЕ. С.12-21

³⁷ Sodu likumi 1903.gada 22.marta. Rīgā. Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. 1930. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12811903_gada_22_marta_sodu_likumi_1930_sn234990.pdf, [aplūkots 22.02.2020.], 1.lpp.

1933.gada 1.augustā stājās spēkā jaunais Sodu likums, kurā par pamatu ņemti 1903.gada Sodu likumi, ņemot vērā Rietumeiropas valstu likumu jaunradi. Rezultātā agrāko Sodu likumu 585.pantu par zirga vai liellopu zādzību jaunais likums izslēdza, kā tādu formulējot 546.pantu³⁸ vispārinātā veidā.

Pēc Latvijas iekļaušanas PSRS sastāvā, Latvijas teritorijā darbojas 1926.gada Krievijas kriminālkodekss, kas ar atsevišķiem grozījumiem bija spēkā līdz pat 1961.gadam. 1926.gada Krievijas Kriminālkodeksa 166.pantā bija paredzēta atbildība par slepenu vai atklātu zirga vai liellopu nolaupīšanu ar brīvības atņemšanu līdz pieciem gadiem. Taču tādi nozieguma objekti kā pajūgs, automašīna, motocikls, velosipēds un citi transportlīdzekļi bija iekļauti Septītajā nodaļā „Noziegumi pret īpašumu” vispārēja īpašuma objekta jēdzienā un šo objektu apdraudējuma gadījumā tika piemēroti Krievijas kriminālkodeksa 162., 164., 165., 167., 168., 169., 174. un 175.panti.³⁹

1961.gada 6.janvārī bija apstiprināts un 1961.gada 1.aprīlī stājās spēkā Latvijas PSR Kriminālkodekss. Latvijas PSR Kriminālkodeksā bija izveidota Piektais nodaļa „Noziegumi pret pilsoņu personisko īpašumu”, bet nozieguma apdraudējuma objekti zirgs, liellopi, pajūgs, velosipēds, motocikls, automašīna un citi transportlīdzekļi nebija izdalīti no vispārēja noziedzīga nodarījuma objekta jēdziena⁴⁰. Tikai Devītajā nodaļā „Noziegumi pret pārvaldes kārtību” 197.pantā Mehāniskā transporta līdzekļa vai buru kuģu nelikumīga aizbraukšana (krievu valodā: *угон*) bija paredzēta atbildība par automašīnu, motociklu vai citu mehāniskā transporta līdzekļu vai buru kuģu nelikumīgu aizbraukšanu bez piesavināšanas nolūka ar sodu – brīvības atņemšana uz laiku līdz vienam gadam vai ar labošanas darbiem uz tādu pašu laiku, vai ar naudas sodu līdz vienam simtam rubļu.⁴¹

Turpmāka Latvijas PSR Kriminālkodeksa un Latvijas KK 197.panta Mehāniskā transporta līdzekļu vai buru kuģu nelikumīga aizbraukšana⁴² piemērošana parādīja likuma robu. Persona (iespējamaais noziedzīga nodarījuma izdarītājs), būdama aizturēta par aizdomām par transportlīdzekļa zādzību, liecināja, ka viņa nodoms bija tikai pavizināties ar transportlīdzekli, vai aizbraukt uz kādu noteiktu vietu, un atgriezt atpakaļ vai pamest to, bet nekāda piesavināšanas nolūka nebija. Rezultātā noziedznieki, būdami aizturēti transportlīdzekļa iekļūšanas brīdī vai vadot to, sniedza tādas liecības, lai būtu iespēja izvairīties no kriminālatbildības vai būtu tikai

³⁸ Sodu likums 1933.gada 24.aprīlī. Pieņemts Ministru kabinets Latvijas Republikas Satversmes 81.panta kārtībā 24.04.1933. Spēkā no 01.08.1933. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12831933_gada_24_aprila_sodu_likums_1934_sn113455.pdf, [aplūkots 22.02.2020.], 171.lpp.

³⁹ Уголовный Кодекс РСФСР редакции 1926 года. Pieejams: https://ru.wikisource.org/wiki/Уголовный_кодекс_РСФСР_1926_года/Редакция_05.03.1926, [aplūkots 22.04.2021.], Глава седьмая. Имущественные преступления.

⁴⁰ Уголовный кодекс Латвийской Советской Социалистической Республики. Закон Латвийской ССР. 06.01.1961. Ведомости Верховного Совета и Правительства Латвийской ССР. 1961. Nr.3. М-во юстиции ЛатвССР. – Рига: Авотс, 1983. С.135-188.

⁴¹ Turpat, С.187.

⁴² Latvijas Kriminālkodekss. Apstiprināts 06.01.1961. Spēkā no 01.04.1961., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.11.1995. - Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995. 126.lpp.

197.panta klasificējošās pazīmes. Balstoties uz personīgo pieredzi, autors uzskata, ka formulējums „nelikumīga aizbraukšana bez piesavināšanas nolūka” bija likumdevēja kļūda, kas kalpoja par pamatu absurdaī praksei. Proti, persona iekļūst transportlīdzeklī, iedarbina dzinēju un/vai aizbrauc, līdz ar to persona jau rīkojas ar iegūto transportlīdzeklī pēc sava ieskata, kā ar savu mantu. Tā ir acīmredzama īpašuma sagrābšanas sastāvdaļa, nerunājot par vēlāku pamešanu vai paslēpšanu. Rezultātā noziedznieki saņēma mazāku sodu par it kā izdarītu nelikumīgu aizbraukšanu, nevis par reāli izdarītu transportlīdzekļa zādzību. Tāpēc likumdevējs ar 1996.gada 6.junijā likumu izslēdza tādu noziedzīga nodarījuma veidu kā nelikumīga aizbraukšana, izslēdzot no Latvijas KK 197.pantu.⁴³

1993.gada likumdevējs veica grozījumus Latvijas KK, papildinot 139.pantu, izdalot no zādzības vispārēja noziedzīga nodarījuma objekta jēdziena konkrētus noziedzīga apdraudējuma objektus: narkotiskas, psihotropas, indīgas vai radioaktīvas vielas, sprāgstvielas, ieročus, munīciju, gāzes pistoles (revolverus), to patronas.⁴⁴ 1996.gada likumdevējs papildināja 139.panta piektās daļas noziedzīga nodarījuma objektus ar automašīnu un citu mehānisko transporta līdzekļu objekta jēdzieniem, izteicot Latvijas KK 139.panta piekto daļu šādā redakcijā: „Par zādzību, ja tā izdarīta lielā apmērā, kā arī par automašīnu vai citu mehānisko transporta līdzekļu, narkotisko, psihotropo, indīgu vai radioaktīvu vielu, sprāgstvielu, ieroču, munīcijas, gāzes pistoļu (revolveru) vai to patronu zādzību – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no sešiem līdz piecpadsmit gadiem, konfiscējot mantu.”⁴⁵ Minēto grozījumu realizācijas rezultātā, veidojās prakse, ka, tiesa, pamatojoties uz vispusīgi, pilnīgi un objektīvi izpētītiem visiem lietas apstākļiem to kopumā, pēc likuma un tiesiskās apziņas, piemēroja automašīnu zagļiem taisnīgu un samērīgu sodu.

1998.gada 17.jūnijā Latvijas Republikas Saeima pieņēma Latvijā pašreiz spēkā esošo Krimināllikumu. 1998.gada 15.oktobrī Latvijas Republikas Saeima pieņēma likumu – „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību”.⁴⁶ Tika noteikts, ka Krimināllikums stājas spēkā no 1999.gada 1.aprīļa, līdz ar to spēku zaudēja iepriekšējais Latvijas KK. Krimināltiesību normu sadalījums Krimināllikuma vispārīgajā un sevišķajā daļā netika mainīts, bet tika veiktas izmaiņas normu izvietojumā.⁴⁷ Atsevišķi krimināltiesību institūtu

⁴³ Grozījumi Latvijas Kriminālkodeksā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 06.06.1996. Spēkā no 02.07.1996. Latvijas Vēstnesis, Nr. 105 (590), 18.06.1996. Pieejams: <https://likumi.lv//ta/id/63356?&search=on>, [aplūkots 22.04.2020.]. 1.p.

⁴⁴ Latvijas Kriminālkodekss. Apstiprināts 06.01.1961. Spēkā no 01.04.1961., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.11.1995. - Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995. 79.lpp.

⁴⁵ Grozījumi Latvijas Kriminālkodeksā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 06.06.1996. Spēkā no 02.07.1996. Latvijas Vēstnesis, Nr. 105 (590), 18.06.1996. Pieejams: <https://likumi.lv//ta/id/63356?&search=on>, [aplūkots 22.04.2020.]. 1.p.

⁴⁶ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 15.10.1998. Spēkā no 05.11.1998., Latvijas Vēstnesis, Nr.331/332., 04.11.1998. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50539>, [aplūkots 21.03.2020.]. 1.p.

⁴⁷ Krastiņš U. Krimināllikumam 10 gadi: tapšana, attīstība un perspektīva. Juridiskā zinātne: Latvijas Universitātes žurnāls Nr. 1. - Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010. 5-24.lpp.

normatīvi tika paplašināti un detalizēti izstrādāti, kā arī tika mainīti uzsvari uz apdraudēto interešu nozīmīgumu.

Ierobežotā pētījuma apjoma dēļ nav iespējams norādīt uz visiem jauninājumiem un uzlabojumiem, kurus likumdevējs izdarīja jaunajā Krimināllikumā, tāpēc autors sniedz retrospektīvu ieskatu tikai nozīmīgākajās tiesību normās, kas attiecas uz pētāmo jomu.

Vispārīgajā daļā tika izveidotas jaunas nodaļas, kurās paredzēti nosacījumi nepilngadīgo kriminālatbildībai; medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas nosacījumi; atsevišķā nodaļā tika sagrupēti apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību; atsevišķās nodaļās tika sadalītas normas, kurās paredzēta soda noteikšana un atbrīvošana no kriminālatbildības un soda.

Sevišķajā daļā tika izveidotas jaunas nodaļas, savukārt nodaļās normas tika pārgrupētas. Līdz 2019. gada 3. jūlijam atbildība⁴⁸ par transportlīdzekļa zādzību Latvijā paredzēta saskaņā ar Krimināllikuma 175. pantu – zādzība, vai ar Krimināllikuma 180. pantu – zādzība, krāpšana un piesavināšanās nelielā apmērā. Transportlīdzekļa zādzība atkarībā no tā vērtības tika kvalificēta saskaņā ar Krimināllikuma 175. panta pirmo daļu vai Krimināllikuma 180. pantu, kas ir mazāk smagi noziegumi. Transportlīdzeklis kā nozieguma apdraudējuma objekts, nebija identificēts no zādzības vispārēja noziedzīga nodarījuma objekta jēdziena. Krimināllikumā likumdevējs zādzības kvalifikācijai nosaka kvalificējošas pazīmes, kuras uzskaitītas 175.panta otrajā daļā – par zādzību, ja to izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās, trešajā daļā – par zādzību, ja tā izdarīta, iekļūstot dzīvoklī vai citā telpā, vai ja tā izdarīta no glabātavas, ietaises, kas savieno glabātavas, vai transportlīdzekļa, un ceturtajā daļā – par zādzību, ja tā izdarīta lielā apmērā (atbildība iestājas, ja nozieguma priekšmeta kopējā vērtība nodarījuma izdarīšanas brīdī nav bijusi mazāka par piecdesmit tai laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsummu (pašlaik 500 EUR⁴⁹)), vai ja to izdarījusi organizēta grupa, kā arī, ja ir nozagti konkrēti nozieguma apdraudējuma objekti: narkotiskas, psihotropas, stipri iedarbīgas, indīgas vai radioaktīvas vielas, sprāgstvielas, šaujamieroči vai munīcija.

Krimināllikuma 175.panta normas piemērošanas rezultātā praksē izveidojas situācija, ka par 100 EUR vērtā mobilā telefona zādzību no soliņa daudzdzīvokļu mājas pagalmā un transportlīdzekļa, kura vērtība ir līdz piecdesmit minimālo mēnešalgu kopsumma⁵⁰ (pašlaik līdz 21 500 EUR, bet pēc IeM IC⁵¹ un CSDD⁵² sniegtajiem statistikas datiem nozagto

⁴⁸ Grozījumi Krimināllikumā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 06.06.201998. spēkā no 03.07.2019., Latvijas Vēstnesis, Nr. 123, 19.06.2019. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/307635-grozijumi-kriminallikuma>, [aplūkots 7.12.2020.]. 6.p.

⁴⁹ MK noteikumi Nr.656 „Noteikumi par minimālās mēneša darba algas apmēru normālā darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/278067>, [aplūkots 16.05.2021.].

⁵⁰ Likums Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību. Latvijas Republikas likums. Pieņemts 15.10.1998. Spēkā no 05.11.1998., Latvijas Vēstnesis, Nr.331/332., 04.11.1998. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50539>, [aplūkots 16.04.2020.]. 20.p.

⁵¹ Ziņas par meklēšanā izziņotiem transportlīdzekļiem sadalījums pēc markām/modeliem un izlaiduma gadiem. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/node/110/>, [aplūkots 16.04.2020.].

⁵² Transportlīdzekļu vidējais vecums. Ceļu satiksmes drošības direkcija. Pieejams: <https://www.csdd.lv/transportlidzekli/registereto-transportlidzeklu-skait>, [aplūkots 16.04.2020.].

transportlīdzekļu vidējais vecums – 13 gadi, ar tirgus cenu 900 – 7 800 EUR⁵³ par vienu trīspadsmitgadīgu transportlīdzekli), zādzību no tā paša pagalma, noziedznieks tiek saukts pie atbildības pēc 175.panta pirmās daļas, paredzot sodu – brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai piespiedu darbu, vai naudas sodu. Taču veicot transportlīdzekļa zādzību, tajā sākotnēji ir jāiekļūst: – jāatver durvju slēdzene, aizdedzes slēdzene un jāiedarbina dzinējs, un tie ir šķēršļi, kurus pārvarot, noziedzniekam būs iespēja rīkoties ar transportlīdzekli pēc sava ieskata. Taču 100 EUR vērtā mobilā telefona zādzība no transportlīdzekļa, protams, veicot iekļūšanu tajā, tiek kvalificēta pēc 175.panta trešās daļas – zādzība, ja tā izdarīta, iekļūstot dzīvoklī vai citā telpā, vai ja tā izdarīta no glabātavas, ietaises, kas savieno glabātavas, vai transportlīdzekļa, nosakot sodu – brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai piespiedu darbu, vai naudas sodu, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas.

Profesors U. Krastiņš norāda, ka Krimināllikuma 175. panta trešās daļas kvalificējošā pazīme obligāti ir saistāma ar nolūku, kādēļ persona iekļuvusi telpā vai citā glabātavā. Tikai tad, ja persona tur iekļuvusi mantas prettiesiskas iegūšanas nolūkā un to nozagusi vai mēģinājusi nozagt, viņas darbības ir pamats kvalificēt kā zādzību, kas saistīta ar iekļūšanu telpā vai citā glabātavā.⁵⁴ Taču Krimināllikuma 175.panta trešās daļas dispozīcija iekļūšanu transportlīdzeklī neiekļauj iekļūšanas jēdziena sapratnē.

Autors uzskata, ka transportlīdzekļa zādzība, kas izdarīta, iekļūstot transportlīdzeklī, nebūtu kvalificējama kā mazāk smags noziegums pretstatā lietu zādzībai no transportlīdzekļa, jo iekļūšana transportlīdzeklī un dzīvoklī pēc iekļūšanas paņēmiena neatšķiras, jo gan transportlīdzeklī, gan dzīvoklī iekļūšana pārsvarā notiek caur durvīm un logiem, vienīgā atšķirība – transportlīdzeklis ir kustamais priekšmets. Rezultātā veidojas disproporcija, gadījumos, kad zādzība ir notikusi no transportlīdzekļa (Krimināllikuma 175. panta trešā daļa), sodi vidēji tiek noteikti lielāki nekā gadījumos, kad notikusi paša transportlīdzekļa zādzība (Krimināllikuma 175. panta pirmā daļa). Autoraprāt, Krimināllikuma 175.panta normas piemērošana šajā situācijā noziedzniekiem, īpaši grupas vai organizētas noziedzīgas grupas dalībniekiem, ļāva izvairīties no atbilstoša un taisnīga soda.

Problēmu saistībā ar Krimināllikuma 175. panta trešās daļas piemērošanas aspektiem, autors ir apskatījis savās zinātniskajās publikācijās un uzstājoties zinātniskajās konferencēs: „Iekļūšanas jēdziens krimināltiesībās” (Daugavpils Universitāte, 2009), „Iekļūšana kā kvalificējošas pazīmes jēdziens krimināltiesībās un ar to saistītās samērīguma principa ievērošanas problēmas” (Valsts policijas koledža, 2013), „Vehicle like a object of a crime” (Daugavpils University, 2016), „Atsevišķu mantisko noziegumu vispārējs raksturojums

⁵³ Viegļie auto. Pārdot. SLUDINĀJUMI. SS.com. Pieejams: <https://www.ss.com/ru/transport/cars/sell/filter/>, [aplūkots 16.04.2020.].

⁵⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs 3. - Rīga: Firma „AFS”, 2007. 14.–15.lpp.

pārrobežu aspektā” (Valsts policijas koledža, 2018). Arī asociētais profesors J. Neimanis norādījis uz būtiskiem Krimināllikuma 175. panta trešās daļas piemērošanas aspektiem, kas atbilst transportlīdzekļa zādzībai, kas izdarīta, iekļūstot transportlīdzeklī, proti, ka būtībā, piemērojot Krimināllikuma 175. panta trešo daļu, izšķiroši ir, vai zādzība izdarīta ar ielaušanos transportlīdzeklī. Krimināllikuma 175. panta trešās daļas mērķis ir piedraudēt ar smagāku kriminālsodu par tiem noziedzīgajiem nodarījumiem, kuros noziedzīgā nodarījuma izdarītājs pielicis īpašu psihisko enerģiju jeb būtībā veicis zādzību ar ielaušanos.⁵⁵

Rezultātā, lai noteiktu kriminālatbildību par transportlīdzekļa zādzību, likumdevējs ar 2019.gadā 6.junijā veiktiem grozījumiem izteica 175.panta trešās daļas dispozīciju šādā redakcijā: "Par zādzību, ja tā izdarīta, iekļūstot transportlīdzeklī, dzīvoklī vai citā telpā, vai ja tā izdarīta no glabātavas vai ietaises, kas savieno glabātavas, kā arī par transportlīdzekļa zādzību -".

Bez tam jaunā redakcija Krimināllikuma 175. panta otrajā daļā ietver jaunu kvalificējošo pazīmi – ievērojams apmērs, izteicot otro daļu sekojošā redakcijā - par zādzību, ja tā izdarīta ievērojamā apmērā vai ja to izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās, tādējādi par kustamas mantas zādzību ievērojamā apmērā paredzot bargāku atbildību. Atbildība par noziedzīgo nodarījumu, kas izdarīts ievērojamā apmērā, iestājas, ja noziedzīga nodarījuma priekšmeta kopējā vērtība nodarījuma izdarīšanas brīdī nav bijusi mazāka par desmit tai laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsummu. Priekšmeta vērtība nosakāma atbilstoši tirgus cenām vai tām pielīdzinātām cenām nodarījuma izdarīšanas laikā⁵⁶.

Attiecībā par paša transportlīdzekļa, mehāniskā transporta līdzekļa, automašīnas jeb automobiļa jēdzienu norādāms, ka 1968.gada 8.novembrī Vīnē Eiropas Ekonomiskā komisija parakstīja Konvenciju par ceļu satiksmi, kurā ir definēts, ka „*mehāniskais transportlīdzeklis*” nozīmē jebkuru pašgājēju transportlīdzekli, izņemot mopēdu un sliežu transportlīdzekļus, un „*automobilis*” nozīmē jebkuru mehānisko transportlīdzekli, kas parasti tiek izmantots cilvēku vai preču pārvadāšanai pa ceļu, vai transportlīdzekļus, kas tiek vilkti, lai pārvadātu cilvēkus vai kravas. Šis termins ietver trolejbusus, t.i., transportlīdzekļus, kas pievienoti elektrības vadītājam un nav saistīti ar sliedēm. Tas neietver tādus transportlīdzekļus kā lauksaimniecības traktori, kas tikai reizēm tiek izmantoti cilvēku vai kravu pārvadāšanai pa ceļu.⁵⁷

Nēmot vērā Konvenciju par ceļu satiksmi, Krimināllikuma 260., 262.-265.pantos noteikto, autors pievienojas A.Judina pozīcijai⁵⁸, ka transportlīdzekļi ir visu veidu automobiļi, traktori un citas pašgājējas mašīnas, tramvaji, trolejbusi, motocikli un citi mehāniskie

⁵⁵ Neimanis J. Starp mašīnām un motoriem. Krimināllikuma 175. panta trešās daļas jēdziena “zādzība no transportlīdzekļa” iztulkojums. Jurista Vārds, Jūnijs 2016 /NR. 24 (927) Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/268791-starp-masinam-un-motoriem/>, [aplūkots 8.12.2020.].

⁵⁶ Likums Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību. Latvijas Republikas likums. Pieņemts 15.10.1998. Spēkā no 05.11.1998., Latvijas Vēstnesis, Nr.331/332., 04.11.1998.Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50539>, [aplūkots 8.12.2020.]. 23.¹ p.

⁵⁷ Konvencija par ceļu satiksmi. Apvienoto Nāciju Organizācija. Pieņemts 08.11.1968. Vīnē. Spēkā no 19.10.1993., Latvijas Vēstnesis, Nr.21., 07.02.2001. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=2908&from=off>, [aplūkots 14.04.2021.]. 1.nodaļa VISPĀRĒJIE NOTEIKUMI 1.pants

⁵⁸ Judins A. Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca. – Rīga: RaKa, 1999. 168.lpp.

transportlīdzekļi, kas pārvietojas ar savu enerģijas avotu, izņemot transportlīdzekļus ar iekšdedzes dzinēju, kura darba tilpums ir mazāks par 50 kubikcentimetriem.

Bez tam Interpols, veicot noziegumu klasifikāciju, transportlīdzekļa zādzību iekļāva jēdzienā “transportlīdzekļu noziegums”, kurš attiecas uz transportlīdzekļu zādzību un nelikumīgu tirdzniecību un rezerves daļu nelikumīgu tirdzniecību. Finanšu zaudējumi no viltoto auto detaļu tirdzniecības veido 45 miljardus dolāru gadā.⁵⁹ Transportlīdzekļu zādzība tieši skar individuālo īpašnieku, atstāj finansiālu ietekmi uz apdrošināšanas sabiedrībām, kaitē automobiļu ražotāju reputācijai un vairumā gadījumu ir saistīta ar citām organizētās noziedzības darbībām. ES valstīs jau ilgstoši darbojas OCG no postsociālisma valstīm. Piemēram, krievu un baltkrievu noziedzīgie grupējumi izceļas ar fiziskā spēka pielietošanu un upuru iebiedēšanu. Ar agresīvām transportlīdzekļu apzagšanas metodēm izceļas poļu⁶⁰ un lietuviešu OCG. OCG nozagto transportlīdzekļu iegāde, sūtīšana un tirdzniecība ir mazs riska veids, kā gūt peļņu. Turklāt nelikumīgais rezerves daļu tirgus ir ienesīgs ienākumu avots noziedzīgām organizācijām un piedāvā daudzus praktiskus lietojumus. Minētai parādībai ir ne tikai finansiāla ietekme uz nozari, bet tā arī apdraud autovadītājus, jo nelegālās rezerves daļas, visticamāk, neatbilst atzītiem drošības standartiem. Pēdējos gados interneta izmantošana ir veicinājusi dramatisku nelikumīgu transportlīdzekļu detaļu tālākpārdošanas pieaugumu, padarot to par nopietnu problēmu automobiļu ražotājiem, tiesībsargu un regulatīvajām iestādēm un sabiedrības veselības organizācijām visā pasaulē.⁶¹

Analizējot iepriekš minētos atzinumus, autors secina, ka transportlīdzekļa zādzību, ņemot vērā visus aspektus, tai skaitā pārrobežas aspektus, novēršana un atklāšana ir ļoti būtiska gan no īpašuma aizsardzības, gan no valsts un sabiedrības intereses aizsardzības viedokļa.

1.2. Krāpšanas kriminoloģiskais un krimināltiesiskais raksturojums

Visi noziedzīgie nodarījumi negatīvi ietekmē mūsu sabiedrību un tautsaimniecību. Savukārt ar krāpnieciskām darbībām tiek aizkurtas gan indivīda tiesības, gan sabiedriskās intereses, gan kāda no tautsaimniecības nozarēm. Tāpēc vārdi „krāpšana” un „apkrāptie” ir kļuvuši pierasti mūsdienu sabiedrībā. Ir cilvēki, kas gatavi veikt krāpnieciskas darbības, un ir lētticīgi cilvēki, kas gatavi ticēt sveša cilvēka jebkādam vārdam. Lielākā Latvijas iedzīvotāju daļa pēc savas mentalitātes vienmēr uzticas cilvēkam, uzskatot, ka persona rīkojas godprātīgi, tāpēc nepārbauda sniegto informāciju. Dažreiz ir tā, ka iedzīvotāji, saprotot vai nesaprotot savas darbības leģitimitāti, piedalās krāpšanā, jo peļņas gūšana ir prioritāte.

⁵⁹ Havocscope Global Black Market Information. The Black Market. Counterfeit Auto Parts. Pieejams: <https://www.havocscope.com/tag/counterfeit-auto-parts/>, [aplūkots 4.07.2020.].

⁶⁰ Pullat R. An Inside View Of Organized Crime In Estonia On The Example Of Three Criminal Organizations. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, 2017, 4 (81), pages 3–10.

⁶¹ Vehicle crime. Crimes. Vehicle crime. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Crimes/Vehicle-crime>, [aplūkots 4.07.2020.].

Laikam ejot, attīstās ekonomika un tehniskais progress, noziedzības līmenis pieaug, turklāt noziedzīgi nodarījumi kļūst arvien sarežģītāki un līdz ar to arī grūtāk atklājami. Jaunākie pētījumi apliecina to, ka paplašinās tradicionālo organizēto kriminālo struktūru iespējas un praktiskās ievirzes šo tehnoloģiju izmantošanā noziedzīgiem mērķiem. Veidojas jaunas kiberkriminālās organizētās grupas, kuru dalībniekiem ir visplašākās zināšanas informatīvo tehnoloģiju jomā, kā arī iespējas izmantot visjaunākās inovatīvās tehnoloģijas, t.sk. prettiesisku mērķu sasniegšanai.⁶²

Interpola⁶³ un Eiropola⁶⁴ atskaites un smagu noziegumu un organizētās noziedzības draudu novērtējumu analīzes rezultāti parāda krāpšanas noziegumu palielināšanos pasaulē un Eiropā. Eiropas Savienībā Eiropols lēš, ka vidējā noziedzīgā grupa, kas sastāv no 6–10 dalībniekiem, ik gadu gūst aptuveni 1,5 miljonus eiro. Nelegālā peļņa atšķiras atkarībā no noziedzīgās darbības rakstura, tomēr noziedzīgi grupējumi, kas iesaistīti noteikta veida krāpšanā, var gūt miljardiem dolāru lielus ieņēmumus.⁶⁵ Tiek identificēti aktuālie krāpšanas veidi: krāpšana ar akcizēto nodokli apliekamām precēm; investīciju krāpšanas shēmas; attālinātas komerciālās krāpšanas shēmas; maksājumu kārtību krāpšana; pievienotās vērtības nodokļa krāpšana; apdrošināšanas krāpšana; sociālo pabalstu un pakalpojumu krāpšana; iepirkuma procedūras krāpšana; aizdevumu un hipotekāro kredītu krāpšana.

Faktors, kurš būtiski ietekmēja krāpniecisko noziegumu izdarīšanu, ir ES kopīgās ekonomiskās zonas izveidošana, kura rezultātā visā ES teritorijā tika atcelta cilvēku, preču un naudas līdzekļu robežkontrole un atļauta preču un naudas brīva apgrozība, kas deva iespēju ne tikai veikt starptautiskas krāpšanas darbības, bet arī ļoti veiksmīgi slēpt gan krāpšanas izdarīšanas paņēmienus, gan noziedzīgā ceļā iegūtos līdzekļus, kā arī izvairīties no nodokļu nomaksas, izmantojot krāpnieciskas shēmas.

Krāpšanas problēmas aktualitāti atzīmēja Latvijas Republikas Augstākā tiesa pētījumā „Tiesu prakse lietās par krāpšanu”,⁶⁶ norādot, kā krāpšana mūsdienās ir sasniegusi grandiozus apmērus; krāpšanas izdarīšanas paņēmieni visu laiku attīstās, attīstoties mūsdienu tehnoloģijām, un noteikti būtu jāmeklē pēc iespējas efektīvāka izeja no izveidojušās situācijas.

Mūsdienās krāpšanu izdarīšanā arvien biežāk tiek izmantoti mūsdienīgie tehniskie līdzekļi: mobilie telefoni, datori, internets. Šo ierīču ikdienišķais pielietojums un pamatmērķis ir kalpot cilvēkiem, lai uzlabotu, padarītu ērtāku un ātrāku savstarpējo saskari, atvieglotu darba

⁶² Vilks A. Jauno tehnoloģiju izmantošanas tendences noziegumu novēršanas un apkarošanas jomā. 2010.g. sociālo zinātņu nozares pētnieciskā darba publikācijas. - Rīga, Rīgas Stradiņa universitāte, 2010. 201.lpp.

⁶³ Forum to forge a more united path in tackling global security threats. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/News-and-media/News/2017/N2017-039>, [aplūkots 23.04.2020.].

⁶⁴ Serious and organised crime threat assessment. Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-2017>, [aplūkots 4.07.2020.].

⁶⁵ Kuchalski K. Organised Crime New challenges and response. European Law Enforcement Research Bulletin Nr.19 (2020); Pieejams: <https://bulletin.cepol.europa.eu/index.php/bulletin/issue/view/28/European%20Law%20Enforcement%20Bulletin%20Nr.%2019>, [aplūkots 4.07.2021.]. pages 95-121.

⁶⁶ Tiesu prakse lietās par krāpšanu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas/>, [aplūkots 24.05.2020.]. 3.-7.lpp.

gaitas, paplašinātu izklaides iespējas. Arvien biežāk šie cilvēku „palīgi” kļūst par veiklu nozieguma izdarīšanas rīku. Pateicoties modernām tehnoloģijām, ir izveidojušies daudzi krāpšanas veidi, kuru īstenošanā tiek izmantoti iepriekšminētie mūsdienīgie tehniskie līdzekļi.

Uz krāpšanas aktualitāti mūsdienās norāda arī tādi fakti kā publikācijas presē un interneta tīklā, tiek veidoti interneta portāli, kas palīdz cilvēkiem iepazīties ar iespējamiem krāpšanas izdarīšanas paņēmieniem un kā izvairīties no krāpšanas. It īpaši šis noziedzīgais nodarījums kļūst aktuāls saistībā ar pasaules globalizācijas procesiem. Pēdējos gados izmeklējamie un atklātie krāpnieciskie noziegumi Latvijā liecina par starptautiskiem sakariem šī nozieguma izdarīšanas laikā un līdz ar to šī nozieguma veida izplatību pasaulē.

Krāpšana pēc savas būtības ir arī viens no visgrūtāk atklājamajiem un pierādāmajiem noziegumiem, ko nosaka šī noziedzīgā nodarījuma īstenošanas īpatnības. Tieši krāpšanas objektīvas izpausmes progress bieži rada grūtības krāpšanas kā nozieguma kvalificēšanai. Vairumā gadījumu cietušo uzvedība ir viktīma, jo, nododot naudu vai mantu krāpniekam, viņš ir cerējis iegūt labumu bieži vien nelikumīgā vai sabiedrībā morāli nosodāmā veidā vai arī rīkojoties acīmredzot lētticīgi, ko vairums cilvēku nosoda. Atliek vien piekrist tautas parunai: „Kamēr būs aitas, tikmēr būs cirpēji”. Ar ko ir izskaidrojams samērā liels latentu (slēpto, neatklāto) krāpšanu īpatsvars? Cietušais, bieži vien kaunoties par savu lētticību, ne vienmēr patiesi izklāsta noziedzīgā nodarījuma īstenošanas mehānismu vai arī tiesībsargājošās iestādēs nevēršas vispār, tādējādi ievērojami apgrūtina vai arī padara par neiespējamu krāpšanas noziedzīgo nodarījumu atklāšanu vai krimināllietu ierosināšanu.

Krāpšanas kā viena no noziedzīgiem nodarījumiem pret īpašumu jēdziens laika gaitā ir vēsturiski attīstījies un pilnveidojies. Latvijas teritorijā krāpšana, kā noziedzīgs nodarījums, atsevišķi netika izdalīta ne pirms Livonijas laikiem, ne Livonijas laikā (13.-16.gs.), ne Polijas-Lietuvas atkarībā (1561 – 1795), ne Zviedru laikos (1629 – 1721). Pēc Nīstades miera līguma 1721.gada 1846.gada 1.maijā Baltijas provincēs stājās spēkā Krievijas Nolikums par krimināliem un labošanas sodiem (krievu valodā: *Уложение о наказанияхъ уголовныхъ и исправительныхъ*). Ar šo Nolikumu tika aizsargāta gan kustama, gan nekustama manta, un tiek dots nevis krāpšanas jēdziens, bet zādzība-krāpšana (*воровствомъ-мошенничествомъ признается всякое посредствомъ какого-либо обмана учиненное похищение чужихъ вещей, денегъ или иного движимаго имущества*)⁶⁷. Taču strauji attīstoties ekonomikai un sociālajām tiesībām, radās pavisam jauna krimināllikuma nepieciešamība. 1903.gada 22.martā cars Nikolajs II apstiprināja jaunos Sodu likumus⁶⁸ (krievu valodā: *Уголовное уложение 1903 года*). Latvijai kļūstot neatkarīgai, ar 1918.gada 6.decembra likumu 1903.gada Sodu likumi tika ieviesti arī

⁶⁷ Уложение о наказанияхъ уголовныхъ и исправительныхъ. Подписано Его Императорское Величество НИКОЛАЙ, Петергофъ, 15.08.1845. Pieejams: https://vk.com/doc20559902_437521740?hash=4a7bdf15570fc55da2&dl=69e1aa427fe5224329, [aplūkots 29.04.2020.], Отдѣление четвертое, С.872.

⁶⁸ Sodu likumi 1903.gada 22.marta. Rīgā. Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. 1930. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12811903_gada_22_marta_sodu_likumi_1930_sn234990.pdf, [aplūkots 22.04.2020.]. 1.lpp.

Latvijā, atmetot nevajadzīgās un vietējai situācijai neatbilstošās normas.⁶⁹

Saskaņā ar 1903.gada Sodu likumu 591.pantu⁷⁰ par krāpšanu tika uzskatīta svešas kustamas mantas paņemšana ar viltu piesavināšanās nolūkā, ar nepareizu mēru, svaru vai citādu viltu attiecībā uz priekšmetu daudzumu vai labumu pirkumā-pārdevumā vai citā kādā maksas darījumā, kā arī ar viltu pamudinājis atdot mantisku tiesību vai iestāties kādā neizdevīgā mantiskā darījumā. Tāpat tika izdalīti krāpšanas kvalificējošie veidi.

Tāds pats pret īpašumu vērsto nodarījumu izklāstījums saglabājās arī pirmajā Latvijas Sodu likumā, kurš stājās spēkā 1933.gada 1.augustā. Jaunajā Sodu likumā tika precizēti atsevišķi jēdzieni un sistematizēti kvalificējošie apstākļi, vecā likuma 687 pamatpantu vietā jaunais Sodu likums aptver 584 pantus.

1933.gada Sodu likuma 553.pantā⁷¹ krāpšana tika definēta sekojoši: “Kas ar nolūku gūt sev vai citai personai mantisku labumu, pamudinājis kādu personu, apzināti maldinādams to ar faktu viltīgu sagrozījumu, izdarīt savām vai citas personas mantiskām interesēm kaitīgu darbību vai bezdarbību.” 1933.gada Sodu likumā krāpšanas definīcija, salīdzinājumā ar 1903.gada Sodu likumiem, bija aizvietota ar vispārīgu formulējumu, kas tika pārņemts no Šveices (1918.g.), Čehoslovākijas (1926.g.), Vācijas (1927.g.) un Itālijas (1930.g.) likumiem un kura pamatelementi bija:

- mantkārīgs nolūks;
- citas personas piedabūšana uz mantas ziņā neizdevīgu darbību vai bezdarbību;
- speciālais līdzeklis, t.sk., “pievilināšana”, apzināti sagrozot (tātad arī noslēpjot) faktus, kas izteikts ar vārdu “viltīgi”.⁷²

Gan 1903.gada Sodu likumu 598.pantā, gan 1933.gada Latvijas Sodu likuma 555.pantā ir paredzēta atbildība par apdrošināšanas krāpšanu. PSRS laika likumdošanā šie jautājumi netika regulēti.

Pēc Latvijas okupācijas un iekļaušanas PSRS sastāvā ar 1940.gada 6.novembra dekrētu Latvijas teritorijā pagaidu lietošanā ieviesa Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas kriminālkodeksu (pieņemts 1926.gadā). Šis kodekss Latvijā stājās spēkā 1940.gada 26.novembrī un par krāpšanu (krievu valodā: *Злоупотребление доверием или обман в целях получения имущества или права на имущество или иных личных выгод*) bija paredzēta atbildība 169.pantā⁷³ ar brīvības atņemšanu līdz diviem gadiem, bet ja zaudējums nodarīts valsts vai sabiedriskai iestādei, tad tika paredzēts sods – brīvības atņemšana līdz pieciem gadiem un ar

⁶⁹ Mežulis D. Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība - Rīga: Jumava, 1997. 31.lpp.

⁷⁰ Sodu likumi 1903.gada 22.marta. Rīgā. Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. 1930. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12811903_gada_22_marta_sodu_likumi_1930_sn234990.pdf, [aplūkots 22.04.2020.]. 145.-146.lpp.

⁷¹ Sodu likums 1933.gada 24.aprīlā. Pieņemts Ministru kabinets Latvijas Republikas Satversmes 81.panta kārtībā 24.04.1933. Spēkā no 01.08.1933. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12831933_gada_24_aprila_sodu_likums_1934_sn113455.pdf, [aplūkots 22.04.2020.]. 553.p.

⁷² Mežulis D. Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība - Rīga: Jumava, 1997. 36.-41.lpp.

⁷³ Уголовный Кодекс РСФСР редакции 1926 года. Pieejams: https://ru.wikisource.org/wiki/Уголовный_кодекс_РСФСР_1926_года/Редакция_05.03.1926, [aplūkots 22.04.2020.], C.169.

mantas konfiskāciju.

Otrā pasaules kara laikā vācu okupācijas pārvalde Latvijas teritorijā atjaunoja 1933.gada Sodu likuma darbību. Taču pēc vācu atkāpšanās, atkal darbojās Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas kara laika likumi un 1926.gada Krievijas kriminālkodekss, kas ar atsevišķiem grozījumiem bija spēkā līdz pat 1961.gadam 1.aprīlīm.

Latvijas PSR kriminālkodeksā bija divas nodaļas, kurās paredzēta atbildība par krāpšanu. Atbildība par krāpšanu bija diferencēta atkarībā no nozieguma objekta – valsts un sabiedriskā vai pilsoņu personiskā īpašuma. Kriminālkodeksa Sevišķās daļas otrajā nodaļā “Noziegumi pret sociālistisko īpašumu” (85.-97.panti) krāpšana bija formulēta kā viena no sociālistiskā īpašuma izlaupīšanas formām (89.pants)⁷⁴. Piektajā nodaļā – “Noziegumi pret pilsoņu personisko īpašumu” (139.-146.panti) likumdevējs atteicies no termina “izlaupīšana”. Krāpšanas, kas vērsta pret pilsoņu personisko īpašumu, jēdziens dots 142.panta pirmajā daļā – pilsoņu personiskas mantas vai tiesības uz mantu iegūšana, ļaunprātīgi izmantojot uzticību vai ar viltu,⁷⁵ ar klasificējošām pazīmēm otrajā daļā – atkārtotība un/vai personu grupa pēc iepriekšējas norunas un trešajā daļā – ja to izdarījis sevišķi bīstams recidivists.

Ar 1991.gada 22.augusta likumu Latvijas PSR kriminālkodekss tiek uzskatīts par Latvijas Kriminālkodeksu, kaut gan šajā laikā izdarīti būtiski grozījumi normās par noziegumiem pret īpašumu.⁷⁶ Ar 1992.gada 25.augustu Latvijas KK grozījumiem tika izslēgta otrā nodaļa “Noziegumi pret valsts vai sabiedrisko īpašumu” (85.-97.panti) un piektā nodaļa “Noziegumi pret pilsoņu personisko īpašumu” tika izteikta citā redakcijā ar nosaukumu “Noziegumi pret īpašumu”.

Latvijas KK 142.panta pirmā daļa nosaka kriminālatbildību par krāpšanu, kas izpaužas kā mantas vai tiesību uz citu mantu iegūšana, ļaunprātīgi izmantojot uzticību vai ar viltu (krāpšana), klasificējošās pazīmes otrajā daļā – atkārtotība un/vai personu grupa pēc iepriekšējas norunas atstātas negrozītas, bet trešajā daļā klasificējošās pazīmes tika grozītas, proti, ja krāpšana izdarīta nolūkā iegūt mantu lielā apmērā vai iegūt narkotiskās, psihotropās, indīgās vai radioaktīvās vielas, sprāgstvielas, ieročus, munīciju, gāzes pistoles (revolverus) vai to patronas.⁷⁷

1999.gada 1.aprīlī stājās likumīgā spēkā Krimināllikums un līdz ar to spēku zaudēja iepriekšējais Latvijas KK. Uz šo brīdi atbildība par krāpšanu ir noteikta Krimināllikuma 177.pantā. Salīdzinot ar Latvijas KK, būtisks jauninājums ir Krimināllikuma 178.pants “Apdrošināšanas krāpšana”, kurā paredzēta kriminālatbildība par prettiesiskām darbībām ar savu mantu nolūkā saņemt tās apdrošinājuma summu.

Krimināllikumā iekļauta arī jauna norma, saistīta ar krāpšanu, kurā noteikta atbildība par

⁷⁴ Уголовный кодекс Латвийской Советской Социалистической Республики. Закон Латвийской ССР. 06.01.1961. Ведомости Верховного Совета и Правительства Латвийской ССР. 1961. Nr.3. М-во юстиции ЛатвССР. – Рига: Авотс, 1983, С.103.

⁷⁵ Turpat, С.138.

⁷⁶ Mežulis D. Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība - Rīga: Jumava, 1997. 36-41.lpp

⁷⁷ Latvijas Kriminālkodekss. Apstiprināts 06.01.1961. Spēkā no 01.04.1961., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.11.1995. - Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995. 80.-81.lpp.

zādzību, krāpšanu vai piesavināšanos nelielā apmērā (180.pants). Šajā gadījumā likumā paredzēts mazāks sods nekā citos zādzību, krāpšanas vai piesavināšanās gadījumos.

Krāpnieks, realizējot savu noziedzīgo nodomu, stājoties kontaktā ar cietušo, nelieto vardarbību, bet viltu vai, ļaunprātīgi izmantojot uzticību, iegūst cietušā īpašumu, kuru pēdējais nodod it kā labprātīgi. Tomēr meli, negodīgums un viltus paši par sevi vien neizraisa kriminālatbildību. Tikai tad, kad šie paņēmieni izmantoti, lai nelikumīgi iegūtu citai personai piederošo īpašumu, var runāt par noziedzīgo nodarījumu – krāpšanu. Krāpšanu vainīgā persona izdara ar tiešu nodomu, jo viņa apzinās savu darbību nepieļaujamību. Par to, ka krāpšanas gadījumā vainīgais rīkojas ar tiešu nodomu, liecina krāpšanas motīvs un mērķis. Motīvs ir mantkārbība, bet mērķis – noteiktas mantas iegūšana, gūstot materiālu labumu.

Ņemot vērā visus mantas vai tiesību uz mantas iegūšanu kritērijus, krāpšanas jēdzienu var definēt kā: tīšu un prettiesisku mantas vai tiesību uz šādu mantu iegūšanu, ļaunprātīgi izmantojot uzticību vai ar viltu.

Globalizācijas procesos cīņā ar krāpšanu tiek iesaistītas starptautiskas drošības organizācijas Interpols un Eiropols. Eiropā ir izveidota speciāla organizācija: Eiropas Krāpšanas apkarošanas birojs (angļu valodā: *European anti-fraud office*), kurš tika izveidots 1999.gada 1.jūnijā saskaņā ar Eiropas Komisijas lēmumu 1999/352/EC⁷⁸. Eiropas Krāpšanas apkarošanas birojs ir vienīgā ES struktūra, kuras uzdevums ir atklāt un izmeklēt ar ES finanšu līdzekļiem saistītus krāpšanas gadījumus, lai nodrošinātu, ka visa ES nodokļu maksātāju nauda nonāk projektos, kuri sekmē darbvietu radīšanu un izaugsmi Eiropā. Latvijā ar krāpšanas gadījumu izmeklēšanu nodarbojas Finanšu ministrijas un Iekšlietu ministrijas kompetentas iestādes. Lielāko daļu kriminālprocesu par krāpšanas gadījumiem izmeklē Valsts policija. Diemžēl nereti šāda veida kriminālprocesi tiek izbeigti un noziedzīgais nodarījums netiek atklāts, jo izmeklēšanas veicējiem nav atbilstošas juridiskās, tehniskās un praktiskās pieredzes. Pašlaik krāpšanas pēc daļēji noteiktas sistēmas un kompetences apkaro vairākas dažādu līmeņu Valsts policijas struktūrvienības: Valsts policijas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes Organizētās noziedzības apkarošanas pārvalde, Ekonomisko noziegumu apkarošanas pārvalde, Valsts policijas reģionu pārvaldes un iecirkņi. Valsts policijas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes Ekonomisko noziegumu apkarošanas pārvaldes 4.nodaļa veic dažādu krāpšanas veidu izmeklēšanu: pārkāpumu apkarošanu pret informācijas sistēmas drošību un datiem; intelektuālā īpašuma pārkāpumu apkarošanu, t.sk. pārkāpumu apkarošanu, kas izdarīti ar augsto tehnoloģiju palīdzību. Kriminālprocesu izmeklēšanā ir iesaistīts ļoti ierobežots skaits izmeklētāju, operatīvo darbinieku, tehniskā atbalsta un elektronisko pierādījumu izpētes speciālistu. Šāda pieeja apgrūtina šo noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanu un veicina krāpšanu izplatību.

⁷⁸ Eiropas Komisija Eiropas krāpšanas apkarošanas birojs. Starptautiskā finanšu sadarbība. Finanšu ministrija. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/?lat/eiropas_savieniba/olaf/kas_ir_olaf, [aplūkots 23.04.2021.].

Par krāpšanas priekšmetu var būt jebkādas materiālas lietas, kurām ir kaut kāda vērtība (sadzīves preces, dārglietas, vērtspapīri, transportlīdzekļi, nekustamais īpašums, mākslas darbi), vai tiesības uz svešu mantu, bet praksē visbiežāk par krāpšanas priekšmetu atzīstama nauda.

No vēsturiski zināmiem kā tradicionālus var izdalīt tādas krāpšanas veidus kā: paziņošana cilvēkam, ka, piemēram, tika atrasta viņam piederoša dārga manta un par tās saņemšanu atradējiem jāsamaksā atbilstoša naudas summa; krāpšanās kāršu vai citās azartspēlēs; viltotu dārglietu (imitāciju) pārdošana; naudas un mantu „lelles” izmantošana; krāpšana, izmantojot viltotas naudas zīmes; „nodevu” ievākšana, izliekoties par kontrolējošo vai tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem; krāpšanas shēmas, kas ietver „drošus” nekustamā īpašuma darījumus (nelikumīga sveša nekustamā īpašuma pārdošana un pārdošanas mēģinājumi, svešu dzīvokļu izīrēšana; krāpniecisko darbību izdarīšana nolūkā mantot svešus dzīvokļus; naudas iegūšana, sniedzot māklera pakalpojumus, iepriekš atsavinātā nekustamā īpašuma atkārtota pārdošana, izmantojot faktu, ka pirmais pircējs nav veicis nekustamā īpašuma koroborāciju), grāmatas ar pamatdomu „kā kļūt miljonāram vienā dienā”, personas pašpalīdzības skolas, pārsteidzošus izgudrojumus, ķēdes vēstules, pareģojumus, viltu ārstniecību, brīnumlīdzekļu ražotājus, t.sk. Nigērijas naudas mantojums, variācijas ar piramīdu shēmām. Izplatīta arī tradicionālā romantiskā krāpšana ar iepazīšanos, izmantojot interneta vietnes.

Krāpšana var tikt konstatēta arī gadījumā, kad krāpnieks, izmantojot viltu vai citas personas uzticēšanos, piedāvā vai saņem mantiska rakstura pakalpojumu. Izkrāpjot pakalpojumu, krāpnieks ar viltu vai, izmantojot upura uzticēšanos, pārliecina viņu nepieciešamībā veikt noteiktās darbības citas personas interesēs, rada viņai apņēmību noteikto darbību izdarīt, ar vārdiem vai citādā veidā apliecinot, ka par izpildīto darbu pakalpojuma ieguvējs saņems pakalpojumu, vai pakalpojuma sniedzējs saņems paredzēto samaksu.

Pētījuma ierobežotā apjoma ietvaros nav iespējams visus krāpšanas veidus klasificēt un izpētīt pilnībā, jo tie ir mainīgi izpausmēs un bieži vien apvieno vairākus krāpšanas veidus. Autors uzskata par nepieciešamu sniegt ieskatu attālinātas komerciālas krāpšanas, kas izdarītas ar intelektuālo tehnoloģiju palīdzību, pārrobežu izplatībā. Starptautiskā klasifikācija nosaka, ka attālinātas komerciālas krāpšanas shēmās krāpnieks izmanto masu saziņas līdzekli, ieskaitot telefona, interneta, pasta, televīzijas un radio sakarus, lai sazinātos ar upuriem.⁷⁹

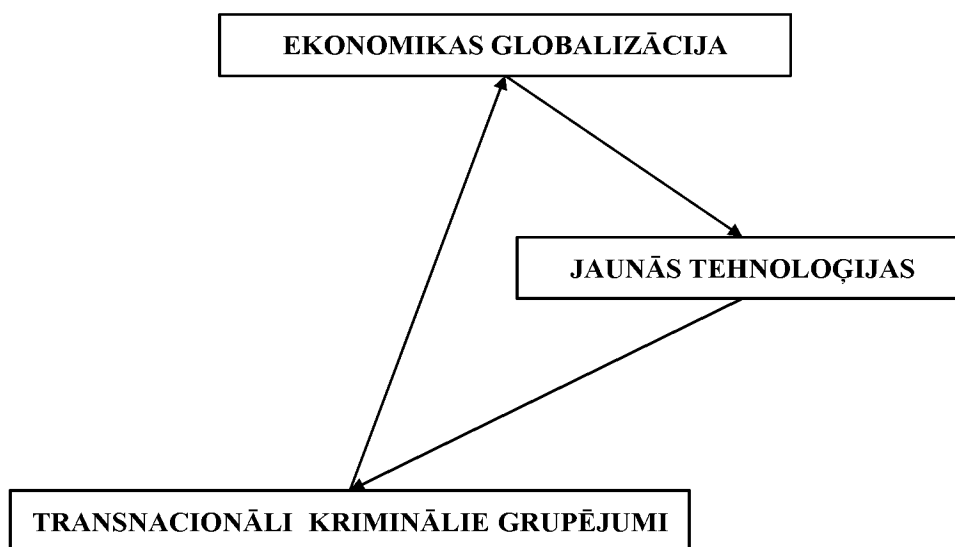
Izpētot ANO, Interpola un Eiropola attālinātas komerciālas krāpšanas jēdzienu un krāpšanas īstenošanas shēmas, autors sekojoši definē **attālinātas komerciālas krāpšanas jēdzienu**: attālināta komerciāla krāpšana ir svešas mantas vai tiesību uz tādu mantu iegūšana, izmantojot mūsdienīgas komunikācijas tehnoloģijas un instrumentus, ļaunprātīgi izmantojot uzticēšanos vai ar viltu.

⁷⁹ European Union serious and organised crime threat assessment (SOCTA 2021). Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment>, [aplūkots 23.04.2021.].

Mūsdienu sabiedrībai lielā mērā raksturīgi tādi kritēriji kā arvien pieaugoša mobilitāte, urbanizācija, anonimitāte un sociālās kontroles pavājināšanās. Organizētā noziedzība ļoti veikli izmanto šos apstākļus. Ekonomiskais uzplaukums un labklājība Rietumvalstīs arī organizētajai noziedzībai dod iespējas iekļauties leģitīmajā biznesā. Internets ir sekmējis jaunu noziedzīgu nodarījumu veikšanas iespējas un ļāvis pilnveidot „vecu“ jeb tradicionālo noziedzīgo nodarījumu veikšanas paņēmienus⁸⁰. Globālajā pasaulē ar interneta palīdzību noziegumus var pasūtīt un savu nelegālo biznesu īstenot no jebkuras vietas pasaulē, pat savās mājās, nemaz nesatiekoties ar citām noziegumā iesaistītajām personām. Ar interneta palīdzību arī daudz vieglāk ir darboties un gūt peļņu tā sauktajā „melnajā tirgū”.

Autors pilnībā konsolidējas ar profesora A.Vilka pozīciju šajā jautājumā, proti: “Mūsdienās būtisks izaicinājums pasaules civilizācijai ir noziedzība kā nacionāla un transnacionāla problēma, jauno tehnoloģiju ietekme uz sociumu. Līdz ar jauno tehnoloģiju attīstību un piekļuvi starptautiskajam tirgum noziedzība ir šķērsojusi valstu robežas un izplatījusies globālā mērogā. To varētu attēlot shematiski:

1.attēls.Organizētās noziedzības globalizācija.Jauno tehnoloģiju izmantošana noziedzīgiem mērķiem

70% kriminālo grupējumu sastāv no dažādu tautību pārstāvjiem. Eiropas Savienībā darbojas 3600 starptautiskās kriminālās organizācijas (noziedzība izplatās globālā mērogā)⁸¹.

⁸⁰ James A. The Criminal Networks. The challenge to Policing the 21st Century? Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis (3), Pieejams: https://doi:10.7396/2005_3_C, [aplūkots 16.02.2021.], pages 20-28.

⁸¹ Vilks A., Kipāne A. Mūsdienu sabiedrības kriminoloģiskie aspekti.-Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2020,23.lpp

1.3. Ar kultūras objektiem saistītu noziegumu kriminoloģiskais un krimināltiesiskais raksturojums

Visā cilvēces pastāvēšanas vēsturē kultūra un reliģiskās tradīcijas ir atstājušas pozitīvu ietekmi uz attīstību un stabilitāti. Kultūras objekti godprātīgiem pilsoņiem ir valsts un nācijas kultūrvēsturiskais mantojums ar augstu vērtību. Likumpārkāpējiem tie kļūst par iekāres objektu mantkārīgu apsvērumu dēļ. Mantkārības nolūkā izdarītie noziedzīgie nodarījumi ir pētīti un iedalīti atkarībā no to tiešā apdraudējuma objekta, īstenošanas paņēmiena un nozieguma subjekta īpašībām, un subjektu skaita. Viens no šādiem apdraudējuma objektiem ir kultūras objekti. Kultūras objektu zādzība krasi atšķiras no citām zādzībām gan ar apdraudējuma objektu priekšmetu, gan ar paša noziedzīga nodarījuma realizācijas veidu, gan ar pamatotu iedzīvotāju uztraukumu un milzīgu interesi no masu informācijas līdzekļu puses, kas izraisa plašu rezonansi sabiedrībā. Kultūras objektu nelegālās aprites novēršanas un apkarošanas aktualitāti Latvijā apliecina IeM IC statistikas dati par prettiesiski atsavinātiem kultūras priekšmetiem. Piemēram, laika periodā no 2010.gada līdz 2020.gada beigām Latvijā izdarītas ap 992 kultūras priekšmetu zādzības, ir nozagti vai zuduši vairāk kā 1791 kultūras priekšmeti.⁸²

Iekšlietu ministrijas IC izpratnē par kultūras objektiem uzskata cilvēka darinātus objektus, kuriem no reliģiskā vai sekulārā viedokļa ir arheoloģiska, ar aizvēsturi saistīta, vēsturiska, literāra, mākslas vai zinātniska vērtība⁸³ (gleznas, ikonas, statujas, liturģiskie objekti, vāzes, kausi, pulksteņi, grāmatas, ieroči un citi objekti). Pēc IeM IC Integrētā iekšlietu informācijas sistēmas IIIS datiem nozagtie kultūras objekti ir: lūgšanas grāmatas, krusti, krucifiksi, svečturi, kulta celtnu iekārtas, logu, durvju un vārtu (aiļu) elementi, kulta priekšmeti, kapu pieminekļi, kapu plāksnes, kapu apmales un nožogojumi, kapu marmora stabi, kapu metāla žogi, monumentāli dekoratīvās skulptūras, krūšutēli, pēcnāves maskas, dārzu un parku dekoratīvie elementi, mazo formu skulptūras, ieejas sliekšņa granīta plāksnes, instalācijas un telpiskie objekti, skulpturālais arhitektūras dekors, gleznas, zīmējumi, soli, ordeņi, medaļas, ieroču atlējumi. No visa nozagtā kultūras objekta klāsta 65% sastāda priekšmeti ar reliģisko nozīmi jeb reliģiskie priekšmeti.⁸⁴

Definējot jēdzienu - reliģiskais priekšmets, autors balstās uz 1903.gada Sodlu likumos aizsargāto no zādzības no baznīcām noteiktu priekšmetu iedalījumu: svētie krusti, svētās relikvijas, svētbildes, vai kāds cits priekšmets, kuru pareizticība vai cita kāda ticība godina par

⁸² Statistiskā informācija par Latvijā nelikumīgi atsavinātiem kultūras priekšmetiem. Par mums. Publikācijas un pārskati. Statistiskie pārskati. Zudušie kultūras priekšmeti. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/lv/zudusie-kulturas-prieksmeti>, [aplūkots 14.07.2020.].

⁸³ Kultūras objektu apraksta veidošanas instrukcija. - Rīga: Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. 2010. 3.lpp.

⁸⁴ Statistiskā informācija par Latvijā nelikumīgi atsavinātiem kultūras priekšmetiem. Par mums. Publikācijas un pārskati. Statistiskie pārskati. Zudušie kultūras priekšmeti. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/lv/zudusie-kulturas-prieksmeti>, [aplūkots 14.07.2020.].

svētītu, kā arī priekšmetu, kurš iesvētīts lietojot dievkalpošanā⁸⁵, un, IeM IC definēto kultūras objekta jēdzienu. Proti, reliģiskais priekšmets ir priekšmets, kuru kāda ticība godina par svētītu, kā arī priekšmets, kurš iesvētīts lietojot dievkalpošanā.

Neskatoties uz kariem, revolūcijām un piecdesmit gadus valdījušo ateistisko režīmu, kā pamatoti norāda profesors V.Zahars, Latvijas iedzīvotāju vairākums ir reliģiozs un atzīst gadsimtiem ilgi pierādītās konservatīvās vērtības.⁸⁶ Savukārt profesors R. Balodis papildus tam savā pētījumā liecina, ka baznīcām uzticas 70% Latvijas pilsoņu un 60% nepilsoņu.⁸⁷ Pavisam kopā Latvijā 69% iedzīvotāju ir dievticīgie, 2019.gadā oficiāli reģistrētas reliģiskās organizācijas norādīja 1 321 847⁸⁸ reliģiskās organizācijas locekļu skaitu uz 1 907 675 iedzīvotāju Latvijā⁸⁹. Latvijā ir reģistrētas 1163 reliģiskās organizācijas, kopš neatkarības atjaunošanas reliģisko organizāciju skaits ir audzis gandrīz divkārt, jo 1990.gadā Latvijā bija reģistrētas 693 reliģiskās organizācijas. Pēc locekļu skaita visvairāk pārstāvētas ir lielākās kristīgās konfesijas: luterāņi – 700 000 locekļu, katoļi – 334 366 locekļu, pareizticīgie – 257 000 locekļu, vecticībnieki – 480268 locekļu un baptisti – 6 615 locekļu. Mūsdienās, valstīs ar vismodernāko tehnoloģisko civilizāciju, modernas augstceltnes pastāv līdzās seniem dievnamiem, kur sākotnēji dievnami nepastāvēja, piemēram, ASV tie tiek speciāli ievesti no Eiropas vai tiek veidotas dievnamu kopijas. Pašlaik Latvijā atbilstoši Tieslietu ministrijas pārskatos sniegtajai informācijai, reliģisko organizāciju īpašumā un valdījumā kopā ir 1 021 dievnams.⁹⁰

Latvijas teritorijā reliģisko priekšmetu (svēto krustu, svēto relikviju, svētbilžu vai citu priekšmetu, kuru kāda ticība godina par svētītu) zādzība bija sodāma pēc kristietības pieņemšanas⁹¹ latviešu ciltī 13.gadsimtā – Livonijas laikā, Polijas-Lietuvas atkarībā Lībekas un Magdeburgas tiesībās⁹², Lietuvas statūtos⁹³ un Zviedru laikos. Pēc 1721.gada par izdarītiem

⁸⁵ Sodu likumi 1903.gada 22.martā. Rīgā. Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. 1930. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12811903_gada_22_marta_sodu_likumi_1930_sn234990.pdf, [aplūkots 22.02.2020.]. 588.p.

⁸⁶ Zahars V. Kritiskas pārdomas par atsevišķiem cilvēkdrošības aspektiem Latgales reģionā. – Daugavpils: Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums, II daļa "Valsts un tiesību aktuālās problēmas," 2013. 244.lpp.

⁸⁷ Balodis R. State and Church in Latvia. State and Church in European Union. Third Edition. - Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, Germany 2019. Pieejams: http://blogi.lu.lv/tzpi/files/2019/10/State-and-Church-in-EU_R.Balodis.pdf. [aplūkots 17.02.2020.], 298.lpp.

⁸⁸ Ziņojums par Tieslietu ministrijā iesniegtajiem reliģisko organizāciju pārskatiem par darbību 2019.gadā. Par mums. Publikācijas un pārskati. 2019. gada publiskie pārskati. Tieslietu ministrija. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/2019-gada-publiskie-parskati>, [aplūkots 17.02.2021.].

⁸⁹ Iedzīvotāju skaits un tā izmaiņas. Statistikas tēmas. Iedzīvotāji. Iedzīvotāju skaits un raksturojošie rādītāji. Galvenie rādītāji. Latvijas oficiālā statistika. Pieejams: <http://stat.gov.lv/lv/statistikas-emas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaitis/247-iedzivotaju-skaitis-un-ta-izmainas?themeCode=IR>, [aplūkots 17.02.2021.].

⁹⁰ Ziņojums par Tieslietu ministrijā iesniegtajiem reliģisko organizāciju pārskatiem par darbību 2019.gadā. Par mums. Publikācijas un pārskati. 2019. gada publiskie pārskati. Tieslietu ministrija. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/2019-gada-publiskie-parskati>, [aplūkots 17.02.2021.].

⁹¹ Штейман И. Из истории государства и права Латвии. - Рига, SIA „JUMI”, 2005. С.9.

⁹² Brežgo B. Dinaburgas pilsētas privilēģija 1582.gads. – Daugavpils: Latgales Pētniecības institūta izdevniecība, 2009. 31.lpp.

⁹³ Штейман И. Из истории государства и права Латвии. - Рига, SIA „JUMI”, 2005. ISBN 9984-763-49-8, С.7.

noziegumiem sauca pie atbildības pēc 1497.gada Sodu likuma (Sudebnika)⁹⁴. Sudebnikā tiek dots jēdziens: baznīcas tatba (krievu valodā: *церковная татьба*), kas ir baznīcas svēto priekšmetu zādzība, kas pārkāpuma priekšmeta dualitātes dēļ bija arī noziegums pret īpašumu un noziegums pret baznīcu. Par baznīcas tatbas izdarīšanu bija paredzēts sods – nāvēssods. 1846.gada 1.maijā Latvijas teritorijā stājās spēkā Krievijas Nolikums par krimināliem un labošanas sodiem. Ar šo Nolikumu tika definēti noziegumi pret ticību, un tiek dots nevis baznīcas tatbas jēdziens, bet tādi jēdzieni kā laupīšana, kas izdarīta baznīcā, lai gan bez dievzaimojuma un svētuma aizskaršanas (krievu valodā: *за разбой въ церкви, даже когда при томъ и не было прямаго святотатства или и покушенія на оное, виновные приговариваются къ лишенію всехъ правъ состоянія и къ ссылке въ каторжную работу въ рудникахъ безъ срока...*), atklāta zādzība, kas izdarīta baznīcā, lai gan bez dievzaimojuma un svētuma aizskaršanas (krievu valodā: *за грабежъ, учиненный въ церкви, когда при томъ не было святотатства и оскарбления святыни, виновные приговариваются къ лишенію всехъ правъ состоянія и ссылке въ каторжную работу въ крепостяхъ на время отъ десяти до двенадцати летъ...*) un zādzība ar kvalificējošo pazīmi – no baznīcas (за кражу, когда она учинена въ церкви, хотя и безъ святотатства и оскарбления святыни, виновные приговариваются къ ссылкой на житье въ губерніи Иркутскую или Енисейскую, съ заключеніем на время отъ трехъ до четырехъ летъ...).⁹⁵

1903.gada Sodu likumos par svētuma aizskaršanu saskaņā ar Otrās nodaļas „Par ticības aizsardzības noteikumu pārkāpšanu” 77.-98.pantiem bija paredzēta atbildība. Tāpat tika dota noziedzīga nodarījuma priekšmetu izsmeljoša klasifikācija, izdalot divas grupas: svētītie priekšmeti un dievkalpošanā lietošanā svētītie priekšmeti.⁹⁶ Par noziedzīga nodarījuma objektu atzīti tikai pareizticīgās, Romas – katoļu, armēņu – gregoriāņu un evaņģēliski – protestaniskās baznīcas reliģiskie priekšmeti. Tas nozīmēja, kā Latvijas teritorijā ar likuma normām tika aizsargāta nevis pati ticība, bet tikai dažādas privilēģētas konfesijas.

Attiecīga atbildība par zādzību no tikai Sodu likumos noteiktās konfesijas dievnamiem bija paredzēta trīsdesmit otrās nodaļas „Zagšana, laupīšana un izspiešana” 588.pantā „Kas zadzis baznīcai piederošos: 1) svēto krustu, svētās relikvijas, svētbildi, vai citu kādu priekšmetu, kuru pareizticība vai cita kāda ticība godina par svētītu; 2) priekšmetu, kurš iesvētīts lietojot dievkalpošanā- ar sodu uz spaidu darbiem līdz astoņiem gadiem vai ar ieslodzījumu pārmācības namā uz laiku, ne mazāku par trim gadiem.” 589.panta otrajā daļā tika noteikts sods „ar ieslodzījumu pārmācības namā uz laiku, ne mazāku par trim gadiem, ja laupīšana izdarīta

⁹⁴ Самоковсавъ Д.Я. Курсъ исторіи рускаго права. - Москва, Типографія Императорскаго Московскаго Университета, 1908. Pieejams: <https://books.google.lv/books?isbn=5446075331>, [aplūkots 17.02.2020.], C.4.

⁹⁵ Уложение о наказаніяхъ уголовныхъ и исправительныхъ. Подписано Его Императорское Величество НИКОЛАЙ, Петергофъ, 15.08.1845. Pieejams: https://vk.com/doc20559902_437521740?hash=4a7bdf15570fc55da2&dl=69e1aa427fe5224329, [aplūkots 2.02.2020.], C.69-86.

⁹⁶ Sodu likumi 1903.gada 22.marta. Rīgā. Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. 1930. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12811903_gada_22_marta_sodu_likumi_1930_sn234990.pdf, [aplūkots 22.02.2020.]. 29.lpp.

baznīcā.”⁹⁷

1933.gada Sodu likumā, 1903.gada Sodu likumu otrās nodaļas „Par ticības aizsardzības noteikumu pārkāpšanu” vietā tika ieviesta septiņpadsmitā nodaļa ar nosaukumu – „Noziedzīgi nodarījumi pret ticīgo reliģiskām jūtām un mirušo mieru” (300.-305.panti). Šāda tiesiskā regulējuma rezultātā ar likuma normām tika aizsargāta visu Latvijā likumīgi pastāvošo konfesiju ticīgo apziņas un jūtu brīvība. Kas attiecas uz reliģisko priekšmetu zādzībām, jaunajā Sodu likumā precizēti atsevišķi jēdzieni un sistematizētas kvalificējošās pazīmes, kā arī paaugstināts soda apmērs. 547.panta ceturtā daļa paredz: Kas zādzis (..) Latvijā likumīgi pastāvošas ticības reliģiski godājamu dievnamam piederīgo priekšmetu; (..) sodāms: ar pārmācības namu uz laiku līdz četriem gadiem.⁹⁸ Attiecībā uz laupīšanas izdarīšanu baznīcā jaunajā Sodu likumā kvalificējošās pazīmes „laupīšana,kas izdarīta baznīcā” jēdziens tika izslēgts.

Pēc Latvijas okupācijas un iekļaušanas PSRS sastāvā Latvijas iedzīvotāju vairākums, būdami likumpaklausīgi pēc savas mentalitātes, un ņemot vērā vēsturiski izveidojušās attiecības ar kaimiņvalsti – Krieviju, pakļaujas jaunā politiskā režīma diktātam, kur valsts pārvaldes filozofijas pamats bija marksisma - ļeņinisma teorija un zinātniskais ateisms.

1940.gada 26.novembrī Latvijā stājās spēkā 1926.gada Krievijas kriminālkodekss. Ar šī Krievijas kriminālkodeksa normām netika aizsargāta ne pati ticība, ne reliģiski godājami dievnamam piederīgie priekšmeti, ja tikai tie nav atzīti par antikvariātu, mākslas kolekciju vai pieminekli. Sodu likumā esošo septiņpadsmito nodaļu „Noziedzīgi nodarījumi pret ticīgo reliģiskām jūtām un mirušo mieru” Krievijas kriminālkodekss izslēdzis kā tādu. Tieši otrādi, likumdevējs, pamatojoties uz marksisma-ļeņinisma un karojošā ateisma teoriju, ceturtajā nodaļā paredzēja atbildību par baznīcas un valsts nodalīšanas noteikumu pārkāpšanu, uzliekot ierobežojumus reliģisko mācību veikšanai, ziedojumu vākšanai, dzimšanas un laulības reģistrēšanai. Tikai par reliģisku rituālu aizkavēšanu bija paredzēta atbildība (Par reliģisku rituālu aizkavēšanu, ja tie nepārkāpj sabiedrisko kārtību un nav saistīti ar pilsoņu tiesību aizskaršanu, — soda ar labošanas darbiem uz laiku līdz sešiem mēnešiem).⁹⁹ Tas viss negatīvi ietekmēja dievticīgo jūtas un attieksmi pret valsti.

Klasificējošā pazīme – zādzība no dievnamiem, Krievijas kriminālkodeksā zaudēja savu īpašo nozīmi. Rezultātā tādi noziedzīga nodarījuma apdraudējuma priekšmeti kā reliģiskie priekšmeti (svētie krusti, svētās relikvijas, svētbildes, vai kādi citi priekšmeti, kuru kāda ticība godina par svētītu un priekšmeti, kuri iesvētīti lietojot dievkalpošanā), ietverti kopējā jēdzienā „īpašums” vispārējos noteikumos par īpašuma noziegumu izdarīšanas sodāmību: zādzība –

⁹⁷ Sodu likumi 1903.gada 22.marta. Rīgā. Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. 1930. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12811903_gada_22_marta_sodu_likumi_1930_sn234990.pdf, [aplūkots 22.02.2020.]. 145.-146.lpp.

⁹⁸ Sodu likums 1933.gada 24.aprīlā. Pieņemts Ministru kabinets Latvijas Republikas Satversmes 81.panta kārtībā 24.04.1933. Spēkā no 01.08.1933. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12831933_gada_24_aprila_sodu_likums_1934_sn113455.pdf, [aplūkots 22.02.2020.], XVII Nodaļa.

⁹⁹ Уголовный Кодекс РСФСР редакции 1926 года. Pieejams: https://ru.wikisource.org/wiki/Уголовный_кодекс_РСФСР_1926_года/Редакция_05.03.1926, [aplūkots 22.04.2020.], ст. 122-126.

162.pants „(zādzība) - slepena sveša īpašuma nolaupīšana”, (krievu valodā (кража) тайное похищение чужого имущества); 165.pants „(atklāta zādzība) - svešas manas atklāta nolaupīšana, nepielietojot vardarbību, klātesot personai, kurai pieder, kuras lietošanā vai pārziņā ir īpašums” (krievu valodā: (грабёж) открытое похищение чужого имущества в присутствии лица, обладающего, пользующегося или ведающего им, совершенное без насилия); un 167.pants „laupīšana, t.i., atklāts uzbrukums, kura mērķis ir citas personas īpašumu pārņemšana pielietojot vardarbību, kas ir bīstama upura dzīvībai un veselībai” (krievu valodā: разбой, т. е. открытое с целью завладения чужим имуществом нападение, соединенное с насилием, опасным для жизни и здоровья потерпевшего).¹⁰⁰ Reliģisko priekšmetu zādzības vai laupīšanas gadījumā īpašniekam, t.i., reliģisko organizāciju garīgajam personālam (garīdznieki) vai dievticīgajam cilvēkam, vajadzēja pieteikt zaudējuma apmēru. Tā bija pirmā problēma, jo svētā krusta vai svētbildes vērtību bez šaubām var noteikt, ja priekšmets ir pieejams, bet gadījumā, ja priekšmets ir nozagts, tad tikai pēc īpašnieka vārdiem. Valsts amatpersonu uzticēšanās garīdzniekiem un dievticīgiem cilvēkiem, šajā gadījumā cietušajiem, bija ļoti kritiska, pat noraidošā vai nievājošā, jo marksisma-ļeņinisma teorija noliedza Dieva esamību, tātad garīdznieki ir mānītāji un uzticības viņiem nav. Otrā problēma bija saistīta ar to, ka cietušajiem vajadzēja ņemt vērā un izvērtēt, vai nozagtie reliģiskie priekšmeti nav antikvariāts, vai mākslas priekšmeti, vai tos vajadzēja reģistrēt, vai veikt uzskaiti, vai netika izdarīta šo priekšmetu slēpšana no valsts amatpersonām. Krievijas kriminālkodeksa 188.pantā bija paredzēta atbildība par antikvariāta un mākslas kolekciju un pieminekļu slēpšanu, kas jāreģistrē, jāuzskaita vai jānodod publiskajos veikalos. Šajā laikā Latvijā notika represijas pret daudziem iedzīvotājiem, tajā skaitā pret garīdzniekiem un turīgiem dievticīgiem cilvēkiem. Daudzi tika represēti, nošauti vai izvesti uz nometnēm attālos PSRS reģionos. Cilvēki saprata, ka padomju varas likumi neaizstāv ticīgo garīgās vērtības, nicina ticīgo reliģiskās jūtas. 1941.gada jūnijā-jūlijā Latvijas teritoriju okupēja vācu karaspēks.

Otrā pasaules kara laikā vācu okupācijas pārvalde Latvijas teritorijā atjaunoja 1933.gada Sodu likuma darbību. Taču pēc Vācijas armijas atkāpšanās atkal darbojās Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas kara laika likumi un 1926.gada Krievijas kriminālkodekss.

Pēc kara iznīcība tiek pārvarēta un valsts ekonomiskā situācija uzlabojas. Kultūras ministrija un vietējo padomju izpildkomitejas sāk kultūras mantojuma reģistrācijas un izvērtēšanas procesu, lai noteiktu visvērtīgākos objektus. Šim procesam bija ne tikai ekonomisks, bet arī politisks pamats. Pirmkārt, tas presumēja veikt vērtīgāko reliģisko priekšmetu uzskaiti, lai turpmāk tos izmantotu valsts labā, un, otrkārt, bagāto vēsturisko mantojumu aizstāt ar sociālisma vēsturi, Latvijas iedzīvotājiem tradicionālās garīgās vērtības aizstāt ar komunistiskajām dogmām. Diemžēl daudzus jautājumus, kas saistīti ar kultūras mantojuma objektu, tajā skaitā reliģisko priekšmetu vērtēšanu, veica šim darbam nepiemēroti cilvēki ar ateistisku dzīves izpratni. Kā

¹⁰⁰ Уголовный Кодекс РСФСР редакции 1926 года. Pieejams: https://ru.wikisource.org/wiki/Уголовный_кодекс_РСФСР_1926_года/Редакция_05.03.1926, [aplūkots 22.04.2020.], ст. 162, 165, 167.

rezultātā, 1960.gadu sākumā Rīgā, Daugavpilī, Jūrmalā un Koknesē tika iznīcināti daži dievnami, citi tika pielāgoti planetārijam, koncertzālēm un boksa klubiem, bet izņemtie reliģiskie priekšmeti „pazuda dzimtenes plašumos”.

1961.gada 1.aprīlī Latvijas teritorijā stājās spēkā Latvijas PSR Kriminālkodekss. Latvijas PSR Kriminālkodeksā likumdevējs nostiprināja baznīcas nodalīšanu no valsts, paredzot Sevišķās daļas ceturtās nodaļas „Noziegumi pret pilsoņu politiskajām, darba un citām tiesībām” 137.pantā par noteikumu pārkāpšanu attiecībā uz baznīcas atdalīšanu no valsts un skolas atdalīšanu no baznīcas – sodu ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar labošanas darbiem uz laiku līdz vienam gadam, vai ar naudas sodu līdz pieciem simtiem rubļu. Taču atbildība par reliģisku rituālu aizkavēšanu, ja tie nepārkāpj sabiedrisko kārtību un nav saistīti ar pilsoņu tiesību aizskaršanu, palika bez izmaiņām salīdzinājumā ar Krievijas kriminālkodeksu (138.pants „Reliģisku rituālu aizkavēšana”¹⁰¹).

Latvijas PSR Kriminālkodeksā Sevišķās daļas piektajā nodaļā „Noziegumi pret pilsoņu personisko īpašumu” reliģiskie priekšmeti nebija izdalīti no kopējā jēdziena „īpašums”. Tikai desmitās nodaļas „Noziegumi pret sabiedrisko drošību, sabiedrisko kārtību un iedzīvotāju veselību” 206.pantā „Pieminekļu iznīcināšana vai bojāšana” bija paredzēta atbildība par valsts aizsardzībā esošo vēstures, arheoloģijas, mākslas vai arhitektūras pieminekļu, kā arī dabas objektu tīšu bojāšanu vai iznīcināšanu – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar labošanas darbiem uz laiku līdz vienam gadam, vai ar naudas sodu līdz vienam simtam rubļu, vai piemēro sabiedriskās ietekmēšanas līdzekļus.¹⁰² Tas nozīmēja, ja dievnami vai reliģiskie priekšmeti tika atzīti par valsts aizsardzībā esošo vēstures, arheoloģijas, mākslas vai arhitektūras pieminekli, tad par to tīšu bojāšanu vai iznīcināšanu tika paredzēta atbildība. Lai izveidotu valsts aizsardzībā pieminekļu sarakstu, Latvijas PSR Kultūras ministrijas Pieminekļu aizsardzības inspekcija un vietējās izpildvaras iestādes – teritoriālās padomju izpildkomitejas, sāk kultūras pieminekļu un objektu reģistrāciju un izvērtēšanu. Rezultātā daži dievnami tika atzīti par valsts aizsardzībā esošiem arhitektūras pieminekļiem, citi nē. Attiecībā uz reliģiskiem priekšmetiem, tad katra teritoriālā padomju izpildkomiteja tos izvērtēja, piešķirot inventāra numuru, reģistrēja žurnālā. Turklāt 1979.gadā PSRS Kultūras ministrijas Zinātniski-pētnieciskā restaurācijas institūta speciālisti apsekoja dievnamus un veica svētbilžu fotofiksāciju un daļēju aprakstu. Bija sastādīti svētbilžu un dievnamu grāmatu saraksti. Pašlaik fotofiksācijas materiāli un svētbilžu apraksti atrodas Latvijas Kultūras ministrijas Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra arhīvā.

¹⁰¹ Уголовный Кодекс РСФСР редакции 1926 года. Pieejams: https://ru.wikisource.org/wiki/Уголовный_кодекс_РСФСР_1926_года/Редакция_05.03.1926, [aplūkots 22.04.2020.], st. 137.

¹⁰² Уголовный кодекс Латвийской Советской Социалистической Республики. Закон Латвийской ССР. 06.01.1961. Ведомости Верховного Совета и Правительства Латвийской ССР. 1961. №3. М-во юстиции ЛатвССР. – Рига: Авотс, 1983. ст. 206.

1991.gada 22.augustā Latvijas PSR Kriminālkodekss zaudēja spēku un stājās spēkā Latvijas KK ar grozījumiem, bet Sevišķās daļas piektajā nodaļā „Noziegumi pret īpašumu” reliģiskie priekšmeti arī nebija izdalīti no kopējā jēdziena „īpašums”.

1993.gada 25.maijā Latvijas KK tika veikti grozījumi. Ar šiem grozījumiem 137. un 206.pants tika izteikts citā redakcijā: „137.pants „Iedzīvotāju līdztiesības pārkāpšana viņu attieksmē pret reliģiju”. Par iedzīvotāju tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu, jebkuru priekšrocību radīšanu iedzīvotājiem atkarībā no viņu attieksmes pret reliģiju, kā arī par iedzīvotāju jūtu aizskaršanu vai naida celšanu sakarā ar viņu attieksmi pret reliģiju vai ateismu,”¹⁰³ likumdevējs izslēdza normu – baznīcas atdalīšana no valsts un skolas atdalīšana no baznīcas, izveidojot plašāka satura normu – iedzīvotāju tiesību ierobežošanu; „206.pants „Pieminekļu iznīcināšana”. Par valsts aizsardzībā esošo kultūras pieminekļu, kā arī dabas objektu tīšu pilnīgu vai daļēju iznīcināšanu”, salīdzinājumā ar Latvijas PSR kriminālkodeksu tika izslēgta norma – vēstures, arheoloģijas, mākslas vai arhitektūras pieminekļi un ieviests jēdziens – kultūras pieminekļis.

1999.gada 1.aprīlī stājās spēkā Krimināllikums, kur četrpadsmitās nodaļas „Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām” 151.pantā „Reliģisku rituālu traucēšana” bija paredzēta atbildība par reliģisku rituālu tīšu traucēšanu, ja tie nepārkāpj likumu un nav saistīti ar personas tiesību aizskaršanu¹⁰⁴, bet 2012.gada 13.decembrī šis pants tika izslēgts vispār¹⁰⁵. Divdesmitās nodaļas „Noziedzīgi nodarījumi pret vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību” 229.pantā „Kultūras pieminekļu iznīcināšana un bojāšana” bija paredzēta atbildība - pirmajā daļā par valsts aizsardzībā esoša kultūras pieminekļa iznīcināšanu vai bojāšanu un otrajā daļā, ja tās izdarītas ar dedzināšanu, spridzināšanu vai citādā vispārbīstamā veidā. Pašlaik pēc veiktajiem grozījumiem 229.pantam ir šāda redakcija: „Nelikumīgas darbības ar kultūras priekšmetiem”. (1) Par kultūras priekšmeta, tas ir, Latvijas Republikas vai citas valsts aizsardzībā esoša kultūras pieminekļa, muzeja krājuma priekšmeta vai īpaši aizsargājama bibliotēku krājuma dokumenta, nelikumīgu glabāšanu, pārvietošanu, pārsūtīšanu, atsavināšanu vai par tā nelikumīgu izvešanu ārpus Latvijas Republikas vai ieviešanu Latvijā, ja ar to radīts būtisks kaitējums, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu; (2) Par kultūras priekšmeta iznīcināšanu, bojāšanu vai apgānīšanu — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu. Veiktie grozījumi dod iespēju plašāk piemērot 229.panta normas un saukt pie atbildības ne tikai par valsts aizsardzībā esoša kultūras pieminekļa iznīcināšanu vai bojāšanu, kā bija noteikts

¹⁰³ Latvijas Kriminālkodekss. Apstiprināts 06.01.1961. Spēkā no 01.04.1961., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.11.1995. - Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995. 78.lpp.

¹⁰⁴ Krimināllikums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 08.07.1998. Spēkā no 01.04.1999., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 30.06.2019. Latvijas Vēstnesis, Nr. 130 (6469), Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=88966>, [aplūkots 16.04.2018.], 151.p.

¹⁰⁵ Grozījumi Krimināllikumā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts 13.12.2012. Stājās spēkā: 01.04.2013. Latvijas Vēstnesis, 202 (4805), 27.12.2012. Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=68680>, [aplūkots 21.03.2020.].

pamatredakcijā, bet arī vēl par apgānīšanu, nelikumīgu izvešanu ārpus Latvijas Republikas un nelikumīgu atsavināšanu, nodarījumam ir kvalificējošā pazīme – ja ar to radīts būtisks kaitējums valsts vai sabiedrības interesēm.

Kultūras pieminekļa jēdziens Krimināllikumā netika sniegts, bet tas tiek definēts likuma „Par kultūras pieminekļu aizsardzību” 2.pantā, nosakot, ka par kultūras pieminekļiem atzīstami: nekustamie kultūras pieminekļi (atsevišķi objekti – ēkas, mākslas darbi, iekārtas un priekšmeti, atsevišķas apbedījuma vietas; kompleksi objekti – arheoloģiskās senvietas, arhitektūras ansamblī un kompleksi, pilsētu un citu apdzīvoto vietu vēsturiskie centri, ielas, laukumi, kvartāli, kultūrslānis, kapsētas, kultūrvēsturiskas ainavas, piemiņas vietas, vēsturiskas vietas un teritorijas) un kustamie kultūras pieminekļi (atsevišķi objekti – arheoloģiskie atradumi, senlietas, nekustamo pieminekļu elementi, vēsturiskas relikvijas, mākslas darbi, rokraksti, reti iespieddarbi, kinodokumenti, fotodokumenti un videodokumenti, skaņu ieraksti; kompleksi objekti – vēsturiski izveidojušies kompleksi, atsevišķu objektu fondi un kolekcijas, kas ir nedalāma kultūrvēsturiska vērtība¹⁰⁶. Darbā apskatāmajā tēmā ir svarīgi zināt, vai dievnamam ir piešķirts kultūras pieminekļa statuss un tas tiek iekļauts valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā, vai nē. Ja statuss ir piešķirts, tad tas tiek raksturots kā kvalificējoša pazīme Krimināllikuma 229.panta izpratnē. 2019.gada 31.decembrī valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā bija 8989 objekti¹⁰⁷. Piemēram, tikai Latgalē valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā ar valsts nozīmes kultūras pieminekļa statusu ir 71 dievnams un ar vietējas nozīmes kultūras pieminekļa statusu ir 49 dievnami. Kultūras pieminekļa statusa iegūšanu nosaka Ministru kabineta noteikumi Nr.473 „Kārtība, kādā kultūras pieminekļi iekļaujami valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā un izslēdzami no valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu saraksta”¹⁰⁸. Praksē daudzi dievnamu pārvaldnieki nevēršas Nacionālā kultūras mantojuma pārvaldē ar iesniegumu piešķirt dievnamam kultūras pieminekļa statusu, ne tikai tāpēc, ka dievnams neatbilst valsts vai vietējās nozīmes kultūras pieminekļa statusam saskaņā ar normatīvajos aktos par kultūras pieminekļiem noteiktajiem kritērijiem, bet arī tāpēc, ka uzskata, ka ticīgiem cilvēkiem nav svarīgi, vai dievnamam ir statuss vai nav, galvenais ir ticība, un pārsvarā tas attiecas uz pareizticīgo baznīcām un vecticībnieku lūgšanas namiem. Rezultātā zaudē ticīgie, jeb reliģiskā organizācija, kurai pieder dievnams, tāpēc, ka valsts ar KL 229.panta dispozīciju aizsargā tikai tos objektus, kuriem likuma noteiktā kārtībā piešķirts kultūras pieminekļa statuss. Turklāt, pamatojoties uz 2018.gada 1.janvārī likumīgā spēkā stājušos Sakrālā mantojuma finansēšanas likumu, kas radīts, lai nodrošinātu valsts finansiālu atbalstu sakrālā

¹⁰⁶ Par kultūras pieminekļu aizsardzībuPieņemts 12.02.1992. Spēkā no 10.03.1992., Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, Nr.10., 05.03.1992. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=72551>, [aplūkots 23.04.2020.], 2.p.

¹⁰⁷ Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde 2019.gada darba pārskats. Par mums. Publikācijas un pārskati. Publiskie pārskati. Pieejams: <http://www.nkmp.gov.lv/lv/publiskie-parskati>, [aplūkots 23.04.2020.].

¹⁰⁸ Ministru kabineta 2003.gada 26.augusta noteikumi Nr.473 „Kārtība, kādā kultūras pieminekļi iekļaujami valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā un izslēdzami no valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu saraksta”. Latvijas Vēstnesis, Nr.118., 29.08.2003. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=78457>, [aplūkots 23.04.2020.].

mantojuma finansēšanai¹⁰⁹, valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā esošie dievnami, klosteru kapelas, lūgšanu nami un reliģisko rituālu priekšmeti var saņemt no valsts budžeta finansējumu izpētei, atjaunošanas projektu izstrādei, konservācijai, restaurācijai, remontam un citiem atjaunošanas darbiem. Zaudētāju ir ļoti daudz. Autors nepētīja situāciju par kultūras pieminekļa statusa piešķiršanu dievnamiem visā Latvijā, bet, izpētot Rēzeknē, Rēzeknes un Viļānu novados esošo 74 dievnamu statusu, konstatēja, ka tikai 45¹¹⁰ dievnamiem piešķirts kultūras pieminekļa statuss. No 2012.gada marta līdz 2012.gada 9.oktobrim tika reģistrēti 23 zādzību gadījumi no pareizticīgo baznīcām un vecticībnieku lūgšanas namiem Ludzas, Balvu, Rēzeknes un Viļānu novados, un no tiem tikai 8 dievnami ir ar kultūras pieminekļa statusu. Kopā šajā periodā tika nozagtas 122 svētbildes, 13 svētie krusti un 6 svētās grāmatas. Tas pamatoti sabiedrībā izraisīja plašu rezonansi, jo vairākums ticīgo uzskatīja un uzskata, ka dievnamus vairākkārt apzog, bet nekad neviens zaglis nav noķerts un nekas no nozagtajām vērtībām nav ticis atgriezts. Protams, tiesības uz savu viedokli ir ikvienam cilvēkam, bet tas nenozīmē, ka policija nepilda savas funkcijas. Pēc vairāku mēnešu izmeklēšanas un starptautiskās sadarbības policijas darbiniekiem izdevās noskaidrot iespējamo zādzību izdarītāju un 2012.gada 9.oktobrī starptautiskās operācijas laikā tika aizturēts Lietuvas pilsonis. Veicot Lietuvas pilsoņa transportlīdzekļa apskati un kratīšanu mājā Lietuvā, tika atrasti dažādi reliģiska rakstura priekšmeti, tajā skaitā 5 svētbildes, kas tika nozagtas no Latgales dievnamiem. Izmeklēšanai turpinoties, tika noskaidroti un aizturēti vēl trīs noziedzīgās grupas dalībnieki – Latvijas pilsoņi. Lietuvā tika atrastas un izņemtas vēl 4 svētbildes, savukārt viena svētbilde tika izņemta Lielbritānijā izsoles laikā.¹¹¹

Nelegāli iegūto kultūras vērtību tirdzniecība ir zema riska noziegums, augstas peļņas darījums noziedzniekiem, kuriem ir saikne ar organizēto noziedzību¹¹² un kas apvieno izcelsmes, tranzīta un galamērķa valstis. Tas kļūva iespējams ne tikai tāpēc, ka pastāv pastāvīgs pieprasījums, bet noziegumu sekmējošs faktors ir arī mākslas tirgus robežu atvēršanās un iespēja pārdot, nopirkt un piegādāt kultūras priekšmetus ar interneta palīdzību, kā arī politiskā nestabilitāte dažās valstīs.

Pēdējo desmit gadu laikā mēs redzam pieaugošu tendenci nelikumīgai kultūras priekšmetu tirdzniecībai no Tuvo Austrumu valstīm, kuras skāra bruņots konflikts. Mākslas darbu „melnais tirgus” kļūst tikpat ienesīgs kā narkotiku, ieroču un viltotu preču tirgus.

¹⁰⁹ Sakrālā mantojuma saglabāšanas finansēšanas likums. Spēkā no 01.01.2018. Latvijas Vēstnesis, Nr.238 (6065), 01.12.2017. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=295476>, [aplūkots 16.04.2020.]. 1.p.

¹¹⁰ Pieminekļu saraksts. Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde. Pieejams: <http://mantojums.lv/lv/piemineklu-saraksts/?t=®ion=2&group=0&type=2>, [aplūkots 16.04.2020.].

¹¹¹ Latgales apgabaltiesas 2017.gada 19.decembra spriedums kriminālprocesā Nr.1133103151.

¹¹² Cultural property is part of our heritage, history and identity. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime>, [aplūkots 21.07.2020.].

2015.gada februārī Apvienoto Nāciju Organizācijas Drošības padome apstiprināja rezolūciju Nr.2199¹¹³, aicinot valstis veikt vajadzīgos pasākumus, lai novērstu tirdzniecību ar nozagto kultūras īpašumu. Padome arī atzina pasaules Interpola lomu, risinot šo nelegālo tirdzniecību sadarbībā ar citām starptautiskajām organizācijām, piemēram, UNESCO, UNODC, Starptautisko Muzeju padomi (International Council of Museums) un Pasaules Muitas organizāciju (World Customs Organization).

Interpols atzīmē, ka nozīmīga loma ir savstarpējai sadarbībai starp attiecīgajām valsts iestādēm un sabiedrību. Ne tikai policija, bet arī mākslas un senlietu dīleri un mākslas priekšmetu īpašnieki spēlē aktīvu lomu informācijas apmaiņā. Efektīva datu apmaiņa ir svarīga, lai ierobežotu tirdzniecību ar nozagto kultūras mantojumu. Interpola datu bāze ir galvenais instruments zagtu mākslas darbu meklēšanā, kas pieejama tiesību aizsardzības iestādēm, pilnvarotiem lietotājiem un plašai sabiedrībai visā pasaulē. Šajā datu bāzē iekļauti visjaunākie nozagtie mākslas darbi; atgūtie mākslas darbi; mākslas darbi, kas ir atgūti, bet paliek nepieprasīti no to īpašniekiem; kā arī no bruņoto konfliktu reģioniem nozagtās preces (piemēram, no Afganistānas; Irākas, Sīrijas, Lībijas nozagtās preces). Zagtu mākslas darbu datu bāzē uz 2020.gada 1.martu bija iekļauti 51780 vienību mākslas priekšmetu un senlietu apraksti un attēli..¹¹⁴

Kultūras objektu, ieskaitot reliģiskos priekšmetus, nelegālās aprites novēršanai un apkarošanai Latvijā IeM IC, sniedzot e-pakalpojumus – „Kultūras objekta statusa noteikšana un kultūras objektu apraksta veidošana”, nodrošina visiem kultūras objektu īpašniekiem un turētājiem iespēju izveidot un saglabāt objektu aprakstus un fotoattēlus, lai apraksti un fotoattēli varētu tikt iesniegti tiesību aizsardzības iestādēm objektu zuduma gadījumā.

Nelegāli iegūto kultūras priekšmetu tirdzniecība ir pārrobežu noziegums, kas apvieno izcelsmes, tranzīta un galamērķa valstis. Autoraprāt, veiksmīgu minētā nozieguma izmeklēšanu apgrūtina atsevišķi robeži normatīvajā regulējumā, kurus ir jānovērš.

Pirmajā nodaļā autors izpētīja atsevišķu noziegumu pret īpašumu kriminoloģisko un krimināltiesisko īpatnību būtību un vēsturisko attīstību, kā arī to jēdziena un satura izmaiņas dinamiku. Pētījumā aplūkoti paaugstinātas sabiedriskās bīstamības noziegumi ar pārrobežu aspektu: transportlīdzekļu un vērtīgu kultūras un reliģijas objektu zādzība un izkrāpšana, kuru īstenošanas gaitā tiek izmantoti mūsdienīgi tehniskie līdzekļi un jaunākās tehnoloģijas. Tika identificēta virkne problēmu, kas sašaurina tiesību aizsardzības iestāžu iespējas augstāk minēto noziedzīgo nodarījumu atklāšanas un izmeklēšanas jomā. Izpētes rezultāti ļauj secināt, ka:

¹¹³ Unanimously Adopting Resolution 2199 (2015). United Nations. Pieejams: <https://www.un.org/press/en/2015/sc11775.doc.htm>, [aplūkots 16.08.2020.].

¹¹⁴ Works of art. Database statistics. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Crime-areas/Works-of-art/Database>, [aplūkots 16.02.2021.].

1. Šādu noziedzīgu nodarījumu apkarošanai un novēršanai ir nepieciešams ne tikai pilnveidot kriminālistikas un operatīvās darbības metodes, bet arī attīstīt pašu kriminālistikas un operatīvās darbības zinātnes apakšnozari.
2. Jaunu attīstības līmeni pētamo noziedzīgo nodarījumu sektorā ir sasniegusi krāpšana. Laika gaitā ir būtiski mainījies krāpšanas jēdziens un saturs. Krāpšanu novēršanu un atklāšanu apgrūtina gan tas, ka krāpšanu realizēšanā tiek izmantotas modernās tehnoloģijas un tādi mūsdienīgi tehniskie līdzekļi kā datori, mobilie telefoni un citi viedpalīgi, kas no krāpnieka prasa izdomu un pietiekami augstu zināšanu līmeni attiecīgajā specialitātē, gan tas, ka pastāv liels latentu krāpšanu īpatsvars.
3. Diezgan bieži tiesību aizsardzības iestāžu aprīkojums un darbinieku sagatavotība nav adekvāti kriminālo grupējumu iespējām. Šā disbalansa novēršanai ir nepieciešams nodrošināt policijas amatpersonas ar dienesta pienākumu izpildei nepieciešamo mobilo datortehniku un elektroniskās saziņas līdzekļiem, ar kuru palīdzību iespējams saņemt operatīvo informāciju par notikumiem apkalpojamā teritorijā, pieeju datu bāzēm, kā arī elektroniski ievadīt kopīgajā datu bāzē individuālās prevencijas uzskaitē esošās personas un pastāvīgi papildināt/saņemt riska informāciju ar IIS ENŽ sadaļas „Riska informācija” palīdzību un ZDB;
4. Sākot no padomju laikiem un līdz pat mūsdienām pienācīga uzmanība netiek pievērsta reliģiska rakstura objektu krimināltiesiskai aizsardzībai, kas ierobežo operatīvās darbības pasākumu piemērošanu. Lai būtu iespēja piemērot samērīgu sodu vainīgai personai, ņemot vērā reliģiskā priekšmeta ne tikai materiālo, bet arī garīgo vērtību, autors piedāvā papildināt Krimināllikuma 175.panta ceturtās daļas noziedzīga nodarījuma objektus ar reliģiska priekšmeta jēdzienu, izsakot 175.panta ceturto daļu šādā redakcijā: „(4) Par zādzību, ja tā izdarīta lielā apmērā vai ja to izdarījusi organizēta grupa, kā arī par narkotisko, psihotropo, stipri iedarbīgo, indīgo vai radioaktīvo vielu, sprāgstvielu, šaujamieroču, munīcijas vai reliģiskas nozīmes priekšmeta zādzību”.

2. OPERATĪVĀS DARBĪBAS IESPĒJU IZMANTOŠANA PĀRROBEŽU NOZIEGUMU IDENTIFICĒŠANĀ UN ATKLĀŠANĀ

Valsts prioritāte ir valsts drošības, sabiedriskās kārtības vai valsts labklājības interešu aizsardzība, lai nepieļautu nekārtības vai noziegumus, lai aizsargātu veselību un morāli, un, lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības. Minēto prioritāšu īstenošanai katrā valstī izveidotas valsts iestādes, kas īsteno valsts pārvaldi, t.i., izpildvaras un pašvaldības iestādes, kurām jānodrošina noteiktu priekšrakstu izpilde.

Valsts iestādes, kuru funkcija saskaņā ar likumu ir likumības un tiesiskās kārtības nodrošināšana, personu un valsts tiesību un likumīgo interešu aizsardzība, tiesībpārkāpumu novēršana, valsts piespiedu līdzekļu vai sabiedriskās ietekmēšanas līdzekļu piemērošana tiesību pārkāpējiem, tiek klasificētas kā tiesību aizsardzības iestādes. Tiesību aizsardzības iestāžu sistēmu veido visas valstī pastāvošās iestādes, kuru galvenā funkcija ir tiesību aizsardzība. Katra šī institūcija darbojas savas kompetences ietvaros un, sadarbojoties savā starpā, veido šo institūciju sistēmu, kuras uzdevums ir tiesību sargāšana. Tiesību aizsardzība izpaužas – tiesas spriešanā, prokurora darbībā, noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanā, sabiedriskās kārtības aizsardzībā, personu un tiesību interešu aizsardzībā, juridiskās konsultācijas darbā, sabiedriskā darbībā, kas vērsta uz tiesiskās kārtības nostiprināšanu.

Kā vienu no tiesību aizsardzības iestāžu sistēmas elementiem var minēt iestādes, kuru galvenā kompetence ir noziedzīgu nodarījumu novēršana, atklāšana un izmeklēšana. Visās pasaules valstīs un arī Latvijā ievērojama noziegumu daļa tiek veikta slēpti, lai tiesību aizsardzības iestādes par tiem vispār neuzzinātu vai uzzinātu pēc iespējas vēlāk. Pēdējos gados noziedznieki, it īpaši organizētas noziedzīgas grupas, slepeni, aktīvi un mērķtiecīgi pretdarbojas tiesību aizsardzības iestādes darbībām atklāt un izmeklēt viņu noziegumus. Tādēļ, lai novērstu un atklātu noziegumus, un, lai aizturētu noziedzniekus, visās valstīs tiek izveidotas speciālas policijas vienības: Vācijā – *Kriminalpolizei*, Francijā – *Sjuerte*, Anglijā – *Scotland Yard*, Amerikas Savienotās Valstīs – *Federal Bureau of Investigation*, Krievijā – *Уголовный розыск*, Polijā – *Policja kryminalna*, Ukrainā – *Кримінальна міліція*, Lietuvā – *Kriminalinė policija*, Igaunijā – *Keskkriminaalpolitsei*, Latvijā – *Kriminālpolicija* (GkRPP).

Vide, kurā darbojas speciālās policijas vienības, visā pasaulē strauji mainās. Šīs pārmaiņas attiecas ne tikai uz noziedzīgo vidi, bet arī uz speciālās policijas vienības spējām to apkarot. Speciālās policijas vienības struktūrā izdalāmi trīs pamatelementi, bez kuriem šāda iestāde nevar pastāvēt – tiesiskais pamatojums, personālsastāvs, materiālie līdzekļi. Reaģējot uz noziedzīgas vides izaicinājumiem, valstīm jānodrošina materiāli apgādāto personālsastāvu ar mūsdienīgu tiesisko nodrošinājumu (normatīvo regulējumu).

Katrai valstij ir sava vēsturiskā attīstība, t.sk. normatīvajiem aktiem, kas reglamentē speciālo policijas vienību darbību. Darbā autors analizē Latvijas, Lietuvas, Igaunijas, Ukrainas,

Polijas un Krievijas normatīvos aktus šajā jomā. Vēlme pētīt tieši šīs valstis izriet no tā, ka minēto valstu likumdošanas attīstību ietekmēja līdzīga vēsture, zinātniskie avoti, iedzīvotāju mentalitāte.

Nemot vērā iepriekš izklāstīto, autors darbā meklē atbildi uz jautājumiem: vai speciālās policijas vienības rīcību reglamentējošie normatīvie akti atbilst mūsdienu prasībām un vai ir nepieciešami grozījumi; vai veicot operatīvās darbības pasākumus cilvēktiesību ierobežojumu samērīguma princips tiek ievērots un kāda ir psiholoģijas zināšanu loma un nozīme operatīvās darbības teorijā un praksē.

2.1. Operatīvās darbības tiesiskā regulējuma pilnveidošana Latvijā

Notiekošās pārmaiņas visās dzīves sfērās Latvijā un citās valstīs atspoguļojas arī kriminālajā vidē. Parādās jauni noziegumu veidi, kuriem raksturīga augsta organizētība un krimināls profesionālisms. Šādā situācijā ir nepieciešamas jaunas pieejas noziedzības izplatības ierobežošanai un novēršanai, galveno lomu atvēlot operatīvajai darbībai.

Tiesiskais pamatojums ir pamatelements, bez kura neviena iestāde nevar pastāvēt. Juridiskā prakse pārliecinoši pierāda, ka novecojusi normatīvā bāze operatīvās darbības jomā izvērsas operatīvo darbinieku, izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu nekompetencē, neprasmē mērķtiecīgi izmantot operatīvās darbības rezultātus, kas beigu beigās būtiski pazemina noziedzības apkarošanas pasākumu efektivitāti. Bet ne tikai novecojušais normatīvais regulējums operatīvās darbības jomā samazina noziedzības apkarošanas pasākumu efektivitāti. Kā savā monogrāfijā pamatoti norāda asoc.profesors A. Lieljuksis, ar operatīvās darbības rezultātā iegūtās informācijas prasmīgu un sekmīgu izmantošanu diemžēl nesekmējas tik labi, kā tas ticis iecerēts.¹¹⁵ Lai sekmīgi īstenotu noziedzības apkarošanas uzdevumus, valstij ir jāapbruņo operatīvie darbinieki ar atbilstošu normatīvo regulējumu, kas atspoguļo pārmaiņas valstī un pasaulē, jāuzlabo šo darbinieku atlases, apmācības un profesionālās pilnveides sistēma.

Operatīvā darbība ir nozīmīgs tiesisko darbību kopums, kas palīdz nodrošināt personu, sabiedrisko un valsts drošību, kas ir nozīmīgi gan atsevišķiem indivīdiem, gan valsts iekārtai kopumā, tādēļ tiks izpētīts operatīvās darbības tiesiskais pamats.

Autors uzskata, ka operatīvās darbības mērķiem un uzdevumiem likumā ir jābūt skaidri definētiem tāpēc, ka operatīvās darbības pasākumi citu uzdevumu un mērķu īstenošanai ir aizliegti¹¹⁶. Tomēr ik gadu Eiropas Cilvēktiesību tiesā saistībā ar policijas un citu tiesībsargājošo iestāžu veiktajiem operatīvās darbības pasākumiem nonāk lietas, kuru pamatā ir dažādi cilvēktiesību pārkāpumi, policijai operatīvās darbības pasākumu ietvaros iegūstot informāciju.

¹¹⁵ Lieljuksis A. Operatīvās darbības tiesiskās un praktiskās problēmas. – Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2021. 13.lpp.

¹¹⁶ Operatīvās darbības likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.131., 30.12.1993. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57573-operativas-darbības-likums>, [aplūkots 22.07.2020.], 2.p.2.d.

Latvijas ODL tika grozīts vienpadsmit reizes¹¹⁷. Grozījumu mērķi bija dažādi, bet pēc būtības tie orientēti uz nepilnību normatīvajos aktos novēršanu, uz operatīvās darbības subjektu patvaļas un nekontrolētas darbības neiespējamību, uz dienesta pilnvaru ļaunprātīgas izmantošanas neiespējamību, lai pilnā mērā ievērotu personu pamattiesības, lai cilvēkiem Latvijā būtu iespēja uzzināt, vai par viņiem tiek vākta informācija, kāda rakstura tā ir, lai būtu garantija, ka šī informācija netiek nelietderīgi uzkrāta, lai mazinātu iejaukšanās risku privātajā dzīvē.

Pēdējās, 2016.gada 10.martā veiktās, izmaiņas ODL, saistītas ar personu pamattiesību aizsardzības pilnveidošanu, grozījumos skaidri nosakot gadījumus, kad pieļaujami operatīvās darbības pasākumi, kā arī ieviešot detalizētāku kārtību, kādā saņemams attiecīgās neatkarīgas institūcijas akcepts sevišķajā veidā veicamajiem operatīvās darbības pasākumiem, kad operatīvā darbība nav veicama, ja tās mērķus un uzdevumus ir iespējams sasniegt ar kriminālprocesa līdzekļiem un metodēm. Paredzēta detalizētāka kārtība, kādā saņemams akcepts sevišķajā veidā veicamajiem operatīvās darbības pasākumiem, kā arī paredzēta kārtība, kādā saņemams tiesneša akcepts gadījumos, kad sevišķajā veidā veicamie operatīvās darbības pasākumi ir sākti neatliekamajos gadījumos. Grozījumos noteikts, ka personas izsekošanai ilgāk par 30 dienām būs nepieciešama tiecēša atļauja. Ieviests jauns operatīvais pasākums – operatīvā darījumu pārraudzība kredītiestādes vai finanšu iestādes klienta kontā. Kā arī paredzēta kārtība, kādā operatīvās darbības subjekts par sevišķajā veidā veikto operatīvās darbības pasākumu un tā laiku informē personu, pret kuru minētais pasākums tika veikts. Turklāt likums papildināts ar īpaši pilnvarota prokurora rīcību sūdzību iesniegšanas gadījumos par iespējamu operatīvās darbības subjekta amatpersonas rīcību, kas pārkāpj personas likumīgās tiesības un brīvības.

Detalizēti pētot grozījumus, autors secina, ka ODL 2.panta pirmās daļas 4.punktā veiktajās izmaiņās minētais uzskaitījums ir tikai par tādas noziedzīgi iegūtas mantas meklēšanu, kas var tikt pakļautas arestam. Veiktie grozījumi ir pretrunā ar ODL mērķi – aizsargāt personu dzīvību, veselību, tiesības un brīvības, godu, cieņu un īpašumu, rezultātā tika sašaurinātas operatīvās darbības subjektu iespējas aizsargāt personu īpašuma tiesības, proti, tiesības uz kaitējuma atlīdzināšanu. Kaitējuma atlīdzināšana ne vienmēr ir saistīta ar mantas arestu.

Tāpat grozījumi sašaurina ODL pielietojšanas iespējas ODL 2.panta pirmās daļas 7.punktā līdz valsts noslēpuma aizsardzībai, neņemot vērā, ka pastāv izmeklēšanas noslēpums, NATO un ES noslēpumi, kuri neietilpst valsts noslēpuma kategorijā.

Autoram nav saprotama ODL 4.panta papildināšanas ar septīto daļu motivācija, jo aizliegums ar operatīvās darbības pasākumiem mērķtiecīgi iegūt informāciju laikā, kad tiek sniegta zvērinātu advokātu, ārstu, psihologu un reģistrētu reliģisko organizāciju garīdznieku profesionālā palīdzība, izņemot gadījumus, kad pret minētajām personām šajā likumā noteiktajā kārtībā tiek veikta operatīvā izstrāde, nozīmē, ja objekts nav pakļauts izstrādei, tad nedrīkst veikt operatīvo izziņāšanu ārsta vai psihologa darbības laikā. Kā skaidro asoc. profesors A.Lieljuksis:

¹¹⁷ Grozījumi Operatīvās darbības likumā. Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.57., 22.03.2016. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/281095-grozijumi-operativas-darbibas-likuma>, [aplūkots 26.08.2020.].

„Mērķtiecīgi iegūt informāciju nozīmē to, ka amatpersona apzinās, ka personai tiek sniegta normā uzskaitīto palīdzības sniedzēju privāta palīdzība ar nolūku iegūt šo informāciju, izmantojot ODL paredzētos pasākumus”¹¹⁸. Autors uzskata, ka šajā skaidrojumā neiederas termins "privāts" un piedāvā to izslēgt, lai nerodas diskusijas par to, kāds pakalpojums tika sniegts - privāts vai nē. Bet, izpildot pētāmo likuma normu, pēc autora domām, var rasties situācija, kad nebūs iespējams veikt uzņemšanas nodaļas ārsta operatīvo aptauju par iespējamo miesas bojājumu izcelsmi pacientam. Līdz ar to ir pamats secināt, ka veiktie grozījumi ir pretrunā ar ODL mērķi – aizsargāt personu dzīvību, veselību, tiesības un brīvības, godu, cieņu un īpašumu.

Grozījumu ODL 7.panta sestā daļa paredz izslēgt iepriekšējās redakcijas nosacījumu, ka tiesneša akcepts nav nepieciešams operatīvās darbības pasākumu veikšanai sevišķajā veidā pret aizturētajām, aizdomās turētajām, apsūdzētajām, tiesājamām un notiesātajām personām operatīvās darbības subjektu vai penitenciāro iestāžu telpās. Piemēram, minētās personas ir personas, kuru rīcībā ir operatīvās darbības subjektu interesējoša informācija ODL mērķu sasniegšanai, un lēmuma pieņemšanas laiks par informācijas saņemšanas iespēju ir ļoti ierobežots, dažreiz dažas stundas. Tiesneša akcepta saņemšana uz vispārīgiem nosacījumiem par pasākuma veikšanu sevišķā veidā praktiski būtu ļoti apgrūtināta un pat saņemot šo atļauju, kamēr tiek noformēti attiecīgi dokumenti – tā vairs nebūs aktuāla.¹¹⁹ Minētie grozījumi ir pretrunā ar ODL 18.panta otrajā daļā noteikto, ka operatīvās darbības process var sākties pirms kriminālprocesa uzsākšanas, tas var norisēt kriminālprocesa laikā un turpināties pēc tā pabeigšanas.

Grozījumi ODL 9.panta piektajā daļā paredz saglabājamo datu iegūšanu ar īpaši pilnvarota rajona (pilsētas) tiesas tiesneša akceptu, ja saglabājamie dati attiecībā uz identificētu personu konkrētajā operatīvās darbības procesā kopumā pieprasīti par laikposmu, kas pārsniedz 30 dienas. Minētā norma stājas likumīgā spēkā 2020.gada 1.janvārī.

ODL 10.pants papildināts ar personas ilgstošas novērošanas (izsekošanas) definīciju – personas novērošana (izsekošana), kas konkrētā operatīvās darbības procesā slepeni ilgst vairāk nekā 30 dienas, kā arī precizēts, ka personas ilgstošas novērošanas (izsekošanas) veikšana būtu pieļaujama tikai operatīvās izstrādes gadījumos.

Veicot grozījumus ODL 9. un 10.pantā, likumdevējs pamatoja, ka minētie pasākumi ir uzskatāmi par iejaukšanos personas privātajā dzīvē gadījumā, ja tas ilgst vairāk nekā 30 dienas. Tomēr, neskatoties uz vienoto pamatojumu, pasākumu realizācijas nosacījumi ir atšķirīgi. Autors uzskata, ka šajā gadījumā likumdevējs neizpildīja noteikto grozījumu mērķi – nodrošināt lielāku ODL normu skaidrību, jo, pēc autora domām, būtu jānosaka arī vienoti ieviešanas realizācijas

¹¹⁸ Lieljuksis A. Operatīvās darbības tiesiskās un praktiskās problēmas. – Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2021. 71.lpp.

¹¹⁹ Ivančiks. J. Piedāvāto grozījumu operatīvās darbības analīze. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, Nr.3 (64)/2013. 5.lpp.

nosacījumi, piemēram, veicama tikai ar rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja īpaši pilnvarota tiesneša akceptu.

Operatīvā darbība ir nozīmīgs tiesisko darbību kopums, kas palīdz nodrošināt personu, sabiedrisko un valsts drošību, kas ir nozīmīgi gan atsevišķiem indivīdiem, gan valsts iekārtai kopumā, tādēļ tiks izpētīts operatīvās darbības tiesiskais regulējums. Lai to veiktu, tiks apskatīta operatīvās darbības definīcija, kas iekļauta likumos, kuri reglamentē operatīvo darbību: Latvijā – Operatīvās darbības likums, Lietuvā – *Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas, 2012 m. spalio 2 d. Nr. XI-2234*¹²⁰ (Lietuvos Republikas likums par kriminālo izlūkošanu, šeit un turpmāk autora tulkojums), Igaunijā – *Jälitustegevuse seadus, Vastu võetud 22.02.1994, RT I 1994, 16, 290* (Novērošanas likums)¹²¹, Polijā – *Ustawa o czynnościach operacyjno-rozpoznawczych 4.02.2016.*¹²² (likums par operatīvo-izlūkošanas darbību), Ukrainā – *Закон України про оперативно-розшукову діяльність, з 27 березня 1992 року*¹²³ (Ukrainas likums par operatīvo-meklēšanas darbību), un Krievijā – *Федеральный закон от 12.08.1995 N 144-ФЗ Об оперативно-розыскной деятельности*¹²⁴ (Federālais likums par operatīvo-meklēšanas darbību).

Izpētot minētos likumus, redzams, ka nosaukumi Latvijas, Polijas, Ukrainas un Krievijas likumiem, kuri regulē tiesībsargājošās iestādes-policijas operatīvo darbību, ir līdzīgi, bet Lietuvas un Igaunijas likumu nosaukumi ir atšķirīgi. Atšķiras likumu pieņemšanas laiks: Latvijā – 1993.g., Igaunijā – 1994.g., Polijā – 2016.g., Ukrainā – 1992.g., Krievijā – 1995.g., bet Lietuvā – 2012.g.

Turpmākā pētījuma gaitā autors pievērsīsies operatīvās darbības definīciju atšķirīgajiem un kopējiem aspektiem, kas, autoraprāt, ir īpaši nozīmīgs faktors tiesiskuma un cilvēktiesību nodrošināšanā.

Latvijas ODL noteic, ka operatīvā darbība ir noteiktajā kārtībā un ar likumu īpaši pilnvarotu valsts institūciju amatpersonu atklātas un slepenas tiesiskas darbības, kuru mērķis ir aizsargāt personu dzīvību un veselību, tiesības un brīvības, godu, cieņu un īpašumu; nodrošināt Satversmi, valsts iekārtu, valstisko neatkarību un teritoriālo neaizskaramību, valsts aizsardzības, ekonomisko, zinātnisko un tehnisko potenciālu un valsts noslēpumus pret ārējiem un iekšējiem

¹²⁰ Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas, Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą. 2012 m. spalio 2 d. Nr. XI-2234. Vilnius. Pieejams: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=437554, [aplūkots 10.02.2020.].

¹²¹ Jälitustegevuse seadus. Eesti Vabariik. Vastu võetud 22.02.1994. Riigikogu. Avaldamismärge: RT I 1994. 16. 290. Pieejams: <http://www.riigiteataja.ee/akt/28648>, [aplūkots 10.02.2020.].

¹²² USTAWA o czynnościach operacyjno-rozpoznawczych. Rzeczpospolita Polska. Projekt. 2008. Warszawa. Pieejams: http://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/projekty/353_p.htm, [aplūkots 10.02.2020.].

¹²³ Про оперативно-розшукову діяльність. Закон України. Постановою Верховної Ради України від 18 лютого 1992 року N 2136-XII. Введено в дію з дня опублікування в газеті "Голос України" - 27 березня 1992 року. Pieejams: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>, [aplūkots 10.03.2020.].

¹²⁴ Об оперативно-розыскной деятельности. Федеральный закон от 12.08.1995 N 144-ФЗ. Российская Федерация. Pieejams: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=181943;fld=134;dst=1000000001,0;rnd=0.2762892712711391>, [aplūkots 10.08.2020.].

apdraudējumiem.¹²⁵ Lietuvas likumā tā ir kriminālā izlūkošana – likumā noteikta kārtība kriminālo izlūkošanas subjektu darbībai, vācot, fiksējot, vērtējot un izmantojot viņu rīcībā esošu informāciju par kriminālās izlūkošanas objektiem.¹²⁶

Igaunijas likumā tā ir operatīvās-meklēšanas darbība – likumā noteikta kārtība operatīvās-meklēšanas dienestu atklātas un slepenas darbības veikšanai¹²⁷.

Polijas likums noteic, ka operatīvās-izlūkošanas darbības – darbības, ko veic atklāti un slepeni un tikai ar mērķi identificēt, novērst un atklāt noziegumus, atrast cilvēkus, kuri slēpjas no izmeklēšanas un tiesas, un meklēt pazudušas personas, atrast zaudētas lietas, ja pastāv pamatotas aizdomas, ka tā ir noziedzīgi iegūta lieta, vai tā atteicas uz noziedzīgu nodarījumu¹²⁸.

Ukrainas likums definē operatīvās-meklēšanas darbības šādi – atklātas un slepenas meklēšanas, izlūkošanas un pretizlūkošanas pasākumu kopums, ko veic, izmantojot operatīvos un operatīvos-tehniskos līdzekļus.¹²⁹

Krievijas likumā operatīvās-meklēšanas darbības definētas kā darbības, ko valsts iestādes operatīvās struktūrvienības, pilnvarotas ar Federālo likumu, savu pilnvaru ietvaros veicot operatīvos-meklēšanas pasākumus ar mērķi aizsargāt cilvēka un pilsoņa dzīvību, veselību, tiesības un brīvības, īpašumu, nodrošināt sabiedrības un valsts drošību no noziedzīgiem apdraudējumiem, veic atklāti vai slepeni.¹³⁰

Kopumā var secināt, ka veicamās darbības definīcija katrā valstī ir atšķirīga, tomēr katrai no tām ir sekojošas kopīgas pazīmes :

- darbības veic konkrēti (operatīvās darbības) subjekti, un tās ir ar likumu īpaši pilnvarotas valsts institūciju amatpersonas vai kriminālās izlūkošanas subjekti, vai valsts iestādes operatīvās struktūrvienības, kas ir viens un tas pats;
- darbības ir atklātas un slepenas.

Atšķirībā no Lietuvas, Igaunijas un Ukrainas definīcijas, Latvijas, Polijas un Krievijas likumā operatīvās darbības definīcijā vēl iekļauti operatīvās darbības mērķi, kas ir līdzīgi.

Respektīvi, operatīvās darbības mērķis ir nodrošināt aizsardzību un novērst kaitējumu un apdraudējuma riskus gan atsevišķa indivīda (personas), gan sabiedrības drošībai un aizsargāt

¹²⁵ Operatīvās darbības likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.131., 30.12.1993. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57573-operativas-darbibas-likums>, [aplūkots 22.07.2020.], 1.p.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas. Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą. 2012 m. spalio 2 d. Nr. XI-2234. Vilnius. Pieejams: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=437554, [aplūkots 10.02.2020.], 2.p.6.p.

¹²⁷ Jälitustegevuse seadus. Eesti Vabariik. Vastu võetud 22.02.1994. Riigikogu. Avaldamismärge: RT I 1994. 16. 290. Pieejams: <http://www.riigiteataja.ee/akt/28648>, [aplūkots 10.02.2020.], 2.p.

¹²⁸ USTAWA o czynnościach operacyjno-rozpoznawczych. Rzeczpospolita Polska. Projekt. 2008. Warszawa. Pieejams: http://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/projekty/353_p.htm, [aplūkots 10.02.2020.], 2.p.

¹²⁹ Про оперативно-розшукову діяльність. Закон України. Постановою Верховної Ради України від 18 лютого 1992 року N 2136-XII. Введено в дію з дня опублікування в газеті "Голос України" - 27 березня 1992 року. Pieejams: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>, [aplūkots 10.03.2020.], 2.p.

¹³⁰ Об оперативно-розыскной деятельности. Федеральный закон от 12.08.1995 N 144-ФЗ. Российская Федерация. Pieejams: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=181943;fld=134;dst=1000000001,0;rnd=0.2762892712711391>, [aplūkots 10.08.2020.], 1.p.

personas tiesības sabiedrībā. Pamatojoties uz šo mērķi, ODL 2.pantā ir definēti arī operatīvās darbības uzdevumi, un tie ir:

- personu aizsargāšana pret noziedzīgiem apdraudējumiem;
- noziedzīgu nodarījumu profilakse, to novēršana un atklāšana, noziedzīgu nodarījumu izdarījušo personu un pierādījumu avotu noskaidrošana;
- to personu meklēšana, kuras likumā noteiktajā kārtībā tiek turētas aizdomās, ir apsūdzētas vai notiesātas par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu;
- noziedzīgi iegūtas mantas, kā arī citas tādas mantas (arī finanšu līdzekļu) meklēšana, kas var tikt pakļauta arestam saistībā ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanu;
- to personu meklēšana, kuras pēkšņi un bez acīmredzama iemesla pametušas savu pastāvīgo vai pagaidu uzturēšanās vietu, neievēro savu ierasto dzīvesveidu un sazināšanās ar tām nav iespējama, kā arī nepilngadīgo un to personu meklēšana, kuras vecuma, to fiziskā, garīgā stāvokļa vai slimības dēļ ir aprūpējamas, bet aizgājušas no mājām, ārstniecības iestādēm vai citām uzturēšanās vietām (bez vēsts pazudušās personas);
- valsts neatkarības, konstitucionālās iekārtas, teritoriālās integritātes, ekonomiskās suverenitātes, militārā potenciāla, kā arī citu valsts vai sabiedrības drošības apdraudējumu konstatēšana un novēršana;
- valsts noslēpuma aizsardzība;
- informācijas iegūšana par konkrētām personām, ja izlemjams jautājums par šo personu pieeju valsts noslēpumam, Ziemeļatlantijas līguma organizācijas, Eiropas Savienības vai ārvalstu institūciju klasificētajai informācijai vai jautājums par personu tiesībām uz tādu nodarbošanos vai amatu, attiecībā uz kuru likums paredz valsts drošības iestāžu vai sabiedriskās kārtības un drošības nodrošināšanas iestāžu atzinuma sniegšanu;
- likumā noteiktajos gadījumos — personu speciālās aizsardzības nodrošināšana.¹³¹

Lietuvas likuma 4.pantā Kriminālās izlūkošanas uzdevumi¹³² ir identiski Latvijas ODL noteiktajiem, izņemot to, ka speciāli nav atrunāts valsts noslēpumu un citu valstij svarīgu interešu aizsardzība, kā arī likumā noteiktajos gadījumos – personu speciālās aizsardzības nodrošināšana un informācijas iegūšana par konkrētām personām, ja izlemjams jautājums par to atbilstību darbam svarīgos valsts amatos un institūcijās, vai personām, kurām pieejami valsts vai citi ar likumu aizsargāti noslēpumi, kas ir atrunāts ODL.

Igaunijas likuma 3.pantā¹³³ Operatīvās-meklēšanas darbības uzdevums noteikts kā datu vākšana un likuma atļautas darbības veikšana, kas ir nepieciešams, lai, pārtrauktu gatavotos vai izdarāmos noziegumus, atklātu izdarītos noziegumus, atrastu noziegumu izdarījušo personu,

¹³¹ Operatīvās darbības likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.131., 30.12.1993. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57573-operativas-darbibas-likums>, [aplūkots 22.07.2020.], 2.p.

¹³² Lietuvas Republikos kriminalinės žvalgybos įstatymas. Lietuvas Republikos Seimo priimtą įstatymą. 2012 m. spalio 2 d. Nr. XI-2234. Vilnius. Pieejams: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=437554, [aplūkots 10.02.2020.], 4.p.

¹³³ Jälitustegevuse seadus. Eesti Vabariik. Vastu võetud 22.02.1994. Riigikogu. Avaldamismärge: RT I 1994. 16. 290. Pieejams: <http://www.riigiteataja.ee/akt/28648>, [aplūkots 10.02.2020.], 3.p.

atlīdzinātu nozieguma rezultātā nodarīto kaitējumu un meklētu citus izmeklēšanā nozīmīgus faktus, lai aizturētu meklēšanā esošo personu un atrastu bezvēsts pazudošo personu.

Ukrainas likuma 1.pantā¹³⁴ Operatīvās-meklēšanas darbības uzdevums noteikts kā faktisko datu meklēšana un fiksācija par atsevišķu personu un grupu pretlikumīgām darbībām, atbildība par kurām paredzēta Ukrainas Kriminālkodeksā, ar mērķi pārtraukt likumpārkāpumus, kriminālās tiesvedības intereses labā, kā arī informācijas saņemšana pilsoņu, sabiedrības un valsts intereses labā, kā arī pārtraukt ārvalstu speciālo dienestu izlūkošanas-kaitnieciskās darbības.

Krievijas likuma 2.pantā Operatīvās-meklēšanas darbības uzdevumi¹³⁵ ir identiski Latvijas ODL noteiktajiem.

Tātad operatīvās darbības uzdevumi katras valsts likumā definēti nedaudz atšķirīgi, bet kopumā var secināt, ka tie ir līdzīgi pēc būtības, un tas ir: informācijas iegūšana, uzkrāšana, analīze un izmantošana likumā noteiktajā kārtībā par noziedzīgiem nodarījumiem un draudiem personu dzīvībai, brīvībai, veselībai, pamattiesībām un valsts iekārtai.

Veiksmīga operatīvo pasākumu norise ir atkarīga no daudziem faktoriem, un viens no tiem ir operatīvās darbības pasākumu un izmantojamo tehnisko līdzekļu atbilstība mūsdienu prasībām. Noziedzīgas vides pārstāvju rīcība, atšķirībā no policijas rīcības, nav ierobežota ne ar likumiem, ne finansiāli.

Tādēļ jānoskaidro, vai operatīvās darbības pasākumi atbilst mūsdienu prasībām.

Pētījuma gaitā autors secina, ka apskatāmo valstu informācijas iegūšanas pasākumi pēc būtības ir līdzīgi, neskatoties uz to šķietamu atšķirību.

Informācijas iegūšanas pasākumu realizācijas laikā tiek pielietotās dažādas metodes un taktiskie paņēmieni, kas ir valsts noslēpums¹³⁶ ne tikai Latvijas Republikā, bet arī citās valstīs.

Moderno tehnoloģiju pielietošana šajā sfērā ir viens no pamatiem likuma par operatīvo darbību grozījumu izstrādāšanai un pieņemšanai un jaunu taktisko un metodisko paņēmienu izstrādāšanai un ieviešanai, kas dotu iespēju optimālā laikā iegūt patiesu, pilnīgu un precīzu informāciju, mazāk iejaucoties cilvēktiesību sfērā..

Attiecībā uz operatīvās darbības subjektiem norādāms, ka Latvijā šo sistēmu veido vienpadsmit iestādes: Satversmes aizsardzības birojs, Valsts drošības dienests, Militārās izlūkošanas un drošības dienests, Valsts policija, Militārā policija, Valsts ieņēmumu dienesta Iekšējās drošības pārvalde un Nodokļu un muitas policijas pārvalde, Korupcijas novēršanas un

¹³⁴ Про оперативно-розыскную діяльність. Закон України. Постановою Верховної Ради України від 18 лютого 1992 року N 2136-XII. Введено в дію з дня опублікування в газеті "Голос України" - 27 березня 1992 року. Pieejams: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>, [aplūkots 10.03.2020.], 1.p.

¹³⁵ Об оперативно-розыскной деятельности. Федеральный закон от 12.08.1995 N 144-ФЗ. Российская Федерация. Pieejams: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=181943;fld=134;dst=1000000001,0;rnd=0.2762892712711391>, [aplūkots 10.08.2020.], 2.p.

¹³⁶ Operatīvās darbības likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.131., 30.12.1993. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57573-operativas-darbibas-likums>, [aplūkots 22.07.2019.], 8.p. 3.d.

apkaršanas birojs, Valsts robežsardze, Ieslodzījuma vietu pārvalde, Iekšlietu ministrijas Iekšējās drošības birojs, kurām ar speciālu likumu piešķirtas operatīvās darbības subjekta tiesības.

Lietuvas Republikā tie ir Iekšlietu ministrijas Finanšu noziegumu izmeklēšanas dienests, Finanšu ministrijas Muitas departaments, Policijas departaments, Īpašais izmeklēšanas dienests, Iekšlietu ministrijas Pārvaldības drošības departaments, Nacionālās aizsardzības ministrijas Otrais operatīvais dienests.¹³⁷

Igaunijas Republikā tie ir Drošības policijas departaments, Policijas departaments, Robežsardzes departaments, Tieslietu ministrijas cietumu departaments, Nodokļu un muitas departaments.¹³⁸

Polijas Republikā tie ir policija, Iekšējās drošības aģentūra, robežsardze, Militārā policija, Pretizlūkošanas dienests, Nodokļu dienests, Korupcijas apkaršanas birojs.¹³⁹

Ukrainā tie ir Valsts policija, Valsts izmeklēšanas birojs, Drošības dienests, Ārējās izlūkošanas dienests, Valsts robežsardzes dienests, Valsts apsardzes dienests, Valsts nodokļu dienests, Ieslodzījuma vietu dienests, Aizsardzības ministrijas izlūkošanas dienests, Valsts korupcijas apkaršanas birojs.¹⁴⁰

Konstatējams, ka operatīvās darbības subjektu skaits atšķiras, jo subjektus nosaka nacionālie normatīvie akti, bet mērķis ir viens – aizsargāt personu dzīvību un veselību, tiesības un brīvības, godu, cieņu un īpašumu; nodrošināt Satversmi (Konstitūciju), valsts iekārtu, valstisko neatkarību un teritoriālo neaizskaramību, valsts aizsardzības, ekonomisko, zinātnisko un tehnisko potenciālu un valsts noslēpumus pret ārējiem un iekšējiem apdraudējumiem.

Pētot apskatāmo valstu personu tiesību un brīvības aizsardzību, secināms, ka Latvijā un Polijā, ja persona uzskata, ka operatīvās darbības subjekts ar savu rīcību ir pārkāpis tās likumīgās tiesības un brīvības, tad persona ir tiesīga iesniegt sūdzību prokuroram, kā arī tā var vērsties tiesā, Lietuvā un Krievijā – pie operatīvās darbības subjekta vadītāja, prokurora, kā arī tā var vērsties tiesā, Igaunijā – pie operatīvās darbības subjekta vadītāja, kā arī tā var vērsties tiesā, Ukrainā – pie operatīvās darbības subjekta vadītāja un prokurora.

Analizējot kārtību, kādā saņemama atļauja veikt operatīvās darbības pasākumus, kuri aizskar personu pamattiesības, secināms, ka visās apskatāmās valstīs tās var veikt ar dažādu tiesas līmeņu atļauju. Latvijā ar Augstākās tiesas priekšsēdētāja vai viņa īpaši pilnvarota Augstākās tiesas tiesneša akceptu. Igaunijā – atļauju izsniedz Tallinas Administratīvās tiesas priekšsēdētājs vai viņa ieceltais administratīvais tiesnesis. Ukrainā – minētie pasākumi tiek

¹³⁷ Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas. Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą. 2012 m. spalio 2 d. Nr. XI-2234. Vilnius. Pieejams: <http://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.434526>, [aplūkots 10.02.2021.], 2.p.11.p.

¹³⁸ Jäilitustegevuse seadus. Eesti Vabariik. Vastu võetud 22.02.1994. Riigikogu. Avaldamismärge: RT I 1994. 16. 290. Pieejams: www.riigiteataja.ee/akt/28648, [aplūkots 10.02.2020.], 6.p.

¹³⁹ USTAWA o czynnościach operacyjno-rozpoznawczych. Rzeczpospolita Polska. Projekt. 2008. Warszawa. Pieejams: http://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/projekty/353_p.htm, [aplūkots 10.02.2020.], 14.p.

¹⁴⁰ Про оперативно-розшукову діяльність. Закон України. Постановою Верховної Ради України від 18 лютого 1992 року N 2136-XII. Введено в дію з дня опублікування в газеті "Голос України" - 27 березня 1992 року. Pieejams: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>, [aplūkots 10.03.2020.], 5.p.

veikti, pamatojoties uz izmeklēšanas tiesneša lēmumu. Krievijā materiālu izskatīšanu parasti veic teritoriālā tiesa šādu pasākumu norises vietā vai tā operatīvās darbības subjekta atrašanās vietā, kurš tos piesaka. Lietuvā un Polijā – ar motivētu lēmumu atļauju izsniedz apgabaltiesu priekšsēdētāji vai viņu pilnvaroti tiesneši. Bez tam Lietuvas un Krievijas likumdevēji paredz, ka, ja ir pamatotas bažas par operatīvās izmeklēšanas pasākumu deklasifikācijas iespēju, materiālus par operatīvās izmeklēšanas pasākumu veikšanu var nodot izskatīšanai jebkurā rajona tiesā.

Lai garantētu personu tiesību aizsardzību pret iespējamu patvaļīgu rīcību, kad tiek veikti operatīvās darbības pasākumi, kuri aizkar personu pamattiesības, Latvijas, Lietuvas, Igaunijas un Polijas likumdevējs paredz šo personu informēšanu par veikto operatīvo darbību.

Autors uzskata, ka ņemot vērā starptautisko pieredzi un to, ka speciālās izmeklēšanas darbības tiek veiktas ar izmeklēšanas tiesneša akceptu, bet līdzīgi pēc būtības un realizācijas metodikas, veicami sevišķajā veidā operatīvās darbības pasākumi ar Augstākas tiesas tiesneša akceptu, kā arī to, ka lēmumu pieņemšanas laiks ir ierobežots, un to, ka rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja īpaši pilnvarotie tiesneši jau akceptē operatīvo datu iegūšanu no elektronisko sakaru komersantiem, ja saglabājamie dati attiecībā uz identificētu personu konkrētajā operatīvās darbības procesā kopumā pieprasīti par laikposmu, kas pārsniedz 30 dienas, lai nodrošinātu lielāku ODL normu skaidrību, būtu pamatoti un lietderīgi veikt ODL grozījumus, paredzot, ka sevišķā veidā veicamos operatīvās darbības pasākumus akceptē rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja īpaši pilnvarotie tiesneši, kā arī konspirācijas nolūkos jebkurā rajona (pilsētas) tiesā var akceptēt minēto pasākumu veikšanu.

Operatīvās darbības likuma 7.panta sestajā daļā veiktie grozījumi izslēdza operatīvās darbības pasākumu veikšanas iespēju sevišķajā veidā pret aizturētajām, aizdomās turētajām, apsūdzētajām, tiesājamām un notiesātajām personām operatīvās darbības subjektu vai penitenciāro iestāžu telpās bez tiesneša akcepta, kā rezultātā operatīvās darbības subjektiem ir liegta iespēja gūt operatīvi nozīmīgu informāciju no minētām personām ODL mērķu sasniegšanai.

Bez tam, lai nodrošinātu lielāku ODL normu skaidrību, autors uzskata, ka jāveic grozījumus ODL 10.panta ceturtajā daļā, paredzot, ka personas ilgstošas novērošanas (izsekošanas) veikšana būtu pieļaujama tikai ar īpaši pilnvarota rajona (pilsētas) tiesas tiesneša akceptu, izslēdzot no spēkā esošās redakcijas normu, ka personas ilgstošas novērošanas (izsekošanas) veikšana būtu pieļaujama tikai operatīvās izstrādes gadījumos.

2.2. Cilvēktiesību ierobežojumu samērīguma principa ievērošana, veicot operatīvās darbības pasākumus

Noziedzība ir ikvienā valstī reāli pastāvoša bīstama parādība, kas apdraud vitāli svarīgas valsts intereses un iedzīvotāju drošību, dzīvību, tiesības, brīvību, godu un īpašumu. Katras valsts

pienākums ir aizsargāt no prettiesiskiem apdraudējumiem iedzīvotājus, valsts iekārtu, suverenitāti, kā arī tās vērtības un aizsardzības, ekonomisko, zinātnisko un tehnisko potenciālu.¹⁴¹ Ņemot vērā to, ka šāda rakstura apdraudējumi lielākoties tiek plānoti un izdarīti slepeni, vēsturiski katrā no valstīm ir izveidojušās speciālas institūcijas, kas veic specifiska rakstura darbību, kura ir vērsta uz šo apdraudējumu apzināšanu, novēršanu un vainīgo noskaidrošanu, atmaskošanu atbilstoša soda piemērošanai. Latvijā šāda darbība tiek apzīmēta ar terminu „operatīvā darbība”, kuru reglamentē Operatīvās darbības likums un uz tā pamata izdotie likumpakārtotie normatīvie tiesību akti. Pamatojoties uz iepriekš minētā likuma 1.pantu, operatīvā darbība ir šajā likumā noteiktajā kārtībā un ar likumu īpaši pilnvarotu valsts institūciju amatpersonu atklātas un slepenas tiesiskas darbības, kuru mērķis ir aizsargāt personu dzīvību un veselību, tiesības un brīvības, godu, cieņu un īpašumu; nodrošināt Satversmi, valsts iekārtu, valstisko neatkarību un teritoriālo neaizskaramību, valsts aizsardzības, ekonomisko, zinātnisko un tehnisko potenciālu un valsts noslēpumus pret ārējiem un iekšējiem apdraudējumiem. Būtiski ir tas, ka operatīvā darbība ir veicama vienīgi šajā likumā noteiktajā kārtībā, to veic tikai atsevišķas speciāli pilnvarotas valsts institūcijas tikai likumā minēto leģitīmo mērķu sasniegšanai, jo tā noteiktā mērā ierobežo cilvēka pamattiesības. Prasība ievērot cilvēku pamattiesības ir saistāma ne tikai ar delikventu, pret kuru tiek vērsti cilvēktiesības ierobežojoši pasākumi, bet arī ar noziedzīgā nodarījumā cietušo, arī attiecīgā situācijā liecinošo un procesā iesaistīto procesuāli aizsargājamo personu tiesībām, kuras aizsargājot nepieciešams aizskart likumpārkāpēja tiesības¹⁴². Jebkāda cita darbība, kas tiek veikta ārpus ODL noteikumiem, nav uzskatāma par operatīvo darbību, ir aizliegta un ir disciplināri vai krimināli sodāma.

Operatīvās darbības ietvaros pieļaujami tādi operatīvie pasākumi kā operatīvā novērošana, operatīvā iekļūšana, sarunu noklausīšanās, korespondences kontrole, publiski nepieejamas vietas videonovērošana u.c. Operatīvās darbības pasākumu gaitā var izdarīt ierakstus ar video un audio, kino un foto aparāturu, kā arī izmantot dažādas informācijas sistēmas, tehniskos, ķīmiskos un bioloģiskos līdzekļus. Kaut gan operatīvās darbības process tā gala rezultātā neparedz tik ievērojamas sekas kā kriminālprocess, tomēr operatīvās darbības procesa gaitā var notikt privātpersonu cilvēktiesības ierobežošana. Praksē vislielākās problēmas un domstarpības rodas jautājumos par cilvēktiesību robežām - par valsts tiesībām sabiedrības interesēs ierobežot privātpersonu cilvēktiesības.

Dažas cilvēktiesības nav pakļautas nekādiem ierobežojumiem . Tās ir, piemēram, tiesības uz dzīvību (Latvijas Republikas Satversmes 93. pants, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 2. pants un tās 6. protokola 1.pants), tiesības uz cilvēka fizisko integritāti (spīdzināšanas un necilvēcīgas izturēšanās aizliegums, Latvijas Republikas Satversmes

¹⁴¹ Kavalieris A. Operatīvās darbības likuma komentāri. - Rīga: Izdevniecība RaKa, 2002. 5.lpp.

¹⁴² Lieljuksis A. Operatīvās darbības tiesiskās un praktiskās problēmas. – Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2021. 58.lpp.

95. pants, Konvencijas 3.pants), verdzības aizliegums (Konvencijas 4. pants)^{143,144} u.c. Tās ir t.s. absolūtās cilvēktiesības (Jus cogens tiesības), kuras nekādā gadījumā nedrīkst ierobežot.¹⁴⁵

Viens no izciliem 21.gadsimta domātājiem Edinburgas Sv.Andreja Universitātes filozofijas profesors Džons Skorupski, piemēram, saistībā ar spīdzināšanas un cietsirdīgas attieksmes nepieļaujamību visai argumentēti apgalvo, ka „viens no šādiem pārkāpumiem, kas atrodas aiz sarkanās līnijas, ir spīdzināšana vai pazemojoša apiešanās. Tātad, pat ja mūsu attieksme pret cilvēktiesībām ir skeptiska, Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3.pantā kodificētais aizliegums nav apstrīdams - ja vien mēs nevēlamies apstrīdēt pašu cilvēktiesību būtību. Man ir tiesības nebūt pakļautam spīdzināšanai no jūsu puses nevis tāpēc, ka es esmu kaut kādā ziņā īpašs, bet gan tāpēc, ka šādas tiesības ir visiem.”¹⁴⁶

Tomēr lielākā daļa cilvēktiesību ir saprātīgi jāierobežo, lai saskaņotu daudzu indivīdu cilvēktiesības tā, ka tās pēc iespējas nesadurtos, tādēļ vairums cilvēktiesību nav „absolūtas”. Tās var tikt ierobežotas.

Konvencijas 8.pants noteic, ka ikvienam ir tiesības uz savu privāto un ģimenes dzīvi, korespondences noslēpumu un dzīvokļa neaizskaramību. Iejaukšanās šajās tiesībās ir pieļaujama, ja tas ir paredzēts likumā un ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts un sabiedriskās drošības vai valsts ekonomiskās labklājības intereses, kā arī lai nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu veselību vai tikumību, citu tiesības un brīvības.¹⁴⁷ Ievērojot starptautisko normatīvo aktu un rekomendāciju ieteikumus, Kriminālprocesa likuma 1.pantā ir noteikts, ka Kriminālprocesa likuma mērķis ir noteikt tādu kriminālprocesa kārtību, kas nodrošina efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē.¹⁴⁸

„Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā praksē vairākkārt pieskārusies jautājumam par cilvēktiesību ievērošanu operatīvajā darbībā un atzinusi, ka tādu normu pastāvēšana, kas ļauj slepenu novērošanu, pati par sevi ierobežo Konvencijas 8.pantā paredzētās tiesības (sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1978.gada 6.septembra sprieduma lietā *Klass and others v. Germany* 41.punktu, 2007.gada 28.jūnija sprieduma lietā *Association for European Integration and human*

¹⁴³ Latvijas Republikas Satversme. Latvijas Vēstnesis, Nr.43., 01.07.1993. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980>, [aplūkots 28.03.2020.], 93.p.

¹⁴⁴ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Eiropas Padome. 04.11.1950. Latvijas Vēstnesis, Nr.143/144., 13.06.1997. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649>, [aplūkots 24.10.2020.].

¹⁴⁵ Levits E., Muižnieks N., Garsvāne S. u.c. Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. – Rīga: SIA „Izglītības solī”, 2000. 277.lpp.

¹⁴⁶ Skorupski J. Human Rights. The Philosophy of International Law (ed. Samantha Besson & John Tasioulas). - Oxford, Oxford University Press, 2002, page 368.

¹⁴⁷ Zahars V. Īss Eiropas cilvēktiesību kurss. - Daugavpils: Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2012. 40.lpp.

¹⁴⁸ Sokolovska I. Samērīguma principa problemātika operatīvo pasākumu realizācijā. - Valsts policijas koledžas III Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. – Rīga: VPK, 2012. 331.lpp.

rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria 69.punktu, 2009.gada 10.februāra sprieduma lietā Iordachi and others v. Moldova 34.punktu)".¹⁴⁹

Latvijas Republikas Satversmes 96. un 100.pantā tiek prezumēts, ka ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību, kā arī tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus.

Tomēr personas tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību nav absolūtas, ņemot vērā, ka pastāv nepieciešamība nodrošināt sabiedrības un atsevišķu personu interešu aizsardzību, kas noteiktos apstākļos ir svarīgākas par minēto cilvēktiesību aizsardzību, tiesībsargājošām iestādēm šāda rakstura mērķu īstenošanai ir paredzēta iespēja ierobežot cilvēktiesību aizsardzību.

„Tās var ierobežot Konvencijas 8.panta otrajā daļā paredzētajos gadījumos, t.i., ja šis ierobežojums paredzēts likumā un ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts drošības, sabiedriskās kārtības vai valsts labklājības intereses, lai nepieļautu nekārtības vai noziegumus, lai aizsargātu veselību vai morāli, vai lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības. Tādēļ ir būtiski, vai par operatīvās darbības veikšanu ir nodrošināta adekvāta kontrole, kuras ietvaros tiktu izvērtēts, vai iejaukšanās personas privātajā dzīvē nav patvaļīga”.¹⁵⁰

Iespēja noteiktos apstākļos ierobežot cilvēktiesības ir paredzēta arī Latvijas Republikas Satversmes 116.pantā, kas noteic, ka personas tiesības, kas noteiktas Satversmes deviņdesmit sestajā, deviņdesmit septītajā, deviņdesmit astotajā, simtajā, simt otrajā, simt trešajā, simt sestajā un simt astotajā pantā, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Uz šajā pantā minēto nosacījumu pamata var ierobežot arī reliģiskās pārliecības paušanu. Tādējādi analizējot Konvencijas un Satversmes regulējumu, ir secināms, ka cilvēka tiesības var tikt ierobežotas leģitīmu mērķu sasniegšanai pienācīgā kārtā pieņemtā likumā noteiktos gadījumos, ievērojot samērīguma principu.¹⁵¹ Kā arī būtisks ir tas, ka valsts institūciju amatpersonas nav tiesīgas rīkoties patvaļīgi, pamatojot savu darbību vienīgi ar cilvēktiesību ierobežojuma pieļaujamību. Iespēja, pastāvot noteiktiem likumā noteiktiem apstākļiem, ierobežot personas pamattiesības, ir izņēmums, kurš var tikt piemērots tikai gadījumā, ja leģitīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem līdzekļiem.

Kriminālprocesa likums arī garantē cilvēktiesību ievērošanu, un tā 12.panta pirmā daļa noteic, ka kriminālprocesi veic, ievērojot starptautiski atzītās cilvēktiesības un nepieļaujot neattaisnotu kriminālprocesuālo pienākumu uzlikšanu vai nesamērīgu iejaukšanos personas

¹⁴⁹ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta lēmums lietaNr.6-7-00147-13/9 SKA - 996/2013. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2013>, [aplūkots 16.02.2020.]. 6.p.

¹⁵⁰ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta lēmums lietaNr.6-7-00147-13/9 SKA - 996/2013. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2013>, [aplūkots 16.02.2020.]. 8.p.

¹⁵¹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas Spriedums lietā Nr. 2010-55-0106. Pieejams: http://www.satv.tiesas.gov.lv/upload/spriedums_2010_55_0106.htm, [aplūkots 16.02.2020.], 12.p.

dzīvē. Savukārt minētā panta otrā daļa paredz arī iespēju atkāpties no cilvēktiesību ievērošanas – cilvēktiesības var ierobežot tikai tajos gadījumos, kad to prasa sabiedrības drošības apsvērumi, un tikai šajā likumā noteiktajā kārtībā atbilstoši noziedzīgā nodarījuma raksturam un bīstamībai. Arī Kriminālprocesa likuma tiesību normā tiek īpaši izcelta nesamērīga iejaukšanās personas dzīvē, proti, lai atzītu, ka personas tiesību ierobežojums bija likumīgs un attaisnojams ar cita leģitīma mērķa sasniegšanu, tam ir jābūt samērīgam.

ODL 4.pantā ir nostiprināti operatīvās darbības principi, un tā pirmā daļa noteic pienākumu ievērot cilvēka pamattiesības, organizējot un veicot operatīvo darbību. Minētā panta trešā daļa noteic, ka operatīvās darbības pasākumiem, to veikšanas veidam, apjomam un intensitātei ir jāatbilst apdraudējuma veidam un bīstamības pakāpei. Operatīvā darbība veicama, iespējami mazāk iejaucoties personu pamattiesībās. Tiesību normas otrais teikums norāda uz operatīvās darbības subjektu tiesībām iejaukties personu pamattiesībās, vienlaicīgi uzliekot par pienākumu samazināt šādu iejaukšanos. Analizējot samērīguma principa būtību un samērīguma noteikšanas kritērijus, ir jāpievēršas iepriekš minētās tiesību normas pirmajam teikumam, kas nepārprotami nosaka samērīguma noteikšanas kritērijus – operatīvai darbībai ir jāatbilst apdraudējuma veidam un bīstamības pakāpei. A.Kavalieris monogrāfijā „Speciālās izmeklēšanas darbības”¹⁵² norāda, ka samērīguma princips nosaka, ka cilvēka tiesību ierobežojumiem, kas neizbēgami tiek pieļauti noziegumu izmeklēšanā un atklāšanā, jābūt samērīgiem ar šo noziegumu smagumu un bīstamību, līdzīgu domu pauda G.Vasiļevičs, S.Kazaka, V.Meškova, N.Sokolovs un J.Teivāns-Treinovskis¹⁵³. Tādējādi analizējot Kriminālprocesa likuma un ODL regulējumu, ir jāpiekrīt A.Kavalierim, ka samērīguma kritērijs ir meklējams ierobežojuma atbilstībā nozieguma smagumam un bīstamības pakāpei.

Valsts noteiktie ierobežojumi ir tiesiski tikai tad, ja tie atbilst šādiem priekšnoteikumiem:

- pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu;
- ierobežojumam ir leģitīms mērķis (tam jācenšas sasniegt vienu no šiem mērķiem – valsts drošības, teritoriālās vienotības vai sabiedriskās drošības interešu nodrošināšana, nekārtību vai noziegumu nepieļaušana, veselības, morāles, citu cilvēku tiesību un brīvību nodrošināšana);
- ierobežojums ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi.

„Kā Satversmes tiesa jau ir secinājusi, samērīguma princips vispārīgā veidā noteic, ka starp valsts varas darbību, kas ierobežo personas tiesības un tiesiskās intereses, un mērķi, ko valsts vara ar šo darbību tiecas sasniegt, ir jābūt saprātīgam līdzsvaram (sk. Satversmes tiesas 2007.gada 27.februāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2006-41-01 11.punktu). Lai secinātu, vai samērīguma princips ir ievērots, jānoskaidro, vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, vai nav saudzējošāku līdzekļu šā mērķa sasniegšanai un

¹⁵² Kavalieris A. Speciālās izmeklēšanas darbības. - Rīga: Izdevniecība RaKa, 2003. ISBN 9984-155-33-1, 21 lpp.

¹⁵³ Василевич Г.А., Казака С., Мешков В.М., Соколов А.Н., Тейван-Трейновский Я.С. Специальные следственные действия. Коллективная монография. Калининград: КЮИ, 2010. С.42.

vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša. Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tā neatbilst samērīguma principam un ir prettiesiska.”.¹⁵⁴

ODL 7.panta trešā daļa noteic, ka operatīvās darbības pasākumi, kuru gaitā tiek būtiski aizskartas personu pamattiesības, veicami sevišķajā veidā, proti, ar Augstākās tiesas priekšsēdētāja vai viņa īpaši pilnvarota Augstākās tiesas tiesneša akceptu vai, ja likumā paredzēts, ar prokurora akceptu. Tādējādi likums paredz īpašu kārtību, kuras pamatā ir kontroles funkcija darbībām, kas ir saistītas ar iejaukšanos personas dzīvē un tiesībās. Iepriekš minētā panta ceturtajā daļā tiek uzskaitīti operatīvās darbības pasākumi, kuru gaitā tiek būtiski aizskartas personu pamattiesības – operatīvā korespondences kontrole, operatīvā personas paustās vai uzglabātās informācijas satura iegūšana no tehniskajiem līdzekļiem, operatīvā nepublisku sarunu slepena noklausīšanās (arī pa tālruni, ar elektroniskajiem un cita veida sakaru līdzekļiem), operatīvā publiski nepieejamas vietas videonovērošana, operatīvā darījumu pārraudzība kredītiestādes vai finanšu iestādes klienta kontā, operatīvā iekļūšana un ilgstoša operatīvā novērošana (izsekošana).¹⁵⁵ Savukārt ODL 7.panta piektajā daļā ir paredzēts izņēmums no vispārējā noteikuma par kārtību, kādā ir veicama operatīvā darbība, kas būtiski aizskar personas pamattiesības – gadījumos, kad jārikojas nekavējoties, lai novērstu vai atklātu terorismu, slepkavību, bandītismu, masu nekārtības, citu smagu vai sevišķi smagu noziegumu, kā arī tad, ja reāli ir apdraudēta personas dzīvība, veselība vai īpašums, šā panta ceturtajā daļā minētos operatīvās darbības pasākumus var veikt ar prokurora piekrišanu. Nākamajā darbdienā, bet ne vēlāk kā 72 stundu laikā, jāsaņem tiesneša akcepts.

2011.gada 11.maijā Satversmes tiesa pēc Maira Meimaņa konstitucionālās sūdzības izskatīja lietu „Par ODL 7. panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 13.pantam un ODL 35.panta pirmās daļas pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam” un atzina ODL 7.panta piekto daļu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 13.pantam. Satversmes tiesa sākotnēji noskaidroja, vai ODL 7.panta piektā daļa ierobežo Satversmes 96.pantā noteiktās pamattiesības uz korespondences un privātās dzīves neaizskaramību, un konstatēja, ka – ierobežo. Obligāts ierobežojuma piemērošanas iespējamības priekšnosacījums ir likuma prasība, un Satversmes tiesa konstatēja, ka pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu. Konkrētajā gadījumā leģitīms mērķis ir sabiedrības drošības aizsardzība. Satversmes tiesa izvērtēja likumdevēja izraudzītā līdzekļa piemērotību leģitīmā mērķa sasniegšanai, un to, vai pastāv saudzējošāki līdzekļi leģitīmā mērķa sasniegšanai. Tika atzīts, ka ODL 7.panta piektajā daļā noteiktais ierobežojums ir saudzējošākais līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo prokurora

¹⁵⁴ Latvijas Republikas Satversmes tiesas Spriedums lietā Nr. 2010-55-0106. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2010_55_0106.htm, [aplūkots 16.02.2020.], 15.p.

¹⁵⁵ Operatīvās darbības likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.131., 30.12.1993. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57573-operativas-darbibas-likums>, [aplūkots 16.02.2020.]. 7.p.

uzraudzība un tiesas pēckontrole pār operatīvās darbības pasākumu veikšanas tiesiskumu nodrošina personas tiesību efektīvu aizsardzību.¹⁵⁶

„Lai izvērtētu ODL 7.panta piektajā daļā noteiktā ierobežojuma nepieciešamību, jāpārbauda, vai valsts iejaukšanās pieteikuma iesniedzēja privātajā dzīvē ir samērīga ar leģitīmo mērķi. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka neiejaukšanās personas privātajā dzīvē ir viena no demokrātiskas sabiedrības pamatvērtībām. Taču arī personas tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību sabiedrībā ir robežas (sk. Satversmes tiesas 2001.gada 21.decembra sprieduma lietā Nr.2001-04-0103 4.1.punktu). Šādas robežas nosakāmas arī personas pamattiesībām uz korespondences neaizskaramību.

Samērīguma princips prasa ievērot saprātīgu līdzsvaru starp sabiedrības un personas interesēm tad, ja publiskā vara ierobežo personas tiesības un likumīgās intereses. Līdz ar to nepieciešams izvērtēt, vai tiek nodrošināts līdzsvars starp personas tiesībām uz privāto dzīvi un korespondences neaizskaramību, no vienas puses, un operatīvas darbības subjekta darbības mērķi – aizsargāt personu dzīvību un veselību, tiesības un brīvības, godu, cieņu un īpašumu; nodrošināt Satversmi, valsts iekārtu, valstisko neatkarību un teritoriālo neaizskaramību, valsts aizsardzības, ekonomisko, zinātnisko un tehnisko potenciālu un valsts noslēpumus pret ārējiem un iekšējiem apdraudējumiem, jeb garantēt sabiedrības drošību, no otras puses.

Nevar piekrist Pieteikuma iesniedzēja apgalvojumam, ka viņa tiesību aizskārums esot lielāks nekā labums, ko valsts no tā gūstot. Ar tiesiski īstenotu personas privātās dzīves ierobežojumu valsts sekmē noziedzības apkarošanu, ļauj operatīvās darbības subjektam nekavējoties reaģēt uz sabiedrībai īpaši bīstamu noziedzīgu nodarījumu draudiem un tos novērst, kā arī atklāt vainīgās personas. Veicot operatīvo nepublisku sarunu slepenu noklausīšanos ODLa 7.panta piektajā daļā noteiktajos gadījumos, tiek garantēta sabiedrības drošības aizsardzība”. Satversmes tiesa atzina, ka operatīvās darbības pasākumi, kas veikti, lai novērstu ODL 7.panta piektajā daļā minētos noziedzīgos nodarījumus, atzīstami par samērīgiem un Satversmes 96.pantam atbilstoši tikai tad, ja neatkarīgi no to pabeigšanas laika ir saņemts Augstākās tiesas priekšsēdētāja vai viņa īpaši pilnvarota Augstākās tiesas tiesneša akcepts.¹⁵⁷

Pēdējo gadu laikā pieaugošais sūdzību skaits liecina, ka operatīvās darbības subjektiem pastāv virkne nopietnu problēmu cilvēktiesību un pamatbrīvību ievērošanā, un, iekšējais izmeklēšanas mehānisms ne vienmēr darbojies efektīvi un caurskatāmi (Eiropas Cilvēktiesību tiesa- Baltiņš pret Latviju lietā Nr.25282/07, Taraneks pret Latviju lietā Nr.3082/06, Bērziņš pret Latviju lietā Nr.25147/07, Meimanis pret Latviju lietā Nr.70597/11, Šantare un Labazņikovs pret Latviju lietā Nr.34148/07, Latvijas Republikas Satversmes tiesas Spriedums lietā Nr.2010-55-0106, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Spriedums SKA 996/2013 un citi.). Ticība cilvēktiesību pārkāpumu aizliegumam tiek mazināta ikreiz, kad vainīgās amatpersonas netiek

¹⁵⁶ Latvijas Republikas Satversmes tiesas Spriedums lietā Nr. 2010-55-0106. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2010_55_0106.htm, [aplūkots 16.02.2020.], 17.p.

¹⁵⁷ Turpat, 18.p.

sauktas pie atbildības par savu rīcību. Ja ir parādījusies informācija par šādiem pārkāpumiem, bet tai neseكو ātra un efektīva reakcija, tad tie, kas tendēti tā izturēties, drīz vien sāk domāt, ka viņi var droši rīkoties un palikt nesodīti. Tādā gadījumā, jebkuri centieni mēģināt ieviest cilvēktiesību principus ar rūpīgu personāla atlasu un profesionālo sagatavošanu tiek sabotēti. Neveicot efektīvus cilvēktiesību pārkāpumu novēršanas pasākumus, neizbēgami tiek veicināta to vērtību graušana, kas veido demokrātiskas sabiedrības pamatus. Savukārt tur, kur amatpersonas stājas tiesas priekšā par savu rīcību vai bezdarbību, tas tiek uzņemts kā vēstījums, ka šāda rīcība netiek pieļauta un sabiedrībai ļauj noticēt, ka neviens nestāv augstāk par likumu.

Ar tiesiski īstenotu personas privātās dzīves ierobežojumu valsts sekmē noziedzības apkarošanu, ļauj operatīvās darbības subjektam nekavējoties reaģēt uz sabiedrībai īpaši bīstamu noziedzīgu nodarījumu draudiem un tos novērst, kā arī atklāt vainīgās personas. Sabiedrībai ir jābūt pārliecinātai, ka valsts varas iestādes ir apņēmušas pilnas novērst cilvēktiesību pārkāpumus.

Analizējot Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Satversmes tiesas spriedumus, ir secināms, ka samērīguma princips cilvēktiesību ierobežošanā iekļauj vairākus kritērijus: vai noteiktais līdzeklis ir piemērots legītimā mērķa sasniegšanai, vai ir iespējams sasniegt legītimo mērķi ar citiem līdzekļiem, kas neierobežo, vai mazākā mērā ierobežo cilvēka pamattiesības, saprātīgs līdzsvars starp valsts varas darbību, kas ierobežo personas tiesības un mērķis, kuru tiecas sasniegt valsts vara. Ja analizējot tiesību normu, kas paredz ierobežojumu, tiek konstatēta neatbilstība vismaz vienam no minētajiem kritērijiem, ierobežojums nav atzīstams par atbilstošu samērīguma principam. Operatīvo darbību kontekstā par samērīguma principa ievērošanas stūrakmeni būtu uzskatāma operatīvās darbības pasākumu un to rakstura atbilstība apdraudējuma veidam, bīstamības pakāpei. Tomēr šāds secinājums nenožīmē, ka iepriekš minētajiem samērīguma principā iekļautajiem kritērijiem ir sekundāra nozīme. Šāds secinājums tiek izdarīts, lai izveidotu vispārīgu priekšstatu par cilvēktiesību ierobežojuma samērīguma principa ievērošanas būtību operatīvo darbību veikšanas kontekstā, kas varētu būt piemērots un pielietojams operatīvās darbības subjektiem piederīgo amatpersonu ikdienas darbā.

2.3. Psiholoģijas zināšanu nozīme operatīvās darbības teorijā un praksē

Psiholoģijas zināšanas ir ārkārtīgi svarīgas patiesības noskaidrošanai. Lai izzinātu patiesību un izdarītu atbilstošus secinājumus, ir nepieciešams zināt un ievērot psiholoģijas likumsakarības. Šo likumsakarību zināšana ir absolūti nepieciešama, lai, izstrādājot, iesakot un izvēloties taktiskos paņēmienus, kuru mērķis ir psiholoģiski iespaidot kādu procesa dalībpersonu, varētu prognozēt viņas reakciju un tādējādi noteikt varbūtējo tā efektivitāti, kā arī nolūkā nepieļaut tādu paņēmienu pielietojumu, kuri var izraisīt pašaprunu¹⁵⁸. Vēl psiholoģijas

¹⁵⁸ Kavalieris A., Konovalovs J., Mašošins J. u.c. Kriminālistiskā taktika. Mācību grāmata. Kriminālistika II daļa. - Rīga: LPA, 1998. 15.lpp.

zināšanas dod iespēju kontrolēt personīgos izziņas, gribas un emocionālos procesus, pārbaudīt un ievirzīt šos procesus citām personām, palīdzēt pieņemt pareizus lēmumus.

Visas šīs likumsakarības pēta psiholoģija (grieķu: *ψυχή*, *psychē* “dvēsele” + *λόγος*, *logos* “jēdziens, mācība”¹⁵⁹). Saskaņā ar Latvijas Zinātnes Padomes apstiprināto anotāciju psiholoģija tiek definēta šādi: „Psiholoģija ir zinātne, kurā pēta psihi, psihiskās parādības un to rašanos, attīstību un izpausmes, atklājot darbības likumsakarības dažādu izziņas (kognitīvo) procesu, personības veidošanas un sociālo attiecību līmenī, kā arī cilvēka garīgās dzīves dažādas izpausmes, garīguma veidošanas nosacījumus un faktorus.”¹⁶⁰

Attiecībā uz psiholoģijas izmantošanu noziegumu izmeklēšanā, vēl 1792.gadā Kārls fon Ekarthauzens (Vācija) savā darbā „Par psiholoģisko zināšanu nepieciešamību noziegumu apspriešanā” izteica domu par psiholoģijas izmantošanas nepieciešamību cīņā pret noziedzību. Paplašinot psiholoģijas izmantošanas iespējas tiesību jomā, tika noteikti pamatvirzieni šajā praktiskās psiholoģijas nozarē. Psihologi Johans Gotfrīds Reihelis (Vācija) un Eduards Klapareds (Šveice) ieteica nošķirt juridisko psiholoģiju, kura nodarbojas ar tiesvedības psiholoģiju, un kriminālo psiholoģiju – zinātni par noziedznieka psiholoģiju. Abu šo disciplīnu saturu vajadzētu, pēc viņu domām, apvienot tiesu psiholoģijā¹⁶¹.

19.gadsimtā kriminālās psiholoģijas priekšmets nostabilizējās un guva atspoguļojumu tādu zinātnieku darbos kā Čezāre Lombrozo (Itālija)- „Noziedznieks” (1878), „Noziegums” (1899), Hanss Gross (Austrija)- “Kriminālā psiholoģija” (1898.g.) u.c.

20.gadsimta sākumā kriminālistiskā literatūrā norāda uz nepieciešamību izpētīt psiholoģijas jautājumus operatīvajās darbībās. Ievērojams notikums kļuva A.Ratinova monogrāfijas: „Tiesu psiholoģija izmeklētājiem” publicēšana. A.Ratinovs pamato, ka juridiskā psiholoģija kā neatkarīga zinātne satur: kriminālo, tiesību, tiesu, sodu izpildes un operatīvās-meklēšanas psiholoģijas.¹⁶² Kā rezultātā kopš 1965.gada juridiskā psiholoģija kļuva par obligātu studiju kursu juristiem, un PSRS Zinātnes un tehnikas Valsts komiteja 1971.gadā juridisko psiholoģiju atzina kā zinātnisko specialitāti¹⁶³. Turpmākā krimināltiesību, kriminālistikas, penitenciārās zinātnes un operatīvās darbības teorijas attīstība veicināja plašu psiholoģijas zināšanu pielietojumu šajos virzienos. Diemžēl visas publikācijas, kuras saistītas ar operatīvās darbības psiholoģiju, PSRS laikā bija klasificētas un nepieejamas zinātniskajai sabiedrībai. Kopš PSRS sabrukšanas Krievijā radās daudz publikāciju operatīvās darbības psiholoģijas jomā, kuras izskata šādas problēmas: personības psiholoģija; aktivitātīšu problēmas; operatīvo darbinieku psiholoģiskā komunikācija ar dažādiem operatīvās darbības dalībniekiem; operatīvo darbinieku zināšanas psiholoģijā noziedzīgu nodarījumu atklāšanā. Mācību grāmatu autori ir I.Aminovs

¹⁵⁹ Фролов, И.Т. Философский словарь.- Москва, Политиздат, 1987. С.395.

¹⁶⁰ Miķelsons U. Juridiskās psiholoģijas jēdziens un nozīme. Pieejams: http://www.eksperts.gold.lv/Juridiskas_psihologijas_jedziens_un_nozime.pdf, [aplūkots 8.04.2020.], 1.1.pp.

¹⁶¹ Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей. - Москва, Высшая школа МООП СССР, 1967. С.5.

¹⁶² Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей. -Москва, Высшая школа МООП СССР, 1967. С.33.

¹⁶³ Синилов Г.К. Введение в оперативно-розыскную психологию. - Москва, Норма: ИНФРА-М, 2016. С.9.

„Operatīvās-meklēšanas darbību psiholoģija”, G.Sinilovs „Ievads operatīvās-meklēšanas darbību psiholoģijā” un citi.

Mūsdienās Latvijā, pēc Latvijas Zinātnes Padomes apstiprinātās klasifikācijas, juridiskā psiholoģija kā psiholoģijas apakšnozare netiek minēta. Autors piekrīt U.Miķelsona juridiskās psiholoģijas sistematizācijai¹⁶⁴, kura, saskaņā ar autora viedokli, sevī ietver: tiesību normu izstrādes psiholoģiju; jurista darba psiholoģiju privātā jomā; kriminālo psiholoģiju, kas pētī noziedzīgu nodarījumu subjektīvās puses apstākļus un deviantu uzvedību, kā arī viktimoloģijas problemātiku, pētot noziegumu upuru uzvedības likumsakarības; izmeklēšanas psiholoģiju; tiesu psiholoģiju, operatīvās darbības psiholoģiju; penitenciāro psiholoģiju, kura attiecas uz kriminālsodu izpildes jomu un probācijas psiholoģiju, t.i., sodu izcietušo personu rehabilitāciju, nolūkā nepieļaut noziegumu recidīvu. Jāatzīmē, ka juridiskā psiholoģija ir obligāts studiju kurss juristiem un kā apakšprogramma psihologiem, bet operatīvās darbības psiholoģijas atsevišķa studiju kursa nav. Tikai Latvijas Policijas akadēmijā tapa klasificētas publikācijas, kuras saistītas ar operatīvās darbības psiholoģiju, piemēram, J.Ivančika, L.Makana publikācijas profesora A.Kavaliera zinātniskajā redakcijā¹⁶⁵.

Kopš 2010.gada pēc Latvijas Policijas akadēmijas likvidēšanas operatīvās darbības psiholoģijas teorija vairs netiek pētīta un attīstīta, un mēs nonākam pie tā, ka diemžēl tiesībsargājošās iestādēs strādā daudzi cilvēki, kuru zināšanas par cilvēku uzvedības psiholoģiskajiem aspektiem ir zem vidējā līmeņa. Tas ir viens no iemesliem nereti nekvalitatīvajai darbībai un pieļautajiem likumpārkāpumiem.

Operatīvajā darbā darbiniekam ir jāizmanto gan zināšanas kriminālajā psiholoģijā, gan zināšanas par kriminālmeklēšanas operatīvās darbības pasākumu veikšanas psiholoģiskām īpatnībām, gan jāievēro izmeklēšanās darbības veikšanas psiholoģiskās īpatnības, veicot notikuma vietas apskati, kratīšanu un aizturēšanu, cietušo un liecinieku nopratināšanu, apsūdzētā un aizdomās turētā nopratināšanu, nopratināšanu konfrontēšanas laikā, nepilngadīgo nopratināšanu, atpazīšanu, izmeklēšanas eksperimentu, liecību pārbaudi uz vietas utt.

Katras operatīvās darbības subjekta amatpersona (turpmāk – operatīvais darbinieks) darba procesā, ne vienmēr to apjaušot, neizbēgami balstās uz psiholoģijas datiem. Tā ir empīriskā, sadzīves psiholoģija, kas pamatojas uz personīgo pieredzi, dzīvesziņu un cilvēku pazīšanu. Lielākā šādu zināšanu daļa precīzi atspoguļo psiholoģiskās likumsakarības.

Taču operatīvajam darbiniekam ir nepieciešamas ne tikai empīriskas atziņas, bet arī teorētiski pamatotas sistēmiskas zināšanas. Rezultāts, pie kura nonāk pieredzējis operatīvais darbinieks savu meklējumu, vilšanās, maldu un atklājumu ceļā, ļoti īsā laikā un ar pietiekamu precizitāti var tikt apstiprināts vai pretēji – noliegts objektīvas psiholoģiskas izmeklēšanas laikā.

¹⁶⁴ Miķelsons U. Juridiskās psiholoģijas jēdziens un nozīme. Pieejams: http://www.eksports.gold.lv/Juridiskas_psihologijas_jedziens_un_nozime.pdf, [aplūkots 8.04.2020.], 6.lpp.

¹⁶⁵ Ivančiks, J., Makāns, L. Aģentūras darbs. Mācību grāmata. - Rīga: LPA, 1994. Izdevējdarbības reģ. apl. Nr.2-0891, 94. lpp.

Neapšaubāmi, ka ir daudz kvalificētu operatīvo darbinieku, kuri, empīriski izmantojot psiholoģijas datus, prasmīgi tiek galā ar savu darbu. Tomēr ne vienmēr izvēlētais paņēmienš, darbības veids, ar kura palīdzību operatīvais darbinieks veiksmīgi atrisina konkrētu uzdevumu, ir optimālais konkrētos apstākļos. Labi zināms, ka augstie operatīvo darbinieku darba rādītāji, piemēram, atklāto noziegumu skaits, ne vienmēr tiek sasniegti ar visracionālākajiem paņēmieniem. Taču, pielietojot augstākminētās efektīvākās metodes, darba rezultāti uzlabojas.

Pēc vairākiem praktiskā darba gadiem katrs operatīvais darbinieks apgūst daudzas vērtīgas iemaņas un prasmes, tostarp, arī psiholoģijas izmantošanas paņēmienus, tomēr tas nevar izlabot pagātnē pieļautās kļūdas. Tāpēc psiholoģijas zināšanas ir akūti nepieciešamas gan jauniem, gan pieredzējušiem operatīvajiem darbiniekiem.

Psiholoģisko likumsakarību pārzināšana, noteiktu psiholoģiskās izpētes metožu izmantošana operatīvās darbības procesā atvieglo tiesībsargājošo iestāžu operatīvo struktūrvienību darbinieku darbu, palīdz viņam veidot un regulēt savstarpējās attiecības ar ieinteresētām personām, palīdz dziļāk izprast cilvēku rīcības motīvus, izziņāt objektīvo īstenību, pareizi to novērtēt un izmantot izziņas rezultātus praktiskajā izmeklēšanas darbībā.

Izpētot zinātnieku G.Sinilova¹⁶⁶ un V.Konovalovas¹⁶⁷ viedokļu pamatotību par nepieciešamību operatīvajā darbībā izmantot psiholoģisko pētījumu rezultātus, kā arī Latvijā esošo praksi un personisko pieredzi, darba autors formulē trīs operatīvās darbības specifiskās pazīmes:

1. Operatīvajai darbībai raksturīga slēpta konflikta mijiedarbība ar noziedzīgo vidi. Tādēļ operatīvā darbība tiek veikta konspiratīvi; tā ir refleksiīva darbība, t.i., tai ir raksturīga iedarbība attiecībā pret pārbaudāmo un izstrādājamo personu; saistīta ar noteiktu risku nepietiekamas izsmeļošas informācijas dēļ par noziedzīgiem notikumiem un iesaistītajām personām, un tāād noteiktā mērā tai ir gadījuma raksturs; objektīvi spriežot, operatīvās darbības pasākumiem ir iespējams neveiksmīgs iznākums un nevēlamu, pat bīstamu seku iestāšanās kriminālo elementu pastāvīgas pretdarbības dēļ; tā ir ekstremāla, jo tiek izmantotas daudzveidīgas organizācijas formas un taktiskie paņēmieni laika deficīta apstākļos, tai piemīt profesionālais risks un fiziskā bīstamība.
2. Operatīvajai darbībai raksturīga: pārbaudāmo un izstrādājamo personu pieņemamo lēmumu imitācija un atbilstošu personīgo taktisko lēmumu izstrādāšana; pastāvīga savas darbības un kriminālo elementu darbības rezultātu analīze un prognozēšana; pastāvīga gatavība darbībai ekstremālās situācijās; stingra emocionālā un gribas kontrole.
3. Operatīvās darbības pamatā jābūt kvalitatīvai normatīvi tiesiskajai bāzei, t.i., tā tiek reglamentēta ar spēkā esošajiem likumiem un morāles normām; saistīta ar daudzveidīgu spēku, līdzekļu un metožu piesaisti, t.i., tiek īstenota kā kompleksa un kolektīva darbība;

¹⁶⁶ Синилов Г.К. Введение в оперативно-розыскную психологию. - Москва, Норма: ИНФРА-М, 2016. С.16.

¹⁶⁷ Коновалова В.Е. Психология в расследовании преступлений. – Харьков, Вища школа, 1978. С.18.

vienmēr tiek saskaņota ar operatīvajiem apstākļiem un konkrētām taktiskām situācijām; ir ļoti dinamiska biežas darbības vides maiņas dēļ.

Šo pazīmju saraksts pārliccinoši pierāda, ka šai darbībai, kā jebkurai citai, piemīt būtiski psiholoģiskie komponenti, bet cilvēka psihe veido to nemainīgo, nepieciešamo un visai dinamisko elementu. No tā izriet, ka, juridiskās psiholoģijas un operatīvās darbības teorijas studiju ietvaros nepieciešams iekļaut operatīvās darbības psiholoģiju. Tās priekšmets ir operatīvās darbības subjektu un tiem pretimstāvošo kriminālo elementu, t.i., personu, kuras nodarbojas ar prettiesiskām darbībām, un viņu paziņu loka psihi likumsakarības un mehānismi, kā arī operatīvo struktūrvienību psiholoģija, noziedzīgu grupu psiholoģija, kā arī viņu savstarpējās konfliktattiecības noteiktos objektīvos apstākļos.

Operatīvās darbības teorijā būtiska nozīme ir psiholoģiskajam pamatojumam: operatīvās darbības subjektu – operatīvo darbinieku un slepeno palīgu psihi likumsakarības; atsevišķu personu, organizēto noziedzīgo grupējumu noziedzīgās darbības psiholoģiskie komponenti, īpaši to motivācija, noziedznieku subkultūras psiholoģija, motīvu dinamika atkarībā no dažādiem objektīviem faktoriem utt.; operatīvo darbinieku un personu, kuras izdara noziegumu, cīņas (konfliktattiecību) psiholoģijas specifiskās likumsakarības; operatīvās informācijas iegūšanas psiholoģiskās metodes un paņēmieni, ko izmanto operatīvo darbību procesā; operatīvo darbību organizēšanas psiholoģiskie aspekti.

Tādējādi operatīvās darbības psiholoģijas mērķis – sniegt zināšanas par loģiski psiholoģiskajām likumsakarībām, saistītām ar sākotnējās informācijas iegūšanu par plānojamiem vai notikušiem noziegumiem, kuras nosaka prognožu un versiju izvirzīšanu; likumsakarībām problēmsituāciju analīzē nepietiekamas informācijas un operatīvā riska gadījumā; saistītām ar operatīvās domāšanas heuristikām (intuitīvām, neapzinātām) metodēm. Mūsdienās pieaug operatīvās darbības organizēšanas un vadības sociāli psiholoģisko aspektu nozīme. Psiholoģisko pētījumu dati tiek izmantoti profesionālo kadru atlasē operatīvajām struktūrvienībām, operatīvo darbinieku profesionālās un morāli psiholoģiskās sagatavošanas metožu izstrādāšanā, ņemot vērā viņu darba specifiku, operatīvās darbības spēku un līdzekļu pārvaldes kvalitātes uzlabošanai, vadības lēmumu pieņemšanai, informatīvi analītiskā darba, prognozēšanas un plānošanas darba organizēšanai un pilnveidošanai, savstarpējās mijiedarbības koordinēšanai, darbinieku stimulēšanai noziedzības ierobežošanai un novēršanai, izmantojot zinātniski pamatotus kritērijus viņu operatīvās darbības rezultātu analīzei.

Operatīvā darbība kā specifisks darbības veids determinē šīs darbības veicēju psihisko aktivitāti, ietekmē viņu psiholoģisko raksturojumu, paredz mūsdienīgu zinātnisku metožu un tehnoloģiju realizāciju. Operatīvās darbības dalībnieki sistemātiski analizē un caur psiholoģijas atziņu prizmu interpretē savas daudzšķautņainās darbības, notikumus un parādības, izmanto konkrētas psiholoģiskas prasmes un iemaņas. Savukārt psiholoģiskie aspekti būtiski ietekmē operatīvās darbības efektivitāti, izraisa praktisku un zinātnisku interesi.

No minētā izriet, ka operatīvās darbības psiholoģijas pamatuzdevumi ir:

1. Operatīvās darbības subjektu un pilsoņu un kriminālas vides sabiedrisko attiecību faktiskā stāvokļa izpēte, lai objektīvi novērtētu noziedzības izplatības un tās novēršanas likumsakarības, un, lai izstrādātu zinātniski pamatotas juridiski psiholoģiskas rekomendācijas šīs darbības pilnveidošanai.
2. Operatīvās darbības subjektu personības profesionālās un psiholoģiskās izaugsmes veicināšana atbilstoši veicamajām tiesībsargājošajām funkcijām.
3. Psiholoģiski pamatotu rekomendāciju izstrādāšana konfidencialu attiecību veidošanai starp operatīvās darbības procesā iesaistītajām personām, lai novērstu un atklātu smagus un sevišķi smagus noziegumus, risinātu problemātiskas situācijas un konfliktus, kas rodas šajā procesā.

Operatīvās darbības psiholoģija – zinātne, kas pēta psihiskas parādības un procesus, kas notiek, veicot operatīvās darbības funkcijas indivīda, sabiedrības un valsts aizsardzībai no noziedzīgiem apdraudējumiem, pēta tās mehānismus un likumsakarības.

Operatīvā darbība paredz dažādus darbinieku kontaktus ar interesējošām personām. Tādi kontakti parasti izpaužas konspiratīvā saskarsmē ar objektu. Praksē šis saskarsmes process notiek pēc specifiskiem psiholoģijas likumiem. Operatīvā kontakta pamatā ir psiholoģiska rakstura saikne, kopdarbība, t.i., attiecību un atkarību kopums, kas veidojas cilvēku saskarsmes procesā.

Pēc autora domām, lai operatīvais kontakts veidotos un attīstītos veiksmīgi, noteikti un sistemātiski ir jārealizējas trim noteikumiem. Pirmkārt, prasme ieinteresēt sarunu biedru notiekošās sarunas nepieciešamībā. Otrkārt, savstarpējas uzticēšanās atmosfēras izveidošana tikšanās procesā. Treškārt, prasmīga psiholoģiskās iedarbības metožu izmantošana informācijas saņemšanas un nodošanas laikā¹⁶⁸. Tā kā visi minētie noteikumi ir savstarpēji saistīti, nedrīkst kādu no tiem absolutizēt, katrs no noteikumiem ir pakārtots pārējiem.

Viens no operatīvās darbības mērķiem – iedarbība uz personām, kuras veikušas noziegumu, uz nestabilām personām, kuras var veikt noziegumu – tiek panākts ar dažādām metodēm, tai skaitā ar psiholoģiskās iedarbības metodēm. Patiesības noskaidrošanas īpatnības slēpjas tajā, ka nepieciešams atjaunot faktus, darbības, kuras daudzos gadījumos iespējams noteikt tikai ar liecinieku vai nozieguma dalībnieku palīdzību. Lai aculiecinieki varētu iespējami pilnīgi atveidot objektīvo īstenību un faktus, viņiem vienmēr jāsniedz noteikta palīdzība. Šī palīdzība, bez šaubām, nav nekas cits kā psiholoģiska iedarbība. Lielākā daļa noziegumu ir ļoti sarežģīti, savstarpēji pretēju personu interešu savijums, pie tam to personu, ar kuru palīdzību operatīvās darbības procesā ir jānoskaidro patiesība par notikumiem un faktiem. Dzīvē šo interešu konflikts noved pie tā, ka atsevišķas personas apzināti neziņo zināmos faktus un tīšām izkropļo tos. Tāpēc operatīvajā darbībā patiesības noskaidrošanai nākas ne tikai palīdzēt atcerēties faktus, bet arī panākt, lai tie būtu patiesi. Te psiholoģiskās ietekmēšanas metodes veido

¹⁶⁸ Чалдини Р. Психология влияния. – Санкт-Петербург, Питер, 2000. С.156 - 180.

apstākļus patiesas un pilnas informācijas iegūšanai no visām materiālos norādītajām personām par faktiem un notikumiem, kuri interesē izmeklētājus un nodrošina nepieciešamo iedarbību uz personām, kuras speciāli grib slēpt patiesību un sniedz nepatiesu informāciju.

Jāatzīmē, ka eksistē daudzi psiholoģiskie principi¹⁶⁹, kuru neievērošana operatīvajā darbībā nenodrošina iedarbības mērķu sasniegšanu. Apkopojot zinātniskajā literatūrā¹⁷⁰ paustos viedokļus un formulējot personisko nostāju pētāmajā jomā, autors piedāvā sekojošus psiholoģiskās iedarbības uz objektu principus:

1. Iedarbībai jānotiek, ievērojot konkrētās personas īpatnības, pirmkārt, temperamentu un personas psiholoģisko stāvokli dotajā konkrētajā laikā.
2. Ir nepieciešamas zināšanas par vispārīgām informācijas apguves likumsakarībām, tās uztveres īpatnībām sarunas laikā, par faktoriem, kas ietekmē informācijas apguves efektivitāti un domāšanu, par emocionālo procesu ietekmi uz domāšanas procesu un iedarbību uz personu.
3. Iedarbības process, tā elementi, personas atgriezeniskā reakcija, kuru nepieciešams plānot un prognozēt.
4. Iedarbības pozitīvo uztveri vajag stimulēt. To var panākt ar dažādām metodēm: norādot iespējamās pozitīvos ieguvumus, ar mutiskiem pamudinājumiem aktivizējot objekta domāšanu.
5. Iedarbība visos gadījumos tiek stingri reglamentēta procesuālo pilnvaru robežās, nekādā gadījumā nedrīkst pārkāpt personas, uz kuru iedarbojas, tiesības.
6. Iedarbojoties tiek ņemti vērā visi ārējie apstākļi, kādos iedarbība notiek. Ārējiem apstākļiem ir jāpalīdz sasniegt iedarbības mērķus. Visos gadījumos ir jāzina un jāparedz apstākļi, kuri veicina psiholoģiskās iedarbības metožu efektivitāti.
7. Iedarbības laikā ir jānodrošina personas, uz kuru vērsta iedarbība, psihiskā aktivitāte. Iedarbība tikai tad būs rezultatīva, ja tā aktīvi tiek nodrošināta un uztverta. Iedarbības procesa sākotnējā etapā ir jāizsauc interese par saziņas lietderīgumu.
8. Iedarbība operatīvajā darbībā ir rūpīgi jāsaprot. Pirms iedarbības īstenošanas tiek analizēti izejas dati, kuri iekļauj sevī informāciju par personu, tās uzvedību, stāvokli, jānosaka kognitīvo uzdevumu varianti, starpmērķis un gala mērķis, pēctecība mērķa sasniegšanai, fakti un apstākļi, kurus iespējams izmantot un to izmantošanas stratēģija, informācija par citu personu iespējamo iedarbību.

Operatīvajā darbībā ir zināmas praksē pārbaudītas psiholoģiskās iedarbības pamatmetodes.¹⁷¹ Tās ir:

¹⁶⁹ Чалдини Р. Психология влияния. – Санкт-Петербург, Питер, 2000. С.66 - 111.

¹⁷⁰ Скотт П. Психология оценки и принятия решений. - Москва, Информационно-издательский дом "Филинъ", 1998. С.89 - 104.

¹⁷¹ Turpat,. С.29 - 70.

Informācijas nodošanas metode. Tā ir mērķtiecīga vēstījuma nodošana par faktiem, notikumiem, zināšanām. Operatīvās darbības apstākļos informācijas nodošanas metode palīdz mērķtiecīgi mainīt domāšanu personai, uz kuru psiholoģiski iedarbojas, ievirzīt to mums vēlamajā virzienā. Metodes būtība ir tajā, ka iepriekš savāktā un noteiktā kārtībā, apstākļos un veidos nododamā informācija iekļauj arī ziņas par personu, uz kuru vērsta iedarbība; persona analizē šo informāciju un attiecīgi uz to reaģē, kas noved pie plānotā iedarbības rezultāta. Minētā metode tiek izmantota dažādiem mērķiem: palīdzēt atcerēties aizmirsto, mainīt domāšanas virzienu personai, kura sniedz nepatiesas ziņas, mainīt uzstādījumus, uzskatus, izsaukt noteiktus emocionālus stāvokļus.

Pārliecināšanas metode. Pārliecināšana ir galvenā iedarbības metode. No vienas puses, tā ir daudzpusīga ietekme uz personību, lai veidotu kādas noteiktas īpašības un atbrīvotos no citām, no otras puses – tas ir pamudinājums darbībai. Minētā metode plaši tiek izmantota operatīvajā darbībā. Galvenie pārliecināšanas instrumenti ir informācija (lēģenda/stāsts), paskaidrojums, pierādījums un noliegšana, kā arī saruna.

Cilvēku pamudinošai darbībai liela nozīme ir informācijai, kura nepieciešama tāpēc, ka cilvēks, pirms kaut ko iesākt darīt, pārliecinās, vai to ir vērts darīt un vai to ir iespējams izdarīt. Informēšana pēc būtības ir stāsts, t.i., dzīvs un tēlainis informācijas izklāsts, kura mērķis ir paziņot objektam faktus un secinājumus, kuri sekmēs viņa atvērtību un mudinās viņu darboties. Stāstījums ir brīvs pēc formas, tas ļauj operatīvajam darbiniekam pilnā mērā izmantot visas savas prasmes pārliecināt sarunu biedru. Stāstot kaut ko izpētāmajai personai, var izvēlēties induktīvo ceļu, t.i., secīgi izskatīt faktus, parādības, notikumus un pēc tam izdarīt apkopojumu; var izvēlēties deduktīvo ceļu, t.i., sākmā formulēt vispārīgas nostādnes un pēc tam minēt faktus to pierādīšanai.

Piespiešanas metode. Zināms, ka ne vienmēr veiksmi var panākt, tikai pārliecinot cilvēku. Nereti nākas izmantot piespiedu līdzekļus. Taču šajā aspektā jānorāda, ka piespiešana nav jāskata atrauti no pārliecināšanas, brutāla piespiešana var nodarīt kaitējumu. Svarīgi, lai objekts kaut kādā apjomā apzinātos, ka pielietojamās piespiešanas metodes ir neizbēgamas. Tas tiek panākts, ja pirms piespiešanas notika pārliecināšana.

Pēc savas dabas piespiešana dalās fiziskajā (šajā pētījumā netiek skatīta) un psiholoģiskajā.¹⁷² Psiholoģiskā piespiešana rosina personas darbību pretēji viņa gribai. Psiholoģiskās piespiešanas procesā objekts izpilda rīkojumus spēcīga iekšēja protesta stāvoklī. Un tikai ārējie apstākļi liek viņam pakļauties. Tāpēc piespiedu metodes izmantošanas svarīgākais noteikums ir ārējie priekšnoteikumi. Ja tādu priekšnoteikumu nav, piespiešana kļūst bezjēdzīga. Par priekšnoteikumu var kalpot bailes, kas elementāri darbojas kā paš aizsargāšanās instinkts. Zināms, ka bailes izsauc un pastiprina tas, ja cilvēks saprot, bet dažkārt asi izjūt savu neaizsargātību un vājumu. Operatīvajam darbiniekam vajadzētu zināt likumsakarību, ka stipru

¹⁷²Skobeļeva T. Psihotronie ieroči. Telepātija, domu vadība, Zinātne kā iznīcinātāja – Rīga: Olna, 1997. 85.lpp.

cilvēku bailes stipri neietekmē. Toties trauslam cilvēkam bailes ir spēcīgs stimulējošs faktors. Tas nozīmē, ka piespiešana saistīta ne tikai ar ārējiem faktoriem, bet gan pārsvarā ar iekšējiem psiholoģiskiem. Bailes rodas pārsvarā verbālas iedarbības rezultātā.

Emocionālās iespaidošanas metode – viens no cilvēku ietekmēšanas līdzekļiem saziņas procesā. Ietekmēšanas īpatnība slēpjas tajā, ka tā ietekmē objekta uzvedību, viņam pašam to nemanot. Nekontrolēti iedarbojoties uz psihi, iestāstītā ideja realizējas rīcībā. Līdz ar to cilvēks vērtē savu darbību kā dabisku, pašsaprotamu.

Lai izmantotu iespaidošanas paņēmienus, jāprot noteikt cilvēku iespaidojamības pakāpi. Iespaidojamības pakāpe atkarīga galvenokārt no indivīda sociālās lomas sabiedrībā, vecuma, audzināšanas, sociālās pieredzes un indivīda praktiskās darbības. Izglītoti cilvēki ir mazāk ietekmējami, nekā mazizglītoti. Iespaidojamība atkarīga arī no nacionālās kultūras attīstības līmeņa. Sievietes pārsvarā vairāk iespaidojas nekā vīrieši. Taču, ja sieviete ilgu laiku ieņem prestižu stāvokli sabiedrībā vai ir vadošajā lomā, iespaidojamība var būt zemāka nekā vīrietim.

Domāšanas uzdevumu nosaukšana un variēšana. Informatīvā iedarbība tiek realizēta ar jautājuma – domāšanas uzdevuma uzdošanu. Domāšanas uzdevums stimulē savas rīcības, darbības analīzes procesu, kas ir obligāts nosacījums noteiktu lēmumu pieņemšanai, savas uzvedības un attieksmes maiņai. To nevar panākt tikai ar informācijas nodošanu un tikai ar pārliecināšanu. Objektam pašam ir aktīvi jāpārstrādā visi fakti un piedāvātie argumenti. Šo lomu izpilda domāšanas uzdevumu metode.

Operatīvajā darbībā šī metode tiek plaši izmantota arī nepatiesu liecību atmakošanā. Cilvēkam, kurš sniedz apzināti nepatiesu informāciju, noteikti ir divi notikuma, par kuru tiek sniegtas liecības, interpretāciju modeļi. Viens modelis ataino notikumus tādā veidā, kādā tie ir notikuši patiesībā, bet otrs modelis ir viņa versija par notikušo. Šo divu modeļu esamība sarežģī domu koncentrāciju pēc domājamā uzdevuma – jautājuma uzdošanas. Cilvēks, kas dod nepatiesas liecības, mēģina ar lielāku detaļu skaitu savietot šos divus modeļus – tikai tad, viņaprāt, viltus versija tiks ticama. Šādas sarežģītas domāšanas darbības apstākļos, izmantojot prasmīgi formulētus jautājumus, variējot tos, uzdodot negaidītus jautājumus, maskējot svarīgus jautājumus aiz sīkiem, mazsvarīgiem – iestājas moments, kad persona, uz kuru iedarbojas ar šo metodi, vairs nespēj kontrolēt jautājuma saistību ar patiesajiem notikumiem un atklāj faktus, kas attiecas uz šo notikumu, bet ne viltus notikumu.

Šajā sakarā autors vēlas uzsvērt, ka jebkuras psiholoģiskās metodes pielietošanas priekšnoteikums ir paņēmiena pieļaujamība, proti, atļauta ir tikai tāda psiholoģiska ietekmēšana, kura objektam garantē rīcības izvēles iespēju. Paņēmieni, kuri var radīt iespaidu, ka ir izveidojies bezizejas stāvoklis vai pat situācija, no kuras var atbrīvoties, rīkoties vienīgi tā, kā to vēlas operatīvais darbinieks, ir nepieļaujami, jo tas var izraisīt neparedzētu vai neadekvātu rīcību.

Izprast jebkuru uzvedību, tai skaitā noziedzīgu, nav iespējams bez dziļām cilvēka psiholoģijas zināšanām, bez psiholoģisko mehānismu un motīvu, sociāli psiholoģisko parādību

un procesu izpratnes. Tāpēc speciālo zināšanu apguve klīniskās un sociālās psiholoģijas jomā ir nepieciešama tiesību aizsardzības iestāžu darbiniekiem, kuri pārstāv operatīvās darbības subjektus, bet Latvijā pašlaik nav specializētā kursa – operatīvās darbības psiholoģija, kas būtiski pazemina operatīvās darbības efektivitāti. Autors saskata nepieciešamību ieviest operatīvās darbības psiholoģijas kursu specializētajās izglītības iestādēs.

Rezumējot iepriekš teikto var secināt, ka:

- 1. Neskatoties uz to, ka operatīvās darbības tiesiskais regulējums atbilst mūsdienu prasībām un starptautiskajām cilvēktiesību normām, atsevišķās normās ir nepieciešami grozījumi, kurus pieprasa kā vispārējo cilvēktiesību principu evolūcija, tā arī jauno tehnoloģiju pielietošana un reāla tiesību aizsardzības iestāžu prakse. Pēdējo gadu laikā, it sevišķi pēc Latvijas Policijas akadēmijas likvidācijas, veiktās izmaiņas ODL, saistītas ar personu pamattiesību aizsardzības pilnveidošanu, operatīvās darbības subjektu patvaļas un nekontrolētas darbības un dienesta pilnvaru ļaunprātīgas izmantošanas nepieļaušanu, nevis ar pašas operatīvās darbības efektivitātes paaugstināšanu. Turklāt daži grozījumi, autoraprāt, vispār ir pretrunīgi.**
- 2. Autora skatījumā, absolūti neloģiska prasība ir Augstākās tiesas tiesneša akcepts sevišķajā veidā veicamiem operatīvās darbības pasākumiem, kas pēc savas būtības un realizācijas metodikas ir analogi speciālajām izmeklēšanas darbībām, kuras tiek veiktas ar izmeklēšanas tiesneša akceptu. Ņemot vērā to, ka operatīvās darbības pasākumi pēc savas definīcijas ir veicami operatīvi – tas ir, ierobežota laika apstākļos, to realizācijas saskaņošana nevar būt komplicētāka un ilgāka par speciālajām izmeklēšanas darbībām, kuru steidzamības pakāpe parasti ir daudz zemāka.**
- 3. Operatīvās darbības taktika un metodika pārsvarā balstās uz pietiekami labām zināšanām psiholoģijā. Operatīvās darbības pamatā ir darbs ar cilvēkiem, kas paredz daudzus savstarpēji saistītus aspektus: iepazīšanās ar cilvēkiem un viņu novērtēšana, savstarpējo psiholoģisko kontaktu nodibināšana un uzturēšana u.c. Lai izzinātu patiesību un izdarītu atbilstošus secinājumus, ir jāzina un jāievēro svarīgākās psiholoģijas atziņas. Uz šo brīdi operatīvās darbības subjektu amatpersonām tādas zināšanas netiek sniegtas un netiek arī pieprasītas, kas būtiski apgrūtina kvalitatīvu operatīvās darbības pasākumu veikšanu.**

3. KRIMINĀLISTISKĀS TEORIJAS PIELIETOŠANAS IESPĒJAS ATSEVIŠĶU NOZIEGUMA VEIDU ATKLĀŠANĀ

3.1. Kriminālistiskās metodikas jēdziens

Kriminālistikas teorija ir zinātnisku atzinumu sistēma, kuru veido: kriminālistikas vispārīgā daļa, kriminālistiskā tehnika, kriminālistiskā taktika un kriminālistiskā metodika. Taču kriminālistiskajā metodikā tiek iekļauti kriminālistiskās tehnikas un taktikas līdzekļi un paņēmieni sakarā ar konkrētu noziegumu veidu izmeklēšanas specifiku. Tā, kriminālistiskā tehnika atklāj roku pēdu rašanās mehānismu, bet, protams, tā nevar sniegt atbildi par to, kur šīs pēdas visbiežāk veidojas, izdarot, piemēram, transportlīdzekļa zādzību. Kriminālistiskajā taktikā tiek iekļautas cietušo nopratināšanas metodes, bet nav atbildes uz jautājumu par to, kādas ir cietušo nopratināšanas īpatnības, piemēram, svētbilžu zādzību gadījumos. Citiem vārdiem, tehnikas un taktikas priekšmets ir vispārējs, bet metodikas priekšmets ir konkrēts, kas diferencē darbu ar dažādu noziegumu pierādījumiem.

Kriminālistiskā metodika atbild uz jautājumiem par to, kādas konkrētas taktikas paņēmienus ir lietderīgi izmantot šī nozieguma izmeklēšanā. Kriminālistiskās metodikas objekts ir noziedzīga nodarījuma izmeklēšana, bet priekšmets ir noziedzīga nodarījuma izmeklēšanas organizēšana. Kriminālistiskās metodikas subjekti ir izziņas izdarītājs, prokurors, tiesnesis.

Veicot Latvijas zinātniskās bāzes kriminālistikas un operatīvās darbības jomā, tostarp, monogrāfiju „Kriminālistiskā metodika”¹⁷³ un „Kriminālistiskā taktika”¹⁷⁴ – autoru grupa A.Kavaliera vadībā, „Noziegumu izmeklēšanas metodika” - A.Kavalieris¹⁷⁵, „Praktiskā kriminālistika. Izmeklēšanas darbības fiksācija, pēdu un lietisko pierādījumu savākšana un izpēte” - P.Grieznis¹⁷⁶, „Neatklāto un sērijveida noziegumu izmeklēšanas īpatnības” - A.Kavalieris¹⁷⁷, „Izmeklēšanas un kriminālmeklēšanas integrācija” - Makans L. Miķelsons U.¹⁷⁸, „Automašīnu zādzību un nolaupīšanu izmeklēšana” - A.Kavalieris, V.Mikolajuns, A.Evardsons¹⁷⁹, „Pretdarbība izmeklēšanai: būtība, formas un veidi” - Konovalovs J., Lācīte

¹⁷³ Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. Mācību grāmata. Kriminālistika III daļa. - Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. 595 lpp.

¹⁷⁴ Kavalieris A., Konovalovs J., Mašošins J. u.c. Kriminālistiskā taktika. Mācību grāmata. Kriminālistika II daļa. - Rīga: LPA, 1998. 196 lpp.

¹⁷⁵ Kavalieris A. Noziegumu izmeklēšanas metodika: Mācību grāmata. – Rīga: LPA, 2000. 458 lpp.

¹⁷⁶ Grieznis P. Praktiskā kriminālistika. Izmeklēšanas darbības fiksācija, pēdu un lietisko pierādījumu savākšana un izpēte. - Rīga: Petrovskis un Ko, 2009. 520 lpp.

¹⁷⁷ Kavalieris A. Neatklāto un sērijveida noziegumu izmeklēšanas īpatnības. Mācību līdzeklis. – Rīga: LPA, 1996. 36.lpp.

¹⁷⁸ Makans L. Miķelsons U. Izmeklēšanas un kriminālmeklēšanas integrācija. Raksti 4.- Rīga: LPA, 1997. 246 lpp.

¹⁷⁹ Kavalieris A., Mikolajuns V., Evardsons A. u.c. Automašīnu zādzību un nolaupīšanu izmeklēšana. - Rīga: LPA, 1999. 66.lpp.

A.¹⁸⁰ u.c.) un citu valstu autoru darbu, piemēram, („Kriminālistika” – autoru grupa I.Krilova vadībā¹⁸¹, „Kriminālistika” - autoru grupa T.Averjanovas vadībā¹⁸², „Kriminālistika” – V.Agafonova vadībā¹⁸³, „Noziegumu izmeklēšanas jautājumi” - autoru grupa I.Koževnikova vadībā¹⁸⁴, „Izmeklēšana un pratināšanas māksla” - Inge S. Bleka, Lawrence J. Fennell¹⁸⁵, „Noziedzīgu inscenējumu klasifikācijas teorētiskie pamati, to atklāšanas un izmeklēšanas metodes” - A.Hakberdijevs¹⁸⁶ un u.c.) kriminālistikas zinātnes speciālistu viedokļu izpēti, autors secina, ka lielākā daļa koncepciju, kuras pētamajā jomā veidojās pirms 20 - 30 gadiem, būtiski atpaliek no laikmeta prasībām, savukārt daļa no tām (pārsvarā padomju tiesību idejiskais un praktiskais mantojums) Latvijā nav izmantojama, jo konceptuāli atšķiras gan tiesību principi, gan normatīvais regulējums un tiesībaizsardzības iestāžu prakse. Nozīmīgākie pētījumi Latvijā šajā jomā tika veikti 90. gados, pastāvot citām tehniskām iespējām un tiesiskajai realitātei. Izmaiņas esošajā metodikā ir saistītas ar jauniem noziegumu izdarīšanas un slēpšanas paņēmieniem, ar izmaiņām noziedzīgu nodarījumu subjektu kontingentā (noziedzīgas organizācijas dalība nozieguma izdarīšanā u.c.), ar politiskajām un ekonomiskajām pārmaiņām un citiem faktoriem. Ir jāņem vērā apstākļi, ka nevienam procesa virzītājam nav un nevar būt universāla pieredze visu veidu noziegumu izmeklēšanā un atklāšanā. Sakarā ar augstāk minēto, autors piedāvā savu metodoloģisko redzējumu nozares aktuālo problēmu risinājumam.

3.2. Atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodikas saturs

Izmeklēšanas mērķis – ne tikai atmākot vainīgos un saukt pie atbildības, ne tikai atlīdzināt noziegumā radušos zaudējumus, bet arī noskaidrot un novērst apstākļus, kas ir veicinājuši nozieguma izdarīšanu un pēdu slēpšanu. Nozieguma izmeklēšanas materiāliem ir jāsniedz ieteikumi analogisku noziegumu novēršanai.

Lai panāktu atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodikas realizāciju, nodrošinātu tās efektivitāti un iedarbību, kriminālistika pēta noziedzīgos nodarījumus. Kriminālistu uzmanību pārsvarā pievērš nozieguma mehānisms un tāda tā sastāvdaļa kā nozieguma izdarīšanas un

¹⁸⁰ Konovalovs J., Lācīte A. Pretdarbība izmeklēšanai: būtība, formas un veidi. LPA Raksti. Nr.13. – Rīga: LPA, 2006. 44.-56.lpp.

¹⁸¹ Алексеев Н.С., Крылов И.Ф., Лукашевич В.З. и др. Криминалистика.- Ленинград, Ленинградский университет, 1976. 591 стр.

¹⁸² Аверьянова Т. В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г. и др. Криминалистика: Учебник. 4-е изд.-Москва, НОРМА: ИНФРА-М, 2016. 928 стр.

¹⁸³ Агафонов В.В., Бурнашев Н.А., Филипов А.Г. и др. Криминалистика.-Москва. Высшее образование, 2007. 441 стр.

¹⁸⁴ Кожевников И. Н., Баяхчев В. Г., Буторин Л. А. и др. Вопросы расследования преступлений: Справочное пособие. - Москва. Спарк, 1997. 799 стр.

¹⁸⁵ Bleka Inge S., Fennell Lawrence J. Fisher Investigations and the art of the interview. Fourth edition - Cambridge, Butterworth-Heinemann, 2021. pages 236.

¹⁸⁶ Хакбердиев А.А. Теоретические основы классификации криминальных инсценировок, методика их выявления и расследования – Ташкент. Ташкентский Государственный юридический университет, 2021. Pieejams: library.ziyouet.uz/ru/book/118736, [aplūkots 18.08.2021.].

slēpšanas paņēmieni. Bez zināšanām par šiem paņēmieniem un pazīmēm, kuras norāda uz šo paņēmieni izmantošanu, noziegumu atklāt nav iespējams. Ne velti kriminālistikā eksistē princips: no nozieguma izdarīšanas veida - uz nozieguma atklāšanu. Tieši tāpēc dati par nozieguma izdarīšanas paņēmieni un veidu ir sākumpunkts atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodikas izstrādei.

Uz minētajiem noteikumiem balstītā noziegumu atklāšanas, izmeklēšanas un novēršanas metodika satur sevī apkopotu un zinātniski pamatotu pieredzi noziedzības ierobežošanā un apkarošanā. Tās mērķis ir ieviest un izmantot izmeklēšanas praksē vispiemērotākās metodes un līdzekļus, brīdināt izmeklētāju par kļūdām un novērst neracionālu laika, enerģijas un spēku izlietošanu. Līdz šim kriminālistikas zinātnes speciālisti nav izstrādājuši detalizētu katra atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodiku, ņemot vērā nozieguma sastāva pazīmes un objektīvos apstākļus - nozieguma veidu vai vietu, piemēram, zādzība no dzīvokļa, transportlīdzekļa zādzība utt.

Ņemot vērā iepriekš minēto, autors piedāvā ietvert **atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodikā sekojošas sastāvdaļas:**

1. Atsevišķa veida nozieguma kriminālistiskais raksturojums.

Balstoties uz profesora A.Kavaliņa atziņu, atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodikas izstrādes pamatā ir attiecīgo nodarījumu kriminālistiskais raksturojums¹⁸⁷. Noziegumi tiek apvienoti grupās pēc to vienojošām būtiskām pazīmēm, atšķiroties pēc nozieguma apmēra, piemēram, visas zādzības vai tikai zādzības no dzīvokļiem, vai tikai transportlīdzekļu zādzības u.tml. Atbilstoši sistematizētas un tipizētas, kopīgās grupas pazīmes veido noteikta veida vai paveida noziegumu kriminālistisko raksturojumu. Tas ir savdabīgs tipisks nozieguma „portrets”, zinātniska abstrakcija, kuras pamatā ir tas kopīgais, vispārīgais, kas apvieno daudzus atsevišķus, konkrētus noziegumus. Šādu abstrakciju var uzskatīt par kāda konkrēta veida noziegumu tipisku informatīvu modeli.

Profesors A.Kavaliņš par kriminālistisko raksturojumu uzskata noteikta nodarījuma veida visraksturīgāko un biežāk sastopamo savstarpēji saistīto pazīmju kopumu, kuras izpaužas nozieguma īstenošanas un slēpšanas paņēmienos, tā realizācijas mehānismā un apstākļos, kā arī subjekta – dažiem noziegumiem arī cietušā – īpašībās. Kriminālistiskajā raksturojumā ietilpst arī attiecīgā veida noziegumu izziņā biežāk sastopamās izmeklēšanas situācijas.¹⁸⁸ Autors oponentē šim viedoklim un piedāvā savu redzējumu par nozieguma kriminālistiskā raksturojuma struktūru, kas ir diezgan sarežģīta un ietver sevī:

- tipiskas sākotnējās informācijas raksturojumu;

¹⁸⁷ Kavaliņš A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. Mācību grāmata. Kriminālistika III daļa.- Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. 14.lpp.

¹⁸⁸ Turpat, 15.lpp.

- informāciju par tipiskiem konkrēta veida noziegumu izdarīšanas un pret darbības paņēmieniem (slēpšana, imitācija, simulācija, disimulācija, viltošana) un tipiskām šo paņēmieni izmantošanas sekām;
- varbūtējā noziedznieka raksturojumu un iespējamus nozieguma motīvus un cēloņus;
- varbūtējā cietušā raksturojumu un informāciju par tipiskiem nozieguma objektiem;
- informāciju par tipiskiem nozieguma apstākļiem (vieta, laiks, telpa);
- veidu, kādā policija parasti par tiem uzzina;
- informāciju par apstākļiem, kas sekmējuši nozieguma izdarīšanu.

Šīs struktūras analīze parāda, ka tajā tiek ietverti visi tipiskie apstākļi, kurus nepieciešams noteikt atbilstoši izpratnei par pierādījuma priekšmetu dotajā krimināllietu kategorijā. Izmeklētāja uzdevums ir konkretizēt tos atbilstoši izmeklējamā nozieguma specifikai.

2. Sākotnējo izmeklēšanas darbību un tiem sekojošo operatīvās darbības pasākumu taktikas (sagatavošanas, plānošanas, īstenošanas) izklāsts.

Sākotnējā etapā izmeklētajam ir jāveic darbības maksimāli operatīvi. Viņam jāizveido priekšstats par notikumu, kuru viņam būs jāizmeklē, jāpaspēj noskaidrot un savākt maksimāli daudz pierādījumu, kuri pretējā gadījumā var pazust vai tikt iznīcināti. Viņam intensīvi jāpūlas atklāt noziegumu uz karstām pēdām, noskaidrot un aizturēt vainīgos, nodrošināt iespēju kompensēt nozieguma rezultātā radušos zaudējumus. Ne mazāk svarīgas atsevišķu nozieguma veidu kriminālistiskās metodikas sastāvdaļas ir katra atsevišķa nozieguma eventuālo liecinieku noskaidrošanas specifika, raksturīgo pēdu un lietisko pierādījumu apraksts un izmeklēšanas īpatnības pēc vainīgās personas noskaidrošanas. Izmeklētajam ir jāzina tipiskie līdzekļi un paņēmieni šo uzdevumu risināšanai, tajā skaitā biežāk nosakāmo ekspertīžu veidi, kā arī visraksturīgākie apgrūtināšie apstākļi minēto uzdevumu izpildei. Tas viss ir iekļauts aplūkojamā atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodikas elementa saturā.

Sākotnējā un turpmākajos izmeklēšanas etapos veicamo operatīvās darbības pasākumu saturs un īpatnības metodikā netiek izskaidrotas, bet ir tikai minētas, jo to organizēšana ietilpst operatīvā darbinieka kompetencē.

3. Turpmāko izmeklēšanas pasākumu taktikas īpatnības.

Turpmāko pierādījumu vākšanas, izpētes, novērtēšanas un izmantošanas, kā arī visu pierādījuma priekšmeta/objekta elementu noteikšanas uzdevums tiek realizēts nākamajā etapā. Sākotnējā etapā līdzīgi definēto darbību veikšanas taktika var kardināli atšķirties turpmākajos izmeklēšanas etapos, jo mainās uzdevumi, informācijas apjoms, izmeklēšanas situācija. Tas viss prasa kategorisku atteikšanos no dažāda veida šablonu izmantošanas izmeklētajā darbā.

Nozieguma izmeklēšana ir radošs process, kurā nav vietas shematiskai pieejai, nepārdomātam analogismam, atdarinājumiem, pārsteidzīgiem lēmumiem. Atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodikai nav jāierobežo izmeklētajā iniciatīva un nav jāizslēdz nestandarta lēmumu pieņemšana. Atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodika ir tikai

ieteikumu komplekss, tomēr nav jāaizmirst, ka šie ieteikumi ir izmeklētāju ilggadīgās praktiskās darbības pieredzes apkopojums, kuru realizācija palīdz novērst kļūdas un nolaidību.

Šajā nodaļā darba autors apkopo un izvērtē atsevišķa veida kriminālistisko metodiku, izmeklējot izpētei atlasītos noziedzīgos nodarījumus, un piedāvā mūsdienu apstākļiem atbilstošu kriminālistisko metodiku noziegumu, kuros apdraudējuma objekts ir transportlīdzekļi, reliģiskie priekšmeti un modernas krāpšanas, kuru īstenošanas laikā tiek izmantoti mūsdienīgi tehniskie līdzekļi un jaunas tehnoloģijas, atklāšanai, jo minēto noziegumu realizācijas paņēmieni iepriekš netika apkopoti un zinātniski izvērtēti.

3.3. Noziegumu, kas saistīti ar prettiesiski atsavinātu transportlīdzekļu apriti, izmeklēšanas metodikas saturs

Slepenas mantas zādzības veids, kas paredz, ka vainīgajam ir pārlicība, ka cietušais un citas personas nemana viņa rīcību, atšķiras no zādzības ar iekļūšanu un laupīšanas. Likums paredz apstākli, kas palielina atbildību par zādzību – nelikumīgu iekļūšanu mājoklī, telpās vai citā glabātavā.

Zādzību izdarīšanas veidi ir atšķirīgi un, dabiski, nav iespējams sniegt to izsmelšu uzskaitījumu. Zādzības veida izvēli nosaka noziedzīgās un profesionālās iemaņas, apstākļi zādzības objektā, nepieciešamo tehnisko un transportlīdzekļu esamība utt. Zādzības sastāva konstrukcija un tās kriminālistiskais raksturojums paredz nepieciešamību noteikt un pierādīt:

- attiecībā uz nozieguma subjektu – kas izdarījis zādzību, vainīgā (vainīgo) personību, vecumu, iepriekšējo noziedzīgo rīcību (vairākkārtēja mantiska rakstura noziegumu izdarīšana); noziedzīgās darbības raksturu un sastāvu, tās organizētības pakāpi, funkciju sadalījumu starp tās dalībniekiem; kūdītājus (musinātājus) un līdzdalībniekus;
- attiecībā uz subjektīvo pusi – iepriekšējas norunas pastāvēšanu, kad un kādos apstākļos tika noslēgta noruna, kas bija tās priekšmets;
- attiecībā uz objektu – kāda manta tika nolaupīta, šīs mantas apmērs; kur un pie kā atrodas nolaupītā manta, kā tā tika realizēta vai kādā veidā tika plānots to realizēt; kādas darbības tika veiktas vai kā tās tika plānotas, lai apgrūtinātu nolaupītā meklēšanu;
- attiecībā uz objektīvo pusi – kādā veidā tikusi īstenota piekļuve zādzības vietai, kurš un ko šai nolūkā ir darījis, vainīgo rīcība zādzības vietā un pēc tās nozieguma un tā pēdu slēpšanai.

Ar transportlīdzekļu nelegālo apriti saistītais noziegums tiek pastrādāts visdažādākajās vietās. Visbiežāk notiek zādzības no pagalmiem, garāžām, laukumiem un citām transportlīdzekļu uzglabāšanas vai realizācijas vietām, kā arī no citām cilvēku pulcēšanās vietām. Zādzības tiek pastrādātas kā naktī, tā arī dienas laikā. Zādzības priekšmets ir transportlīdzeklis.

3.3.1. Noziegumu, kas saistīti ar pretlikumīgi atsavinātu transportlīdzekļu apriti, izmeklēšanas kriminālistiskais raksturojums

Noziegumos, kuros apdraudējuma objekts ir transportlīdzeklis, kriminālistiskā raksturojuma pamatā ir tas, kā transportlīdzekļus zog, nolaupa, izkrāpj, un vairumā gadījumu tas ir saistīts ar organizētām noziedzīgām darbībām, sākot no narkotiku un cilvēku tirdzniecības, lai finansētu citu noziedznieku darbības, lai iegūtu loģistikas līdzekļus cita nozieguma realizācijai, nelegālai migrācijai un kontrabandai, un beidzot ar starptautisko terorismu, izmantojot transportlīdzekļus kā sprāgstvielu nesējus vai kā slepkavības ieroci¹⁸⁹. Kaut gan dažreiz transportlīdzekļi tiek nozagti personiskai lietošanai, tāpēc var droši teikt, ka jebkurai organizētai noziedzīgai darbībai ir nozīmīga loma transportlīdzekļu noziegumos. Visai interesanti atzīmēt, ka mūsdienu transportlīdzekļu zādzības un zirgu zādzības shēmas iepriekšējos gadsimtos ir pārsteidzoši līdzīgas. Londonas Universitātes Karaliskās koledžas Slāvu un Austrumeiropas studiju skolas goda profesors Marks Galeoti, ilgstoši pētot noziedzību Krievijā, secina: "Tā kā zirgi, lai arī ļoti pieprasīti, bija arī samērā viegli sazīmējami, bandām-visai līdzīgi mūsdienu auto zagļiem-vajadzēja būt gatavām noslēpt to piederības pēdas (visbiežāk-pārdodot zirgus tirgotājam, kurš tos varēja pārmarķēt un iejaukt savu zirgu barā) vai arī daudzkārtīgi pārdot tos tik tālu no sākotnējiem īpašniekiem, lai to pārvietošana nebūtu izsekojama."¹⁹⁰ Jau iepriekšējos gadsimtos praktizētajās zirgu zādzībās saskatāma nozagtās mantas identitātes pārveidošana, tās realizācija pēc iespējas tālāk no zādzības vietas un organizētu noziedzīgu grupu sadarbība, kas laikmetu gaitā attīstījās un pilnveidojās.

Pirmā **kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver tipiskas sākotnējās informācijas raksturojumu**. Proti, noziedzīgā ceļā iegūts transportlīdzeklis ir starptautiskās organizētās noziedzīgās grupas rūpals, kas ietekmē visu pasauli. Organizētām noziedzīgām grupām nozagto transportlīdzekļu iegāde, pārsūtīšana un tirdzniecība ir maza riska veids, kā gūt peļņu.¹⁹¹ ANO Konvencijā pret transnacionālo organizēto noziedzību definē organizēto noziedzīgo grupu kā strukturētu grupu, kas sastāv no trim vai vairāk personām un kas pastāv kādu laika posmu un darbojas saskaņoti nolūkā izdarīt vienu vai vairākus smagus noziegumus vai noziedzīgus nodarījumus, kas norādīti šajā Konvencijā, lai tieši vai netieši gūtu finansiālu vai citādu materiālu labumu.¹⁹²

No statistikas datiem, kurus autoram izdevās iegūt un izpētīt, izriet, ka ar transportlīdzekļa prettiesisku iegūšanu saistīto noziedzīgu nodarījumu datu uzskaiti pasaulē un Eiropā veic Interpols, Eiropols un Eurostat Statistics Explained (oficiāla Eurostat tīmekļa vietne).

¹⁸⁹ Organised property crime. Crime Areas & Trends. Crime Areas. Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/organised-property-crime>, [aplūkots 1.04.2020.].

¹⁹⁰ Galeoti M. Vori: Krievijas supermafija. - Dienas Grāmata, 2021, 40.lpp.

¹⁹¹ Vehicle crime. Crimes. Vehicle crime. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Crimes/Vehicle-crime>, [aplūkots 4.07.2020.].

¹⁹² United Nations Convention against Transnational Organized Crimes. United Nations A/AC.254/36. New York, 15 November 2000. Pieejams: <https://legal.un.org/avl/ha/unctoc/unctoc.html>, [aplūkots 22.03.2020.].

Visas vietnes savās statistiskajās atskaitēs norāda, ka transportlīdzekļu zādzības ietver automašīnu, motociklu, autobusu, smago automašīnu un celtniecības un lauksaimniecības transportlīdzekļu zādzības un to rezerves daļu nelikumīgu tirdzniecību. Interpols savā atskaitē atzīmē, kā pasaulē katrās desmit sekundēs notiek transportlīdzekļa zādzība. Analizējot statistikas datus par transportlīdzekļu zādzību no 2000.gada līdz 2019.gadam pasaulē un Eiropā, secināms, ka transportlīdzekļu zādzību dinamika rada nomācošu iespaidu. 2000.gadā nozagti 2 498 543, 2014.gadā nozagti 6 892 161, 2017.gadā jau 7 191 940¹⁹³, bet 2019.gadā 7 308 690¹⁹⁴ transportlīdzekļi. Salīdzinot ar 2000.gadu, transportlīdzekļu zādzību skaits pieauga gandrīz trīs reizes.

„Melnā tirgus” ienākumi 2019. gadā pēc datu bāzes Havocscope (angļu valodā: Havocscope Global Black Market Information, 2021, World Black Market Value) aptuvenajām aplēsēm bija 1,81 triljona dolāru apmērā¹⁹⁵. Lai saprastu, cik iespaidīgi ienākumi tie ir, pēc pasaules bankas mājaslapā pieejamās informācijas 2019. gadā tikai divām pasaules valstīm – ASV un Ķīnai – bija lielāki budžeta ienākumi par 1,81 triljonu dolāru.¹⁹⁶

Pēdējo piecu gadu laikā noziedznieki ieguva vairāk nekā 23 miljonus transportlīdzekļu. Ik gadu šajā kriminālajā biznesā autozagļi „nopelna” desmitiem miljardu dolāru. Piemēram: 2019.gadā pasaulē tika nozagti 7 308 690 transportlīdzekļi, attiecīgi pieaug noziedzīgie ienākumi; ja novērtēt vidējo iespējamo ienākumu no viena nozagta transportlīdzekļa – 3000 *euro*, noziedzīgo ienākumu kopumā pasaulē var novērtēt apmēram 22 miljardu *euro* apmērā.

Pēc statistikas datiem¹⁹⁷ konstatējams, ka Eiropā visvairāk no tāda noziegumu veida kā transportlīdzekļu zādzība 2019.gadā cieta Dānijas iedzīvotāji – 372 zādzības uz 100 tūkstošiem iedzīvotāju, tai seko Zviedrija – 352, Lielbritānija – 268, Francija – 206, bet līderu piecinieku noslēdz Somija ar 200 zādzībām uz 100 tūkstošiem iedzīvotāju, septiņpadsmit ES valstīs uz 100 000 iedzīvotājiem bija mazāk nekā 100 automobiļu zādzību, un viszemākie rādītāji tika reģistrēti Slovākijā, Igaunijā, Horvātijā, Rumānijā. Amerikas Savienotajās Valstīs – 215 zādzības uz 100 000 iedzīvotāju. Vismazāk cieta Moldovas iedzīvotāji – 4 zādzības uz 100 tūkstošiem iedzīvotāju, Krievijā – 35 un Baltkrievijā – 6 zādzības uz 100 tūkstošiem iedzīvotāju. Latvijā tika veiktas 66 zādzības. Vidēji 46 Eiropas valstīs tiek veikta 101 transportlīdzekļu zādzība uz 100 tūkstošiem iedzīvotāju.

¹⁹³ Annual Report 2017. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Search-Page?search=ANNUAL+REPORT&limit=12&page=4>, [aplūkots 14.04.2021.].

¹⁹⁴ Fighting vehicle crime. Crimes. Vehicle crime. Fighting vehicle crime. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Crimes/Vehicle-crime/Fighting-vehicle-crime> [aplūkots 4.04.2021.].

¹⁹⁵ Havocscope Global Black Market Information. World Black Market Value. Pieejams: <https://www.havocscope.com/market-value/>, [aplūkots 4.07.2020.].

¹⁹⁶ The World Bank. Public sphere. 2019. Pieejams: <https://blogs.worldbank.org/publicsphere/world-s-top-100-economies-31-countries-69-corporations>. [aplūkots 14.04.2021.].

¹⁹⁷ Analytical report Motor Vehicle Crime in Global Perspective. Interpol. Pieejams: [https://www.interpol.int/en/contentinterpol/search?SearchText=Motor+Vehicle+Crime+in+Global+Perspective&x=8&y=2-20140124%20WEBSITE%20public%20version%20\(1\)](https://www.interpol.int/en/contentinterpol/search?SearchText=Motor+Vehicle+Crime+in+Global+Perspective&x=8&y=2-20140124%20WEBSITE%20public%20version%20(1)), [aplūkots 16.04.2021.].

Noziegumu, kuru apdraudējuma priekšmets ir transportlīdzeklis, skaita palielināšanos Eiropā lielā mērā ietekmēja izmaiņas politiskajā struktūrā: „dzelzs aizkara” likvidēšana, Baltijas valstu neatkarības iegūšana, tālākā ES un Šengenas zonas paplašināšanās, kas nozīmēja kontroles samazināšanos uz robežām starp ES valstīm. Līdz robežkontroles atcelšanai uz iekšējām robežām robežkontrole bija būtiska noziedzības novēršanai, jo visas personas bija pilnībā reģistrētas robežkontrolē un tiesībaizsardzības iestādes varēja noteikt personu ieceļošanas un izceļošanas faktu. Starptautisko organizēto noziedzīgo grupu nelikumīgas darbības objekti galvenokārt atrodas turīgākās dalībvalstīs rietumu un ziemeļu Eiropā.¹⁹⁸ Neliela nozagto transportlīdzekļu daļa tiek realizēta ES robežās, bet lielākā daļa kopumā vai pa daļām tika pārvadāti pa jūru (18.4%) un caur robežkontroles punktiem (69.4%) tika aizvesti, izmantojot, Austrumeiropas, Centrālās Āzijas, Ziemeļāfrikas un Tuvo Austrumu maršrūtus (norāda Interpols analītiskajā ziņojumā „Transportlīdzekļu noziedzība globālā perspektīvā”¹⁹⁹).

Salīdzinot ar Eiropu, kur automašīnu zādzību skaits nepārtraukti pieaug, Latvijā kopš 2003. gada bija vērojama transportlīdzekļu zādzību skaita samazināšanās tendence - 3369 zādzības 2003. gadā līdz 910 zādzībām 2012. gadā, bet kopš 2012. gada sākas zādzību skaita pieaugums līdz 1380 zādzībām 2016. gadā, tomēr šobrīd mēs redzam transportlīdzekļu zādzību samazināšanos līdz 709 zādzībām 2019. gadā²⁰⁰ un 612 zādzībām 2020. gadā.²⁰¹

Šajā noziedzīgajā biznesā Latvija tiek izmantota kā nozagto transportlīdzekļu maršruta sākums, nobeigums vai loģistikas posma daļa. Ir fiksēti gadījumi, kad tika aizturēti Latvijas, Lietuvas, Ukrainas, Baltkrievijas, Krievijas, Kazahstānas, Azerbaidžānas un Vācijas pilsoņi, kuri pārvietojās ar Latvijā, Lietuvā, Vācijā, Beļģijā, Francijā, Zviedrijā, Polijā un Anglijā nozagtajām automašīnām, un kuru galamērķis bija Krievija, Baltkrievija vai Centrālās un Dienvidrietumu Āzijas valstis. Pie nozagtās automašīnas stūres var būt arī labticīgs automašīnas īpašnieks, kurš iegādājies zagto automašīnu, nezinot par tās statusu, vai starptautiskā noziedzīgā grupējuma dalībnieks, kura uzdevums ir nogādāt nozagto automašīnu mērķa valstī vai, iespējams, konkrētam pasūtītājam.

Nākamā kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver informāciju par transportlīdzekļa zādzības izdarīšanas un pret darbības paņēmieniem.

Izpētot zinātnisko un speciālo literatūru, kriminālprocesus (gan lietvedībā esošos, gan izbeigtos), kā arī pamatojoties uz personīgo pieredzi, darba autors iepazīstina ar savu

¹⁹⁸ Organizētās noziedzības grupas (OCG) un citi noziedznieki. Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/socta/2021/organised-crime-groups.html>, [aplūkots 1.04.2021.].

¹⁹⁹ Analytical report Motor Vehicle Crime in Global Perspective. Pieejams: [https://www.interpol.int/en/content/interpol/search?SearchText=Motor+Vehicle+Crime+in+Global+Perspective&x=8&y=2-20140124%20WEBSITE%20public%20version%20\(1\)](https://www.interpol.int/en/content/interpol/search?SearchText=Motor+Vehicle+Crime+in+Global+Perspective&x=8&y=2-20140124%20WEBSITE%20public%20version%20(1)), [aplūkots 16.04.2021.].

²⁰⁰ Statistiskā informācija par noziedzības līmeni Lietuvā, Latvijā un Igaunijā. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/lv/situacija-baltijas-valstis>, [aplūkots 04.04.2021.].

²⁰¹ Zagtie un atrastie transportlīdzekļi. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/lv/zagtie-un-atrastie-transportlidzekli-0>, [aplūkots 04.04.2021.].

metodoloģisko redzējumu par transportlīdzekļa zādzību atklāšanu, par pamatu ņemot divus visai izplatītus **transportlīdzekļa zādzības izdarīšanas paņēmienus**:

1. **”Urķu” (hakeru) paņemiens:** ar daudzveidīgu elektronisko un digitālo metodiku palīdzību tiek noteikti raidītāju kodi un tiek apietas iekārtu ražotāja bloķēšanas shēmas. Tiek pielietots vissarežģītākais elektroniskais aprīkojums un programmu nodrošinājums un, pats galvenais, – to veic profesionāli sagatavoti speciālisti:
 - izslēdz signalizāciju (iedarbojoties uz to ar elektrošokera strāvu vai bloķējot signālu no signalizācijas pults, noziedznieki var pārtvert un bloķēt atslēgas signāla nosūtīto “bloķēšanas signālu” transportlīdzeklim, atstājot to atbloķētu), iekļūst salonā un tad, aizdedzes atslēgas vietā pielietojot mūķīzeri, iedarbina automašīnas motoru;
 - GSM un GPS signāla apslāpēšana ar portatīvo apslāpētāju (izgatavots tāpat kā cigaretes „Marlboro” paciņa). Šajā gadījumā noteiktā rādiusā (atkarīgs no apslāpētāja markas) tiek apslāpēts transportlīdzekļa apsardzes sistēmas satelīta GSM GPS signāls, kurš nosaka transportlīdzekļa koordinātes, vienlaicīgi apslāpētāja darbības rādiusā tiek apslāpētas arī visas citas radio ierīces (video kameras, mobilie telefoni un tml.);
 - radio signāla pārķeršana ar signāla pārtvērēju (angļu valodā: code grabber), kas izgatavots tāpat kā mobilais telefons, spēle „Tetris”, signalizācijas pults u. tml., palīdzību no signalizācijas pults (breloka), kam seko atkārtota signāla izmantošana signalizācijas atvienošanai;
 - noziedznieks iekļūst zem virsbūves, dažreiz pat ar konservu naža palīdzību un pieslēdzas ar adaptera (angļu valodā: cangrabber) palīdzību pie transportlīdzekļa vadības tīkla, pēc tam atvieno signalizāciju;
 - noziedznieki noslēpē signalizācijas pults signālu, panākot, ka automašīnas signalizācija nedarbojas un automašīnas durvis neaizveras, vai pārtver pults signālu, aizstājot to ar savu. Piekļūstot pie transportlīdzekļa vadības tīkla ligzdas, automašīnas programmā ar adaptera palīdzību elektroniski ieraksta jaunu elektronisko kodu atslēgai ar imobilaizeri, nepieciešamības gadījumā dzēšot iepriekšējo atslēgu ierakstus.
2. **Tradicionālais paņemiens** (transportlīdzeklim nav signalizācijas vai tā nedarbojas):
 - neuzmanīgs īpašnieks neaizslēdz durvis, nepaceļ logus, atstāj aizdedzes atslēgu salonā, atstāj transportlīdzekli bez uzraudzības, kad motors darbojas, vai noziedznieks atrod nozaudētās atslēgas no transportlīdzekļa, uz kurām īpašnieks norādījis savu vārdu un adresi;
 - piemeklējot (izmantojot atslēgas no citas automašīnas) atslēgu, jo slēdzenes mehānismam automašīnai, kura ir vecāka par desmit gadiem, ir liels nodilums, vai izmantojot atslēgas dublikātu, noziedznieki iekļūst salonā un tad iedarbina transportlīdzekļa motoru;
 - izsitot sānstiklu vai atverot vēdlodziņu, iekļūst salonā un tad, piemeklējot atslēgu vai neizmantojot aizdedzes atslēgu, noņemot vai salaužot aizdedzes slēdža aizsargpaneli, savieno tās vadus un iedarbina transportlīdzekļa motoru;

- izmantojot šķēres, nazi vai citu līdzīgu priekšmetu, atver durvis, iekļūst salonā, tad iedarbina automašīnas motoru ar nazi vai citu līdzīgu priekšmetu vai, neizmantojot aizdedzes atslēgu, savieno tās vadus un iedarbina automašīnas motoru;
- atmūķējot automašīnas durvju slēdzeni, iekļūst salonā un tad, aizdedzes atslēgas vietā pielietojot mūķizeri ar automašīnas atslēgas profilu (izgatavots pēc pasūtījuma no augstoglekļa tērauda), vienkārši lauž automašīnas aizdedzes slēdža cilindra mehānisma serdē un korpusa tapas un iedarbina automašīnas motoru, dažreiz salaužot mūķizeri;
- ir gadījumi, kad transportlīdzekli nozog, aizbūksējot to ar cita transportlīdzekļa palīdzību vai pat novietojot uz pickabes, kā arī izmantojot evakuatora palīdzību;
- uzlauž garāžas durvis, piemeklējot atslēgas vai atmūķējot, un nozog automašīnu, izmantojot visus iepriekš minētos paņēmienus, ja automašīnas īpašnieks neatstāja aizdedzes atslēgu;
- kabatzaglis pēc iepriekšējas vienošanās ar autozagli veikalā, kafejnīcā vai citā izdevīgā vietā izzog no vadītāja kabatas aizdedzes atslēgas ar signalizācijas pulti un nodod tās autozaglim, tādējādi transportlīdzeklis tiek nozags, izmantojot absolūti nebijušas īstās atslēgas;
- ceļu satiksmes negadījuma provokācija – noziedznieki veic nenožīmīgu ceļu satiksmes negadījumu ar transportlīdzekli, kurš viņus interesē, sākas skaidrošanās, durvis atvērtas, atslēgas atrodas aizdedzes slēdžī. Līdzdalībnieks iekļūst automobilī, kad vadītājs ir aizņemts ar jautājumu risināšanu, kas saistīti ar ceļu satiksmes negadījumu, un transportlīdzeklis tiek aizdzīts no notikuma vietas;
- „brīdinājuma” pielietošana – noziedznieks brīdina transportlīdzekļa īpašnieku par it kā sadurtu riepu, dzinēja eļļas tecēšanu. Kad īpašnieks novēršas, noziedznieki rīkojas.

Nolūkā izvairīties no atbildības, noziedznieki pielieto sekojošos transportlīdzekļa zādzības **izmeklēšanas pretdarbības paņēmienus**:

- nodrošina zagtam transportlīdzeklī glabāšanas vietu;
- nozieguma izdarīšanas laikā neizmanto un neņem līdzi personisko mobilo telefonu;
- nozieguma izdarīšanai izvēlas tumšo diennakts laiku vai vietu, kurā nav videonovērošanas kameras, bet ir gadījumi, kad ar trokšņa ģenerators palīdzību iestata traucējumus videonovērošanas kamerās;
- veic zagta transportlīdzekļa īpašnieka novērošanu un izsekošanu;
- nozieguma izdarīšanas laikā izmanto vienreizējas lietošanas cimds, īpaši sagatavotu šim nolūkam apģērbu, apavus un mobilos telefonus, telefona un SIM kartes atmiņā atstājot tikai nozieguma dalībnieku numurus;
- iespēju robežās noskaidro policijas norīkojumu izvietošanu zādzības brīdī;
- pēc zagta transportlīdzekļa novietošanas glabāšanas vietā noslauka gludās virsmas salonā, dažreiz apstrādā visas virsmas ar odekolonu un pat ar dažādām degvielām;
- ievērojot konspirāciju, veic turpmākās darbības transportlīdzekļa realizēšanai;

- paši vai pastarpināti mēģina ietekmēt transportlīdzekļa īpašnieku, lai viņš neiesniedz iesniegumu par zādzību policijā;
- paši vai pastarpināti mēģina ietekmēt cietušo, lai viņš veic samaksu par transportlīdzekļa atgriešanu, neziņojot par to policijā;
- paši vai pastarpināti mēģina ietekmēt procesa virzītāju un/vai operatīvo darbinieku, lai izmeklēšana būtu veikta nekvalitatīvi, vai pat noziedzīgi piedāvājot slēpt pierādījumus, neveikt noteiktas izmeklēšanas darbības, par atlīdzību aizturētai personai grozīt drošības līdzekli, nesaistītu ar brīvības ierobežošanu, vai pat piedāvā sadarboties kriminālās grupas labā.

Kā starpnieki pret darbības procesā varētu būt iesaistītas gan apzināti maldinātas personas vai kriminālās vides pārstāvji, gan korumpēti valsts un pašvaldības varas un tiesībsargāšanas iestāžu pārstāvji.

Minēto paņēmieni izklāsts ir tikai viens no variantiem. Zādzības vai tās pēdu slēpšanas paņēmieni izvēli ietekmē vairāki faktori, proti, noziedznieku kriminālā pieredze, intelekta līmenis, noziedzīgie un citi sakari, materiālais nodrošinājums, laika ierobežojums, policijas un sabiedrības pret darbību.

Nākamā **kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver varbūtējā noziedznieka raksturojumu un iespējamus nozieguma motīvus un nolūkus.**

Raksturojot nozieguma subjektu, var atzīmēt, ka transportlīdzekļus zog, nolaupa, izkrāpj un izspiež ar nolūku gūt labumu, un tas nav svarīgi, vai tie ir naudas līdzekļi, vai tā ir iespēja ar pretlikumīgi iegūto transportlīdzekli pavizināties vai aizbraukt uz kādu vietu. Tas viss ir saistīts ar organizētām noziedzīgām darbībām, un visiem šiem noziegumiem ir sērijveida raksturs.

Par varbūtējā noziedznieka iespējamajiem nozieguma motīviem un nolūkiem autors uzskata:

- ja nozagtais transportlīdzeklis ir pamests, tad ar lielu varbūtību var secināt, ka nozagto transportlīdzekli izmanto ar izklaides nolūku vai ar nolūku aizbraukt uz kādu vietu;
- ja pretlikumīgā ceļā iegūtais transportlīdzeklis netika atrasts, tad ar lielu varbūtību šis noziegums saistīts ar šī transportlīdzekļa vai tā detaļu tirdzniecību. Noziedznieku nolūks ir gūt peļņu, un nav svarīgi, kā to iegūt: izjaukt transportlīdzekli pa detaļām un pārdot tās, jo lietoto rezervju daļu tirgu piesātināt nekad nav iespējams, vai nodot metāllūžņos veselā gabalā, vai pārdot tādā stāvoklī, kādā tas ir, vai pārdot, viltojot identifikācijas numurus un dokumentus.

Varbūtējā noziedznieka raksturojumu determinē nozieguma īstenošanas paņēmieni un pārbaudāmo personu loks²⁰². Varbūtējā noziedznieka raksturojumā autors iekļauj arī atbalstītāja raksturojumu, jo viņiem piemīt vienas un tās pašas raksturojuma īpašības. Uz varbūtējā noziedznieka raksturojumu var norādīt sekojoši raksturlielumi:

²⁰² Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. Mācību grāmata. Kriminālistika III daļa. - Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. 16.lpp.

- noziedzīga nodarījuma paņēmieni ir primitīvā līmenī, tad ar lielu varbūtību var spriest, ka to izdarīja persona vai personu grupa, kura vai nu tikai uzsāka kriminālo dzīvi, vai nu ir no kriminālās vides zemākajiem slāņiem. Šīs personas var raksturot kā cilvēkus ar nelielu pieredzi šajā jomā, visbiežāk ar zemu izglītības līmeni un gara spējām, no trūcīga vai maznodrošināta sociālā slāņa. Parasti tie ir jaunieši nestabilā emocionālā stāvoklī ar visām no tā izrietošajām psiholoģiskajām īpatnībām. Sakaru kriminālajā vidē vai nu vispār nepastāv, vai ir ļoti maz. Personas nezina, kā veikt pretdarbību izmeklēšanai. No prakses izriet, ka ļoti bieži tādu personu pratināšana īstenojas bezkonflikta situācijā;
- noziedzīga nodarījuma paņēmieni ir izsmalcināti, tie prasa ne tikai izdomu, bet arī augstu izglītības līmeni un starptautiskos sakarus, tad ar lielu varbūtību var spriest, ka to izdarīja agrāk tiesātas par šādiem noziegumiem personas grupā, bet retāk vienatnē. Parasti to veic organizētās noziedzīgās grupas, kuras ir organizētas tāpat kā lielas starptautiskas kompānijas. Tām ir ļoti sarežģīta struktūra, piemēram, ir grupas dalībnieki, kuri specializējas transportlīdzekļu un/vai dokumentu, atslēgu zagšanā vai nolaupīšanā, savukārt ir grupas dalībnieki vai atbalstītāji, kuri nodarbojas ar pretdarbībām, veicot piesegšanas, izlūkošanas, pretizlūkošanas, novērošanas u.tml. pasākumus; ir grupas dalībnieki, kuri deaktivizē pretaizdzīšanas iekārtas, citi grupas dalībnieki vai atbalstītāji veic kvalificētu transportlīdzekļa identifikācijas numuru un pazīmju pārtaisīšanu un/vai viltošanu (dzinēja, šasijas numura, VIN), ražošanas uzņēmuma slēptā numura (angļu valodā: *production number*) uzlīmes, plāksnītes, valsts reģistrācijas numuru, apdrošināšanas sabiedrības speciālo pazīmju u.tml. pārtaisīšanu un/vai viltošanu). Bez tam ir grupas dalībnieki vai atbalstītāji, kuri dažu stundu laikā spējīgi izjaukt transportlīdzekli pa detaļām un iznīcināt visus identifikācijas numurus. Bieži šim nolūkam tiek izveidotas autoremonta darbnīcas. Turklāt ir grupas dalībnieki vai atbalstītāji, kuri nodarbojas ar loģistiku (pat nodibinot juridiskas personas), kas nogādā transportlīdzekli no vienas valsts uz citu. Beidzot, ķēdes galā kāda persona, iespējams, grupas dalībnieks vai atbalstītājs, dažreiz pat nezina, ka transportlīdzeklis iegūts pretlikumīgi, pārdod transportlīdzekli kādam apzinīgam pircējam (labticīgam ieguvējam).

Praksē reti sastopami grupējumi, kuri spējīgi izdarīt pabeigtu noziegumu no sagatavošanas etapa līdz realizācijai pasūtītājam vai labticīgam ieguvējam, proti, peļņas gūšanai. Visbiežāk grupējumi sadarbojas savā starpā, katrs veic savu funkciju kopējā ķēdē. Daži grupējumi specializējas noteikta vaida noziegumos, bet citi darbojas vairāku veidu noziegumos pret īpašumu. Vienas grupas specializējas transportlīdzekļu un/vai dokumentu zagšanā, vai nolaupīšanā, vai krāpšanā, citas – veic kvalificētu transporta līdzekļa identifikācijas pārtaisīšanu (dzinēja, šasijas numurs (VIN), valsts reģistrācijas numuri u.tml.), citas nodarbojas ar starptautisko loģistiku, kurai ir savas īpatnības, veicot pretlikumīgā ceļā iegūta transportlīdzekļa loģistiku un jau pārtaisīta, „legalizēta” transportlīdzekļa loģistiku. Grupējuma sastāvs var būt

etniski vienveidīgs, var būt jaukts, var būt bijušie klasesbiedri vai bērnības draugi, var būt bijušie nozieguma līdzdalībnieki, var būt personas, kuras kopā izcietušas cietumsodu, var būt no vienas apdzīvotas vietas, pilsētas, reģiona, var būt no vienas izcelsmes valsts, var būt no vairākām. Pastāv grupējumi, kuros apvienojušies pašlaik dažādu valstu piederīgie, bet izcelsmes valsts viņiem bija PSRS.

No iepriekš izklāstītā secināms, ka šīs grupas varbūtēju noziedznieku var raksturot šādi: persona ar noturīgu nervu sistēmu, bet ir arī agresīvie un ar nestabilu emocionālo stāvokli; ir iepriekšēja aizturēšanas, pratināšanas un pretdarbības pieredze; ir cietumsoda izciešanas pieredze; ar noteiktu statusu un plašiem sakariem kriminālajā vidē, iespējams, starptautiskiem; respektē un visbiežāk ievēro kriminālās vides kanonus; ar speciālām zināšanām, pieredzi un prasmēm; ar radošām nosliecēm, lai realizētu noziedzīgus nodomus vai veiktu pretdarbības; komunikācijā ar apkārtējiem, darbabiedriem, paziņām un sabiedrībā varētu būt gan atklāts, gan noslēgts; ar dzīves pieredzi; no dažādiem sociālajiem slāņiem; var piederēt pie partijām vai citām sabiedriskajām organizācijām vai izmantot tās ar viltu savam nolūkam; ar negatīvu attieksmi pret policiju kopumā.

Bez tam, grupējuma kriminālistiskajā raksturojumā ir svarīgi identificēt un raksturot grupējuma līderi. Grupas līderis visbiežāk būs egoists ar stabilu apziņas deformāciju, nihilistisku attieksmi pret likumiem, sabiedrībā valdošo principu un morāles normu izkropļotu uztveršanu, nekritisku attieksmi pret sevi un paaugstinātu pašvērtējumu, patērējoši mantkārtīgu tieksmi pēc parazītiska dzīvesveida, iegūstot to uz citu personu īpašuma rēķina, visbiežāk nedzer un nelieto narkotikas, ko nevar teikt par grupas dalībniekiem.

Parasti pratinot šādas personas, pratināšana norit sarežģīti, un visdrīzāk pratināšana sākotnēji norisināsies pēc konfliktsituācijas scenārija.

Nākamā, ne mazāk svarīga **kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver varbūtējā cietušā raksturojumu un informāciju par transportlīdzekli.**

Noziedzīgā nodarījuma upuris (cietušais) piedalās noziedzīga nodarījuma sākuma posmā un tā realizācijā. Loģiski, ka, pētot noziedzīga nodarījuma izdarīšanas mehānismu, analizējot lēmuma pieņemšanas procesu, ir būtiski izprast arī cietušā uzvedību un lomu.²⁰³

Varbūtējā cietušā raksturojums svarīgs tāpēc, ka pastāv trīs versijas: pirmā – transportlīdzeklis ir nozagts; otrā – transportlīdzeklis nav nozagts, jo ziņotājs par zādzību ir maldījies; trešā – transportlīdzekļa zādzība ir paša ziņotāja inscenējums. Varbūtējā cietušā raksturojums ir pamats vienas no iepriekšminēto versiju apstiprināšanai. Šajā gadījumā par informācijas avotiem var kalpot pats varbūtējais cietušais, kā arī kaimiņi, kriminālās reģistrācijas un valsts iestāžu uzturētās datubāzes un citi interneta resursi. Savāktā informācija dod iespēju izpētīt varbūtējā cietušā personību kā viktimoloģijas pētījuma objektu: psihe īpatnības, sociālo

²⁰³ Vilks A., Ķipēna K. Kriminoloģija. Mācību grāmata. -Rīga: Nordik, 2004. 19. lpp.

statusu, attieksmi pret izmeklējamo lietu un policiju kopumā, un noskaidrot, vai viņš ir godprātīgs un runā patiesību.

Autors, izpētot cietušo personu uzvedības klasifikācijas vikimoloģijas aspektā^{204,205,206}, nonāca pie secinājuma, ka transportlīdzekļa zādzības gadījumā varbūtējā cietušā uzvedība varētu būt:

- agresīva (viņi uzbrūk noziedzniekam vai citām personām, kas viņiem nodara kādu kaitējumu; bez tam, šādas personas var arī neuzbrukt, bet mutiski apvainot un apkaunot jebkuru personu, pat policijas darbinieku);
- iniciatīvu izrādoša (šādu personu darbībai ir pozitīvs raksturs, taču tā noved pie tā, ka viņiem tiek nodarīts kaitējums). Visbiežāk šo personu iniciatīva izriet no personas sociālā statusa, ieņemamā amata, sabiedriskā stāvokļa un personiskām īpašībām;
- pasīva (personas, kuras dažādu iemeslu dēļ neizrāda pretošanos noziedzniekam, kuri ir nevērīgi, nespēj novērtēt dzīves situācijas: cilvēki ar zemu izglītības līmeni, zemu garīgās attīstības līmeni, nepilngadīgie, veci cilvēki, slimi u.c.);
- neitrāla (uzvedība ir nevainojama, personas uzvedība nebija negatīva un nekādā veidā nevarēja izraisīt kaitējuma nodarīšanu, persona savu iespēju robežās kritiski novērtēja un apdomāja situāciju).

Bez tam, ne mazāk svarīga **kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver informāciju par tipiskiem nozieguma apstākļiem** (vieta, laiks, telpa). Šos noziegumus jebkurā dienas laikā, bet biežāk tumsā, īsteno:

- atklāti no ielām, māju pagalmiem, apsargājamiem un neapsargājamiem stāvlaukumiem, izveidojot ceļu satiksmes negadījuma provokāciju, brīdinot transportlīdzekļa vadītāju par it kā sadurtu riepu vai dzinēja eļļas tecēšanu;
- no slēgtas telpas, uzlaužot garāžas vai citas būves durvis, vārtus, sienu vai jumtu.

Vēl viena **kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver veidu, kādā policija parasti uzzina par transportlīdzekļa zādzību.**

Par transportlīdzekļa zādzību vairumā gadījumu paziņo telefoniski vai personīgi cietušais un retāk aculiecinieks, bet dažreiz policija vai zādzības aculiecinieks aiztur noziedznieku nozieguma brīdī, kad tas mēģina iedarbināt transportlīdzekli vai brauc ar to, un paziņo par transportlīdzekļa zādzību. Svarīgi fiksēt telefona numuru, no kura tiek sniegta informācija par transportlīdzekļa zādzību, ziņotāja personīgos datus, informāciju par transportlīdzekli un iespējamiem lieciniekiem, varbūt pat par noziedznieku.

Pēdējā **kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver informāciju par apstākļiem, kas sekmējuši transportlīdzekļa zādzību.**

²⁰⁴ Zīle J. Cietušais krimināltiesisko zinātņu skatījumā. - Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002. 42.lpp.

²⁰⁵ Ившин В. Г., Индрисова С. Ф., Татьяна Л. Г. Виктимология: учебное пособие. - Москва, Wolters Kluwer, 2011. С.33.

²⁰⁶ Малкина-Пых И. Г. Виктимология. Психология поведения жертвы. - Санкт-Петербург, Питер, 2017. С.28.

Apstākļus, kas sekmēja transportlīdzekļa zādzību, var iedalīt „iekšējos” un „ārējos” apstākļos. „Iekšējie” apstākļi ir tādi apstākļi, kurus var ietekmēt notikumi un personas, kas ir saistītas ar konkrētu transportlīdzekli. „Ārējie” apstākļi ir tādi apstākļi, kurus var ietekmēt notikumi un personas, kas nav saistītas ar konkrētu transportlīdzekli.

Darba autors uzskata par nozīmīgākajiem „iekšējiem” apstākļiem sekojošos:

- neuzmanīgs transportlīdzekļa vadītājs neaizslēdz durvis, nepaceļ logus vai pat atstāj aizdedzes atslēgu;
- transportlīdzeklis vecāks par 10-12 gadiem un tam nav signalizācijas;
- transportlīdzekļa signalizācijai ir darbības traucējumi, bet vadītājs nepamana to vai vieglprātīgi pieļauj, ka zādzība nenotiks;
- aizslēdzot transportlīdzekli ar signalizācijas pulti, vadītājs nepievērš uzmanību, ka signalizācijai nav izveidots drošības režīms, un dodas prom;
- atrodoties mājās, nepievērš uzmanību, ka signalizācija ieslēdza trauksmes signālu, vai nolēmj, ka tā ir viltus aktivizēšana;
- sabiedriskā vietā transportlīdzekļa vadītājs nepievērš uzmanību aizdedzes atslēgām ar signalizācijas pulti, rezultātā tie tiek nozagti;
- ceļu satiksmes negadījuma vai iedomāta sadurtas riepas gadījuma skaidrošanās laikā atslēgas paliek aizdedzes slēdzenī;
- būve, kurā novietots transportlīdzeklis, neaprikota ar apsardzes signalizāciju.

„Ārējie” apstākļi ir sekojošie:

- kriminālais grupējums saņēma pasūtījumu uz konkrēto transportlīdzekli;
- kļūva pieejami jauni tehniskie līdzekļi zādzību īstenošanai;
- tirgū ir pastāvīgs pieprasījums pēc lietotām rezerves daļām;
- personas, kuras agrāk nodarbojās vai nenodarbojās ar transportlīdzekļu zādzībām, nolēma veikt tās;
- transportlīdzeklis novietots paaugstināta riska zonā: tumsā, netālu no naktsklubiem vai citām izklaides vietām, neapdzīvotas vietas ceļmalā, vietā, kurā netika veikta videonovērošana, vadītājs nepamanīja svešas personas novērošanu un/vai izsekošanu;
- kriminālie grupējumi savervēja savās rindās jaunus locekļus;
- izveidots jauns krimināls grupējums, kurš uzsācis darbību šajā jomā, vai pastāvošam grupējumam nodibinātas jaunas vai atjaunotas vecās iespējas šajā jomā.

3.3.2. Sākotnējo izmeklēšanas darbību un tām sekojošu operatīvās darbības pasākumu taktikas izklāsts

Par sākotnējām izmeklēšanas darbībām pieņemts uzskatīt visas izmeklēšanas darbības, kuras jāveic pēc notiekošā vai notikušā nozieguma apzināšanas līdz tā atklāšanai – aizdomās

turētās personas noskaidrošanai – vai izvērsta tālākās izmeklēšanas plāna sagatavošanai nepieciešamās informācijas ieguvei²⁰⁷.

Sākotnējās izmeklēšanas darbības transportlīdzekļu zādzību izmeklēšanā ir ziņotāja par zādzību, cietušā un liecinieku nopratināšana, notikuma vietas apskate, versijas izstrādāšana un izmeklēšanas gaitas plānošana. Pratinot vai aptaujājot cietušo, maksimāli detalizēti jānoskaidro krimināli atsavināto mantu pazīmes un īpašības.

Pieņemot mutisko ziņojumu par transportlīdzekļa zādzību, jānoskaidro tā valsts reģistrācijas numurs, marka, modelis, izlaiduma gads, krāsa un citas sevišķas pazīmes. Izmantojot sakaru līdzekļus, par zādzību jāinformē policijas iestādes dežūrdaļa, kura tūlīt nozagtā transportlīdzekļa datus paziņo norīkojumam un struktūrvienībām savā atbildības teritorijā. Pēc iesnieguma par transportlīdzekļa zādzības faktu reģistrācijas Informācijas centra elektroniskajā Notikumu žurnālā nozagtā transportlīdzekļa dati vienlaicīgi nokļūst Iekšlietu ministrijas Informācijas centra integrētās informatīvās sistēmas „Meklējamais transports” masīvā un Šengenas valstu Informācijas sistēmā SIS, kā arī CSDD datu bāzē un Valsts robežsardzes informatīvajā sistēmā „Mustang”.

Gadījumā, ja policija, cietušais vai nejauši garāmgājēji aiztur noziedznieku nozieguma brīdī, kad viņš mēģina iedarbināt vai braukt ar nozagto transportlīdzekli, pirmās neatliekamās darbības ir²⁰⁸: aizturēšana; personas kratīšana, sastādot protokolu; transportlīdzekļa apskate; aizdomās turētā pratināšana; kratīšana aizdomās turētā dzīvesvietā, lai atrastu transportlīdzekļa daļas, dokumentus un citus pierādījumus par iespējamām citām transportlīdzekļu zādzībām; cietušā meklēšana un nopratināšana.

Pēc paziņojuma saņemšanas par zādzību vai vienlaicīgi ar to jāizdara notikuma vietas apskate nolūkā atrast un fiksēt noziedznieka iespējami atstātās pēdas²⁰⁹. Minētais jāizdara ne tikai tad, kad transportlīdzeklis nozagts, uzlaužot garāžu, bet arī visos pārējos gadījumos, neskatoties uz to, kad kļuva zināms par nozieguma izdarīšanu – uzreiz pēc nozieguma vai vēlāk. Nav iespējams izdarīt noziegumu, neatstājot pēdas, taču tās var tikai neprast vai negribēt atrast.²¹⁰ Dažreiz zādzības vietā izdodas atrast ne tikai noziedznieka apavu pēdas, piemēram, dubļainā zemes ceļā, bet arī dažādus dokumentus un priekšmetus (maks, personu apliecinoši dokumenti, cepures, pirkstaiņi, mobilie telefoni), zādzības instrumentus vai to nolauztās daļas un tml. Lai noteiktu, no kurienes noziedznieks atnācis zādzības vietā, var arī izmantot dienesta suni.

Ja ir aizturēta persona, tad tiek apskatīta vieta, kurā tika aizturēts aizdomās turētais (šajā vietā bieži vien tiek atrasti priekšmeti, kuri tiek izmesti aizturēšanas brīdī: mūķīzeri, mobilie telefoni, nozagtās mantas, nozieguma rīki un tml.).

²⁰⁷ Kavalieris A., Konovalovs J., Mašošins J. u.c. Kriminālistiskā taktika. Mācību grāmata. Kriminālistika II daļa. - Rīga: LPA, 1998. 196.lpp.

²⁰⁸ Kavalieris A. Noziegumu izmeklēšanas metodika: Mācību grāmata. – Rīga: LPA, 2000. 107.lpp

²⁰⁹ Kriminālprocesa likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.74., 11.05.2005. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820>, [aplūkots 20.02.2021]. 162.p.

²¹⁰ Kavalieris A., Makans L. Kriminālpolicista rokasgrāmata. – Rīga: LPA, 1999. 16.lpp.

Apskates laikā vai pēc tās jāmeklē iespējamie aculiecinieki, jāveic apkārtnes apsekošana un tur dzīvojošo, strādājošo vai citu iemeslu dēļ esošo personu aptauja, kā arī jānopratina par redzēto un iespējamā noziedznieka pazīmēm. Jāpieraksta visu tuvumā stāvošo transportlīdzekļu valsts reģistrācijas numuri un pēc tam, aptaujājot to īpašniekus, jānoskaidro, vai viņi nav ievērojuši aizdomīgas personas vai norises. Pozitīvas atbildes gadījumā viņi jānopratina par redzēto, bet pēc tam tiem uzrādāma operatīvā uzskaitē ietvertā autozagļu foto/videotēka.

Pēc notikuma vietas apskates ir jāveic cietušā un liecinieku, t.i., personu, kuras pirmās atklāja transportlīdzekļa pazušanu, nopratināšana. Veicot cietušā un liecinieku nopratināšanu, jāņem vērā, ka gan cietušais, gan liecinieks var sniegt nepatiesas liecības par noziedzīga nodarījuma apstākļiem. Piemēram, viņi var noslēpt nevēlamo faktu par savām darba vai personiskajām attiecībām, kuras viņus var kompromitēt, bet var būt noderīgi kriminālprocesā.

Nopratināšanas gaitā ir jānoskaidro tādi jautājumi:

- kad, kas un kādos apstākļos atklāja zādzību;
- vai tika kaut kas mainīts notikuma vietā līdz izmeklētāja vai policijas ierašanās brīdim, un ar kādu mērķi tas tika izdarīts;
- jāuzzina par visām nozagtā transportlīdzekļa pazīmēm, numurētiem agregātiem, audio aparatūru, atskaņotāju u.c., jāfiksē visas transportlīdzekļa individuālās pazīmes – ieskrambājumi, plīsumi, ieliekumi, sēdekļu pārvalku veids, krāsa un materiāls, dažādas uzlīmes u.c. aksesuāri, bagāžas nodalījuma saturs utt. Vēlams fiksēt kaut aptuveni, ja cietušais precīzi neatceras, transportlīdzekļa spidometra stāvokli, to, kas vēl ir nozagts, īpaša uzmanība jāpievērš nozagto mantu pazīmēm, respektīvi, jānoskaidro, vai uz tām nav kādu numuru, iezīmējumu vai citu īpatnību; ja nozagtajām mantām ir pases, un tās ir saglabājušās, tās ir jāizņem;
- vai transportlīdzeklis apdrošināts pret zādzībām;
- cik cilvēku un cik bieži izmantoja transportlīdzekli un viņu personas dati, kas un kad pēdējo reizi izmantoja transportlīdzekli;
- kur atradās transportlīdzeklis (atslēgas no transportlīdzekļa vai garāžas) un nozagtās mantas – tās bija redzamā vietā vai noslēptas; ja noslēptas, tad kurš, izņemot cietušo, varēja zināt to atrašanās vietu;
- vai transportlīdzeklis un telpa, kur bija novietots transportlīdzeklis, bija aizslēgta; ja aizslēgta, tad kuram bija atslēgas, cik ir atslēgu dublikātu un kur tās glabājās, kurš varēja zināt par to atrašanās vietu;
- vai nopratināmais nebija ievērojis kādu personu aizdomīgu uzvedību laikā pirms zādzības;
- ko viņš redzēja (dzirdēja) periodā, kad tika veikta zādzība, vai nav iegaumējis redzēto personu īpašās pazīmes;
- vai nopratināmais tur kādu personu aizdomās zādzības izdarīšanā.

Piedāvāto jautājumu sarakstu var paplašināt atkarībā no zādzības apstākļiem. Nopratināšanā ir jānoskaidro apstākļi, kuros atradās cietušais nozieguma laikā (veikalā, mājā u.tml.), vai kāds nav novērsis cietušā uzmanību ar sarunām, uzsaucieniem utt., kā arī jānoskaidro, kurš tuvumā esošais, pēc viņa domām, varētu izdarīt zādzību vai palīdzēt noziedzniekam. Tāpat jācenšas izdibināt, vai cietušais pirms zādzības nav tuvumā vairākkārt ievērojis vienu un to pašu transportlīdzekli vai cilvēku, kas varētu liecināt par mērķtiecīgu nozagta transportlīdzekļa izsekošanu. Īpaši detalizēti par to jāpratina cietušais un pārējie transportlīdzekļa pasažieri, ja ir nozagts jauns, augstas klases transportlīdzeklis, jo tieši tādas automašīnas reti tiek zagtas nejauši.²¹¹ Ja cietušais ir iegaumējis šo personu ārējo izskatu, viņam tas ir sīki jāapraksta. Pēc cietušā nopratināšanas noziedznieka personas noteikšanas nolūkā lietderīgi parādīt albumu ar autozagļu fotogrāfijām.

Ja ir pamats uzskatīt, ka zādzība veikta ar konkrētu nodomu iegūt tieši šo transportlīdzekli, jācenšas izdibināt, kurš no cietušā paziņām varēja zināt tā atrašanos šajā vietā un laikā vai arī optimālo garāžas uzlaušanas vietu un paņēmienus.

Nepieciešams ņemt vērā zādzības inscenēšanas iespēju dažādu motīvu dēļ (apdrošināšanas krāpšana, līzinga vai kredīta naudas izmaksāšanas neiespējamība, civiltiesisko attiecību noskaidrošana, iesniedzēja vai viņa paziņas izvairīšanās no administratīvā soda vai aresta par izdarīto administratīvo pārkāpumu, vadot transportlīdzekli). Tādēļ nopratināšanas gaitā ir jānoskaidro, kam piederēja nozagtais transportlīdzeklis – pašam cietušajam vai citai personai, iestādei, kurā viņš strādā un tml.

Bez cietušā svarīgi ir nopratināt personas, kuras var kaut ko pastāstīt par apstākļiem pirms zādzības, kuras redzēja nozieguma nodarīšanas faktu vai novēroja noziedznieka vai viņa līdzdalībnieku aizdomīgu uzvedību. Pie tādām personām pieder sētnieki, pastnieki, sargi, veikalu, noliktavu strādnieki, kaimiņos vai netālu dzīvojošie, sabiedriskā transporta vadītāji, pasažieri, pircēji, pārdevēji u.c.

Apkopojo un izanalizējot sākotnējo izmeklēšanas darbību gaitā gūto informāciju, jāizvirza versijas un jāplāno to pārbaude tālākās izmeklēšanas laikā.

Izmeklējot noziegumu, procesa virzītājs ir spiests izvirzīt savus minējumus par nepilnīgi zināmajiem apstākļiem, pieņemot, ka tie ir tādi vai citādi, bet trūkstošo informāciju aizstāt ar loģiskiem secinājumiem. Kriminālistikā šādas hipotēzes (pēc loģikas) sauc par versijām²¹². Versija pati par sevi nav pierādījums lietā, bet, izejot no versijām, ir iespējams pieņemt lēmumus par attiecīgām darbībām kriminālprocesā. Prakses piemēri rāda, ka tas arī tiek darīts un dod pozitīvus rezultātus.

Procesa virzītājs var izvirzīt un pēc tam rūpīgi pārbaudīt visas iespējamās versijas, kas izriet no viņam zināmajiem lietas apstākļiem.

²¹¹ Kavalieris A. Noziegumu izmeklēšanas metodika: Mācību grāmata. – Rīga: LPA, 2000. 109.lpp

²¹² Аверьянова Т. В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г. и др. Криминалистика: Учебник. 4-е изд.-Москва, НОРМА: ИНФРА-М, 2016. С.473.

Par transportlīdzekļa zādzības fakta izdarīšanu var tikt izvirzītas šādas versijas:

1. Ir notikusi zādzība – versiju pārbaudes pamatā var būt jebkāda informācija, ja tikai tā nav pretrunā ar lietā jau pierādītiem faktiem, un tā var saturēt savāktos pierādījumus, kas iegūti lietas izmeklēšanas procesā, kriminālmeklēšanas pasākumu rezultātā, no publikācijām presē, no vēstulēm, revīzijām un dažādu resoru un inspekciju pārbaudes aktiem, pierādījumus, kas balstīti uz baumām, anonīmām vēstulēm utt., no aizturētā, aizdomās turētā, apsūdzētā vai tiesājamā paskaidrojumiem un no procesa virzītāja pieredzes analogisku noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanā, iekšējas pārlicības vai uz intuīcijas pamata. Vēl ir gadījumi, kad noziedznieku organizēta grupa zog transportlīdzekli ar nolūku atdot to īpašniekiem pret samaksu – parasti 50% apmērā no tirgus vērtības. Pārsvarā šiem mērķiem tiek zagti 8-12 gadus veci transportlīdzekļi. Pēc tam, kad cietušajam pieprasīta samaksa un tas par to paziņojis policijai, jārikojas atbilstoši citu izspiešanas gadījumu izmeklēšanas metodikai.
2. Zādzība nav notikusi un ziņotājs par zādzību ir maldījies (piemēram, transportlīdzekli paņēma ziņotāja radnieks, kuram agrāk tika dotas transportlīdzekļa atslēgas, bet ziņotājs par šo faktu uzzināja pēc tam, kad vērsās policijā ar iesniegumu par transportlīdzekļa zādzību; ir gadījumi, kad ziņotājs sajauc vai aizmirst vietu, kur atstājis transportlīdzekli).
3. Zādzība ir paša ziņotāja inscenēta (versija par zādzības inscenēšanu tiek pārbaudīta gandrīz visos gadījumos). Inscenēšanas pazīmes:
 - transportlīdzeklis tiek atrasts pēc ceļu satiksmes negadījuma ar atslēgām aizdedzes slēdzenī;
 - transportlīdzeklis tiek atrasts pēc ceļu satiksmes negadījuma, bet transportlīdzekļa īpašnieks vērsas ar iesniegumu par transportlīdzekļa zādzību vēlāk (dažreiz pēc 2-3 dienām);
 - ziņotājs nevar precīzi noteikt transportlīdzekļa atstāšanas vietu vai laiku un kur vai pie kā atrodas atslēgas;
 - transportlīdzeklis atrodas izņemto transportlīdzekļu stāvlaukumā, īpašnieka nav vai atrodas alkohola reibuma stāvoklī, bet zādzības ziņotājs par to klusē;

Iespējamā inscenējuma versija jāpārbauda maksimāli uzmanīgi, lai cietušais nevarētu traucēt un apgrūtināt pārbaudi, kā arī neapstiprināšanas gadījumā nenodarītu viņam morālu kaitējumu.

Izmeklēšanas gaitas plānošana cieši saistīta ar versiju izvirzīšanu. Versijas izmeklēšanas plāns ietver: sākotnējo materiālu izpēti; neatliekamo izmeklēšanas darbību noteikšanu un plānošanu; pārējo sākotnējo darbību plānu, kas sniegtu informāciju, kura nepieciešama izvērsta izmeklēšanas plāna sastādīšanai; ilgstošu darbību pasākumu plānu; izmeklēšanas pabeigšanai nepieciešamo darbību plānu.

Optimālā variantā plānā ir visu nepieciešamo darbību hronoloģisks uzskaitījums. Ieteicams arī viss procesa virzītāja darba kalendārais plānojums. Pastāv arī kopējie izmeklēšanas darbu un kriminālmeklēšanas pasākumu plāni.

3.3.3. Tālāko izmeklēšanas pasākumu taktikas īpatnības

Sākotnējā izmeklēšanas etapā darbību veikšanas taktika var kardināli atšķirties turpmākajos izmeklēšanas etapos, jo mainās uzdevumi, informācijas apjoms, izmeklēšanas situācija. Tas viss prasa atteikšanos no šablonu izmantošanas izmeklētāja darbā. Turpmāko pierādījumu vākšana, izpēte, novērtēšana un izmantošana tiek realizēta nākamajā etapā.

Pētāmās lietas kategoriju turpmākā izmeklēšana ietver šādus primārus pasākumus: aizturēšana; atrastā transportlīdzekļa apskate; kratīšana; aizdomās turētā nopratināšana; uzrādīšana atpazīšanai; liecību pārbaude uz vietas; izmeklēšanas eksperiments.

Aizturēšanas taktikas īpatnības. Analizējot kriminālistisko literatūru un aprobējot to praksē, lai garantētu aizturēšanas efektivitāti, kā arī radītu iespēju nodrošināt visu aizturēšanas principu ievērošanu (likumības ievērošana, citu personu drošības garantēšana, aizturēšanas dalībnieku drošības garantēšana, minimāla kaitējuma nodarīšana aizturamajam un aizturēšanā iesaistīto spēku, līdzekļu un tai paredzētā laika optimizācija²¹³), autors piedāvā šādu aizturēšanas metodiku:

1. Katrai aizturēšanai, ja netiek veikta pēkšņa aizturēšana (bez iepriekšējas gatavošanās), jābūt rūpīgi sagatavotai, proti, jāprognozē visi aizturēšanas pasākumā iesaistīto personu (aizturamā vai aizturētās personas un to atbalstītāju, iespējamo aizturēšanas aculiecinieku, aizturēšanas grupas dalībnieku) iespējamās uzvedības un rīcības varianti. Sagatavošanas posmā iekļauj:

- aizturamās personas un to atbalstītāju personu analīzi, pamatojoties uz savāktu informāciju par to ārējo izskatu, attīstības līmeni, fiziskām īpašībām, tuvcīņas paņēmieni prasmi, ieroču esamību, iespējamām darbībām aizturēšanas laikā, iepriekšējo aizturēšanas pieredzi un attieksmi pret policiju;
- aizturēšanas vietas un laika noteikšanu, ievērojot aizturamā dzīvesveidu, dienas režīmu, pārvietošanās maršrutus un līdzekļus. Tiek izpētīts būves, kurā plānots veikt aizturēšanu, plānojums, ieejas un izejas, ugunsdzēsēju kāpnes, lifti, iespējamās slēpšanās vietas u.tml. Plānojot aizturēšanu uz ielas vai apdzīvotā vietā, ir jāizpēta, ja ir iespēja, jāizseko ceļu, parku un laukumu, ēku izvietojums, sabiedriskā transporta kustības grafiks un maršruti u.c. Plānojot aizturēšanu atklātā vietā, ir jāizseko reljefs. Plānojot transportlīdzekļa aizturēšanu, jāizpēta tas, noskaidrojot ne tikai valsts reģistrācijas numuru, marku, modeli un virsbūves krāsu, bet arī vadītāja vadīšanas stilu un iemaņas, transportlīdzekļa tehniskie parametri un konstrukcijas īpatnības. Visi pasākumi tiek veikti, ievērojot stingru konspirāciju;
- aizturēšanas grupas skaitliskā un personāla sastāva noteikšanu, plānojot ne mazāk kā divus policijas darbiniekus uz vienu aizturamo. Aizturēšanas grupas dalībniekiem jāizskaidro viņu rīcību gadījumā, ja aizturamo personu būs skaitliski vairāk, norādot, kura persona jāaiztur

²¹³ Kavalieris A., Konovalovs J., Mašošins J. u.c. Kriminālistiskā taktika. Mācību grāmata. Kriminālistika II daļa. - Rīga: LPA, 1998. 101.lpp.

obligāti, kura pēc iespējas. Atkarībā no aizturamā personības, viņa iespējamās uzvedības, apbruņojuma, fiziskās sagatavotības, gada laika perioda, laika apstākļiem, dienas laika, aizturēšanas vietas īpatnībām (pierobežas zonā, mežā, transporta infrastruktūrā u.c.), aizturēšanā var piedalīties speciāli veidotas grupas no policijas, zemessardzes, robežsardzes vai muitas amatpersonām. Ja tiek plānots aizturēt sievieti, ir nepieciešama sievietes – operatīvās darbinieces līdzdalība;

- aizturēšanas grupas dalībnieku pienākumu sadali, nosakot, kādas darbības un kādā kārtībā viņiem ir jāizpilda līdz aizturēšanai, tās laikā un pēc aizturēšanas. Grupas dalībniekiem paziņo informāciju par aizturamo personu, viņa iespējamajiem nodomiem, spējām izrādīt pretošanos. Tiek paziņots operācijas plāns, katras grupas dalībnieka atrašanās vieta un pienākumi, darbību secīgums. Jānozīmē darbinieks, kuram uztic sekot operācijai no ārpuses, lai novērstu iespēju aizturamajam izdarīt neplānotu mēģinājumu kaut ko izmest, padot nosacījuma signālu u.tml.;
- maksimāli jāizmanto kriminālistikās un speciālās tehnikas iespējas, aizturēšanas grupas dalībniekiem jābūt atbilstoši ekipētiem ar sakaru un tehniskiem līdzekļiem, individuālās aizsardzības līdzekļiem un bruņojumu.

2. Aizturēšanai jābūt pēkšņai un aizturētāju rīcībai, pielietotajiem paņēmieniem un līdzekļiem – negaidītiem, lai pārsteigtu aizturamo personu. Tas ir, aizturēšanas panākumi ir saistīti ar sagatavošanās konspirāciju un precīzu organizāciju un pārsteiguma efektu.

To var panākt, ievērojot visstingrāko konspirāciju aizturēšanas sagatavošanā, kā arī izvēloties netradicionālus un netrafaretus paņēmienus, līdzekļus un metodes. Piemēram, aizturēšanas dalībnieki slepeni tuvojas aizturamai personai kā garāmgājēji un vēršas pie viņa ar kādu jautājumu, piedāvājumu vai lūgumu. Tad seko pēkšņa un enerģiska sagūstīšana, tiek ierobežota kustību brīvība, tiek bloķēta iespēja pretoties, bēgt vai atbrīvoties no kādiem priekšmetiem vai dokumentiem. Telpā aizturēšanas grupas uzdevums ir slepeni nokļūt tur pa aizturamajam nepazīstamiem ceļiem, caur bēniņiem vai pagrabtelpām, balkoniem vai ar personām, kuras neizsauc aizdomas aizturamai personai un kurām viņš atver durvis, nezinot par aizturēšanas grupu, palīdzību.

Aizturēšana savrupmājā (šķūnī u.t.t.) vai atklātā vietā – mežā, laukā, kalnainā apvidū – notiek, īstenojot operatīvi taktiskas kombinācijas, kas paredz leģendētu attiecību veidošanos ar aizturamo personu un viņa iespējamo bēgšanas ceļu bloķēšanu. Dažreiz ir nepieciešamība veidot speciālus slēpņus mājās vai to tuvumā. Aizturēšana var norisināties ar pakalīdzīšanos, izmantojot dienesta suni.

Aizturot vairākas personas, kuras atrodas dažādās vietās, ir svarīgi koordinēt visu aizturēšanas grupu darbību. Informācija par personas aizturēšanu vai par negaidītiem šķēršļiem (aizturamās personas prombūtne, aizbēgšana, ķīlnieka sagūstīšana u.c.) nekavējoties tiek nodota

operācijas vadītājam, kurš koordinē aizturēšanu, lai savlaicīgi veiktu nepieciešamās korekcijas citu grupu darbībā.

Policijas darbiniekam vienmēr jābūt gatavam veikt pēkšņu vai iepriekš neparedzētu aizturēšanu, jo pastāv liela varbūtība, ka policijas darbinieks darbā vai ārpus darba laika pamana noziedznieku nodarījuma brīdī vai ierauga meklējamo noziedznieku uz ielas, pamana garām braucošā mašīnā, būdams viesos, kafejnīcā u.tml. Šādos gadījumos gatavošanās posms noris dažu sekunžu laikā un ietver aizturēšanas iespējas novērtēšanu esošajā situācijā un darbības paņēmiena izvēli. Ja aizturamā persona aizturētāju vēl nav ievērojusi un/vai viņš ir kompānijā, iespējama slēpta un nemanāma aizturamā izsekošana līdz labvēlīgai situācijai. Tiešo aizturamā satveršanu izdara, lietojot attiecīgus tuvcīņas un citus paņēmienus. Izšķiroša loma ir policijas darbinieka rīcības pēkšņumam un profesionalitātei.

3. Aizturēšanas plānu rakstiski sastāda tikai samērā sarežģītos aizturēšanas gadījumos, proti, ja tajās piedalās daudz policijas darbinieku, to rīcībai jābūt īpaši saskaņotai, ja gaidāma bruņota pretošanās u.tml. Ja vien iespējams, šādos gadījumos vēlams veikt treniņoperāciju visu dalībnieku koordinētas darbības pārbaudei aizturēšanas vietai līdzīgos apstākļos.

Tā kā aizturēšanas praksē bieži rodas nepieciešamība īsā laikā veikt virkni neatliekamu darbību (aizturētās personas un dzīves vietas kratīšana, pratināšana, ekspertīzes, aizturēto mazgadīgo bērnu aprūpe, mantas saglabāšana u.tml.), arī tās jāparedz aizturēšanas plānā.

Aizturēšanu praktiski ļoti reti veic viens policijas darbinieks. To veic vairāku darbinieku grupa. Tāpēc īpaša nozīme ir viņu sadarbības organizācijai un nodrošināšanai. Viņu sadarbību organizē un vada operācijas vadītājs. Pienākumus starp dalībniekiem sadala, ievērojot viņu profesionālo un fizisko sagatavotību. Tās raksturs un formas atkarīgas no aizturamās personas un aizturēšanas dalībnieku statusa.

Ja aizturēšanu veic vairāki dienesti vai iesaistīti darbinieki no citām tiesībsargājošām iestādēm, tad viņu sadarbību organizē un vada operācijas vadītājs, kurš ir vecākais pēc amata vai dienesta pakāpes no tās teritoriālās iestādes, kurā kriminālprocess tiek izmeklēts.

Aizturēšanas operācijās ne vienmēr ir nepieciešams liels aizturēšanas dalībnieku skaits, bet vienmēr maksimāli jāizmanto kriminālistikās un speciālās tehnikas iespējas:

- bruņuvestis, aizsargķiveres, vairogi dalībnieku personiskās drošības garantēšanai;
- stacionārās un portatīvās rācijas, lai dalībnieki varētu pastāvīgi sazināties savā starpā tieši aizturēšanas brīdī, un mobilos telefonus pirms un pēc operācijas (taču jāpatur prātā sekojošais: sarunas pa rāciju var dzirdēt ne tikai visi operācijas dalībnieki, bet arī operācijai nepiederīgie, tie var būt atbalstītāji un pat līdzdalībnieki; abonentu savienojums, izmantojot mobilo tālruni, atšķirībā no savienojuma, izmantojot rāciju, notiek ar kavēšanos; izmantojot rāciju, sarunu dalībnieki dzird viens otru uzreiz pēc taustiņa "runāt" nospiešanas; lai abonenti dzirdētu viens otru, izmantojot mobilo tālruni, atkarībā no modeļa ir jānospiež viens vai vairāki taustiņi, jāgaida mobilā operatora savienojumu (un to ietekmē faktori, kas

palielina savienojuma laiku, piemēram, laika apstākļi (lietus, sals), mobilo sakaru operatoru zonu pārklājuma kvalitāte, mobilā tālruņa atrašanās vieta (mājas pagrabs, apkārt daudzstāvu ēkas vai lapkoku mežs)), kas var izraisīt abonentu saziņas kavēšanos līdz 30 sekundēm un pat dažreiz pārtraukt savienojumu, un šī kavēšanās var radīt neatgriezeniskas sekas, piemēram: aizturamā persona pazūd vai atbrīvojas no lietiskiem pierādījumiem);

- speciālie līdzekļi, kas apgrūtina vai liedz iespēju aizturamajam pretoties (asaru gāze, dūmu aizsegi, īpaši spridzekļi, kas rada apdullinošu troksni, speciālas zibspuldzes, kas apžilbina aizturamo) vai traucē slēpties (no dienesta suņa un visvienkāršākiem metāla taustekļiem līdz termovizoriem, fibroskopiem un helikopteriem) un īpaši līdzekļi durvju atvēršanai;
- šaujamieroči (arī snaiperu šautenes).

Sarežģītas un bīstamas aizturēšanas operācijas pēc iespējas jāfiksē videoierakstā. Pēc aizturēšanas aizturēto pārmeklē, sekojot, lai noziedznieks neizmestu kādus priekšmetus, kuri pierāda viņa vainu. Bet, kā tas dažreiz notiek praksē, aizturēšanas protokolu aizpilda nepilnīgi vai pavirši, norādot aizturēšanas laiku kā nogādāšanas laiku policijas ēkā, nevis reālo fiziskas satveršanas laiku; ja veikta pārmeklēšana, to nenorāda vai neprecīzi apraksta atrastās mantas.

Šīs kategorijas noziegumu izmeklēšanas darbību taktiska īpatnība ir atrastā nozagtā transportlīdzekļa apskate. Tā jāizdara ne tikai tad, kad policija atrada paslēpto nozagto transportlīdzekli, bet arī tad, kad transportlīdzeklis nelikumīgi aizbraukts bez nolūka to nozagt vai arī noziedznieks to atstājis cita iemesla dēļ, piemēram, bēgot no aizturēšanas, ja tas ir atgriezts tā īpašniekiem pret samaksu, sakarā ar bojājumu vai avāriju u.tml. Visos šajos gadījumos apskates galvenais mērķis ir atrast un fiksēt iespējamās noziedznieka pēdas – pirkstu nospiedumus, drēbju mikrodaļiņas un citu²¹⁴.

Pirms transportlīdzekļa apskates rūpīgi jāaplūko apkārtnē, meklējot iespējamās noziedznieka atstātās apavu pēdas vai nozaudētus/nomestus priekšmetus (cepure, pirkstaiņi, mobilie telefoni, cigarešu izsmēķi, personu apliecinoši dokumenti, zādzības instrumenti), kā arī pēc transportlīdzekļa izvietojuma un riepu protektoru pēdām jānoskaidro, no kuras puses tā nonākusi atrašanās vietā.

Ja transportlīdzeklis pamests nesen, par ko liecina silts motors vai aculiecinieki. Lai konstatētu noziedznieka kustības virzienu, jāpiesaista dienesta suņi.

Tad jāapskata transportlīdzekļa ārpuse, meklējot pirkstu pēdas durvju rokturu apkaimē, virs vadītāja durvīm, bet, ja transportlīdzeklis bija iestrēdzis un to mēģināja izstumt, tad arī uz motora pārsega un bagāžas nodalījuma vāka. Pēc durvju atvēršanas no transportlīdzekļa jāizņem odoroloģiskās (smaržas) pēdas (no vadītāja un priekšējā pasažiera sēdekļa, stūres, ātrumu pārslēdzēja sviras galviņas, pedāļiem). Izņemot odoroloģiskās pēdas no dažādām virsmām nepieciešams gadījumā, ja atrasts dārgs nozagtais transportlīdzeklis vai pēc nozagtā transportlīdzekļa atrašanās pazīmēm ir pamats domāt, ka zādzība tika izdarīta ar nolūku atgriezt

²¹⁴ Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. Mācību grāmata. Kriminālistika III daļa. - Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. 136.lpp.

to īpašniekam pret samaksu, vai blakus nozagtajam transportlīdzeklim ir aizturēta persona un ir pamats turēt aizdomās, ka persona ir autozagļu grupas dalībnieks. Pēc tam tur un arī uz citiem transportlīdzekļa sēdekļiem jāizņem iespējamā likumpārkāpēja un viņa līdzdalībnieku apģērba mikrodaļiņas, un tikai tad var sākt transportlīdzekļa salona iekšienē meklēt roku pirkstu pēdas un noziedznieka aizmirstus priekšmetus.

Kontekstā ar augstāk minēto autors vēlas uzsvērt faktu, ka nozieguma vietas apskate un noziedznieka/-u atstāto pēdu atklāšana un dokumentēšana ir kriminālistikas speciālistu padziļinātas izpētes objekts jau kopš 19.gadsimta beigām-20.gadsimta sākuma. Kriminālistikas zinātnes pamatlicēji Alfons Bertiljons (Francija), viņa skolnieks un mācības turpinātājs Rūdolfs Arčibalds Reiss (Šveice), Augusts Brunings (Vācija), Ernsts P.Martins (Šveice) norāda uz dabiskas un rūpnieciskas izcelsmes priekšmetu mikrodaļiņu pārnesei uz objektu, ar kuru tie nonāk saskarē, kā rezultātā uz saskares objekta/-iem paliek pēdas. Īpaši nopelni pētāmajā jomā pieder Šveices profesoram Maksam Frejam-Zulceram, kura aktīvā un ļoti sekmīgā zinātniskā darbība saistāma ar 20.gadsimta piecdesmitajiem-setiņdesmitajiem gadiem. Cīrihes medicīnas tehniskā personāla koledžas un Cīrihes Augstskolas mikroskopijas kursa pasniedzējs, vēlāk arī policijas eksperts-kriminālists M.Frejs-Zulcers izveidoja sava laikmeta labāko kriminālistikas laboratoriju pasaulē, bet viņa mācība par noziedznieka un upura apģērba, apavu u.c.priekšmetu šķiedru mikrodaļiņu mikroskopisko, spektrofotometrisko, ķīmisko, papīra hromatogrāfisko u.c. inovatīvu izpēti veicināja noziegumu atklāšanu un izmeklēšanu un šī metodika tika akceptēta un ieviesta citu valstu praksē un nepārtraukti pilnveidota tā tiek izmantota arī mūsdienās.²¹⁵

Pēc iespējamo noziedznieka drēbju mikrodaļiņu izņemšanas vēlams arī transportlīdzekļa sēdekļa pārvalku izņemšana, lai vēlāk, aizturot vainīgo personu, varētu ekspertīzē noteikt pārvalku šķiedriņas uz aizturētā drēbēm.

Roku pirkstu – bieži labās rokas īkšķa – pēdas visbiežāk ir atrodamas uz aizmugures skata spoguļa, jo ikviens autovadītājs, piesēžoties pie transportlīdzekļa stūres, refleksiīvi pielāgo tā stāvokli sava auguma īpatnībām, lai, negrozot galvu, varētu redzēt aiz transportlīdzekļa notiekošo²¹⁶. Autors pilnībā piekrīt profesora A.Kavaliņa apgalvojumam, ka pirkstu pēdas ir atrodamas arī uz ātrumu pārslēdzēja sviras galviņas un – retāk – uz stūres, jo šajās divās vietās visbiežāk palikušas tikai dinamiskas pēdas, respektīvi, triepieni, kuri identifikācijai nav derīgi. Pamatojoties uz personīgo pieredzi, iepriekš aprakstītos gadījumos var izņemt tauku sviedru nomazgājumu, lai noskaidrotu personas DNS profilu (molekulas daļu), kas norāda uz cilvēku (varbūtēja noziedznieka) atšķirīgo pazīmju ģenētisko informāciju DNS profilu²¹⁷.

²¹⁵ Торвальд Ю. Следы в пыли. Развитие судебной химии и биологии. - Москва: Юридическая литература, 1982. С.8,116-117.

²¹⁶ Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. Mācību grāmata. Kriminālistika III daļa. - Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. 135.lpp.

²¹⁷ DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.106., 07.07.2004. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90819>, [aplūkots 24.07.2020]. 13.p.

Pēc pirkstu pēdu un mikrodaļiņu izņemšanas rūpīgi jāapseko viss salons: zem sēdekļiem, to spraugās, aiz aizmugures sēdekļiem; visas – gan durvju, gan sēdekļu kabatas, zem grīdas paklājiņiem un sēdekļu pārvalkiem, aiz saules sargiem, cimdu nodalījumā utt., meklējot izkritušus, aizmirstus vai pamestus priekšmetus (mūķīzeri, pudeles, atslēgas u.tml.), bet dažreiz pat dokumentus. Tie jāizņem un jāiesaiņo, saglabājot uz tiem iespējamās pēdas.

Pēc atrastā transportlīdzekļa apskates nepieciešamības gadījumā jānosaka tā tehniskā ekspertīze, lai precizētu nodarītos bojājumus un kopējo materiālo zaudējumu apmēru, kā arī, lai noteiktu, vai automobilis nav pamests no likumpārkāpēja gribas neatkarīgu tehnisku iemeslu dēļ.

Transportlīdzekļa vai atsevišķi atrasto transportlīdzekļa numurēto agregātu apskate jāizdara arī citos gadījumos:

- kad tas atrasts pie izmeklēšanā noskaidrotā aizdomās turētā, lai konstatētu, vai tas nav nozagtais transportlīdzeklis. Šajā gadījumā apskates mērķis ir pārliecināties un fiksēt, vai transportlīdzeklī ir tās individuālās, sevišķās pazīmes, piemēram, ieskrambājumi, plīsumi u.tml., kas norādītas cietušā pratināšanas protokolā, kā arī, lai noskaidrotu transportlīdzekļa agregātu numurus;
- kad cita tiesībsargu vai valsts iestāde (robežsardze, Ceļu satiksmes drošības departaments un citi) paziņoja, ka atrasts vai aizturēts transportlīdzeklis ar identifikācijas numuru falsifikācijas pazīmēm;
- kad veicot kratīšanu vai citu izmeklēšanas darbību, tiek atrasts transportlīdzeklis izjauktā stāvoklī vai atrasti kādi no transportlīdzekļa numurētiem agregātiem.

Jāievēro, ka zagtajam transportlīdzeklī falsificē pārsvarā identifikācijas numurus: identifikācijas numuru uz virsbūves; dzinēja numuru; identifikācijas numuru uz rūpnīcas plāksnītes; citus agregātu numurus.

Bieži identifikācijas numurs uz virsbūves ir izgriezts no tāda paša modeļa cita transportlīdzekļa, tā vietā iemetinot attiecīgas konfigurācijas metāla plāksnīti ar citu identifikācijas virsbūves numuru.²¹⁸ Šādos gadījumos ekspertīze spēj konstatēt tikai nomainas faktu, bet ne sākotnējo identifikācijas numuru.

Izmainīto identifikācijas numuru var noteikt, uzmanīgi apskatot numerācijas lauku. Ja šajā vietā skaidri redzamas jauna krāsojuma pēdas, krāsu notecējumi, krāsa viegli notīrāma, izmantojot acetonu, nav gruntējuma slāņa, metāla virsmā redzamas slīpēšanas pēdas, tas var nozīmēt, ka numerācijas laukā bija izdarītas izmaiņas. Šajos gadījumos visbiežāk vecajā identifikācijas numurā tiek aizziesti vai iekalti atsevišķi skaitļi (piemēram: „3” mainīts uz „8” vai „9” vai „6”, tiek iekalti trūkstoši fragmenti. Šajos gadījumos iespējams noteikt pirmatnējo identifikācijas numuru.

No dzinēja tos visbiežāk novilē vai nofrēzē, bet dažos gadījumos ar speciālu no leģēta tērauda izgatavotu puansonu, spēcīgi sitot pa to ar veseri, iecērt jaunas numura zīmes, tādējādi

²¹⁸ Kulakauskas A., Čeponis S., Evardsons A. u.c. Rokasgrāmata automašīnu identifikācijai. - Rīga: Valsts policijas Ekspertīžu centrs, 2000. 2.lpp.

izmainot iepriekšējās. Novīlētā vai nofrēzētā numura vietā tādā pašā veidā iecērt jaunu numuru. Ievērojot to, ka sākotnējā numura izveides gaitā spēcīgā trieciena rezultātā paliekošas izmaiņas notiek arī metāla dziļāko slāņu kristāliskajās struktūrās, kriminālistika ir izstrādājusi metodiku to atklāšanai un fiksēšanai. Var būt gadījumi, kad tiek pārsisti atsevišķi skaitļi vai fragmenti. Par to visbiežāk liecina nekvalitatīva numuru vietas sagatavošana jauniem numuriem.

Rūpnīcas plāksnītes ar identifikācijas numuru tiek falsificētas reti. Visbiežāk plāksnītes tiek izmestas vai tiek pārliktas no cita transportlīdzekļa, piekniedējot vai piestiprinot ar skrūvēm, bet rūpnīcā plāksnītes tiek piestiprinātas ar firmas oriģinālas konfigurācijas kniedēm. Pārkniedējot uz to galviņām paliek instrumentu pēdas (kalšanas). Apkārt plāksnītei virsbūves krāsas klājumā var palikt skrāpējumi, jo plāksnīte ir izgatavota no mīksta metāla vai uzlīmes veidā, ieraksti tajā var būt izdarīti nekvalitatīvi u.tml.

Citi agregāti, kas satur informāciju par identifikācijas numuriem, ir tilti un ātrumkārbas. Numuri tiek falsificēti ļoti reti, visbiežāk to numuri tiek pavisam noslēpti.

Izgrieztais virsbūves fragments ar identifikācijas numuru, kā arī viltošanā iespējami lietotie instrumenti un rīki meklējami aizdomās turētā garāžās vai citās vietās, rūpīgi veicot kratīšanu.

Par iespējamo transportlīdzekļa zādzību var spriest arī pēc citām pazīmēm. Tām jāpievērš uzmanība, veicot apskati:

- slēdzenes nav vai tā salauzta, vai deformēta;
- nav stūri nosedzošās dekoratīvās plastmasas daļas vai tā salauzta;
- salauzts stūres slēgšanas mehānisms;
- nogriezti vai savienoti vadi, kas ved uz aizdedzes atslēgu;
- salauzta aizdedzes atslēga;
- ieliekumi durvju malās varētu būt radušies, mēģinot atvērt durvis ar instrumentiem.

Tāpēc visos gadījumos, kad apskates laikā uz transportlīdzekļa konstatētas falsificēšanas pazīmes vai pēdas, kas norāda uz iespējamo identifikācijas numura izmaiņu, tās jānosūta kriminālistikai ekspertīzei pirmatnējā numura noteikšanai.

Ievērojot to, ka transportlīdzekļa valsts reģistrācijas numura zīme un reģistrācijas apliecība ir stingras uzskaites dokumenti, ja vien valsts reģistrācijas numura zīmes nav viltotas, Ceļu satiksmes drošības departamentā vienmēr jānoskaidro, kam tie izsniegti. Gadījumā, ja valsts reģistrācijas numura zīmes un reģistrācijas apliecība ir izdoti citās valstīs, informācija par to, kam tie izdoti, jānoskaidro Valsts policijas Starptautiskās sadarbības pārvaldē. Bez tam var noskaidrot, ar kādu identifikācijas numuru bija izdotas šīs reģistrācijas numura zīmes un reģistrācijas apliecība, kādā valstī un vai dotais transportlīdzeklis skaitās meklēšanā.

Autora ieskatā, vēl kvalitatīvākai identifikācijas numuru un reģistrācijas dokumentu pārbaudei policijas darbiniekiem ir nepieciešams atvērt pieeju Eiropas transportlīdzekļu un vadītāja apliecību informācijas sistēmai (EUCARIS). Minētajā datu bāzē glabājas dati par

vadītāja apliecībām, kas ir uzskaitē, un no uzskaites noņemtajiem transportlīdzekļiem Eiropas Savienības dalībvalstīs. Tagad pieceja minētajai datu bāzei ir atvērta tikai valsts akciju sabiedrībai „Ceļu satiksmes drošības direkcija”²¹⁹.

Kratīšanas taktika. Tālākā izmeklēšanas gaitā neatliekamākā izmeklēšanas darbība ir kratīšana ar nolūku atrast un izņemt²²⁰ pierādījumus par iespējamām citu transportlīdzekļu zādzībām (zagtas mantas, rīki, ar kuriem veikts noziegums (mūķīzeris, skrūvgriezis) atslēgas no garāžas vārtiem, kur iespējams tiek paslēpts zagts transportlīdzeklis) un informāciju par nenoskaidrotiem līdzdalībniekiem (personas dokumentus, telefona numuru un adresu pierakstus), nozieguma pēdas uz aizdomās turamā ķermeņa (skrumbas, nobrāzumi, savainojumi, putekļi, dubļi u.c.). Notiek personu, transportlīdzekļa, telpas vai teritorijas pārmeklēšana.

Likumdevējs Kriminālprocesa likuma 179. pantā pirmajā daļā definē kratīšanu kā izmeklēšanas darbību, kuras saturs ir telpas, apvidus teritorijas, transportlīdzekļa un atsevišķas personas piespiedu pārmeklēšana nolūkā atrast un izņemt meklējamo objektu, ja ir pietiekams pamats uzskatīt, ka meklējamais objekts atrodas kratīšanas vietā.

Arī kriminālistikas zinātnieks profesors A.Kavaleris kratīšanu pēc būtības definē līdzīgi, norādot, ka kratīšana ir izmeklēšanas darbība, kas izpaužas telpu, celtnu, apvidus iecirkņu un atsevišķu pilsoņu, kurās vai pie kuriem saskaņā ar esošo informāciju var atrasties izmeklējamai lietai nozīmīgi priekšmeti vai dokumenti, kā arī meklējamās personas piespiedu vienlaidus apsekošana nolūkā tos atrast un izņemt vai aizturēt.²²¹

Kratīšana ir grūti izdarāms iepriekš sagatavots pasākums un tai ir piespiedu raksturs, tāpēc, lai netiktu aizskartas personas tiesības un īpašuma neaizskaramība, likumdevējs ir paredzējis īpašu kratīšanas procesuālo kārtību un tā sīki reglamentēta Kriminālprocesa likumā.²²² Kratīšanu, izņemot neatliekamos gadījumus, var izdarīt tikai ar izmeklēšanas tiesneša vai tiesas lēmumu, kuru viņš pieņem, iepazīties ar procesa virzītāja ierosinājumu un uzrādītiem materiāliem.

Autora iepriekšējā prakse šādu noziegumu izmeklēšanā liecina, ka iepriekš saplānota un taktiski laicīgi izdarīta kratīšana **ir viena no visefektīvākajām** izmeklēšanas darbībām, kuras rezultātā bieži izdodas iegūt vērtīgus pierādījumus izmeklējamajā lietā, kā arī dažreiz iegūt pierādījumus cita bīstama nozieguma atklāšanai.

Izzinot un izanalizējot kriminālistikas zinātnieku definētos kratīšanas vispārējos noteikumus, kā arī ņemot vērā personīgo praksi, autors piedāvā šādu kratīšanas metodiku:

²¹⁹ Par Līgumu par Eiropas transportlīdzekļu un vadītāja apliecību informācijas sistēmu (EUCARIS). Latvijas Vēstnesis, Nr.62., 24.04.2002. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/61502-par-ligumu-par-eiropas-transportlidzeklu-un-vaditaja-apliecibu-informacijas-sistemu-eucaris>, [aplūkots 20.07.2020]. 3.p.

²²⁰ Kriminālprocesa likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.74(3232), 11.05.2005. - Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820>, [aplūkots 20.02.2021]. 179.p.

²²¹ Kavaleris A., Konovalovs J., Mašošins J. u.c. Kriminālistiskā taktika. Mācību grāmata. Kriminālistika II daļa. - Rīga: LPA, 1998. 83.lpp.

²²² Kriminālprocesa likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.74(3232), 11.05.2005. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820>, [aplūkots 20.02.2021]. 181.-184.p.p.

1. Pirms doties uz kratīšanu, ir nepieciešams izpētīt visu informāciju, kas saistīta ar kratīšanas objektu: telpas, apkārtējo teritoriju, transportlīdzekļus un atsevišķas personas (persona, kura tiek kratīta, un personas, kurām ar viņu ir kopīga mājāsaimniecība). Noteikt īpašuma tiesības uz kratīšanas objektu, vai nekustamais īpašums pieder atsevišķai personai vai tas ir koplietošanā - valsts vienotajā datorizētajā zemesgrāmatā (Zemesgrāmatas datu bāzē). Turklāt Valsts zemes dienests sniedz informāciju par telpu plānojumu, kas atspoguļojas telpu (ēku un dzīvokļu) inventarizācijas lietā un zemes robežu plānā. Informācija par transportlīdzekļiem un par konkrēto personu, kam pieder transportlīdzeklis, ir pieejama CSDD uzturētajā datu bāzē.
2. Kratīšanai jānotiek personas, pret kuru tiek veikta kratīšana vai viņa pilngadīgo ģimenes locekļu, vai viņu vietā esošu personu klātbūtnē. Ja kratīšanas vietā nav iepriekšminēto personu, jāpieaicina pašvaldības pārstāvis. Dažreiz taktisku apsvērumu dēļ izdevīgāk neinformēt kratāmo personu, lai personu neinformētību par kratīšanas rezultātiem izmantotu viņu nopratināšanā.
3. Kratīšanu nedrīkst izdarīt vienpersoniski. Ja apsekojamā objektā ir daudz telpu, ieteicams, lai katrā no tām kratīšanu izdara atsevišķs policijas darbinieks.
4. Vienam kratīšanas dalībniekam nepārtraukti jānovēro klātesošās personas, lai nepieļautu meklējamā priekšmeta pārslēpšanu, bet pēc klātesošo personu uzvedības pārmaiņām mēģinātu konstatēt meklējamā objekta atrašanās vietu, ja kratīšanas izdarītājs tuvojas tai, persona, pret kuru tiek veikta kratīšana, pati to negribot, nevilšus sāk nervozēt, kas izpaužas sejas piesarkumā, vai otrādi – nobālēšanā, pastiprinātā svīšanā, nervozās un reflektoriskās roku un kāju kustībās u.tml.
5. Sākot kratīšanu, jāatceras sena patiesība – visdrošāk noslēpt meklējamo var, to atstājot visredzamākā vietā, tādēļ tās jāapskata īpaši koncentrēti un uzmanīgi.
6. Īpaši vērtīga šķiet profesora A.Kavaliņa atziņa, ka kratīšanu vienmēr jāizdara rūpīgi, nežēlojot tai laiku, sevišķi rūpīgi jāpārbauda vietas, kurās ir nepatīkami meklēt²²³. Pastāvīgi jāpieļauj īpašu slēptuvju esamības iespēja un tās mērķtiecīgi jāmeklē, izmantojot vajadzības gadījumā speciālista palīdzību. Piemēram, autovadītāji tālbraucēji dažkārt slēpj kontrabandu rezerves ritenī, meklējamais slepkava slēpjas zem gultas aiz tur guloša liela un nikna suņa, dārglietas un narkotiskās vielas nereti tiek slēptas sieviešu dzimumorgānos vai taisnajā zarnā, bet dažreiz tās, īpaši iesaiņotas, pat norij.
7. Izņemot atrasto, uz slēptuvju iekšējām sienām jāmeklē, jāsauglabā un jāfiksē izkratāmās personas pirkstu nospiedumi un citas pēdas, jo tikai ar to palīdzību var neapšaubāmi pierādīt, ka atklātais priekšmets pieder personai, pret kuru tiek veikta kratīšana.
8. Kratīšanā maksimāli jāizmanto kriminālistiskā tehnika, it īpaši meklēšanas līdzekļi un rīki – no dienesta suņa un visvienkāršākiem metāla taustiem līdz līķa meklētājiem, termovizoriem,

²²³ Kavalieris A., Makans L. Kriminālpolicista rokasgrāmata. – Rīga: LPA, 1999. 32.lpp.

fibroskopiem, droniem u.tml.

9. Kratīšanas gaitā, it sevišķi, izmeklējot organizētu grupu noziegumus, nedrīkst pieļaut klātesošajiem izmantot mobilo telefonu, pārvietoties pašiem vai pārvietot jebkādu no ārpuses redzamu priekšmetu apsekojamā telpā, jo tas var izrādīties savdabīgs briesmu signāls nezināmiem vai neaizturētiem noziedzīgas kopas līdzdalībniekiem. Minētā iemesla dēļ kratīšanas izdarītāji nedrīkst arī pārvietot no ārpuses caur logu redzamus priekšmetus (puķu podus, aizkarus u.tml.); policijai ieteicams uzdot vienlaicīgi nemanāmi novērot kratāmās vietas apkārtni.
10. Kratīšanas laikā jāizņem tie priekšmeti un dokumenti, kuri ir aizliegti glabāšanai un izmantošanai, neatkarīgi no tā, vai tie attiecas uz izmeklējamo lietu, tie ir ieroči, narkotikas, radioaktīvas vielas, dokumenti, kuros ir valsts noslēpums u.c.
11. Viss kratīšanā atrastais nekavējoties jāapraksta un jāiesaiņo tā, lai vēlāk nevarētu apšaubīt identitāti, pielietojot arī fotografēšanu vai videoierakstu, norādot precīzu atrašanās vietu. Kratīšanas rezultātus fiksēt protokolā, norādot uz kāda dokumenta pamata, kas, kad, kam piedaloties un kā klātbūtnē, kā arī ko un kādā stāvoklī atrada, izņēma un kādā veidā iesaiņoja.²²⁴

Bez tam kratīšanu var sadalīt uz pirmreizēju un atkārtotu. Autors oponē kriminālistikas mācību grāmatu autoriem jautājumā par to, kādos gadījumos tiek veikta atkārtota kratīšana²²⁵ un uzskata, ka atkārtotu kratīšanu jāizdara gadījumos:

- ja pirmreizējās kratīšanas laikā netika atrastas meklējamās personas vai priekšmeti, jo kratīšana veikta nelabvēlīgos apstākļos, piemēram, ziņkārīgo pūļu klātbūtnē, klātesošu personu pretdarbība, nelabvēlīgie laika apstākļi, nepietiekami apgaismotā vidē, bez kinologa ar dienesta suni vai cita speciālista atbalsta u.tml.;
- ja iegūtajā operatīvajā informācijā ir ne tikai ziņas par to, ka meklējamais priekšmets tomēr atrodas kratīšanas vietā, bet arī par to, kur tieši tas atrodas, nolūkā neatšifrēt šādu ziņu avotu, atkārtotu kratīšanu nedrīkst sākt no šīs vietas, proti, meklējamais objekts ir jāatrod šķietami nejauši;
- ja ir pamats uzskatīt, ka meklējamais objekts pirmreizējās kratīšanas laikā bija noslēpts kratīšanai neparedzētā vietā, bet pēc kratīšanas, atrodoties zināmā psihiskā atslodzē, tas atkal atnests vai ir noslēpti jauni objekti.

Atkārtotu kratīšanu vēlams izdarīt pēc noteikta laika, lai apsekojamā persona nomierinās un līdz ar to palielinās iespēja meklējamā priekšmeta novietošanai pirmreizējās kratīšanas vietā.

Atkarībā no kratīšanas vietu skaita var būt kratīšana vienā vietā un grupveida kratīšana. Grupveida kratīšana – kratīšana vairākās vietās pie vairākām personām. No kriminālistiskās

²²⁴ Kavalieris A., Konovalovs J., Mašošins J. u.c. Kriminālistiskā taktika. Mācību grāmata. Kriminālistika II daļa. - Rīga: LPA, 1998. 125.-128.lpp.

²²⁵ Turpat, 85.lpp.

taktikas viedokļa pie grupveida apsekošanām jāpieskaita arī kratīšana pie vienas personas, bet vairākās vietās – dzīvoklī, vasarnīcā, darba telpās, atsevišķi novietotā garāžā u.tml.

Grupveida kratīšanas metodika. Grupveida kratīšanu jāgatavo un jāorganizē sevišķi rūpīgi. Tās realizācijai ar policijas struktūrvienības priekšnieka rīkojumu izveido izmeklēšanas grupu ar procesa virzītāju priekšgalā. Procesu virzītājs sastāda plānu ar tādu aprēķinu, lai katru atsevišķo kratīšanu izdarītu ne mazāk kā 2-3 policijas darbinieki, nosaka precīzu (līdz minūtei) visu kratīšanas kopējo sākumlaiku, iedala transporta un komunikāciju līdzekļus. Pēc tam visus izmeklēšanas grupas dalībniekus detalizēti iepazīstina ar lietas būtību, meklējamā priekšmeta vai personas aprakstu un pazīmēm, ja iespējams, izsniedz to fotogrāfijas.

Pirms konkrētas kratīšanas pabeigšanas izmeklēšanas grupas dalībnieki par to paziņo procesa virzītājam, kas ierodas šajā vietā un, izmantojot savu informētību par lietas apstākļiem un pārējo apsekošanu rezultātiem, veic atrastā novērtējumu un kratīšanas vietas kontroles pārskatu, kuras gaitā dažreiz izdodas atrast iepriekš neievērotus priekšmetus vai dokumentus. Kratīšanas rezultātus jāfiksē protokolā.

Sagatavošanās kratīšanai metodika. Kratīšanas, kā arī visas izmeklēšanas darbības efektivitāte ir atkarīga no tās sagatavošanas pilnības un rūpības. Sagatavošanās iekļauj sevī nepieciešamās informācijas savākšanu par personu, pret kuru tiek veikta kratīšana un viņa pazīņu loku, par kratīšanas vietu, meklējamiem priekšmetiem un kratīšanas taktiskā plāna izstrādāšanu. Kratīšanas plānošana paredz laika izvēli (diena un stunda), dalībnieku atlasīšanu un pienākumu sadali, tehnisko līdzekļu, transporta un sakaru paņēmieni sagatavošanu. Ir jāparedz pasākumi bruņotas pretošanās novēršanai, kratāmās personas sazināšanās ar citām personām iespēju nepieļaušana līdz kratīšanas beigām, jārisina jautājums par dienesta suņa izmantošanas nepieciešamību.

Pēc nepieciešamās informācijas savākšanas izmeklētājs plāno kratīšanu. Šis etaps ietver sevī reāla plāna sastādīšanu, kurš, ierodoties kratīšanas vietā, tiek precizēts un papildināts, tāpat arī virkni sagatavošanās darbību pirms kratīšanas. Minēto darbību mērķis ir konkretizēt kratīšanas uzdevumus: kāds ir meklēšanas objekts, to skaits, kādas ir grupveida un individuālās pazīmes, kādās vietās, ņemot vērā objekta raksturojumu, tas varētu būt noslēpts. Tajā ietilpst:

1. **Kratīšanas pamatotības** novērtējums. Kriminālprocesa likums nosaka, ka kratīšanu var izdarīt, ja ir pietiekams pamats domāt, ka noteiktā vietā un pie noteiktas personas atrodas lietā nozīmīgi priekšmeti vai dokumenti²²⁶. Kratīšanu nevar izdarīt, pamatojoties uz baumām, kuru izcelsmes avots nav zināms. Kratīšanas pamatam jābūt attiecīgi fiksētam krimināllietas vai operatīvās darbības materiālos, lai tos varētu uzrādīt tiesnesim.
2. Informācijas ievākšana par izkratāmo personu. Tiek ievākta šāda informācija: uzvārds, vārds, dzimšanas gads un vieta, ģimenes stāvoklis, izglītība, profesija, darba vieta, sodāmība. Īpaši svarīgi pēc iespējas pilnīgāk noskaidrot personas, pret kuru tiek veikta

²²⁶ Kriminālprocesa likums.-Latvijas Vēstnesis, Nr.74(3232)., 11.05.2005. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820>, [aplūkots 20.02.2020], 179.p.2.d.

kratīšana, sakarus: ar ko draudzējas, kas pie viņa ciemojas, ar ko viņš pavada brīvo laiku. Tas palīdz izveidot personas, pret kuru tiek veikta kratīšana, raksturojumu: sabiedriska vai noslēgta, attiecības ar apkārtējiem, darba biedriem, paziņām. Svarīgs elements ir personas profesija, viņa prasmes, nodarbošanās dotajā momentā, noslieces, intereses. Kāds ir personas, pret kuru tiek veikta kratīšana, statuss lietā – apsūdzētais vai viņa radnieks, paziņa, kaimiņš, kolēģis vai draugs. Atkarībā no minētā izmeklētājs var cerēt uz brīvprātīgu meklējamā objekta izsniegšanu vai otrādi – atteikumu. Ņemot vērā visus apstākļus, tiek izstrādāta kratīšanas sagatavošanas, veikšanas taktika un metodika, tiek atlasīti kratīšanas dalībnieki un to skaits. Piemēram, var tikt paredzēta aktīva pret darbība līdz pat fiziskai pretošanās vai arī personai, pret kuru tiek veikta kratīšana, ir vienaldzīgs apsūdzētās personas liktenis.

3. Kratīšanas vietas noskaidrošana. Ir jānoskaidro ne tikai precīza kratīšanas vietas adrese, bet arī informācija par to, kur patiesībā dzīvo persona, pret kuru tiek veikta kratīšana, tās ģimenes sastāvs, tuvas draudzenes vai drauga esamība, vecāki – visas iespējamās vietas, kurās var noslēpties persona vai kurās var noslēpt izmeklēšanai svarīgas mantas, dokumentus. Prakse pierāda, ka pieredzējuši noziedznieki nozagtās vai noziedzīgā ceļā iegūtās vērtības slēpj ne pie sevis. Svarīga ir arī informācija par personām, kuras dzīvo kaimiņos, viņu attieksme pret izkratāmo personu, kā arī iespēja saņemt no viņiem informāciju. Ir zināmi gadījumi, kad kaimiņi ziņoja par personas, pret kuru tiek veikta kratīšana, dzīvoklī veiktajām rekonstrukcijām vai personas darbībām dārzā vai vasarnīcā, kur arī tika atrastas slēptuves. To noskaidrošanai efektīva ir kriminālmeklēšanas pasākumu izmantošana.
4. Meklējamā objekta un tā pazīmju precizēšana (nozieguma izdarīšanas rīks, priekšmeti, dokumenti, meklējamā persona, līķis, tā daļas, cilvēka bioloģiskās sastāvdaļas), ja iespējams – iegūstot fotogrāfijas vai pat paraugus (piemēram, meklējot nozagtas svētbildes, nozagtas automašīnas aizdedzes atslēgas). Ja meklēšanas objekts ir meklējamā persona vai tās līķis (līķa daļas), tad tiek noskaidrota tāda informācija kā cilvēka (līķa) ārējā izskata apraksts, iekļaujot anatomiskās pazīmes (dzimums, vecums, augums, ķermeņa uzbūve, sejas (galvas) pazīmes, īpašas pazīmes. Jāievēro, ka šādas informācijas ieguvei var izmantot tikai tādus procesa dalībniekus, kuri neizpauž ziņas par gatavojamo kratīšanu (cietušais, arestētie līdzdalībnieki u.tml.). Šajā nolūkā jāizmanto arī kriminālmeklēšanas iespējas.
5. Kratīšanas vietas noteikšana un precizēšana. Ar personas, pret kuru tiek veikta kratīšana, dzīves vietas/-u noskaidrošanu izmeklēšanas laikā vien nepietiek. Veicot kriminālmeklēšanu, jānoskaidro arī citas vietas, kuras apmeklē apsekojamais indivīds, jo tajās var būt noslēpti meklējamie priekšmeti, proti, darba telpas, garāža, vasarnīca, dārza mājiņa u.tml. Dzīvojamās un dienesta telpās jānosaka telpu, logu un durvju skaits, kur logi izvietoti, kādas ir palīgtelpas, pagrabi, bēniņi, balkoni, vai balkons nav kopīgs ar kaimiņu

dzīvokli, cilvēku skaits, kuri dzīvo vai strādā telpās, viņu dienas gaita, slēdzeņu veids durvīs, signalizācija, telefoni, vai mājās vai pagalmā ir apsardzes vai dienesta suns. Vēlams zināt par mēbeļu izvietojumu dzīvoklī vai iekārtu izvietojumu uzņēmumā.

6. Optimāla plānotās kratīšanas laika izvēle. Ar izmeklēšanas un kriminālmeklēšanas pasākumu palīdzību jānoskaidro personas, pret kuru tiek veikta kratīšana, ierastais dienas režīms un tuvākie plāni, lai apsekošanu izdarītu, viņam mājās esot vai kad var atrast meklējamās mantas. Prakse liecina, ka parasti ir lietderīgi kratīšanu sākt agri no rīta, respektīvi, pirms persona ir devusies uz darbu. Tad kratīšana norisēs dienas gaismā, bet tās dalībnieki nebūs noguruši. Vai pēc personas, pret kuru tiek veikta kratīšana, vai dalībnieku aizturēšanas, tad meklējamās mantas paslēpt būs neiespējams. Kratīšanas norises dienu izvēlas, ņemot vērā izmeklēšanas gaitas apstākļus. Vispārpieņemtā prakse rāda, ka kratīšanu veic uzreiz, kad ir acīmredzama tās nepieciešamība un pamatotība. Pastāv arī tādas situācijas, kad izmeklēšanas informācija nosaka gaidīt labvēlīgu momentu (izmeklēšanas iestādi interesējošas kravas saņemšanas, meklējamo personu parādīšanās iespējamība u.tml.) Jebkurā gadījumā kratīšanai ir jābūt negaidītai.
7. Kratīšanas dalībnieku izvēle. Kratīšanu nedrīkst izdarīt viens policijas darbinieks. Tas izskaidrojams ar iespējamo pretošanos, personu, pret kuru tiek veikta kratīšana, to ģimenes locekļu vai citu klātesošo provokācijām kratīšanas izjaukšanas nolūkos, simulētām vai patiesām nervu vai sirdslēkmēm u.tml. Arī no kriminālistiskās taktikas viedokļa nepieciešams, lai, vienam darbiniekam izdarot kratīšanu, otrs uzmanīgi novērotu klātesošo izturēšanos un rīcību, pēc kuras dažkārt var noteikt meklējamā priekšmeta vai personas atrašanās vietu. Citi apsargā durvis, novēro logus, īpaši kratīšanas grupas iekļūšanas laikā, kad noziedznieki nereti mēģina izmest kompromitējošus objektus pa logu. Ja meklējami tādi specifiski priekšmeti kā mākslas darbi, dārglietas, ķīmikālijas u.tml., ir arī iespējama speciālu slēptuvju izveidošana, tad kratīšanā pieaicināmi attiecīgie speciālisti, bet, ja prognozējami darbietilpīgi pasākumi (zemē ieraktu mantu meklēšana u.tml.), arī darbaspēks un vajadzības gadījumā policijas darbinieki apsekošanas vietas apsardzei. Meklējot nozagtās vai nolaupītās mantas, kurām nav spilgti izteiktu individuālu pazīmju, kratīšanā var pieaicināt arī cietušo, lai viņš varētu atpazīt savu īpašumu kratāmajam piederošo mantu starpā.
8. Sagatavošanās stadijas pēdējā etapā (dažreiz tas notiek tieši pirms izbraukšanas uz kratīšanu) izmeklētājs instruē visus grupas dalībniekus, lai uz vietas visiem būtu skaidri viņa pienākumi un darāmais. Tas attiecas uz iekļūšanu telpā, kratīšanas vietas apsardzi un tajā esošo cilvēku aizturēšanu, atrasto pēdu saglabāšanu, sazināšanos starp kratīšanas dalībniekiem, nosacījuma zīmēm, replikām. Ja paredzēta grupveida kratīšana, tad vēlreiz tiek precizēti sakari starp grupām, izsaukuma signāli (paroleles) un saziņas līdzekļi (mobilie

tālrūņi vai radiostacijas, jo mobilo sakaru operatoru tīkli nenodrošina pilnīgu Latvijas teritorijas pārklājumu).

Neskatoties uz sīku kratīšanas reglamentāciju, pēdējos gadu desmitos izmeklēšanas praksē šajā jomā ir bijuši vairāki likumības pārkāpumi.

Šo gadījumu iespaidā, kā arī sakarā ar lielo darbietilpību un sarežģītību kratīšanu skaits praksē zināmā mērā samazinājies. Ir pamats uzskatīt, ka kratīšanas rezultātā ne vienmēr atrod iespējamus pierādījumus, kas ir viens no iemesliem, kādēļ kritusies noziegumu atklāšana.

Atsevišķu kratīšanas veidu īpatnības. Par telpām uzskatāmas dzīvojamās un neapdzīvojamās (bēniņi, pagrabi, garāžas) platības, atsevišķas celtnes (šķūnis, kūts, stallis, rija, dārza mājiņa u.tml.), dienesta, ražošanas vai sabiedriskās ēkas un būves. Apskatot grīdu, pievērš uzmanību neseno bojājumu pēdām uz grīdas seguma, izpēta šķirbas starp flīzēm, koka vai lamināta dēļiem, parketa dēlīšu novietojumu, linoleja vai citas virsmas veselumu. Ir arī jāpārbauda grīdlīstes, kas var būt dobas. Sienas izpēta ar mērķi atrast slēptuves, pārbauda vietas, kur redzamas svaigas krāsas, špakteles pēdas vai jaunas tapetes. Slēptuves var būt sienās, zem grīdas vai sienas apmalēs, maskēšanas nolūkiem pārklātas ar gleznu, bildi, paklāju vai citu segumu. Mēbeles tiek atvilktas no sienām, mantas no tām tiek izņemtas, mīkstās mēbeles pārdur ar tievu adatu vai taustu, korpusa mēbeles, kurām var būt divkārsas sienas vai pamats, izmēra, pārbauda krēslu, galdu, dīvānu kājiņas, kurās var būt izdobumi sīku priekšmetu slēpšanai. Pamatīgi pārbauda datortehniku (stacionārie datori, printeri, skeneri, skaļruņi), mūzikas instrumentus, televizorus, radiouztvērējus un citu sadzīves tehniku. Kastes, burkas un citus traukus iztukšo, zemi puķupodos iztausta ar taustu. Pārbauda traukus ar ēdienu, pat tos, kuros kaut kas gatavojas uz uguns.

Darbietilpīga ir mājas bibliotēkas pārbaude. Tiek pārbaudīta katra grāmata, to izkratot un pāršķirstot. Grāmatās var būt izgriezti izdobumi vērtslietu, ieroču, naudas u.c. lietu glabāšanai.

Kratīšana darba vietā vai dienesta telpā notiek analogiski. Ja tās ir ražošanas telpas, mērķtiecīgi ir piesaistīt kratīšanā speciālistus, kas labi pārzina doto iekārtu, darbgaldu un citu ierīču uzbūvi, kas var norādīt, kur meklējami noslēptie objekti.

Kratīšanai paredzētā vieta sākumā tiek izpētīta, tad tā tiek sadalīta noteiktos atsevišķos iecirkņos. Īpašu uzmanību pievērš maskējošām pazīmēm: nesen uzraktiem zemes gabaliem, izkaltnas zāles pleķiem, netipiski izvietotām grūžu kaudzēm. Tiek apskatīti koku dobumi, pārlīktas malkas pagales, celtniecības materiāli, siena kaudzes, zeme zem tām tiek pārbaudīta ar taustu vai monomeklētāju, ierīci puvuma gāzes noteikšanai. Ieteicams novērot dzīvnieku, putnu uzvedību, kuri var orientēties uz ierakto līķu, to daļu vai pārtikas produktu atrašanās vietām.

Līdzās izklāstītiem vispārējiem noteikumiem katra objektu veida kratīšanai ir zināmas īpatnības.

Personas kratīšanu var izdarīt bez īpaša lēmuma tikai tad, ja tā notiek aizturot individu, vai arī, ja cilvēks atrodas telpās, kurās notiek kratīšana. Personas kratīšanai aizturēšanas vietā ir

preventīvs raksturs, tās galvenais mērķis – novērst bruņotas pretošanās iespēju un bojājumu izdarīšanu aizturētājiem. Šim nolūkam aizturētājs, turot šaušanas gatavībā ieroci, pavēl aizturētajam pagriezties ar seju pret sienu vai sētu, nostājoties 2 soļu attālumā no tās, pacelt rokas virs galvas un, noliecoties uz priekšu, ar rokām atbalstīties pret sienu. Pēc tam, turpinot turēt šaušanai sagatavoto ieroci pret aizturēto, ar kreiso roku iztausta viņa kabatas, paduses, jostas vietu, starp kājām, zem ceļiem un pie potītēm, lai tur atrastu iespējami noslēptu ieroci. Tikai pēc tam piemērotā vietā jāizdara aizturētās personas kratīšana.

Personas kratīšana ir cilvēka ķermeņa, apģērba, apavu un pie viņa esošu priekšmetu piespiedu apskate. Šo kratīšanu var izdarīt tikai tas darbinieks, kas ir viena dzimuma ar apsekojamo personu vai pieaicinātais, var arī izmantot rentgena aparāturu.

Ja ir pamats domāt, ka relatīvi nelielu izmēru meklējamais priekšmets ir norīts, īslaicīgas aizturēšanas vietā jānodrošina visu aizturētā ekskrementu savākšana ikreiz aizzīmogojamā traukā, bet pēc tam jāveic to rūpīga izpēte aizturētā un pieaicināto klātbūtnē.

Arī personas kratīšana jāizdara pēc noteiktas metodikas. Ja tā notiek telpās, izkratāmo indivīdu vispirms izģērbj, tad apseko viņa ķermeni, sākot no matiem un galvas virzienā uz leju. Pēc tam pa vienam pārbauda katru apģērba gabalu, atdodot to izkratāmajam cilvēkam. Pēc kratīšanas rūpīgi jāapskata vieta, kur stāvējusi apsekojamā persona.

Atšķirībā no kriminālistikas mācību grāmatu autoriem (A.Kavalieris²²⁷, T.Averjanova, R.Belkins, J.Kornouhofs un J.Rosinskis²²⁸), autors piedāvā šādu metodiku telpu kratīšanai:

1. Kratīšanu telpās lietderīgi uzsākt ar visu klātesošo, izņemot kratāmo personu, sapulcēšanu vienā vietā operatīvās grupas darbinieka uzraudzībā. Atstāt telpu līdz kratīšanas beigām, sarunāties un mēģināt sazināties ar kratāmo personu ir aizliegts. Process jāsāk ar to personu kratīšanu, kuras atrodas šajās telpās. Tas nepieciešams, lai novērstu iespējamu pēkšņu bruņotu uzbrukumu kratītājiem, kā arī pie šīm personām esošo pierādījumu iznīcināšanai. Vajadzības gadījumā, ja pastāv iespēja, ka klātesošie kratīšanas laikā varēja pie sevis kaut ko noslēpt, izmeklēšanas darbības noslēgumā viņus var apsekot atkārtoti.
2. Personas, kuras ierodas kratīšanas laikā, aizturamas līdz tās beigām, pēc iespējas nodrošinot to savstarpēju izolāciju un liedzot iespēju sarunāties, un var būt apsekojamas. Ja tas nav iespējams vai arī šādu personu ir daudz, ieteicams viņas nogādāt tuvākajā policijas iestādē, lai tur nopratinātu un noskaidrotu viņu attiecības ar izmeklējamo lietu, atbrīvojot tikai pēc kratīšanas beigām.
3. Ja kāds no klātesošiem, tostarp arī persona, pie kuras notiek kratīšana, pretojas vai traucē kārtību, viņš jāsavaldā, notikušo fiksējot kratīšanas protokolā, bet pārkāpējs jānogādā tuvākajā policijas iecirknī saukšanai pie likumā paredzētās atbildības. Personu, pie kuras

²²⁷ Kavalieris A., Konovalovs J., Mašošins J. u.c. Kriminālistiskā taktika. Mācību grāmata. Kriminālistika II daļa. - Rīga: LPA, 1998. 91.-92.lpp.

²²⁸ Аверьянова Т. В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г. и др. Криминалистика: Учебник. 4-е изд.-Москва, НОРМА: ИНФРА-М, 2016. С.578-584.

notiek kratīšana, tādējādi izolēt var tikai tad, ja apsekošanas vietā paliek kāds no viņa pieaugušiem ģimenes locekļiem.

4. Ja kādam no klātesošiem, arī personai, pie kuras notiek kratīšana, sākas kāda slimības lēkme vai viņi paziņo, ka krasi pasliktinās viņu veselības stāvoklis, pārbaudei un palīdzības sniegšanai nekavējoties jāizsauc medicīnas darbinieks, par to atzīmējot kratīšanas protokolā.
5. Pēc klātesošo personu kratīšanas jāapseko tualete, lai to vēlāk nevajadzētu darīt pavirši un steigā, ja kāds no klātesošiem lūgs atļauju tur ieiet.
6. Ja kratīšanas vietā atrodas telefons, atbildēt uz tā izsaukumiem nav pieļaujams, lai neizpaustu notiekošo izmeklēšanas darbību un nebrīdinātu iespējamus nozieguma līdzdalībniekus, un telefoniem jābūt vienā vietā, kuru novēro viens no operatīvās grupas dalībniekiem.
7. Prognozējot iespējamo kratīšanu, noziedznieki mēdz ierīkot īpašas slēptuves, kuru izmēri parasti atbilst slēpjamam objektam. Tomēr jāievēro, ka bez kratīšanā konkrēti meklētā objekta var būt arī citi lietā nozīmīgi priekšmeti un dokumenti, kā arī nauda un vērtslietas, tādēļ jāmeklē visu izmēru slēptuves. Līdzās iepriekš minētajiem meklēšanas rīkiem slēptuvju atrašana iespējama, rūpīgi salīdzinot dažādu telpu un mēbeļu iekšējos un ārējos izmērus, tapešu un grīdas krāsojuma viendabību, izmantoto instrumentu (kalts, knaibles) atstātos iespaidumus starp dēļiem, netīrumu daudzumu dēļu un parketa spraugās u.tml. Īpaši rūpīgi jāapskata sienas aiz gleznām, mēbelēm, spoguļiem, kā arī platība zem palodzēm, aiz apkures iekārtām, sienas aiz durvju un logu stenderēm. Sevišķi rūpīgi jāpārbauda vietas, kuras ir nepatīkami vai nogurdinoši apsekot (netīrās veļas maiši, atkritumu spaiņi, mazu bērnu un slimu cilvēku gultas, grāmatu skapji u.tml.), jo noziedznieks bieži uzskata, ka tās apskatīs paviršāk.
8. Kratīšanā jāizņem ne tikai meklētais objekts, bet arī piezīmju grāmatiņas, sarakste, dokumenti, kuri var saturēt lietā nozīmīgu informāciju. Starp citiem taktiskajiem paņēmieniem uzmanība būtu pievēršama nepieciešamībai noskatīties un iespējams izņemt video un foto materiālus, kuros fiksēti dažādi izkratāmās personas dzīves notikumi – tos izmanto, lai noteiktu paziņu loku, tikšanos ar noteiktiem cilvēkiem, biogrāfijas faktus.

Apvidus iecirkņa, **piemēram, lauku mājas vai autoservisa teritorijas kratīšana** jāsāk ar to vispārēju pārskatu, lai noteiktu apsekošanas secību. Vizuālā novērošana dod iespēju noteikt tādas pazīmes, kuras norāda uz apbedījumu: augšējā zemes slāņa atšķirība no augsnes apkārtējos iecirkņos (augšne ir irdenāka, vairāk pauguraina, vērojamas zemes nosēduma pēdas, izmainījusies augsnes krāsa, augu stāvoklis, krāsa u.c.); novērojama zeme uz zāles, vilkšanas vai ripināšanas pēdas; priekšmeti, kuri var kalpot par glabātuves vai slēptuves zīmi; nepamatota priekšmetu (celtniecības materiālu, taras u.tml.) pārvietošana, stādu un koku stādījumi bez redzama iemesla.

Transportlīdzekļa kratīšanas metodika paredz transportlīdzekļa pārmeklēšanu no ārpuses un iekšpuses. Transportlīdzekļa ārpusē jāpārmeklē visu veidu ierīces, īpaši papildus uzstādītās. No iekšpuses rūpīgi jāpārmeklē: motora nodalījumu un tur esošas tvertnes (gaisa filtra kārbā, vējstikla šķidruma tvertne); salonu, zem priekšējiem sēdekļiem, to spraugas, aiz un zem aizmugures sēdekļiem, visas – gan durvju, gan sēdekļu kabatas, zem grīdas paklājiņiem un sēdekļu pārvalkiem, aiz saules sargiem, cimdu nodalījumā; virsbūvi, uzmanīgi izpēta durvis, bagāžas nodalījumu un transportlīdzekļa apakšējo daļu. Ir gadījumi, kad meklējamais objekts atradies automašīnas riepās, benzīna bākās, motorā vai speciāli ierīkotās slēptuvēs zem sēdekļa, virsbūves, salona sienās u.tml. Bez tam jāpārmeklē transportlīdzekļa datora tīklu un atmiņā saglabāto informāciju. Lai kvalitatīvi veiktu kratīšanu, kratīšanas veicējam jāiesaista kratīšanā speciālistus ar zināšanām transportlīdzekļa uzbūves un informācijas tehnoloģiju jomās, kā arī kratīšanai jāizmanto telpa, kas aprīkota ar cēlējmehānismu.

Svarīgu nozīmi jāvelta personas, pret kuru tiek veikta kratīšana, novērošanas taktikai, viņas uzvedībai, reakcijai uz kratītāju darbībām. Pēc kratīšanas kriminālpolicijai var uzdot izdarīt attiecīgus operatīvās darbības pasākumus, lai noskaidrotu izkratīto personu reakciju un rīcību.

Taktikas ziņā ir svarīgi, cik metodiski pareizi ir veikta ieplānotā kratīšana. Vispirms tas nozīmē maksimālu uzmanību kratīšanas laikā, veicamo darbību mērķtiecīgumu, spēju nenovērsties. Nepieļaujama ir operatīvo pasākumu un kratīšanas sapludināšana. Pirms un pēc kratīšanas, kā arī tās procesā var veikt un ir jāveic virkne kriminālmeklēšanas pasākumu, bet tie nekādā ziņā nav uzskatāmi par kratīšanas sastāvdaļu, jo, tos izdarot, jāievēro pavisam citi normatīvie akti un taktiskie paņēmieni, nevis kriminālprocesa normas un kriminālistikas ieteikumi.

No tā, cik detalizēti un objektīvi tiek fiksēta kratīšanas procesa gaita un rezultāti, ir atkarīga šīs izmeklēšanas darbības nozīme pierādījumu meklēšanā. Kratīšanas protokols tiek sastādīts pēc tās pabeigšanas neatkarīgi no kratīšanas rezultātiem.

Papildus iepriekš minētām izmeklēšanas darbībām, izmeklēšanas gaitā var tikt veikti vēl šādi pasākumi: aizdomās turētā nopratināšana, uzrādīšana atpazīšanai, liecību pārbaude uz vietas un izmeklēšanas eksperiments, atkārtota notikuma vietas apskate, nolaupīto mantu apskate, papildu liecinieku, aizturētā, aizdomās turētā vai cietušā nopratināšana (izņemot aculieciniekus, kurus nopratina izmeklēšanas pirmajā etapā) un citi pasākumi, kuru realizācijas taktiskie paņēmieni ir pietiekoši izpētīti un aprakstīti zinātniskajā literatūrā²²⁹ un nav nepieciešams atkārtot.

Visas darbības izmeklēšanas gaitā protokolē, kas ir arī vienīgais tiesiskais pamats – pierādījums lietā. Kā papildus materiālus protokolam pievieno shēmas, plānus, fotogrāfijas utt. Protokolā jāfiksē liecības, veiktās darbības, paziņojumi utt.

²²⁹ Kavalieris A., Konovalovs J., Mašošins J. u.c. Kriminālistiskā taktika. Mācību grāmata. Kriminālistika II daļa. - Rīga: LPA, 1998. 83.-145.lpp.

3.3.4. Zādzību no transportlīdzekļa izmeklēšanas metodika

Kriminālistikas mācību grāmatu autori (A.Kavalieris²³⁰, T.Averjanova, R.Belkins, J.Kornouhova un J.Rosinskis²³¹, A.J.Fisher Barry²³²) zādzību no transportlīdzekļa izmeklēšanas metodiku neizdala no vispārējās zādzību izmeklēšanas metodikas. Taču autors uzskata, ka zādzību no transportlīdzekļa izmeklēšanas metodikai ir savas īpašības, proti, objekts – transportlīdzeklis. Šī noziedzīgā nodarījuma **kriminālistiskais raksturojums ietver informāciju par zādzības no transportlīdzekļa izdarīšanas paņēmieniem**. Pēc izdarīšanas paņēmiena zādzība no transportlīdzekļa īpaši neatšķiras no tradicionālās transportlīdzekļa zādzības, jo apdraudējuma priekšmets ir viens un tas pats un iekļūšanas paņēmieni ir vienādi. Galvenā atšķirība ir tā, ka pirmajā gadījumā transportlīdzeklis paliek uz vietas, līdz ar to zagļi savas darbības cenšas dažādi variēt. Zādzību no transportlīdzekļa izdarīšanas paņēmieni, kā rāda prakse, ir sekojoši:

- noziedznieks izmanto to, ka neuzmanīgs īpašnieks neaizslēdza durvis vai nepacēla logus;
- noziedznieks iekļūst salonā, piemeklējot (izmantojot atslēgas no citas automašīnas) atslēgu, jo slēdzenes mehānismam automašīnai, kura ir vecāka par desmit gadiem, ir liels nodilums, vai izmantojot atslēgas dublikātu;
- noziedznieks, izsitot sānstiklu vai atverot vēdlodziņu, iekļūst salonā izmantojot šķēres, nazi vai citu līdzīgu priekšmetu;
- noziedznieki veic nenožīmīgu ceļu satiksmes negadījumu ar transportlīdzekli. Sākas situācijas noskaidrošana, īpašnieks ir aizņemts, durvis atvērtas un tajā laikā līdzdalībnieks apzog salonu un pazūd no notikuma vietas;
- noziedznieks sadur riepu, tad, izmantojot to, ka īpašnieks maina riepu un visas durvis nav aizslēgtas, nozog mantas no salona;
- viens no noziedzniekiem palūdz parādīt kartē kādu maršrutu vai pastumt citu transportlīdzekli. Kamēr īpašnieks aizņemts, cits noziedznieks apzog salonu;
- noziedznieks izlaista eļļu zem transportlīdzekļa kartera, dažreiz arī zem radiatora režģa un ar „līdzjūtību” paziņo īpašniekam par problēmu ar dzinēju, kamēr īpašnieks paceļ dzinēja vāku un pēta dzinēju, „līdzjūtības” izteicējs vai cits noziedznieks apzog salonu.

Nākamā **kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver varbūtējā noziedznieka raksturojumu**. Raksturojot nozieguma subjektu, pēc autora pētītiem tiesu spriedumiem un personīgās pieredzes, var secināt, ka zādzību no transportlīdzekļa izdarītāji pārsvarā ir personas, kuras vai nu tikai nesen uzsākušas kriminālās aktivitātes un tāpēc ir ar

²³⁰ Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. Mācību grāmata. Kriminālistika III daļa. - Rīga: SIA „P&Ko”, 2005, 105.-154.lpp.

²³¹ Аверьянова Т. В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г. и др. Криминалистика: Учебник. 4-е изд.-Москва, НОРМА: ИНФРА-М, 2016. С.701-731.

²³² Fisher Barry A.J. Techniques of Crime Scene Investigation Seventh Edition. Boca Raton, USA. CRS Press. 2004. pages 382-403.

nelielu pieredzi šajā jomā, vai ir no kriminālo grupējumu zemākajiem slāņiem, kuri slinkuma, zemā izglītības līmeņa un gara spēju dēļ vai cita iemesla dēļ nodarbojas ar zādzībām no transportlīdzekļiem.

Zādzības no transportlīdzekļiem **pēc sākotnējās izmeklēšanas darbības** ne īpaši atšķiras no iepriekšējā apakšnodaļā aprakstītajām darbībām. Policijas darbiniekiem, kuri veiks šādu lietu izmeklēšanu un atklāšanu, nepieciešams pievērst uzmanību un izcelt sekojošo: pieņemot iesniegumu un pratinot cietušo, nepieciešams noskaidrot līdz pēdējam sīkumam, ko viņš pamanīja, ja zādzība notikusi cietušā klātbūtnē, kādas mantas salonā ir pazudušas, vai tajā ir kāda sveša manta, kāda manta vai lieta bojāta, vai atrodas ne savā vietā, jo pastāv iespēja, ka nozieguma izdarītājs ir atstājis uz tām savas pēdas:

- pirkstu nospiedumus uz virsmas;
- asins, siekalu pēdas, nozieguma rīkus, košļājamo gumiju, cigaretes izsmēķi, jebkādas priekšmetus, no kuru virsmas var izņemt bioloģiskas izcelsmes pēdas, lai noteiktu dezoksiribonukleīnskābes molekulas daļu (DNS profils), kas norāda uz cilvēku (iespējamā nozieguma izdarītāja) atšķirīgo pazīmju ģenētisko informāciju;²³³
- smaržas paraugus no transportlīdzekļa sēdekļiem, nozieguma rīka;
- mikrodaļiņas transportlīdzekļa salonā.

Zādzības no transportlīdzekļa gadījumā izmeklēšanā atrastās pēdas ir gandrīz vienīgais izņemtais pierādījums notikuma vietā. Tāpēc procesa virzītājam un ekspertam šeit ir īpaša loma, lai rūpīgas apskates laikā visas pēdas kvalitatīvi izņemtu un saglabātu.

Īpašu uzmanību autors pievērš tam, ka, veicot no notikuma vietas izņemto bioloģiskas izcelsmes pēdu DNS ģenētisko izpēti (ekspertīzi), kuru veic Valsts policijas Kriminālistikas pārvalde, var noteikt personas, kura tās ir atstājusi notikuma vietā, DNS profilu. Un šo konkrēto DNS profilu var salīdzināt ar aizturētā, aizdomās turētā DNS profilu vai nacionālajā datu bāzē iekļautajiem DNS profiliem. Praksē dažreiz notiek tā: notikuma vietā tiek izņemtas bioloģiskas izcelsmes pēdas, nozīmēta DNS ekspertīze un pēc kāda laika no Kriminālistikas pārvaldes atnāk eksperta atzinums, kurā ir secināts, ka notikuma vietā izņemtais DNS profils sakrīt ar agrāk tiesātas konkrētas personas DNS profilu.

Vēl viena **kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver veidu, kādā policija parasti uzzina par zādzību no transportlīdzekļa**. Par zādzību no transportlīdzekļa vairumā gadījumu paziņo cietušais, bet dažreiz policija vai zādzības aculiecinieks aiztur noziedznieku nozieguma brīdī, kad tas mēģina iekļūt vai jau izkāpj no transportlīdzekļa. Lielākā daļa šo noziegumu tiek izdarīti sērijveidā, tātad vienā pagalmā tiek apzagti divi, pieci, pat desmit transportlīdzekļi. Praksē autors izmeklēja krimināllietu, kurā divas personas atzinās par vairāk nekā četrdesmit zādzībām no transportlīdzekļiem, bet paši vainīgie neatcerējās precīzu zādzību

²³³ Ministru kabineta 2005.gada 23.augusta noteikumi Nr.620 „DNS nacionālajā datu bāzē iekļaujamo ziņu sniegšanas, kā arī materiāla un bioloģiskās izcelsmes pēdu izņemšanas kārtība”. Latvijas Vēstnesis, Nr.135., 26.08.2005. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=115159>, [aplūkots 20.07.2020], 97.p.

skaitu un vietu, atcerējās vien datumus. Tikai veicot liecību pārbaudes uz vietas, piedaloties katram aizturētajam atsevišķi, izdevās noskaidrot konkrētus noziegumus, to izdarīšanas vietas un zaudējumus. Un šajā gadījumā vēl ne visi cietušie konstatēja, ka pret viņiem ir izdarīts noziegums, jo daļa transportlīdzekļu nebija aprīkoti ar signalizāciju, savukārt citos signalizācija bija uzstādīta, bet daļa īpašnieku sen to neizmantoja.

3.3.5. Transportlīdzekļu nolaupīšanas izmeklēšanas metodika

Mantas laupīšanu kriminālistiskais raksturojums paredz turpmāk minēto apstākļu noskaidrošanu un pierādīšanu:

- attiecībā uz nozieguma subjektu – kas izdarījis uzbrukumu, cik bija uzbrucēju un kādas ir viņu savstarpējās attiecības, vai viņi pieder organizētai noziedzīgai grupai, vai viņi līdz tam jau bija izdarījuši līdzīgus noziegumus, laupīšanu vai izspiešanu;
- attiecībā uz subjektīvo pusi – nozieguma motīvi un mērķi, uz ko bija vērsta iepriekšējā noruna, kā un kādā nolūkā tika izveidota noziedzīgā grupa;
- attiecībā uz nozieguma objektu – kas ir cietušais, kāds fiziskais, morālais un materiālais kaitējums viņam ticis nodarīts, kādas ir nozieguma sekas; ja uzbrukuma objekts ir uzņēmums, organizācija, kāds ir materiālo zaudējumu apmērs (ieskaitot šim gadījumam paredzētās kompensācijas cietušajiem darbiniekiem), apsardzes signalizācijas līdzekļu esamība vai neesamība, vai tā bija tehniskā kārtībā, vai tika izmantota; ja tika, tad apsardzes struktūras, kura ieradās pēc trauksmes, sastāvs un ierašanās laiks, tās darbinieku rīcība;
- attiecībā uz objektīvo pusi – uzbrukuma apstākļi, uzbrucēju rīcība un viņu sastāvs, izrādītās vai iespējamās uzbrucēju pretestības neitralizācijas veidi, pielietotās vardarbības veidi, ieroču vai citu uzbrukuma līdzekļu izmantošana; kā noziedznieki nokļuva uzbrukuma vietā un kādā veidā aizmuka, vai viņiem bija transportlīdzekļi, kādi tieši, kur viņi atradās uzbrukuma brīdī, vai noziedznieku rīcībā saskatāma strikta organizētība, plāns.

Darba autors piedāvā papildināt esošo profesora A.Kavaliņa automašīnas nolaupīšanas izmeklēšanas metodiku²³⁴ atbilstoši mūsdienu situācijai.

Apskatāmā nozieguma **kriminālistiskā raksturojuma struktūras pamats ietver informāciju par transportlīdzekļa laupīšanas izdarīšanas paņēmieniem**. Prestižākie, divgadīgie, trīsgadīgie vai pēdējo izlaiduma gadu modeļi tiek atsavināti visbīstamākā veidā – ar laupīšanas uzbrukumu. Šis nozieguma veids ir ļoti labi organizēts, īpaši gadījumos, kas saistīts ar nelegālo transportlīdzekļu starptautisko piegādi, pārsūtīšanu un tirdzniecību, ar to nodarbojas noziedzīgi grupējumi, kas darbojas pēc rūpīgi izstrādāta plāna, jo parasti transportlīdzekļa laupīšana notiek pēc pasūtījuma. Pie tam noziedznieki izvēlas vismazākā riska modeli: viņi neiesaistās kaut kādu apsardzes ierīču atslēgšanā, bet veic uzbrukumu vadītājam, kad

²³⁴ Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. Mācību grāmata. Kriminālistika III daļa. - Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. 154.lpp.

automobilis ir iedarbināts, atslēgas atrodas aizdedzes slēdzī, un transportlīdzekli uzreiz var pārvietot no nozieguma vietas. Piemēram, ir transportlīdzeklis, kurš bojāts ceļu satiksmes negadījuma rezultātā. Un ir pasūtītājs, kurš pasūta tieši tādu automobili – tāda paša izlaiduma gada, modeļa, krāsas. Tāds „dvīnis” tiek nolaupīts, bet visas uzlīmes un plāksnītes ar identifikācijas numuriem tiek ņemtas no avārijas transportlīdzekļa, uz virsbūves visi identifikācijas numuri tiek pārsisti, transportlīdzekļa dators pārprogrammēts, ierakstīti nepieciešamie dati – un pasūtītājam tiek piedāvāts iegādāties viņa izpratnē jaunu transportlīdzekli. Ir gadījumi, kad transportlīdzekli nolaupa, lai pārvietotu uz citiem reģioniem vai valstīm. Pastāv noteikts tehnoloģisks process un ir noteikti cilvēki, kuri ar to nodarbojas. Transportlīdzekļus pārdod veselā veidā, bieži apgādājot ar viltotu tehnisko pasi un/vai viltojot motora un virsbūves numuru, bet dažreiz arī valsts numura zīmi; nepieciešamības gadījumā nozagto transportlīdzekli var pārkrāsot. Pēc tam transportlīdzeklis tiek pārdzīts uz citu reģionu vai valsti, tur tas tiek legalizēts caur Ceļu satiksmes drošības direkciju vai tās analogu un tiek likts uzskaitē. Darba autoram bija iespējams gūt pieredzi un savu pienākumu ietvaros piedalīties vienā no starptautiskas organizētas noziedzīgas grupas darbības atmaskošanas un vainīgo aizturēšanas posmiem. 2011.gadā Latvijā tika aizturēti Lietuvas un Tadžikistānas pilsoņi, kuri noteiktu laiku, nodibinot un likuma noteiktā kārtībā Lietuvā reģistrējot firmu, nodarbojās ar nolaupīto transportlīdzekļu pārvadāšanu no Latvijas Republikas uz Tadžikistānu. Aizturēšanas brīdī tika izņemti luksa klases transportlīdzekļi: viens BMW X6, trīs BMW X5 E70 sērijas, divi PORSCHE CAYENNE, viens BMW 7. sērijas un divi LEXUS RX350, uz kopējo summu ap 500 000 *euro*. Pēc Valsts tiesu ekspertīzes eksperta atzinumiem visiem transportlīdzekļiem tika pārsisti VIN (virsbūves/šasijas) numuri, transportlīdzekļi bija nolaupīti Zviedrijā, Lietuvā un Vācijā. 2019.gadā 14.janvārī Francijas žandarmērija aizturēja 13 aizdomās turētos un 26 transportlīdzekļus, kuri bija nozagti Beļģijā, Vācijā vai Nīderlandē, transportlīdzekļi tika pārdoti Nimes pilsētā (Francijā). Aizdomās turētie bija orientēti zagst prestižus transportlīdzekļus, piemēram, Porsche un Lamborghini.²³⁵ Tādas darbības atmaskot tiesībaizsardzības iestādēm ir ļoti grūti, jo šeit parādās starptautiskas organizētas noziedzīgas grupas darbības, kuras nav ierobežotas ar likuma telpu, ko nevar attiecināt uz tiesībaizsardzības iestāžu darbinieku darbību reglamentāciju.

Transportlīdzekļu laupīšanas gadījumā cietušajam tiek nodarīts materiālais zaudējums un pastāv reāli draudi fiziskai veselībai. Bet laupīšanas paņēmieni ir nedaudz, proti:

- noziedznieki slēpjas salonā, iekļūstot tajā un gaidot transportlīdzekļa vadītāju;
- noziedznieki veic nenožīmīgu ceļu satiksmes negadījumu ar transportlīdzekli;
- viens no noziedzniekiem pievērš uzmanību, piemēram, palūdz parādīt kartē kādu maršrutu;
- noziedznieki ar savu transportlīdzekli bloķē ceļu;

²³⁵ Mehānisko transportlīdzekļu noziegumi 13 automašīnu zagļi ar dārgu garšu, ko arestēja Franču žandarmērija. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/organised-property-crime>, [aplūkots 1.07.2020.].

- noziedznieki pienāk pie vadītājā vai iesēžas salonā, draudot ar ieroci vai nazi, piekauj, dažreiz nožņaudz.

Pēc minētām darbībām noziedznieki ar spēku sagrauj vadītāju un/vai īpašnieku un izmet no salona, biežāk ar viegliem miesas bojājumiem, bet, ja noziedznieki uzskata cietušo par „bīstamu liecinieku” (cietušais redzēja uzbrucējus un var atpazīt viņus), noziedznieki var sist viņu līdz nāvei, vai arī pretošanās laikā cietušajam tiek nodarīti miesas bojājumi, kas ir nesavienojami ar dzīvību.

Raksturojot varbūtējos noziedzniekus, jāatzīmē, ka transportlīdzekļa laupīšanas izdarītāji pārsvarā ir organizētās noziedzīgās grupas vai personu grupas dalībnieki un viņu raksturojums tiek dots 3.3.1. apakšnodaļā.

3.3.6. Transportlīdzekļu krāpšanas izmeklēšanas metodika

Autors uzskata par nepieciešamu pilnveidot kriminālistikas speciālistu iepriekš izstrādāto krāpšanas izmeklēšanas metodiku (ieskaitot profesora A.Kavaliera²³⁶) izstrādāto krāpšanas izmeklēšanas metodiku) atbilstoši mūsdienu situācijai.

Krāpšana pēc savas būtības ir viens no visgrūtāk atklājamiem un pierādāmiem noziegumiem, ko nosaka šī noziedzīgā nodarījuma īstenošanas īpatnības. Krāpnieki, realizējot savas noziedzīgās shēmas, izmanto cilvēka vājās puses (pārāk uzticas cilvēkiem, kūtrs, bezatbildīgs). Vairumā gadījumu cietušo uzvedība ir viktīma, jo nododot naudu vai mantu krāpniekam, viņš ir cerējis iegūt labumu bieži vien nelikumīgā vai sabiedrībā morāli nosodāmā veidā, vai arī rīkojoties acīmredzot lētticīgi, ko vairums cilvēku nosoda. Atliek vien piekrist tautas parunai: “Kamēr būs aitas, tikmēr būs cirpēji”.

Kas attiecas uz krāpšanām, kur nozieguma priekšmets ir transportlīdzeklis, šāda veida nozieguma īstenošanas metodikai ir sava specifika, kas atšķiras no citiem krāpšanas veidiem.

Šāda veida krāpšanas **kriminālistiskais raksturojums ietver informāciju par krāpšanas izdarīšanas paņēmieniem**, no tiem visizplatītākie ir sekojošie:

- „pircējs” pierunā īpašnieku, ka uz līguma pamata pirks transportlīdzekli, bet ar nosacījumu, ka naudu īpašnieks saņems pa daļām, un pirmā iemaksa pēc nedēļas vai mēneša tiks pārskaitīta uz īpašnieka kontu, bet transportlīdzekli īpašnieks atdos uzreiz pēc līguma parakstīšanas. Ja īpašnieks piekrīt tādām nosacījumiem, tad notiek nākamais solis. „Pircējs”, norunājot satikšanās vietu un laiku ar īpašnieku, sūta divus grupas dalībniekus, kuri tēlo sievu un dēlu, sievu un vīru, tēvu un dēlu (pastāv daudz variantu), viņi paraksta līgumu un saņem transportlīdzekli. Laika posmā, kamēr bijušais īpašnieks gaida pārskaitījumu, „pircējs” meklē „viltus pircējus”, kuri savā sludinājumā internetā, piemēram, norāda: „Pērkam automašīnas ar defektiem, pēc avārijas, degušas un ar visādām citām problēmām.

²³⁶ Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. Mācību grāmata. Kriminālistika III daļa.- Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. 154.-160.lpp.

Reālas cenas, samaksa uz vietas”. „Viltus pircējs” neuzdod liekus jautājumus par transportlīdzekļa lēto cenu un problēmām ar reģistrāciju CSDD. Citi grupas dalībnieki (ne tie, kuri sastāda līgumu ar īpašnieku) brauc uz firmu, kurai ir tiesības izsniegt rēķinu (jo CSDD izsniedz tehnisko pasi uz jaunā īpašnieka vārda tikai tad, ja klāt ir esošais īpašnieks un jaunais īpašnieks vai ja jaunais īpašnieks uzrāda transportlīdzekļa pārdošanas-pirkšanas rēķinu) par transportlīdzekļa pārdošanu-pirkšanu un uzrāda tur līgumu, bijušā īpašnieka pases kopiju un jaunā īpašnieka pasi. Firms darbiniekam aizliegts izsniegt pārdošanas-pirkšanas rēķinu bez pārdēvēja un pircēja klātbūtnes, par to labi zina noziedznieki, bet maldinot vai pierunājot firmas darbinieku, noziedzniekiem tiks izsniegts pārdošanas-pirkšanas rēķins (autors pievērš uzmanību tam, ka firmas darbinieka rīcībā ir saskatāmas KL 197.panta klasificējošās pazīmēs). Ir pat gadījumi, kad firmas darbinieks pats vilto pārdēvēja (bijušā īpašnieka) parakstu un izsniedz rēķinu, par ko ir paredzēta kriminālatbildība pēc KL 275.panta. Iegūstot pārdošanas-pirkšanas rēķinu noziedznieki likumīgi noformē transportlīdzekli CSDD uz grupas dalībnieka vai bezpajumtnieka vārdu. Tālāk „pircējs” sarunā pārdošanu ar internetā atrasto „viltus pircēju”, un par pus cenu, dažreiz pat par vēl mazāku cenu, pārdod transportlīdzekli. Savukārt „viltus pircējs” pārdod transportlīdzekli par reālo tirgus cenu labticīgajam pircējam;

- transportlīdzeklis tiek izīrēts uz līguma pamata, bet netiek laicīgi atgriezts, un izrādās, ka līguma noslēgšanas laikā uzrādītā pase neeksistē, ir viltota vai cilvēks ir miris;
- transportlīdzeklis tiek dots paņīmam un viņš neatgriež to vai pārdod uz līguma pamata ar nosacījumu, ka apmaksa atlikta uz kaut kādu noteiktu laiku, bet šajā noteiktajā laikā apmaksa netiek veikta;
- īpašnieks pēc transportlīdzekļa zādzības vēršas pie paņīmas ar lūgumu palīdzēt atgūt nozagto transportlīdzekli par atlīdzību, dažreiz pat neinformējot policiju par transportlīdzekļa zādzību. Šajā gadījumā informācija par to, ka no konkrēta cilvēka nozagtais transportlīdzeklis var nonākt pie negodīga cilvēka, kuram ir skaidrs, ka īpašnieks gatavs samaksāt atlīdzības naudu par transportlīdzekļa atgriešanu. Pašam negodīgajam cilvēkam nav ne jausmas, kas ir nozagts transportlīdzeklis un kur tas paslēpts. Viņš vienkārši pieprasa un saņem no transportlīdzekļa īpašnieka atlīdzības naudu par neizpildāmu solījumu, jo pat nedomā veikt nekādu darbību. Tikai pēc tam, kad transportlīdzeklis nav atgriezts, un cilvēks, kurš paņēmis naudu, arī nav sasniegams, tikai tad īpašnieks saprot, ka ir apkrāpts un vēršas policijā ar iesniegumu. Šajā gadījumā rūpīgi jānoprātina cietušais, ņemot vērā, ka pārsvarā viņš maldina policiju, jo bieži vien jāsniiedz liecības pret radnieku vai draugu.

3.3.7. Transportlīdzekļu apdrošināšanas krāpšanas izmeklēšanas metodika

Turpmāk autors detalizēti apskata **apdrošināšanas krāpšanas**, kur apdraudējuma

priekšmets ir transportlīdzeklis, izmeklēšanas metodiku.

Apdrošināšanas krāpšana, par kuru paredzēta atbildība KL 178.pantā, atzīstama par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu ar brīdi, kad persona ir iesniegusi apdrošinātājam apzināti nepatiesu pieteikumu, lai saņemtu apdrošināšanas atlīdzību, turklāt nav nozīmes tam, vai apdrošināšana tikusi izmaksāta vai nē. Saskaņā ar KL 178.panta pirmo daļu pie atbildības saucama persona, kura tīši iznīcinājusi, sabojājusi vai slēpusi savu mantu nolūkā saņemt apdrošinājuma summu. Ja tādas pašas darbības izdarītas ar svešu mantu, tostarp, mantu, kas atrodas personas valdījumā, bet pieder līzinga kompānijai, bankai, citai juridiskajai vai fiziskajai personai, izdarītais kvalificējams kā krāpšana saskaņā ar KL 177. vai 180.pantu. Turklāt jāievēro, ka šajā gadījumā mantas iznīcināšana, bojāšana vai slēpšana ir atzīstama par sagatavošanos krāpšanai; pieprasījums izmaksāt apdrošināšanas atlīdzību, sniedzot apdrošinātājam nepatiesu informāciju par apdrošināšanas gadījuma iestāšanos, atzīstams par krāpšanas mēģinājumu, savukārt par pabeigtu noziedzīgais nodarījums atzīstams brīdī, kad persona ar viltu saņēmusi apdrošināšanas atlīdzību vai tās daļu.

Minētā nozieguma **kriminālistiskā raksturojuma struktūras pamats ietver informāciju par apdrošināšanas krāpšanas izdarīšanas paņēmieniem**, kuru realizācija varētu būt sekojoša:

- transportlīdzeklis bija iesaistīts dažādu apsvērumu dēļ neregistrētā ceļu satiksmes negadījumā, vai mehāniski bojājumi nodarīti transportlīdzeklim, kurš nepiedalījās ceļu satiksmē. Nolūkā panākt apdrošināšanas atlīdzības saņemšanu noziedznieki viltoti avārijas apstākļus, inscenējot ceļu satiksmes negadījuma apstākļus, izsauc policijas darbiniekus. Notikuma vietas apskates laikā noziedznieki sniedz nepatiesas ziņas par avārijas apstākļiem. Tālāk noziedznieki, īstenojot noziedzīgo nodomu, noslēpjot īstos faktus par transportlīdzekļa bojāšanas apstākļiem, ar iesniegumu vēršas apdrošināšanas sabiedrībā, ar kuru bija noslēgts apdrošināšanas līgums, lūgdami izmaksāt apdrošināšanas atlīdzību sakarā ar transportlīdzekļa bojāšanu;
- transportlīdzekļa īpašniekam ir finanšu problēmas, un viņš vairs nevar samaksāt kredītu, un, lai izvairītos no kredīta vai līzinga nastas, īpašnieks vēršas ar nepatiesu iesniegumu policijā, norādīdams tajā, ka viņam ticis nozagts transportlīdzeklis. Noziedzīgs nodoms šajos gadījumos būs: apdrošināšanas summas saņemšana un izvairīšanās no līzinga maksājumiem, ja automašīna tiktu nozagta, uzdodot tālāko apmaksu apdrošināšanas sabiedrībām. Transportlīdzeklis var piederēt pašam īpašniekam vai uz līzinga kompānijas līguma pamata nodots viņa lietošanā, bez tam ar apdrošināšanas sabiedrību tiek noslēgts līgums par transportlīdzekļa apdrošināšanu pret zādzības gadījumu. Analógiska rakstura iesniegumus par transportlīdzekļa pazušanas apstākļiem īpašnieks iesniedz apdrošināšanas sabiedrībā. Dotajā gadījumā transportlīdzeklis var būt gan izjaukts uz detaļām, gan ar pārsistiem numuriem pārdzīts uz ārzemēm vai ar īstiem numuriem, bet viltotiem dokumentiem arī

pārdzīts uz ārzemēm („dvīņu” variants), vai transportlīdzeklis ar dokumentiem un atslēgām tiek atdots noziedzniekiem, kuri pārdzen to uz ārzemēm un atgriežoties Latvijā atdod atpakaļ īpašniekam atslēgas un dokumentus, vai pats īpašnieks paslēpj savu transportlīdzekli.

Sākotnējo izmeklēšanas darbību un tām sekojošo operatīvās darbības pasākumu klāstu papildus iepriekš izklāstītajam vērts papildināt ar sekojošo:

- caur Valsts robežsardzes informatīvo sistēmu „MUSTANG” noskaidrot, kad pēdējo reizi iesniegumā minētais transportlīdzeklis šķērsoja valsts robežu, kas bija vadītājs un pasažieri;
- pārbaudīt nozagtā transportlīdzekļa atslēgu identitāti un pēc ražotāja uzņēmuma datiem tāda paša modeļa transportlīdzekļa atslēgu komplektu, jo dažreiz īpašniekam neizdodas atgūt oriģinālo atslēgu, un tad viņš vienkārši uz cerību pamata iesniedz citas atslēgas. Tas pats jāpārbauda arī attiecībā uz signalizācijas pultīm. Autors savā praksē saskārās ar to, ka policijā bija iesniegtas ne īstās, bet līdzīga modeļa transportlīdzekļa atslēgas un cita signalizācijas pults. Atslēgu identitātes neatbilstība bija noskaidrota pie oficiāla automašīnu tirgotāja, jo atslēga ietver elektronisko informācijas datu nesēju, kur atrodama informācija par konkrētās atslēgas piederību konkrētam transportlīdzeklim. Taču arī signalizācijas pults neatbilda pieteiktajai signalizācijai;
- pārbaudīt īpašnieka kredītvēsturi; šeit jāizmanto ieinteresēto (Kredītinformācijas biroja, Creditreform kredītu reģistra, bankas, līzinga kompānijas, apdrošināšanas sabiedrības iestāžu palīdzība.

3.4.Ar krāpšanām saistīto noziegumu izmeklēšanas metodikas saturs

Noteicoša kriminālistiskā krāpšanas pazīme ir tās izdarīšanas veids, kas galarezultātā nozīmē krāpšanu vai piekrāptās personas vai organizācijas uzticības ļaunprātīgu izmantošanu. Jebkurā gadījumā šis veids ir vērsts uz mantiska labuma gūšanu. No krāpšanas kriminālistiskā raksturojuma izriet tie pierādījuma priekšmeta pamatelementi, kuri ir jākonstatē:

- pēc subjekta – kas izdarīja noziegumu, ja tam ir grupveida raksturs, kas bija noziedzīgās grupas dalībnieks un kādā veidā viņu starpā bija sadalīti pienākumi nozieguma sagatavošanā, izdarīšanā un slēpšanā; kurš tieši no grupas dalībniekiem bija ieguvis cietušā uzticību; vai vainīgais iepriekš tika sodīts par laupīšanu vai izspiešanu;
- pēc subjektīvās puses – rīcība ar tīšu nodomu, šī nodoma esamība visiem noziedzīgās grupas dalībniekiem;
- pēc objekta – krāpnieciskā ceļā iegūtās mantas raksturs un apmērs vai mantisko tiesību saturs; nozieguma rezultātā nodarīto zaudējumu kopējais apmērs;
- pēc objektīvās puses – krāpniecības veids, līdzīgu notikumu atkārtotāšanās pagātnē, kādā veidā tas tika darīts, vai vainīgais ir izmantojis savu dienesta stāvokli, kā tas izpaudās.

ANO Narkotiku un noziedzības apkarošanas birojs²³⁷ sniedz starptautisku krāpšanas klasifikāciju: akcīzes krāpšana, ieguldījumu krāpšana, attālināta komerciāla krāpšana, maksājuma rīkojuma krāpšana, pievienotās vērtības nodokļa krāpšana, apdrošināšanas krāpšana, ieguvumu krāpšana, ES subsīdiu krāpšana, iepirkuma procedūras krāpšana, kredītu un hipotēku krāpšana.

Autors ir pētījis attālinātas komerciālas krāpšanas pārrobežu aspektā, kas izdarītas ar mūsdienīgiem tehniskiem līdzekļiem un jauno tehnoloģiju palīdzību. Attālinātas komerciālas krāpšanas shēmā krāpnieks paļaujas: uz masu saziņas līdzekļiem, tostarp, telefoniem, mobilajām ierīcēm, internetu, masu medijiem, pastu, televīziju un radio, lai sazinātos ar upuriem un pieprasītu naudu vai citus vērtību objektus vienā vai vairākās jurisdikcijās: sociālo mediju un tūlītējās ziņojumapmaiņas lietojumprogrammām, lai iegūtu konfidenciālu informāciju vai gūtu maksājumus no viņu upuriem.

3.4.1. Attālinātas komerciālās krāpšanas kriminālistiskais raksturojums

Pasaulē²³⁸ un Eiropā²³⁹ krāpšanas shēma, kurā izmantota viena vai vairākas masu saziņas metodes, piemēram, internets, telefons, pasts vai personiskas tikšanās, lai krāpnieciski pieprasītu vai veiktu darījumus ar daudziem iespējamiem upuriem vai nodotu krāpšanas ieņēmumus finanšu iestādēm vai citām personām, tiek definēta kā attālināta komerciāla krāpšana. Latvijā zinātniskajā vai mācību literatūrā nepastāv jēdziens- attālināta komerciāla krāpšana, attiecīgi minētās krāpšanas izmeklēšanas metodika arī nepastāv.

Attālināta komerciāla krāpšana ir vērsta uz visu vecumu un dzīves veidu indivīdiem. Cietušie tiek iekārdināti ar viltus solījumiem par nozīmīgām naudas balvām, precēm, pakalpojumiem vai labu darbu apmaiņā pret priekšapmaksu, nodokļu atvieglojumiem vai ziedojumiem.

Par attālinātas komerciālas krāpšanas upuriem katru gadu kļūst miljoniem amerikāņu un tiem tiek nodarīti zaudējumi simtiem miljonu ASV dolāru apmērā. Uzkrājumi, kas balstās uz pikšķerēšanu, var uzreiz vērsties pret tūkstošiem upuru. Vienā zvana gadījumā telekomunikāciju pakalpojumu sniedzējs saskaras ar 3,6 miljoniem mēģinājumu pret 90 000 upuriem.²⁴⁰ Laikā no 2014.gada maija līdz 2015.gada maijam Apvienotajā Karalistē pastāvoša organizēta noziedzīga grupa krāpnieciskā ceļā izņēma vairāk nekā 690 000 *euro* no pensionāriem visā valstī. Krāpnieki

²³⁷ International Classification of Crime for Statistical Purposes. United Nations Office on Drugs and Crime. Pieejams: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/ICCS/Russian_iccs_2016_web.pdf, [aplūkots 6.07.2020.].

²³⁸ Mass marketing fraud. Department of justice The United States of America. Pieejams: <https://www.justice.gov/criminal-fraud/mass-marketing-fraud>, [aplūkots 6.07.2020.].

²³⁹ Mass marketing fraud. European Union Serious and organised crime threat assessment (SOCTA 2021). Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment>, [aplūkots 6.04.2021.].

²⁴⁰ Mass Marketing Fraud - Awareness & Prevention Tips. Federal Bureau of Investigation The United States of America. Pieejams: <https://www.fbi.gov/stats-services/publications/mass-marketing-fraud>, [aplūkots 6.07.2019.].

sazinājās ar upuriem pa tālruni kā policisti, lai brīdinātu viņus par krāpšanas risku, kas saistīts ar viņu banku. Cietušie tika mudināti pārskaitīt savus ietaupījumus krāpnieku kontrolētajos kontos²⁴¹.

Analizējot Iekšlietu ministrijas Informācijas centra²⁴² datus pēc noziedzīgu nodarījumu veidiem laika posmā kopš Latvijas iestāšanās ES, autors secina, ka īpaši būtiski ir palielināties krāpšanu skaits: no 866 krāpšanām 2006.gadā līdz 1809 krāpšanām 2015.gadā un tas bija absolūtais reģistrēto krāpšanas gadījumu maksimums. No 2016.gada sākās reģistrēto krāpšanas gadījumu samazināšanās līdz 1698(-111), 2017.gadā saglabājās samazināšanās tendence un kopējais krāpšanu skaits kritās līdz 1382 (-111) gadījumiem, bet 2018.gadā konstatēts krāpšanas gadījumu pieaugums līdz 1449 (+67) gadījumiem. Latvijā arī tika identificētas krāpšanas shēmas, kad krāpnieks izmantoja masu saziņas līdzekli, ieskaitot telefona, interneta, pasta, televīzijas un radio izmantošanu, lai sazinātos ar upuriem un lūgtu naudu vai citas vērtības.

Izpētot zinātnisko un speciālo literatūru, kriminālprocesus (gan lietvedībā esošos, gan izbeigtos), kā arī, pamatojoties uz personīgo pieredzi, darba autors identificē attālinātas komerciālas krāpšanas pazīmes: piedāvājumi šķiet „pārāk labi, lai tie būtu patiesi”; lēmuma pieņemšanai ir noteikts ierobežots laika periods; nepieciešama priekšapmaksa; personiskā informācija tiek pieprasīta pa telefonu vai internetu; pretējās puses sarunu dalībnieki izmanto brutālus pārdošanas paņēmienus, uzstājīgi apgalvojot, ka ir nepieciešama tūlītēja rīcība.

Nemot vērā attālinātas komerciālas krāpšanās īpatnības, proti, ka krāpšanas shēmās krāpnieks izmanto masu saziņas līdzekli, autors identificē sekojošus **attālinātas komerciālas krāpšanas izdarīšanas paņēmienus**:

- imitējot tiešsaistes izsoles un tiešsaistes mazumtirdzniecību – cenšoties piedāvāt it kā augstvērtīgas preces – sākot no dārgiem pulksteņiem, datoriem līdz kolekcionējamām priekšmetiem, kas varētu piesaistīt daudzus patērētājus;
- savaldzinot upurus sūtīt naudu par apsūtītajiem priekšmetiem, bet pēc tam nepiegādāt neko vai tikai piegādāt kādu priekšmetu, kas ir daudz mazāk vērtīgs nekā tas, kas tika apsūtīts (piemēram, viltotas vai izmainītas preces);
- krāpnieki dibina firmas, kuras piedāvā darbu vai pieņem noguldījumus, un pēc tam, saņemot naudu, pazūd nezināmā virzienā;
- reklamē varbūtējas uzņēmējdarbības iespējas, kas, domājams, ļaus indivīdiem nopelnīt tūkstošiem *euro* mēnesī, strādājot mājās;
- iespējamam upurim zvana uz mobilo telefonu un uzreiz noliek klausuli- uzpīkstina, nesagaidot atbildi. Daudzi cilvēki pārzvana, kaut vai aiz ziņkāres, nemaz nenojaušot, ka tas

²⁴¹ Mass marketing fraud. European Union Serious and organised crime threat assessment (SOCTA 2021). Europol.- Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment>, [aplūkots 1.04.2021.].

²⁴² Statistiskā informācija par noziedzības līmeni Lietuvā, Latvijā un Igaunijā. Par mums. Publikācijas un pārskati. Statistiskie pārskati. Situācija Baltijas valstīs. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/situacija-baltijas-valstis>, [aplūkots 30.06.2020.].

ir maksas numurs. Pie šī paņēmiena var pieskaitīt arī tāda tipa zvanus, kad upurim ir jāzvana uz noteiktu numuru, apsolot par to bonusu „x” *euro vērtībā*. Bonuss var tikt saņemts, bet pats zvans var maksāt divreiz vairāk kā iegūtais bonuss;

- krāpnieks zvana upurim un paskaidro, ka tiek zvanīts no policijas. Zvanītājs informē, ka upura radnieks ir iekļuvis nelaimē (ceļu satiksmes negadījums, kautiņš dzērumā u.tml.) un paskaidro, ka radniekam draud kriminālsods, bet ir iespējams izpestīt radnieku no nepatīkšanām, samaksājot noteiktu naudas summu neilgā laika sprīdī. Upuris, protams, ir ļoti satraukts un steigā maksā krāpniekiem;
- pieprasa, lai indivīdi maksā simtiem *euro* (vai vairāk), bet nespēj piegādāt materiālus vai informāciju, kas būtu nepieciešama, lai padarītu darbu mājās par iespējamu;
- pieprasot ziedojumus neeksistējošu vai krāpniecisku labdarības organizāciju vārdā. Šāda krāpšana galvenokārt notiek brīvdienās vai pēc katastrofām, kad labdarība ir visizplatītākā un potenciālie upuri ir visneaizsargātākie;
- sazinoties ar indivīdiem, tiek piedāvāts viņiem palīdzēt samazināt kredīta procentu likmes, iekasējot maksu, bet neveicot faktisko darbu par īpašnieku procentu likmju samazinājumu;
- sazinoties ar iespējamiem upuriem, kas var saņemt ievērojamu mantojumu no ģimenes locekļa vai no personas, kas nomira bez mantiniekiem. No upura tiek pieprasītas dažādas naudas summas, lai pirms mantojuma nodošanas it kā segtu nepieciešamās izmaksas sakarā ar mantojuma lietas kārtošanu;
- upuriem tiek lūgts palīdzēt nelegāli pārskaitīt līdzekļus no Nigērijas par samaksu (daļu no pārskaitāmās summas);
- informē, ka upuris tikko ieguva ievērojamu loterijas balvu vai citu balvu, bet viņam ir jāmaksā „nodeva” vai „nodoklis”, pirms viņš var saņemt balvu;
- sazinoties ar cilvēkiem, kas izmanto tīmekļa vietnes, lai reklamētu preces, ko viņš pārdod, piemēram, automašīnas. Krāpnieks apliecina, ka vēlas iegādāties preci un nosūta pārdevējam čeku par summu, kas ir augstāka par pirkuma cenu. Pārdevējam tiek lūgts atgriezt starpību starp maksājuma summu un preces cenu. Pēc maksājumu veikšanas pārdevējs konstatē, ka čeks ir viltots. Pārdevējs ne tikai zaudē līdzekļus, bet arī var rasties atbildība par viltota čeka deponēšanu;
- citu lietotāju datu iegūšana, ar mērķi vēstuļu sūtīšanai no lietotāju profiliem, profila datu rediģēšana, pat profila izdzēšana, izveidojot lapu, kas vizuāli atgādina nepieciešamā tīmekļa vietnes sākumlapu. Kad tā ir atvērta, cilvēkiem it kā no jauna prasa reģistrēties portālā un šajā brīdī upuris savu e-pastu un paroli nodod krāpniekam;
- nosūta masveida e-pastus, kuros sūtītājs izliekas par vīrieti vai sievieti, kuru interesē romantiskas attiecības. Upuri, kas reaģē uz šādiem e-pasta ziņojumiem, var tikt pakļauti garai e-pastu plūsmai vai pat tālruņa zvaniem, kas apliecina mīlestību. Visbeidzot, upuris sūta būtiskas naudas summas savām it kā „īstajām mīlestībām”;

- krāpnieks zvana un uzdodas par informācijas tehnoloģiju speciālistu no uzņēmuma (vai kā bankas darbinieks), informējot par uzņēmuma sistēmas drošības pārkāpumiem. Pieprasa no upura finanšu informāciju, kas nepieciešama attālinātas piekļuves programmatūras pārbaudei un/vai lejupielādei. Mudina upuri sazināties ar banku un lieto tehnoloģiju, lai paliktu uz līnijas pēc zvana izbeigšanas un tādējādi iegūtu konfidenciālu finanšu informāciju (konta numuri, piekļuves kodi). Iegūtie dati/piekļuve tiek izmantoti, lai pārskaitītu līdzekļus no upura konta uz krāpnieka kontu;
- krāpnieki sazinās ar potenciālo upuri, izliekoties par upura bankas ierēdņiem un cenšas panākt, lai persona sarunas laikā atklātu bankas informāciju.

Nākamā kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver varbūtējā noziedznieka raksturojumu un iespējamus nozieguma motīvus un nolūkus.

Krāpšanu, tāpat kā citus noziegumus, īsteno gan vienpersoniski, gan grupā. Krāpnieka psiholoģiskais portrets atšķiras no zagļa psiholoģiskā portreta.

Kā bija iepriekš minēts, darbā tiek pētītas krāpšanas, kuru īstenošanas laikā tiek izmantoti mūsdienīgi tehniskie līdzekļi un tehnoloģijas, ar paaugstinātu sabiedrisku bīstamību un ar lielu rezonansi masu medijos un sabiedrībā. Tas ir attālinātas komerciālas krāpšanas izdarīšanas paņēmieni, kurā nepazīstama persona zvana upurim un paskaidro, ka tiek zvanīts no policijas, ka upura radnieks ir iekļuvis nelaimē (ceļu satiksmes negadījums, kautiņš dzērumā u.tml.) un paskaidro, ka radniekam draud kriminālsods, bet ir iespējams izpestīt radnieku no nepatīkšanām, samaksājot noteiktu naudas summu neilgā laika sprīdī.

Šo paņēmienus īsteno noziedzīgas grupas vai OCG un krāpšanā iesaistītie noziedznieki mēdz būt ar augstu izglītības līmeni un starptautiskiem sakariem, un ar lielu varbūtību var spriest, ka tās ir agrāk par šādiem noziegumiem tiesātas personas. Ja krāpšana izdarīta grupā, ieteicams varbūtējo noziedznieku raksturojumus veidot diferencēti: krāpšanas shēmas izgudrotāja un organizētāja raksturojums vienmēr būtiski atšķiras no vienkārša (ierindas) krāpšanas izdarītāja raksturojuma.

Izmeklēšanas prakses dati²⁴³ liecina, ka krāpšanas shēmas izgudrotājs var būt pat neiesaistīts krāpšanas shēmas realizācijā, bet viņš saņem peļņu par noziedzīgam grupējumam radītu nozieguma realizācijas shēmu. Izgudrotājs ir cilvēks ar radošu pieeju savu plānu īstenošanai, ar zināšanām saskarsmes psiholoģijā un prakses iemaņām komunikācijā. Var būt pat nesodīts, bet viennozīmīgi ar sakariem starptautiskā līmenī kriminālajā vidē. Organizatoram jānodrošina krāpšanas shēmas realizāciju tā, ka, kamēr notiek komunikācija ar upuri, citiem īstenotājiem (nozieguma līdzdalībniekiem vai atbalstītājiem) tiek sniegta informācija par upura atrašanās vietu un naudas saņemšanas kārtību. Prakses piemēri liecina, ka organizators krāpšanas shēmas īstenošanas laikā var atrasties pat citā valstī, un tas nozīmē, ka viņam ir starptautiskie sakari kriminālajā vidē un iespējas organizēt krāpšanu ar citas noziedzīgas grupas pārstāvju

²⁴³ Tiesu prakse lietās par krāpšanu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas/> [aplūkots 5.04.2021.].

piesaisti citā valstī vai citā pilsētā, sadalot un nogādājot naudu visām krāpšanas shēmā iesaistītām personām.

Līdztekus organizatora lomai minētā paņēmiena īstenošanā ne mazāk svarīga loma ir personai, kura komunicē ar upuri, tās iemaņām un prasmēm. Tas varētu būt gan krāpšanas shēmas izgudrotājs, gan organizators vai cita vienkārši algotā persona, jo nepieciešams veikt sarunas ar upuri tā, lai viņu pārliecinātu par to, ka tieši viņa radnieks iekļuvis nelaimē, lai viņam nebūtu iespēju sazināties ar radniekiem vai policiju, un, lai viņš samaksā nepieciešamo summu. Verbālas un neverbālas komunikācijas veikšanai paaugstinātas spriedzes apstākļos vajadzīgas īpašas rakstura īpašības un profesionālas iemaņas, ko nevar izdarīt jebkurš cilvēks.

Pārējām personām, kuras ir iesaistītas krāpšanas realizācijas shēmā, ir atbalsta funkcijas, proti, piegāšana, novērošana, naudas saņemšana (skaidrā veidā, ar pārskaitījumu, vai kopā ar upuri bankomātā). Minēto personu raksturojums neatšķiras no noziedznieka vispārīga raksturojuma.

Darbā pētāmā krāpšanas paņēmiena **varbūtējā cietušā raksturojumam piemīt specifiskas īpašības. Parasti** lielākā daļa cietušo ir vecuma pensiju saņēmēji.

Vairumā gadījumu upura uzvedība ir viktīma, kad viņi paši ar savu uzvedību veicina noziedzīgā nodarījuma realizēšanu, jo, nododot naudu krāpniekam, viņš ir cerējis iegūt labumu bieži vien nelikumīgā vai sabiedrībā morāli nosodāmā veidā, vai arī rīkojoties acīmredzot lētticīgi, ko vairums cilvēku nosoda. Ar to ir izskaidrojams samērā liels latentu (slēpto, neatklāto) krāpšanu īpatsvars. Upuris bieži vien, kaunoties par savu lētticību, ne vienmēr patiesi izklāsta noziedzīgā nodarījuma mehānismu, vai arī tiesībsargu iestādēs negriežas vispār, tādējādi ievērojami apgrūtinot vai arī padarot par vispār neiespējamu krāpšanas noziedzīgo nodarījumu atklāšanu vai krimināllietu ierosināšanu.

Bez tam, upuri dažreiz paziņo par krāpšanas gadījumu nevis policijai, bet radiem, vai paziņo pēc trim, četrām, pat divdesmit četrām stundām. Minētais apstāklis krāpšanas atklāšanu padara problemātisku, jo upuris bieži vien gandrīz neko nevar pastāstīt par krāpnieku. Pārsvarā gadījumu lielā satraukuma un vecuma dēļ upuris nav spējīgs iegaumēt un vēlāk liecībās atspoguļot noziedznieka pazīmes, jo pētāmajā krāpšanas gadījumā 90% upuri ir pavecas sievietes²⁴⁴. Daļa no upuriem vēršas policijā vēl vēlāk, dažreiz vispār nevēršas savas mentalitātes vai juridiskas izglītības trūkuma dēļ, jo, pēc viņu uztveres, viņi ir devuši policijas darbiniekam kukuli, lai atbrīvotu radnieku (dēlu, meitu, mazdēlu, mazmeitu) no kriminālatbildības. Šī upuru kategorija uztver savu rīcību kā kriminālsodāmu, līdz ar to gaida no policijas tikai represīvu rīcību.

Pēdējā kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver **informāciju par apstākļiem, kas sekmējuši pētāmās krāpšanas shēmas īstenošanu**, tas ir:

²⁴⁴ Statistika par personām, kurām ir tiesības uz aizstāvību un cietušajiem. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/lv/node/769>, [aplūkots 5.07.2020.].

- krāpnieku darbu atvieglo un sāpīgi ietekmē upurus smagie sociāli ekonomiskie apstākļi valstī;
- krāpnieki izmanto upura psiholoģisko stāvokli, vecuma, dzimuma un mentalitātes īpatnības un juridisko zināšanu trūkumu;
- upuru viktīma uzvedība, kad viņi paši ar savu uzvedību veicina noziedzīgā nodarījuma realizēšanu;
- sarežģīti un dažreiz neiespējami viennozīmīgi noteikt noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vietu;
- izmeklētāju vājas zināšanas kriminālistiskajā taktikā un metodikā jauno krāpšanas veidu izmeklēšanā;
- nesavlaicīga iedzīvotāju informēšana un izglītošana attiecībā par iespējamajiem krāpšanas shēmas īstenošanas paņēmieniem, iesaistot masu medijus un īstenojot izglītojošas programmas.

3.4.2. Sākotnējo un tālāko izmeklēšanas pasākumu taktikas īpatnības

Sākotnējās izmeklēšanas darbības būtiski apgrūtina apstākļi, ka upuris, pētāmā gadījumā, gandrīz nekad neredz krāpnieku, jo sazināšanās notiek ar telefona vai interneta starpniecību. Iespējams, tikai krāpšanas noslēguma posmā var parādīties krāpnieks vai atbalstītājs. Pamatā ir gadījumi, kad par krāpšanu cietušais ziņo jau pēc krāpšanas. Lai atklātu šādas krāpšanas, policijas darbiniekam nākas strādāt vadoties no situācijas.

Izmeklēšanas sākotnējā stadijā tiek izvirzītas šādas vispārējās **tipiskās versijas**:

- krāpšana ir notikusi tā, kā to apraksta cietusī persona;
- nav notikusi krāpšana, bet gan cits noziedzīgs nodarījums (izspiešana, laupīšana u.tml.).

Izmeklētājs var izvirzīt atsevišķas versijas attiecībā uz noziegumu izdarījušās personu grupas struktūru, pēdu slēpšanas un pretdarbības paņēmieniem attiecībā uz izmeklēšanu. Sākotnējais izmeklēšanas etapa saturs veidojas, balstoties uz sākotnējās izmeklēšanas situācijas. Vispārēji var izdalīt trīs situāciju veidus:

1. Krāpnieks ir zināms un ir aizturēts krāpšanas izdarīšanas laikā vai uzreiz pēc krāpšanas izdarīšanas. Minētajos apstākļos lietderīga šāda izmeklēšanas darbību secība:

- aizturētās personas pārmeklēšana un nopratināšana;
- izņemto pierādījumu apskate, notikuma vietas apskate;
- liecinieku un cietušā nopratināšana.

2. Krāpnieks ir zināms, bet slēpjas no izmeklēšanas. Viens no pamatzdevumiem šādās situācijās ir noziedznieka meklēšana. Papildus cietušā un liecinieku nopratināšanai, notikuma vietas apskatei, lietisko pierādījumu apskatei tiek veikti šādi pasākumi:

- informācijas nodošana ar tehniskiem līdzekļiem operatīvajiem dienestiem par noziedznieka

pazīmēm, lai aizturētu bēgošo noziedznieku;

- kriminālmeklēšanas pasākumu organizēšana;
- noziedznieka personības izpēte ar nolūku noskaidrot viņa iespējamo atrašanās vietu.

3. Krāpnieks nav zināms. Šādā gadījumā izmeklētājs organizē:

- noziedzīga nodarījuma kriminālistiskā raksturojuma izveidi;
- policijas rīcībā esošo datu bāžu pārbaudi;
- kriminālmeklēšanas pasākumu organizēšanu.²⁴⁵

Ir arī gadījumi, kad upuris paziņo policijai par notiekošo krāpšanu nozieguma īstenošanas stadijā. Proti, kad noziedznieks ir spēris pirmo soli un uzsācis upura psiholoģisko apstrādi (pēc pirmā zvana). Pārsvarā gadījumu gan tas nenotiek, bet ir atsevišķi gadījumi, kad cilvēki ir informēti par iespējamām krāpšanas shēmām, jo policija ar masu mediju palīdzību ir informējusi sabiedrību par krāpšanas shēmām, un eventuālais upuris to ir uztvēris un iegaumējis.

Situācijā, kad policija iegūst informāciju tieši no upura, jārīkojas nekavējoties, jo noziedznieki parasti dod maz laiku upurim, lai tas savāktu nepieciešamo naudas summu. Katrs gadījums ir individuāls un apskatāms atsevišķi. Lai noziedznieks tiktu notverts, izmeklēšanai ir jāiegūst pierādījumi noziedznieka noziedzīgai darbībai. Šādi pierādījumi ir audioieraksti no upura un krāpnieka savstarpējām sarunām, kuri ir jāiegūst iesaistot upuri speciālās izmeklēšanas darbības veikšanā.²⁴⁶ Tātad mūsu gadījumā, ja to atļauj laiks un tam piekrīt upuris, ar nolūku dokumentēt notiekošo starp viņu un krāpniekiem, viņu ir jāapgādā ar slēpti nēsājamu audio vai audio/video iekārtu. Tas viennozīmīgi ir izdarāms zināmā laika posmā. Tādēļ jālūdz upurim, lai viņš pēc iespējas kavē laiku aizbildinoties kaut vai ar to, ka šāda summa mājās netiek glabāta un ir jāizņem bankā. Tas kriminālpolicijas darbiniekiem ļauj palielināt izredzes veiksmīgi iegūt pierādījumus un veikt personu aizturēšanu.

Turpmākā izmeklēšanas posmā izmeklētājs sistematizē un analizē krimināllietā iegūtos pierādījumus, sastāda detalizētus plānus, shēmas un tabulas. Veic liecinieku, cietušo un aizturēto papildu nopratināšanas, konfrontēšanas, izdara atpazīšanas un izmeklēšanas eksperimentus. Meklē jaunus lieciniekus.

Tālāko izmeklēšanas pasākumu īpatnību determinē upura un krāpnieka mobilās ierīces un datu nesēju apskate un nosakamās ekspertīzes. Mobilās ierīces un datu nesēji saglabā daudz informācijas, ko var izmantot izmeklēšanas pierādījumu iegūšanai. Apskates laikā var atrast un izņemt varbūtēja noziedznieka pirkstu nospiedumus, smaržu pēdas un/vai sviedru pēdas, kas derīgas gan DNS profila noteikšanai, gan odoroloģijai, bet, piesaistot datortehnikas speciālistu, ir iespēja iegūt vēl papildus šādu informāciju: datora IP adresi, dislokāciju, piekļuves datumu, laiku un ko skatījās; telefona IMEI numurs; ražotāja sērijas numurs; telefona numurs; atmiņas kataloga kontaktus; veiktos izejošos un saņemtos zvanus; atmiņā esošas SMS, EMS un MMS; e-pastus;

²⁴⁵ Кожевников И. Н., Баяхчев В. Г., Буторин Л. А. и др. Вопросы расследования преступлений: Справочное пособие. - Москва. Спарк, 1997. С.799.

²⁴⁶ Kavalieris A. Speciālo izmeklēšanas darbību izmantošanas taktika. - Rīga: LPA, 2007. 21.lpp.

kalendāra un piezīmju grāmatas saturu; saglabātos foto, video un audio failus; abonenta SIM-kartes izdevējstādes; SIM kartes numurus un IMSI; SIM kartes atmiņā esošas īsziņas, izejošos zvanus un tālruņu kataloga kontaktus; pēdējo reģistrēto dislokāciju, SIM kartē saglabātā tīkla stāvokļa informāciju.

Kā redzams, ir ievērojami liels informācijas klāsts, bet tikai taktiski pareiza un metodiski precīza pierādījumu izvērtēšana var nodrošināt pētāmās krāpšanas shēmas atklāšanu. Apskati jāveic tikai ar mūsdienu prasībām atbilstošu tehniku. Tehniskie līdzekļi, kas ļauj iegūt pierādījumus no informācijas tehnoloģiju iekārtām un datiem ir nepārtrauktā attīstības procesā, to ir daudz un tie ir nepārtraukti mainīgi funkcionalitātē, kā arī to iegāde prasa finanšu līdzekļus. Turklāt nepārtraukti jāapmāca un jāpilnveido zināšanas gan tehniskajiem darbiniekiem, gan izmeklētājiem un operatīvajiem darbiniekiem.

Diemžēl Latvijā pašlaik augsto tehnoloģiju noziedzīgus nodarījumus pēc daļēji noteiktas sistēmas un kompetences apkaro vairākas Valsts policijas struktūrvienības dažādos līmeņos²⁴⁷, proti, Valsts policijas GKRP Ekonomisko noziegumu apkarošanas pārvaldes 4.nodaļa un GKRP Organizētās noziedzības apkarošanas pārvalde, Valsts policijas reģionu pārvaldes un iecirkņi ar dažādu materiālo nodrošinājumu un personāla kvalifikāciju, kas apgrūtina šo noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanu. Rezultātā noziedzīgais nodarījums netiek atklāts, jo izmeklētājam, operatīvajam darbiniekam un ekspertam-kriminālistam bieži vien nav atbilstošas juridiskās un tehniskās izglītības un praktisko iemaņu.

Ar 2018.gada 28.februāra Ministru kabineta rīkojumu Nr.9 apstiprinātajā “Organizētās noziedzības novēršanas un apkarošanas plānu 2018.-2020.gadam”²⁴⁸ Valsts policijas GKRP Ekonomisko noziegumu apkarošanas pārvaldē tika veiktas strukturālas reformas un tika paplašināta 3.nodaļa (Cīņa ar kibernoziegumiem un intelektuālā īpašuma aizsardzības jomā) kompetence. Nodaļa novērš un apkaro augsto tehnoloģiju jomā izdarītus noziedzīgus nodarījumus nacionālajā līmenī, t.i., e-pierādījumu izpēti, bērnu seksuālās izmantošanas materiālu izplatīšanas apkarošana, kā arī mantkārīgu noziedzīgu nodarījumu apkarošana, kas izdarīti ar augsto tehnoloģiju palīdzību. Nodaļā tiks stiprināta operatīvā kapacitāte un efektivitāte interneta izlūkošanas jomā kā instruments kibernoziegumu novēršanai un apkarošanai agrīnajā stadijā. Tiks pievērsta pastiprināta uzmanība kriptovalūtu aprītei un tiks apzinātas metodes, kā kriptovalūtu var izņemt izmeklēšanas ietvaros un uzlikt tai mantas arestu. Nodaļa turpinās attīstīt un stiprināt kibernoziegumu apkarošanas kapacitāti reģionos, apmācot darbiniekus un nodrošinot materiāli tehnisko bāzi reģionu un iecirkņu līmeņos, katrā policijas iecirknī tiks nodrošināta materiāli tehniskā bāze elektronisko pierādījumu apskatei tiešsaistes režīmā - kas būtiski atslogos

²⁴⁷ Kavalieris A. Speciālo izmeklēšanas darbību izmantošanas taktika.- Rīga: LPA, 2007. 45 lpp.

²⁴⁸ Ministru kabineta 2018. gada 28. februāra rīkojums Nr.90 „Par Organizētās noziedzības novēršanas un apkarošanas plānu 2018.–2020. gadam” Latvijas Vēstnesis, Nr. 45, 02.03.2018. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/297481> [aplūkots 20.03.2021]. II. Esošās situācijas raksturojums

Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldi no netiešo pienākumu veikšanas (vienkāršās pakāpes infotehniskās apskates).

3.5. Reliģisko priekšmetu zādzību izmeklēšanas metodikas saturs

3.5.1. Reliģisko priekšmetu zādzību kriminālistiskais raksturojums

Apdraudējuma objekti, reliģisko priekšmetu zādzības gadījumā, ir dievnami (katoļu un pareizticīgo baznīcas, vecticībnieku lūgšanas nami visā Latvijas teritorijā), pārsvarā Rīgas kapsētas un cilvēku mājokļi arī visā Latvijas teritorijā.

Raksturojot tipisku sākotnēju informāciju, reliģisko priekšmetu zādzības gadījumā, jāatzīmē, ka tas ir ļoti specifisks zādzības veids.

Visvairāk reliģisko priekšmetu zaudē pareizticīgo baznīcas, vecticībnieku lūgšanas nami un kapsētas, bet visvērtīgākie reliģiskie priekšmeti ir nozagti no vecticībnieku lūgšanas namiem, pareizticīgo baznīcām un mājokļiem. 2010.gadā Latvijā reģistrētas 12 zādzības no dievnamiem un mājokļiem, 2011.gadā – 10, 2012.gadā – 30, 2014.gadā – 5, 2015.gadā – 9, 2016.gadā – 9, 2017.gadā – 11 zādzības un 2018.gadā – 10 zādzības. Attiecīgi pa gadiem nozagto reliģisko priekšmetu kopējais skaits sadalās sekojoši: 2011.gadā – 109 priekšmeti, 2012.gadā – 282, 2014.gadā – 136, 2015.gadā – 124, 2016.gadā – 142, 2017.gadā – 170, 2018.gadā – 135, 2019.gadā – 163 un 2020.gadā – 91.²⁴⁹

Zādzību no dievnamiem skaita būtisku pieaugumu 2012.gadā līdz 30 gadījumiem darba autors saista ar speciālista, kurš var novērtēt reliģisko priekšmetu, iesaistīšanu zādzību izdarīšanā. 2012.gadā Latgales teritorijā bija novērots zādzību no dievnamiem skaita straujš pieaugums, par ko liecina esošie krimināllietu materiāli. 2010.gadā Valsts policijas Latgales reģiona pārvaldē tika uzsākti 7 kriminālprocesi, 2011.gadā – 6, bet 2012.gadā – 26 kriminālprocesi. Pavisam 2012.gadā Latgales teritorijā apzagtas 23 baznīcas un lūgšanas nami un šo zādzību rezultātā kopumā tika nozagts 141 reliģiskais priekšmets.²⁵⁰ Autoraprāt, tieši reliģisko priekšmetu vērtētāja iesaiste šo priekšmetu zādzībās vistiešāk un vispārliciecinotāk raksturo šādas statistikas dinamikas maiņu.

Parasti reliģisko priekšmetu zādzību no dievnamiem īsteno noziedzīgie grupējumi ar stingru hierarhiju un lomu sadali, ņemot vērā katra grupas dalībnieka iemaņas, jo ir nepieciešams: iekļūt telpā, pārvarot dažādus šķēršļus; ļoti īsā laikā un neapgaismotā telpā pareizi izvēlēties vērtīgāko reliģisko priekšmetu; pēc zādzības izdarīšanas realizēt to „melnajā tirgū” vai

²⁴⁹ Statistiskā informācija par Latvijā nelikumīgi atsavinātiem kultūras priekšmetiem. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/lv/zudusie-kulturas-prieksmeti>, [aplūkots 14.07.2020.].

²⁵⁰ Trofimovs I. Ar reliģiskiem priekšmetiem saistītu noziegumu raksturojums, Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis. A daļa: Humanitārās un sociālās zinātnes, 74.sējums, 3.numurs, Rīga, 2020, 114.-115.lpp.

pasūtītājam, neatklājot to, ka reliģiskais priekšmets ir nozagts. Jāņem vērā arī apstākļi, ka šādu reliģisko priekšmetu pircēju loks ir šaurs un slēgts.

Tālāk nepieciešams raksturot **reliģisko priekšmetu zādzības izdarīšanas paņēmienus**.

Šo noziegumu izdarīšanas paņēmienu nav daudz, tā var būt atklāta zādzība, dažreiz parejoša laupīšanā, un slēpta zādzība ar iekļūšanu. Reliģisko priekšmetu zādzības izdarīšanas paņēmienu īstenošanu autors iedala sekojošos etapos:

1. Sagatavošanās etaps. Etapa galvenā īpatnība saistīta ar informācijas iegūšanu par vērtīga reliģiska priekšmeta esamību noteiktā vietā. Informācijas avoti varētu būt:

- reliģiskās organizācijas loceklis, kurš ir informēts par dievnāmā esošo reliģisko priekšmetu vērtību un ir gatavs nodot informāciju, vai noziedznieks pats ir šīs organizācijas loceklis;
- persona, kurai tās nodarbošanās specifika vai dzīvesveida dēļ pieejama informācija par reliģiska priekšmeta esamību noteiktā vietā, un šī persona ir gatava nodot informāciju;
- kultūras pieminekļu saraksts Nacionālā kultūras mantojuma pārvaldes mājas lapā;
- pašvaldību izdotas kartes un bukleti, kuros ir atzīmēti pašvaldībā esošie dievnami un citi.

Pirms vai vienlaicīgi ar informācijas iegūšanu par vērtīga reliģiska priekšmeta esamību nepieciešams atrast personu ar speciālām zināšanām reliģiska priekšmeta novērtēšanas jomā. Visbiežāk šāda persona ir pats reliģisko priekšmetu zādzību organizators. Pēc iespējamā nozieguma izdarīšanas vietas izvēles, noziedznieki obligāti apseko to, ar mērķi noteikt:

- vai tiešām šajā vietā ir vērtīgi reliģiskie priekšmeti;
- objekta ģeogrāfisko izvietojumu, pilsētu, lauku teritoriju piebraucamos ceļus, kādas ēkas ir apkārt objektam un to piederību, teritoriālo policijas spēku izvietojumu;
- vai objekts ir apsargāts vai nē. Ja ir fiziska apsardze, tad tās darba režīmu; ja ir uzstādīta signalizācija, tad, vai tā ir lokāla vai savienota ar apsardzes firmas dežurantu, un kāds ir apsardzes firmas reaģēšanas laiks;
- kādus šķēršļus jāpārvar, lai iekļūtu objektā (iegriežamas slēdzenes vai piekaramas atslēgas, logu un/vai durvju režģi, signalizācija, apsardzes suņi) un citi.

Apsēkošanas laikā noziedznieki var uzdoties par apmeklētāju, bērnu dalībnieku, kaimiņu vai citu personu, kuru izskats nerada aizdomas citiem. Vienlaicīgi noziedznieki izstrādā maršrutu līdz un no nozieguma izdarīšanas vietas, ņemot vērā policijas spēku izvietojumu maršrutā, un apsēkošanas laikā reāli to pārbauda.

2. Zādzību izdarīšanas etaps. Noziedznieki, piebraucot pie nozieguma izdarīšanas vietas (dievnams, mājoklis), atstāj savu transportlīdzekli nelielā attālumā no tā. Transportlīdzeklī paliek novērotājs, kura pienākums ir novērot apkārtni un nepieciešamības gadījumā brīdināt līdzdalībniekus, kuri aizgāja uz objektu. Iekļūšanas paņēmienu daudzums un sarežģītība ir atkarīga no noziedznieka pieredzes, gan aizsardzības veida. Tradicionāli izmanto dažāda veida laužņus, knaibles, domkratus, pat motorzāģus. Pārējie (ne mazāk kā divi), izslēdz signalizāciju, ja tāda ir uzstādīta. Gadījumā, ja nav iespējams izslēgt signalizāciju, noziedznieki lokālā

signalizācijā izslēdz trauksmes signāla skaļruni. Bet, ja signalizācija savienota ar apsardzes firmas dežurantu, tad noziedznieki gaida apsardzes firmas trauksmes grupas ierašanos, paslēpjoties tuvumā un novērojot, kamēr trauksmes grupa nedosies prom. Ir gadījumi, kad apsardzes firmas reaģēšanas laiks ir virs 10 minūtēm, un pa šo laiku noziedznieki paspēs visu izdarīt. Pēc iekļūšanas nozieguma izdarīšanas vietā noziedznieki īsā laikā un mākslīgā apgaismojuma apstākļos identificē vērtīgākos reliģiskos priekšmetus, tos nozog un atstāj nozieguma izdarīšanas vietu. Nozagtie reliģiskie priekšmeti tiek paslēpti vietās, kuras nevar saistīt ar nozieguma izdarītājiem, reizēm pat apglabājot nozagtās mantas zemē.

3. Nozagto reliģisko priekšmetu realizācijas etaps. Īstenojot savu mantkārīgo nolūku gūt peļņu, noziedznieki paši vai ar atbalstītāju palīdzību nozagtos reliģiskos priekšmetus realizē gan „melnajā tirgū”, gan, likuma noteiktā kārtībā, bet slēpjot faktu, ka reliģiskais priekšmets ir nozagts. Izmeklēšanai jāņem vērā arī tādi apstākļi, ka reliģisko priekšmetu pircēju loks ir šaurs un slēgts, un to, ka nozagtie reliģiskie priekšmeti tiks realizēti tālu no to zādzības vietas un bieži pat citā valstī. Praksē nozagto reliģisko priekšmetu realizācija notiek sekojoši: pārdodot pasūtītājam, zagto mantu uzpircējam, labticīgam ieguvējam, vai pārdodot antikvariāta tirgū vai izmantojot interneta iespējas.

Noziedznieki vienmēr dara visu, lai viņu darbības nebūtu atmaskotas, tāpēc savas drošības dēļ, šajā etapā pamatnosacījums ir zagto reliģisko priekšmetu realizācija pēc iespējas tālāk no zādzības vietas. Proti, citā pilsētā, reģionā, valstī un praksē bija gadījumi, kad Latvijā zagtas svētbildes bija atrastas antikvāra izsolē Lielbritānijā.²⁵¹

Nolūkā izvairīties no atbildības, papildus 3.3. un 3.4. nodaļā minētajiem, noziedznieki pielieto sekojošos **pretdarbības paņēmienus**:

- visu laiku ievēro stingru konspirāciju un maskēšanu, slēpjot savu identitāti;
- vāc informāciju par vērtīga reliģiska priekšmeta esamību noteiktā vietā;
- veic varbūtējas zādzības vietas apsekošanu, identificē un pārbauda iespējamās pieejas un atiešanas ceļus;
- vāc informāciju par teritoriālo policijas un apsardzes firmu spēku izvietojumu, patrulēšanas maršrutiem un reaģēšanas iespējām trauksmes gadījumā;
- ierīko zagto reliģisko priekšmetu glabāšanas vietas;
- nozieguma līdzdalībnieki tiek iesaistīti pēdējā brīdī.

Kā atbalstītāji pretdarbības procesā varētu būt iesaistītas apzināti maldinātas personas vai kriminālās vides pārstāvji, korumpētus valsts un pašvaldības varas un tiesībaizsardzības iestāžu pārstāvjus ieskaitot.

Papildu 3.3. un 3.4. nodaļās minētajam, **varbūtējā noziedznieka raksturojumam** ir tādas īpatnības kā: varbūtējā noziedznieka speciālas zināšanas reliģiska priekšmeta novērtēšanas jomā un tādu personu loks kriminālajā vidē ir visai šaurs, zādzības praktiski vienmēr tiek

²⁵¹ Trofimovs I. Ar reliģiskiem priekšmetiem saistītu noziegumu raksturojums, Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis. A daļa: Humanitārās un sociālās zinātnes, 74.sējums, 3.numurs, Rīga, 2020, 130.lpp..

izdarītas personu grupā pēc iepriekšējās vienošanās un turklāt ar līdzdalībniekiem (organizētājiem, uzkūditājiem vai atbalstītājiem), kuri reliģisko priekšmetu zādzībā tieši nav piedalījušies. Jāatzīmē, ka praksē nav nācies sastapties ar gadījumiem, kad reliģisko priekšmetu zādzībās būtu iesaistītas nepieskaitāmas vai mazgadīgas personas.

Nākamā ne mazāk svarīga **kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver varbūtējā cietušā raksturojumu un informāciju par zagtiem reliģiskiem priekšmetiem.**

Raksturojot varbūtējo cietušo, svarīgi atzīmēt, ka versiju par inscenējumu vai ziņotāja par zādzību maldināšanu pastāvēšanas varbūtība ir samērā niecīga. Šajā gadījumā cietušie ir reliģiski, konservatīvi un sabiedrībā cienīti cilvēki, reliģisko organizāciju garīgais personāls (mācītājs, diakons, kopienas vecākais u.c.), kuri citas ticības cilvēkam daudz ko nestāstīs, bet arī nekad nemelos, jo meli ir grēks.

Reliģisko priekšmetu zādzības gadījumā cietušajam nepieciešams pieteikt zaudējuma apmēru. Tā ir pirmā problēma, jo svētā krusta vai svētbildes vērtību bez šaubām var noteikt, ja priekšmets ir pieejams, bet gadījumā, ja priekšmets ir nozagts, tad tikai pēc cietušā vārdiem. Līdz ar to konstatējama arī otrā problēma, ka, visbiežāk, kā to apstiprina prakse, cietušais ir cienījamā vecumā, nereti ar dzirdes vai redzes problēmām un citām šim vecumam raksturīgām īpatnībām. Trešā problēma ir saistīta ar zemu uzticību tiesībaizsardzības iestādēm un ticību taisnīgumam vispār. Visai izplatīta ir nostāja, ka „mūsu baznīcas ir vairākkārt apzagtas, bet nekad neviens zaglis nav noķerts un nekas no nozagtajām vērtībām nav ticis atgriezts”. Šajā gadījumā cietušajiem ir ļoti kritiska attieksme pret valsts amatpersonām, bet patiesais vērtējums ir vēl skarbāks - visbiežāk tie valsts varai neuzticas.

Neuzticība ir arī pamatojums tam, ka izmeklēšanai ļoti reti tiek sniegti precīzi dati par nozagtiem reliģiskiem priekšmetiem. Policija, papildus cietušā ziņām, var saņemt informāciju par dievnamos izvietotiem reliģiskiem priekšmetiem Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra arhīvā. Taču minētajā arhīvā atrodas dati par 1979.gadu, kad tika veiktas apsekošanas, kad bija veikta ikonostasa fotofiksācija un daļējs apraksts, sastādīti svētbilžu un dievnamu grāmatu saraksti, piešķirot inventāro numuru. Bez tam, cietušie neizmanto Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centra piedāvāto e-pakalpojumu, kura galvenais mērķis ir veicināt kustamo kultūras objektu īpašnieku un turētāju iespējas izveidot un saglabāt objektu aprakstus un fotoattēlus, lai tie varētu tikt iesniegti tiesībaizsardzības iestādēm objektu zudumu gadījumā²⁵², līdz ar to tiesībaizsardzības iestāžu rīcībā nav detalizētu zagto reliģisko priekšmetu aprakstu un to fotoattēlu.

Policijai būtu jāzina reliģisko priekšmetu apraksta kritēriji. Autora prakse liecina, ka tie varētu būt: objekta veids: svētbilde, krusts u.tml.; piederība pie kultūras pieminekļiem, ir valsts vai vietējas nozīmes kultūras piemineklis; autentiskums: atdarinājums, kopija, imitācija, rekonstrukcija, mulāža, reprodukcija u.c.; izcelsmes ģeogrāfiskā vieta un datējums, periods;

²⁵² Elektroniskais pakalpojums „Kultūras objektu apraksta veidošana”, Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://ic.iem.gov.lv/ko/index.php>, [aplūkots 07.07.2020.].

izmēri: augstums, platums, dziļums, garums u.c.; forma: taisnstūra, kvadrātveida, apaļa, rombveida, zvaigznes veida; svars: grami, karāts, mārciņa u.c.; izgatavošanas materiāls; informācija par dārgakmeņiem: dārgakmeņa krāsa, ir/nav dabīgs, slīpējums, tīrība u.c.; izgatavošanas tehnika; īpaša pazīme/defekti un to dislokācija: skrāpējumi, plaisas, iespaidumi u.c.

Bez precīza apraksta, pat atrodot nozagto reliģisko priekšmetu, nebūs iespējams pierādīt, kam konkrēti pieder atrastais priekšmets.

Par reliģiska priekšmeta zādzību policijai parasti telefoniski paziņo cietušais un, retos gadījumos, aculiecinieks, uzreiz pēc zādzības fakta konstatēšanas. Policija praksē bieži sastopas ar tādiem gadījumiem, kad zādzība ir notikusi jau ilgu laiku pirms zādzības fakta konstatēšanas. Šajos gadījumos zādzības faktu konstatē garīdznieki tikai tad, kad ierodas reliģisko rituālu izpildīšanai. Ir kopienas, kurās reliģiskie rituāli notiek pēc nepieciešamības, un var gadīties, ka zādzības fakts tiek konstatēts pēc vairākām dienām vai dažreiz pat pēc mēneša.

Pēdējā kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver informāciju par apstākļiem, kas sekmējuši reliģiska priekšmeta zādzību.

Par nozīmīgākajiem apstākļiem darba autors uzskata sekojošos:

- neskatoties uz policijas centieniem pārliecināt garīdzniekus par nepieciešamību nodrošināt dievnamus ar tehniskiem apsardzes līdzekļiem, tomēr dievnamu lielākā daļa nav aprīkota ar apsardzes signalizāciju, savienotu ar apsardzes firmas dežūrdaļu;
- apsardzes firmas reaģēšanas laiks ir pārāk ilgs, kā rezultātā noziedzniekiem ir pietiekoši daudz laika zādzības izdarīšanai, kamēr ieradīsies apsardzes firmas reaģēšanas grupa;
- lokālā signalizācija netiek uzturēta darba stāvoklī, piemēram, akumulators ir izlādējies, bet tas nav konstatēts;
- zādzība notikusi precīzi nenoskaidrotā laika posmā, kas radījis labvēlīgus apstākļus mantas nelikumīgai realizācijai; piemēram, dievnams atrodas mazapdzīvotā vietā, parasti dievnams ir slēgts un atvērts tikai reliģisko rituālu izpildīšanai pēc nepieciešamības;
- cietušais nespēj sniegt mantas precīzu aprakstu vai uzrādīt fotoattēlus un citus dokumentus, kas būtiski apgrūtina informācijas sniegšanu meklēšanas izsludināšanai, un padara gandrīz par neiespējamu mantas atpazīšanu;
- garīdznieki nesastāda kultūras objekta aprakstu un nepievieno fotoattēlus, izmantojot piedāvāto publisko e-pakalpojumu, kā rezultātā nav iespējams efektīvi izmantot starptautiskās meklēšanas iespējas;
- interneta vietnēs iespējams ievietot jebkādas mantas pārdošanas sludinājumu, faktiski nenorādot datus par pašu pārdevēju vai arī norādot nepatiesus datus;
- informācijas par reliģiskiem objektiem un priekšmetiem publiska pieejamība, piemēram, interneta tīmekļos uzturētos valsts, pašvaldības un reliģiskas organizācijas informācijas centros.

Rezumējot iepriekš izklāstīto, autors secina, ka zādzību un nozagto reliģisko priekšmetu apjoma samazināšanās tendences netiek konstatētas. Pastāv aktuāla nepieciešamība apzināt reliģisko priekšmetu atrašanas, izņemšanas un izmeklēšanas praksi, šīs darbības specifiskos apstākļus, kā arī novērtēt izmantojamo risinājumu un instrumentu efektivitāti, lai būtu iespēja savlaicīgi novērst šajā promocijas darbā pētāmos noziedzīgos nodarījumus, kvalificēti tos izmeklēt un atklāt, piemērot samērīgu sodu vainīgai personai, ņemot vērā reliģiska priekšmeta ne tikai materiālo, bet arī garīgo vērtību.

3.5.2. Sākotnējo un tālāko izmeklēšanas pasākumu taktikas īpatnības

Pieņemot informāciju, būtiski ir noskaidrot, kas tieši ir noticis, lai policijas iestādes atbildīgā amatpersona varētu atbilstoši rīkoties, nosūtītu operatīvo grupu uz notikuma vietu, organizētu meklēšanas, bloķēšanas un aizturēšanas pasākumus. Pieņemot mutisku ziņojumu par reliģisku priekšmetu zādzību, jānoskaidro, kur atrodas nozieguma apdraudējuma objekts un nozagto reliģisko priekšmetu sevišķās pazīmes. Izmantojot sakaru līdzekļus, par zādzību jāinformē policijas iestādes dežūrdaļa, kurai nozagtās reliģisko priekšmetu sevišķās pazīmes nekavējoties jāpaziņo norīkojumam un struktūrvienībām savā atbildības teritorijā un tuvākajām policijas reģionālajām pārvaldēm.

Vienlaicīgi jāveic noziedznieka atrašanās rajona bloķēšana. Bloķēšana ir noziedznieka prognozējamās atrašanās vietas – teritorijas daļas (rajona, pilsētas, apdzīvota punkta vai tā daļas) izolācija vai iespējamo noziedznieku izejas virzienu no izolētās teritorijas noslēgšana. Bloķēšana tiek veikta ar mērķi nepieļaut noziedznieku aiziešanu. Bloķēšanas īpatnības bloķētajā rajonā nosaka:

- ziņas par noziedznieku iespējamo atrašanās rajonu;
- spēku un līdzekļu pietiekamība, lai veiktu gan bloķēšanu, gan meklēšanu;
- nozagto reliģisko priekšmetu sevišķo pazīmju esamība un pilnīgums.

Šo noziegumu izmeklēšanas efektivitāti nosaka policijas amatpersonas pratināšanas iemaņas un prasmes, jo gan ziņotājs par zādzību, gan cietušais, gan liecinieki visbiežāk ir dievticīgie cilvēki, komunikācijas laikā ar kuriem jāzina un jāievēro šīs ticības paražas. Nopratināšanas gaitā, papildu 3.3. apakšnodaļā aprakstītajam, jānoskaidro šādi jautājumi:

- nozagto reliģisko priekšmetu apraksts;
- vai pratināmā persona neesot redzējusi svešiniekus dievnamā vai garām braucošu, vai dievnamam tuvumā stāvošu nepazīstamu transportlīdzekli pēdējā laika periodā, jo, gatavojoties zādzībai, noziedznieks bieži vien aplūko apzogamo objektu, tā teritoriju. Cietušais, arī liecinieks var nepievērst uzmanību tur redzētai personai, var nepateikt visu uztverto informāciju, īpaši detaļas, kuras viņu apziņā nav saistītas ar nodarījumu;

- vai pēdējā laika periodā nebija apmeklētāju, kas sevi pozicionēja kā valsts iestādes amatpersonas, pētnieki, restauratori vai kādas citas profesijas pārstāvji;
- vai pēdējā laika periodā kādi reliģiskie priekšmeti netika nodoti restaurācijas veikšanai.

Nākamā sākotnējā un obligātā izmeklēšanas darbība ir notikuma vietas apskate, to jāizdara neskatoties uz to, kad kļuva zināms par nozieguma izdarīšanu – uzreiz pēc nozieguma vai vēlāk. Noziegumu izdarīt nav iespējams, neatstājot pēdas, taču tās var tikai neprast vai negribēt atrast.²⁵³ Reliģisko priekšmetu zādzības vietā, ņemot vērā noziedznieku profesionalitāti, pastāv iespēja atrast sekojošas, iespējams, ekspertīzes veikšanai derīgas pēdas: roku plaukstu (pirkstu un delnu) pēdas; bioloģiskas izcelsmes pēdas, asinis, siekalas, sviedri, mati; apavu pēdas; odoroloģiskās pēdas; nozieguma rīku un mehānismu pēdas; transportlīdzekļa pēdas.

Ar nolūku noteikt, no kurienes atnācis un uz kurieni aizgājis noziedznieks, un, iespējams, kur viņš paslēpās vai paslēpa nozagtās mantas, zādzības vietas apskatē obligāti jāizmanto dienesta suns. Izmeklēšanas praksē ir bijuši gadījumi, kad noziedznieki paslēpjas krūmos tiešas redzamības attālumā no zādzības vietas, un atstāj slēpni tūlīt pēc policijas aizbraukšanas no notikuma vietas. Dienesta suņa klātesamība izslēgtu šādus neparedzētus notikuma sižetus.

Apkopojot un izanalizējot sākotnējo izmeklēšanas darbību gaitā gūto informāciju, jāizvirza versijas un jāplāno **tālākos izmeklēšanas pasākumus**. Papildu darba 3.3.3. apakšnodaļā izklāstītiem tālākiem izmeklēšanas pasākumiem, reliģisko priekšmetu zādzības gadījumos ir lietderīgi veikt sekojošus izmeklēšanas pasākumus:

- turpināt apkopot, analizēt informāciju, kas iegūta, veicot notikuma vietu apskati. ņemot vērā iegūto informāciju, plānot turpmākos pasākumus;
- izmeklēšanas eksperimenta ietvaros, veicot kontrolzvanu no zādzības izdarīšanas vietām, pastāv iespēja noskaidrot telefona numuru, IMEI numuru un SIM kartes numurus, kuri darbojās zādzības izdarīšanas vietā, kad, iespējams, tika izdarītas zādzības no dievnamiem;
- speciālās izmeklēšanas darbības– sakaru līdzekļu kontrole, noskaidroto numuru sarunu kontrole bez sarunas dalībnieku vai informācijas nosūtītāja un saņēmēja ziņas;
- ar IeM IC IIIS Elektroniskais notikumu žurnālu - ENŽ, Ziņojumu datu bāzi - ZDB un GKrPP datu bāzes palīdzību vākt informāciju par personām, kas agrāk bija iesaistītas reliģisko priekšmetu zādzībās no dievnamiem, un, kas pašlaik varētu būt saistītas ar reliģisko priekšmetu zādzībām un to realizāciju. Saņemot informāciju, pārbaudīt noskaidroto personu atrašanās vietas, personas datus ievadot Šengenas datu bāzē, nolūkā veikt to diskrešu novērošanu;
- veikt pieprasījumu GKrPP Starptautiskās sadarbības birojam ar mērķi noskaidrot, vai Lietuvā un Igaunijā tiek veikti līdzīga rakstura noziedzīgi nodarījumi un gadījumos, ja ir, tad lūgt informāciju par personām, kas ir piederīgas pie tāda veida zādzībām;
- veikt iepriekšējos gados veiktu identisku noziedzīgu nodarījumu analīzi;

²⁵³ Kavalieris A., Makans L. Kriminālpolicista rokasgrāmata. – Rīga: LPA, 1999. 16.lpp.

- sadarbībā ar Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas kultūrpieminekļu mantojuma aģentūru pēc iespējas noskaidrot nozagto reliģisko priekšmetu detalizētāku aprakstu un iegūt maksimāli precīzas bildes;
- noskaidrot antikvārus, restauratorus un māksliniekus, kuri izrāda interesi par reliģiskiem priekšmetiem, un pārbaudīt tos.

3.6. Pretdarbība izmeklēšanai un tās pārvarēšanas ceļi

Kopš sabiedrības pastāvēšanas pirmsākumiem pastāvēja arī noziedzība vienā vai otrā tās izpausmes formā.²⁵⁴ Vēsturiski noziegumu pretdarbības izmeklēšanai izmantotie instrumenti vienmēr lielā mērā bija atkarīgi no esošās politiskās sistēmas, tradīcijām un sabiedrībā vispārpieņemtas vērtību skalas.

3.6.1. Pretdarbības izmeklēšanai jēdziens, saturs un subjekti

Pretdarbības izmeklēšanai problēma pēdējā laikā ir ieguvusi sevišķu aktualitāti un asumu. Tas ir saistīts ar to, ka organizētās noziedzības darbība iegūst arvien lielāku vērienu, kuras būtisks cēlonis, savukārt, ir varas struktūru un tiesībaizsardzības iestāžu darbinieku korumpēšanās procesi. Pretpasākumu piemērošana prasa izpratni par metodēm un paņēmieniem, ko tiesībaizsardzības iestādes izmanto noziedzīgo tīklu izmeklēšanā.

Pretdarbības pasākumi ir atsevišķu noziedznieku un noziedznieku grupu rīcība un uzvedība, lai traucētu vai novērstu tiesībaizsardzības pasākumus pret viņiem. OCG izmanto dažādus pretpasākumus, lai atzītu un mazinātu tiesībaizsardzības pasākumus.²⁵⁵ Agrāk ar pretdarbību izmeklēšanai galvenokārt tika saprastas dažādas noziegumu slēpšanas formas un paņēmieni attiecībā uz noteiktām izmeklēšanas darbībām vai noteikta veida noziegumu izmeklēšanu²⁵⁶. Pašlaik pretdarbībā izmeklēšanai dažreiz ieinteresēti arī cietušie un liecinieki. Nepietiekami efektīva pretdarbības izmeklēšanai prevencija un pārvarēšana ir viens no cēloņiem tiesībsargājošo iestāžu kvalitatīvo un kvantitatīvo darbības rādītāju stagnācijai. Ar to var izskaidrot arī latentās noziedzības augsto līmeni valstī.

Pretdarbība paredz to vai citu komunikācijas un saskarsmes formu starp pretdarbības dalībniekiem. Turpmāk autors jēdzienā "procesa virzītājs" iekļauj visvairāk apdraudētas amatpersonas, kas veic izmeklēšanu, proti, izmeklētājs, prokurors, tiesas sastāvs, izmeklēšanas grupas dalībnieks, procesuālo uzdevumu izpildītājs un ekspertīžu iestādes eksperts.

²⁵⁴ Zahars, V., Stivrenieks, M. Security and safety enforcement: Execution peculiarities. -Journal of Security and Sustainability Issues, 2016, 6.1(5), Pieejams: [http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2016.6.1\(5\)](http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2016.6.1(5)), (SCOPUS database), [aplūkots 1.04.2021.], pages 71–83.

²⁵⁵ Organizētās noziedzības grupas (OCG) un citi noziedznieki. Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/socta/2021/organised-crime-groups.html>, [aplūkots 1.04.2021.].

²⁵⁶ Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. Mācību grāmata. Kriminālistika III daļa. - Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. 14.-18.lpp.

Saskarsmes psiholoģijā komunikācijas struktūrā izšķir trīs komponentus²⁵⁷:

Perceptīvā komponenta saturs ir komunikācijas dalībnieku savstarpējās uztveres un saprašanās procesi, kuros veidojas priekšstats par otru cilvēku. Veidojas cilvēka tēls, rodas iespēja spriest par viņa uzvedību, interpretēt situāciju attīstību;

Komunikatīvais komponents ietver informācijas apmaiņu, un ir saziņa, proti, jūtu, domu informācijas sniegšana. Efektivitāte atkarīga no kompetences. Komunicēšanās prasmes raksturo kultūra, pilsoniskais briedums, spriestspēja;

Interaktīvajam komponentam raksturīga komunikācijas dalībnieku (cilvēks, sabiedrība, organizācija) savstarpēja mijiedarbība.

Percepcijas aspektā pret darbības subjekts, saprotot procesa virzītāja darba mērķus un ievirzi, mēģina iespaidot procesu sev vēlamajā virzienā. No komunikatīvajām pozīcijām pret darbība izmeklēšanai ietver, no vienas puses, centienus iegūt informāciju par procesa virzītāja nodomiem, bet, no otras puses, – nepatiesas vai nepilnīgas informācijas nodošanu procesa virzītājam, kā arī patiesības slēpšanu. Visbeidzot, interaktivitāte šajā gadījumā izpaužas saskarsmes pušu konfliktējošā mijiedarbībā, to mērķu pretnostatījumā, nesavienojamībā.

Analizējot kriminālistikas zinātnisko un mācību literatūru, var secināt, ka visbiežāk pret darbību izmeklēšanai definē kā tādas personas prettiesisku darbību, kuru interesē lietas iznākums, kuras mērķis ir traucēt izmeklēšanu. Profesors R. Belkins pret darbību izmeklēšanai definē kā ar iepriekšēju nodomu veiktu darbību, lai aizkavētu izmeklēšanu un rezultātā – paildzinātu vai pat apturētu patiesības noskaidrošanu krimināllietā.²⁵⁸ Saskaņā ar profesora J. Konovalova domām, no kriminālistiskā viedokļa, pret darbība izmeklēšanai ir tīša darbība vai bezdarbība, kas nereti aizsākas ar sagatavošanos noziegumam un var turpināties līdz piespriedē soda izciešanai. Šādas darbības tiek veiktas, lai aizkavētu operatīvā darbinieka, izmeklētāja, prokurora un tiesas pilnīgu, objektīvu un vispusīgu noziedzīgā nodarījuma apstākļu noskaidrošanu. Turklāt tīšu darbību vai bezdarbību var īstenot arī tādas personas, kurām nav pret darbības mērķu, bet dažādu subjektīva rakstura apstākļu dēļ ir spiestas veikt darbības, kuras apgrūtina izmeklēšanu, noziedzīgā nodarījuma apstākļu noskaidrošanu.²⁵⁹

Kopumā var piekrist R. Belkina pret darbības izmeklēšanai būtības izpratnei, tomēr ar piebildi. Pret darbību izmeklēšanai definējot kā „darbību, veiktu ar iepriekšēju nodomu”, pastāv domstarpības par pret darbības jēdziena būtības izpratni, jo pret darbība var izpausties arī bezdarbības veidā. Piemēram, lieciniekam ir zināma izmeklēšanai nozīmīga informācija, un, apzinoties to, tā tiek noklusēta.

Neviennozīmīgi vērtējamas arī profesora J. Konovalova tēzes par pret darbības izmeklēšanai būtības izpratni. Pirmkārt, definējums „pret darbība izmeklēšanai (...) nereti

²⁵⁷ Egidešs, A. Saskarsmes labirinti: kā iemācīties sadzīvot ar cilvēkiem. - Rīga, Jumava, 2006. 110.lpp.

²⁵⁸ Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г. и др. Криминалистика. Учебник для вузов. – Москва, НОРМА, 2000. С.717.

²⁵⁹ Konovalovs J., Lācīte A. Pret darbība izmeklēšanai: būtība, formas un veidi. LPA Raksti. Nr.13. – Rīga: LPA, 2006. 47.lpp.

aizsākas ar sagatavošanos noziedzīgajam nodarījumam” nav pilnīgs. Kriminālajai videi piederīgo personu dzīvesveida princips ir pretdarboties tiesībaizsardzības iestādēm un likt tām šķēršļus visādos veidos un formās. Ar šķēršļu likšanu jāsaprot arī fiziska spēka lietošana vai psihiska rakstura draudu izteikšana vai citāda iebiedēšana pret izmeklētāju, prokuroru vai tiesnesi, pret viņu ģimenes locekļiem vai pret citām viņiem tuvām personām.²⁶⁰ Kriminālajai videi piederīgo personu loks var būt ļoti plašs: sākot ar noziedzīgā grupējuma līderi, tā dalībniekiem, atbalstītājiem un tā tālāk, beidzot ar radiem un draugiem, kuri mentalitātes dēļ vienmēr un labprāt var īstenot dažādas pretdarbības formas un veidus. Tādējādi pretdarbības iedalījums laika posmos ir nepamatots, jo pretdarbība ir pastāvīgs process, neatkarīgi no izmeklēšanas uzsākšanas. Otrkārt, piedāvātajā jēdzienā nepamatoti ierobežots pretdarbībai pakļauto personu loks, proti, operatīvie darbinieki, izmeklētāji, prokurori un tiesa. Tā kā izmeklēšanu veic īpaši ar likumu pilnvarotas personas – procesa virzītāji, var secināt, ka pretdarbība izpaužas šķēršļu radīšanā šiem cilvēkiem viņu procesuālo pilnvaru īstenošanā. Protams, ne vienmēr pretdarbība vērsta pret konkrētu procesa virzītāju; tā var būt vērsta pret tiesībaizsardzības iestāžu konkrētā noziedzīgā nodarījuma izmeklēšanu vispār. Var secināt, ka pretdarbībai visvairāk pakļautās izmeklēšanu veicošās amatpersonas ir izmeklētājs, prokurors, tiesas sastāvs, izmeklēšanas grupas dalībnieks, procesuālo uzdevumu izpildītājs, kurš var būt gan kriminālpolicijas, gan kārtības policijas amatpersona, un ekspertīžu iestādes eksperts. Jebkura no minētajām personām, ja pret viņu veikta pretdarbība, var ar savu darbību vai bezdarbību ietekmēt izmeklēšanas rezultātu, pat eksperts kriminālists, būdams ietekmēts, var noslēpt notikumu vietā pirkstu nospiedumus vai arī sabojāt tos, un padarīt nederīgus identifikācijai.

Augstāk izklāstītais ļauj izprast pretdarbības izmeklēšanai būtību. Pretdarbību izmeklēšanai var definēt kā ar iepriekšēju nodomu veiktu darbību vai bezdarbību, lai aizkavētu vai pat apturētu pilnīgu, objektīvu un vispusīgu noziedzīgā nodarījuma apstākļu noskaidrošanu izmeklēšanā un tiesā.

Attiecībā uz konkrēto noziegumu ir jāatšķir ”iekšējā” un ”ārējā” pretdarbība.

Ar ”iekšējo” pretdarbību tiek saprasta pretdarbība, ko izrāda tās vai citas personas, kas jebkādā formā ir saistītas ar izmeklēšanu: aizdomās turētie un apsūdzētie, liecinieki un cietušie, speciālisti un eksperti, eventuālie liecinieki un nejaušās personas, kuras atradās notikuma vietā utt. Viņiem visiem ir raksturīga kaut kādas informācijas pārzināšana par notikumu, kā arī noteikti centieni neizpaust, izmainīt vai iznīcināt šo informāciju un (vai) tās nesējus.

”Ārējā” pretdarbība ir tādu personu darbība, kuras nav saistītas ar šo notikumu un personu, kas veic izmeklēšanu vai arī ir saistītas ar procesa virzītāju, ar procesuālajām, dienesta vai citām attiecībām, vai ar cita rakstura sakarībām.

”Iekšējās” pretdarbības subjekti realizē savus nodomus galvenokārt, slēpjot noziegumu. ”Ārējās” pretdarbības subjekti – izrādot ietekmi, spiedienu uz procesa virzītāju, kas veic

²⁶⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs 3. – Rīga: Firma „AFS”, 2007. 375.-378.lpp.

izmeklēšanu, radot apstākļus nelikumīgu darbību, dienesta pārkāpumu vai noziegumu Utt. veikšanai. Šī veida pret darbības subjekti var būt – iestāžu, uzņēmumu un organizāciju amatpersonas, kur tika izdarīts noziegums, likumdevēja un izpildvaras struktūru un, kas ir īpaši nepieņemami un bīstami, tiesībsaizsardzības iestāžu pārstāvji. Samērā izplatīti ir pret darbības akti, kurus veic politisko partiju, arodbiedrību vai citu sabiedrisko organizāciju pārstāvji, atsevišķu iedzīvotāju grupu pārstāvji. Visbeidzot, pret darbību var izrādīt vainīgās personas radnieki, draugi, noskaidroti un nenoskaidrotie līdzdalībnieki, nozieguma atbalstītāji un citi piederīgie.

3.6.2. Pret darbības izmeklēšanai slēptās un netiešās formas un to īstenošanas veidi

Pret darbības izmeklēšanai formas var būt: atklāta vai slēpta pret darbība, aktīva vai pasīva pret darbība, tieša vai netieša pret darbība u.c.²⁶¹ Savukārt katras formas saturs var izpausties dažādos tās īstenošanas veidos.

Pret darbība izmeklēšanai atklātā formā var tikt īstenota, demonstratīvi atsakoties sniegt liecības, sniedzot nepatiesu liecību, izsakot draudus procesa virzītājam u.c. Pret darbība slēptā formā var sākties jau nozieguma sagatavošanas stadijā, kā arī nozieguma izdarīšanas laikā, kad tiek darīts viss, lai neatstātu, iznīcinātu pēdas, slēptu nozieguma rīkus, inscenētu noziegumu vai veiktu darbības alibi nodrošināšanai. Izmeklēšanas procesā tas var izpausties liecinieku un cietušo uzpirkšanā, viņu ietekmēšanā, lai piespiestu dot nepatiesas, pret darbības veicējam nepieciešamas liecības.

Kā kriminālistikas zinātnes objekts, šīs darbības parasti tiek apvienotas sistēmā, kuru sauc par nozieguma izdarīšanas paņēmieni vai par nozieguma īstenošanas un slēpšanas paņēmieni.²⁶² Darbības var tikt apvienotas arī divās sistēmās²⁶³ – kad tiek runāts atsevišķi par nozieguma izdarīšanas paņēmieni un nozieguma slēpšanas paņēmieni.

Autors uzskata, ka sistēma ietver darbības, kuras apvieno vienots noziedzīgs nodoms nozieguma sagatavošanai, izdarīšanai un slēpšanai. Šos pasākumus nosaka ārējās vides apstākļi un personības psihiski fizioloģiskās īpatnības. Sistēma atspoguļo nozieguma izdarīšanas pilnas struktūras paņēmiena saturu, kurš apvieno visu noziedzīgā nodoma īstenošanu.

Nepilnas struktūras paņēmiena gadījumā viena vai nereti arī divu no šiem elementiem (sagatavošanās nozieguma izdarīšanai vai tā slēpšana) var arī nebūt. Nozieguma izdarīšanas un slēpšanas paņēmieni raksturo tādas pazīmes kā stabilitāte un atkārtojamība, kuri ir pamatā mācībai par nozieguma paņēmieni un par šo paņēmieni datu izmantošanu nozieguma

²⁶¹ Kononovs J., Lācīte A. Pret darbība izmeklēšanai: būtība, formas un veidi. LPA Raksti. Nr.13. – Rīga: LPA, 2006. 48.lpp.

²⁶² Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. Mācību grāmata. Kriminālistika III daļa. – Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. 14.lpp.

²⁶³ Аверьянова Т. В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г. и др. Криминалистика: Учебник. 4-е изд.-Москва, НОРМА: ИНФРА-М, 2016. С.671.

izmeklēšanā un atklāšanā. Spilgts piemērs nozieguma paņēmiena stabilitātei un atkārtojamībai ir kabatzagli, krāpnieku, laupītāju, maniaku-izvarotāju un slepkavu rīcība.

Bez iepriekš minētajiem objektīvajiem faktoriem, paņēmiena formēšanos būtiski ietekmē subjektīvie faktori: nozieguma motīvs un mērķis; noziedznieka dzimums, vecums; viņa raksturojums (rakstura īpašības; personības psiholoģiskā struktūra u. c.), zināšanas, prasmes, iemaņas, ieradumi un tamlīdzīgi faktori.²⁶⁴

Turpmāk aplūkosim gadījumus, kad noziegumu slēpšanas paņemiens eksistē patstāvīgi un to neaptver vienots noziedzīgs nodoms.

Gatavojot un izdarot noziegumus, subjekts:

- neplāno pasākumus tā slēpšanai, pret tiem attiecas vienaldzīgi vai domā, ka tos vienalga neizdosies īstenot. Tomēr pēc nozieguma izdarīšanas, saskaņā ar piepeši radušos nodomu vai atbilstoši negaidītiem apstākļiem, veic pasākumus nozieguma slēpšanai.
- neplāno darbības nozieguma slēpšanai, paļaujoties, ka pēdas pazudīs pašas no sevis dabas stihijas vai citu faktoru iedarbības rezultātā, bet pēc tam, viļoties savās cerībās, improvizē slēpšanas pasākumus.
- neplāno darbības nozieguma slēpšanai to pašu iemeslu dēļ, kā pirmajā gadījumā, bet šīs darbības, neatkarīgi no viņa vēlmēm, veic citas personas, kas ir ieinteresētas lietas iznākumā. Šīs personas var būt subjekta līdzdalībnieki citos noziegumos, kuriem līdzīgu pasākumu neveikšana draud ar sakaru atmaskošanu. Tie var būt vainīgā draugi un radnieki.
- plāno darbības nozieguma slēpšanai ar citu personu (līdzdalībnieku) starpniecību, taču sakarā ar to neīstenošanu vai citu iemeslu dēļ ir spiests pats pēc zināma laika veikt šos pasākumus.
- plāno darbības nozieguma slēpšanai, taču sakarā ar izmainījušos situāciju ir spiests veikt citus pasākumus, kuri neatbilst vienotajam noziedzīgajam nodomam un nenodrošina plānā paredzēto optimālo slēpšanas variantu. Ar to saprotam loģiskā sakara zudumu starp noziedzīgās darbības elementiem, viena šī elementa – darbību nozieguma slēpšanai – nomaiņa ar citu, līdzīgu, taču tādu, kurš nav saistīts ar sākotnējo noziedzīgo nodomu.

No minētā izriet, ka, pirmkārt, var eksistēt patstāvīgs paņemiens nozieguma slēpšanai, taču, otrkārt, slēpšanas darbības var būt un var nebūt saistītas ar vienoto nozieguma sagatavošanas un izdarīšanas nodomu. Pirmajā gadījumā tas pat var būt tiešs nosacījums nozieguma izdarīšanas konkrētā paņēmiena īstenošanai, vai arī viens no tā obligātiem elementiem. Tieši šāda loma ir darbībām nozieguma slēpšanai, kad darbības nozieguma sagatavošanai un slēpšanai (vai tikai slēpšanai) notiek vienlaicīgi ar vērtību atsavināšanu vai notiek pirms tam. Šādā gadījumā var izveidoties savdabīga situācija: noziegums nav vēl izdarīts, bet jau notiek darbības tā slēpšanai nākotnē.

²⁶⁴ Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. Mācību grāmata. Kriminālistika III daļa. - Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. 16.lpp.

Nozieguma slēpšanu var definēt kā darbību (noziedzīgās darbības elementu), kas vērsta uz izmeklēšanas aizkavēšanu, veicot nozieguma pēdu un to nesēju slēpšanu, iznīcināšanu, maskēšanu vai falsificēšanu. Šajā gadījumā tiek aptverta ne tikai cilvēka uzvedības aktīvā forma – rīcība, bet arī uzvedības pasīvā forma – bezdarbība.

Saturiski nozieguma slēpšanas paņēmienus var iedalīt šādās grupās:

Noklusēšana. Atstāt procesa virzītāju neziņā par noteiktiem lietas apstākļiem vai informācijas avotiem, kas nepieciešami patiesības noskaidrošanai; noklusēšana var tikt īstenota gan aktīvā, gan arī pasīvā formā. Noklusēšanas aktīvās formas var būt informācijas avotu par apdraudējuma priekšmetu, lietiskajiem pierādījumiem, noziedzīgi iegūtu naudu, vērtībām, citiem objektiem noklusēšana, slēpšana; izvairīšanās no ierašanās izmeklēšanas iestādēs. Noklusēšanas pasīvās formas ir pieprasīto ziņu nepaziņošana, neizklāstīšana, atteikšanās izpildīt pieprasītās darbības, atteikšanās sniegt liecības.

Iznīcināšana. Šo paņēmienus var iedalīt atkarībā no tā, pret ko tie ir vērsti: nozieguma pēdu vai personu iznīcināšana. Turklāt ar to tiek domāta gan pierādījumu, gan arī informācijas par tiem nesēju iznīcināšana. Iznīcināšana var būt gan pilnīga, gan daļēja. Daļēja iznīcināšana robežojas ar falsificēšanu, dažreiz izpaužas kā tās paņemiens.

Maskēšanās mērķis ir izmainīt priekšstatu par izdarītā nozieguma paņēmieni un vainīgā personību. Var nosaukt šādus maskēšanās paņēmienus: objektu pārvietošana, piemēram, uz citu vietu no sākotnējās; nozieguma subjekta ārējā izskata maskēšana, piemēram, parūkas, sevišķu pazīmju mākslīga radīšana vai pārveide utt.; šķietamības radīšana par objekta izmantošanu neparedzētam mērķim; rīku un līdzekļu darbības slēpšana ar paralēli veicamām darbībām vai notiekošiem procesiem, piemēram, ielaušanās instrumentu darbības skaņa tiek maskēta ar transportlīdzekļa troksni.

Falsificēšana – viltošana, viltus informācijas un (vai) tās nesēju radīšana. Nozieguma slēpšanas falsificēšanas paņēmieni var būt: apzināti nepatiesas liecības; apzināti nepatiesa paziņošana, iesniegums, ziņu pieņemšana; viltus pēdu un citu lietisko pierādījumu radīšana; pilnīga vai daļēja dokumentu viltošana; priekšmetu aizstāšana, dublēšana; objekta daļēja iznīcināšana, tā pārveidošana ar mērķi izmainīt ārieni, falsificēt tā izmantošanas mērķi, uzdevumus utt.

Falsificēšanas kombinēts paņemiens ir viltus alibi. Izpētot zinātnisko literatūru un apkopojot izmeklēšanas praksi, var secināt, ka pastāv divi viltus alibi radīšanas paņēmieni. Pirmajā gadījumā vainīgā persona vienojas par alibi ar līdzdalībniekiem vai personām, kuras pēc tam figurēs kā liecinieki. Dažreiz ticamības radīšanai šīs personas kopā pavada laiku līdz vai pēc nozieguma izdarīšanas, bet pēc tam liecībās izmaina vienīgi kopīgās uzturēšanās laiku. Otrs, sarežģītāks paņemiens viltus alibi radīšanai, balstās uz liecinieku maldināšanu par kopīgi pavadītu laiku. Šajā gadījumā alibi apstiprinošie liecinieki labticīgi kļūdās.

Inscenējuma mērķis ir mainīt vienu notikumu pret otru vai apzināti sagrozīt dažus reālās situācijas elementus, turklāt kriminālā inscenējuma elementi var saturēt kā reālus, tā arī mākslīgi

veidotus notikumus. Noziedznieks rada inscenējuma redzamību, izvērtējot situāciju, t.i., noziedznieka mērķis ir apzināti veidot notikuma vietu ar nozieguma inscenējuma pazīmēm, izmeklētāja maldināšanai un nepareiza priekšstata par notikuma raksturu formēšanai. Analizējot tādu autoru kā J.Konovalovs²⁶⁵, Inge S.Bleka²⁶⁶, A.Hakderdijevs²⁶⁷, I.Krilovs²⁶⁸ u.c. viedokļus, autors piedāvā šādu inscenējuma definējumu: nozieguma inscenēšana ir situācijas radīšana, kas neatbilst šajā vietā faktiski notikušajam, un, kas var būt papildināta ar situācijai atbilstošu uzvedību un viltus paziņojumiem, kurus izsaka gan inscenēšanas izpildītāji, gan arī ar viņiem saistītas personas.

Insценējums vienmēr ir papildinājums materiālajām pēdām, lai arī laika ziņā var notikt pirms inscenējumu atklāj un uztver procesa virzītājs. Tādi var būt gadījumi, kad inscenējuma izpildītāji paši informē izmeklēšanas iestādi par it kā izdarītu noziegumu, piemēram, paziņojums par zādzību vai informācija par iespējamu nozieguma notikumu, piemēram, paziņojums par cilvēka pazušanu.

Insценēšanas mērķi var būt sekojoši: radīt šķietamību par noteiktā vietā izdarītu citu noziegumu, lai noslēptu patiesā nozieguma pazīmes; radīt šķietamību par šajā vietā notikušu ne krimināla rakstura atgadījumu, lai noslēptu izdarīto noziegumu; radīt šķietamību par izdarītu noziegumu, lai noslēptu amorālu uzvedību, nolaidību vai citus faktus, kas nav krimināla rakstura; radīt viltus priekšstatu par faktiski izdarītā nozieguma atsevišķām detaļām vai par tā sastāva atsevišķiem elementiem: nozieguma izdarīšanas inscenēšana, ko izdarījusi cita persona, citā vietā, ar citiem mērķiem, ar citiem motīviem utt.

Nozieguma slēpšanai inscenēšanas formā var būt arī mērķis radīt nepatiesus pierādījumus atreibības, skaudības, greizsirdības motīvu vadītam pret personu, kura nav nekādi saistīta ar nozieguma izdarīšanu. Šeit faktiski saskaramies ar apmelošanu, kas, kā tika norādīts, var būt nozieguma slēpšanas paņēmieni, proti, notikuma apstākļu, falsificētu pierādījumu inscenēšana.

Ja noziegumu slēpj nevis vainīgais, bet saskaņā ar vienošanos ar viņu saistītas citas personas, tad šo personu motīvs var būt labuma gūšana (atlīdzība, mīlestības jūtas, līdzjūtība), maldīgi izprasts biedriskums vai kauna slēpšana, ja lieta skar tuvu cilvēku, vai bailes, ka paši tiks atklāti noziegumos vai apkaunojošā rīcībā.

²⁶⁵ Konovalovs J., Lācīte A. Insценējums kā pretdarbības veids noziegumu izmeklēšanai. LPA Raksti. Nr.16, Rīga, 2009. ISBN 13: 978-9984-769-19-6. 61.-85.lpp.

²⁶⁶ Bleka Inge S., Fennell Lawrence J. Fisher Investigations and the art of the interview. Fourth edition - Cambridge, Butterworth-Heinemann, 2021. ISBN: 978-0-12-822192-1, page 236.

²⁶⁷ Хакбердиев А.А. Теоретические основы классификации криминальных инсценировок, методика их выявления и расследования – Ташкент. Ташкентский Государственный юридический университет, 2021. Pieejams: library.ziyounet.uz/ru/book/118736, [aplūkots 18.08.2021.].

²⁶⁸ Алексеев Н.С., Крылов И.Ф., Лукашевич В.З. и др. Криминалистика.- Ленинград, Ленинградский университет, 1976. К 11001-128-67-76, С.592.

Tas viss tiek darīts procesa virzītāja uzmanības novēršanai no aizdomās turētā. Izstrādājot kriminālistiskās versijas, tostarp, arī par notikuma iespējamo inscenējumu, nevajadzētu piemirst šo apstākli un noskaidrot, kam šāds inscenējums bija izdevīgs un kurš tajā ir ieinteresēts.²⁶⁹

Jānorāda vēl divas faktoru grupas, kas var ietekmēt ar noziegumu nesaistītu personu un cietušo izdarīto slēpšanu.

Dažreiz izmeklēšanas praksē ir gadījumi, kad ar noziegumu nesaistītas personas saskaņā ar vainīgās personas lūgumu vai pēc savas iniciatīvas izdarītas nozieguma slēpšanas mērķis ir šantāža. Turklāt šantāžists cenšas „materializēt” iegūto informāciju par noziegumu, slēpjot no izmeklēšanas iestādēm lietiskos pierādījumus par šantažējamā vainu.

Cietusī persona noziegumu slēpt var trijos gadījumos:

- ja noziedzīgais nodarījums negatīvi raksturo pašu cietušo, piemēram, liecina par viņa glēvumu, alkatību, negodīgumu utt., piemēram, ja cietušais ir kļuvis par upuri tādai krāpšanai, kas psiholoģiski mērķēta tieši uz šīm cilvēka rakstura šķautnēm. Cietušais noziegumu var novērtēt kā apkaunojošu, kas nodara būtisku kaitējumu viņa reputācijai saskaņā ar noteiktā vidē izplatītiem uzskatiem. Šādi var būt uztverta, piemēram, izvarošana, tāpēc cietusī reputācijas saglabāšanai cenšas noslēpt pret viņu izdarīto noziegumu;
- ja nodarījuma atklāšana rada kriminālatbildības draudus cietušajam. Piemēram, cietušajam izkrāpti ir noziedzīgi iegūti līdzekļi;
- ar kriminālo vidi saistīta cietušā vēlme personiski izrēķināties ar vainīgo vai arī vēlme aizsargāt minētās vides personu intereses.

Bez nozieguma slēpšanas mērķa un motivāciju ietekmējošiem faktoriem vēl ir slēpšanas īstenošanas paņēmieni un pilnīgumu nosakoši apstākļi. Visiem nozieguma slēpšanas paņēmieniem, izņemot pasīvo noklusēšanu, ir nepieciešams zināms laika ieguldījums. Taču noziedznieks parasti steidzas. Tas atspoguļojas slēpšanas paņēmiena izvēlē, inscenējuma nepilnībā vai darbību paviršībā.

Bez minētā, nozieguma slēpšanas paņēmieni determinē tie paši faktori, kas nosaka nodarījuma izdarīšanas paņēmieni. Tie ir saistīti ar objektīvo situāciju, ieskaitot nozieguma izdarīšanas laiku un vietu; objektu materiālo kvalitāti un īpašībām slēpšanas vietā; meteoroloģiskie apstākļi; to personu dzīves veids un sociālie apstākļi, kuriem ir saistība ar slēpšanu; noziedzīgā pieredze un noziedzīgās iemaņas.

Plānojot noziedzīgo nodarījumu, izvēloties tā īstenošanas un slēpšanas paņēmienus, noziedznieks iedomājas savas darbības modeli, ja vien izdarītajam nav impulsīvs raksturs. Darbības modeļa saturs un detalizācija lielā mērā ir atkarīga no subjekta iztēles līmeņa, bet darbību izvēle un kombinēšana nozieguma izdarīšanai un noslēpšanai – no viņa atjautības, iepriekšējās noziedzīgās pieredzes un informētības par pēdu nozīmi nozieguma atklāšanā. Minētais īpaši izpaužas noziegumu inscenēšanā. Imitējot citu noziegumu vai nekrimināla

²⁶⁹ Konovalovs J., Lācīte A. Inscenējums kā pretdarbības veids noziegumu izmeklēšanai. LPA Raksti. Nr.16, Rīga, 2009. 67.lpp.

rakstura notikumu, noziedzniekam ir jābūt pilnīgā skaidrībā par tām pazīmēm, kuras raksturo izdomāto notikumu. Viņam jāzina imitējamā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas paņēmieni un tā atstājamās raksturīgās pēdas, jābūt priekšstatam un domās „jāapspēlē” visi mehānismi, lai piešķirtu inscenējumam vajadzīgo pārliecināšanas spēku. Līdzās noziedzīgajai pieredzei un atjautībai nozīmīga ir savdabīga mēra izjūta. Veicot falsifikāciju, jāsavieno notikuma materiālo pēdu inscenēšana ar liekuļotu uzvedību un nepatiesām ziņām. Bez attīstītas iztēles būs apgrūtināta daudzu gājienu kombināciju veidošana. Taču, jo izsmalcinātāks inscenējums, jo lielāka iespēja pieļaut vairāk vai mazāk būtiskas pārrēķināšanās, kas vairumā gadījumu ļauj procesa virzītājam atklāt nodarījumu un noskaidrot patieso notikumu.

Uzskaitītie pret darbības izmeklēšanai īstenošanas veidi neatspoguļo visas pret darbošanās iespējas, bet sniedz priekšstatu par to daudzveidību un tipiskām pret darbībās īstenošanas metodēm. Jāievēro, ka pret darbība izmeklēšanai zināmā mērā ietekmē izmeklēšanas taktiku un metodiku.

3.6.3. Izmeklēšanas pret darbības pārvarēšanas līdzekļi un metodes

Izmeklēšanas praksē novērotos un kriminālistikas teorijā izstrādātos līdzekļus un metodes izmeklēšanas pret darbības pārvarēšanai var iedalīt divas grupās:

1. Noziegumu slēpšanas mēģinājumu pārvarēšanas līdzekļi un metodes;
2. Citu pret darbības formu pārvarēšanas līdzekļi un metodes.

Pirmajā grupā ietilpst izmeklēšanas un kriminālmeklēšanas darbības, iedzīvotāju un mediju resursu palīdzība. Autors rūpīgāk izvērtēs svarīgākās no tām.

Apskate. Šīs izmeklēšanas darbības nozīmi minētajiem mērķiem ir grūti pārvērtēt. Sevišķi svarīga loma ir notikuma vietas apskatei.

Rodoties versijai par inscenējumu, notikuma vietas apskatē tiek noskaidroti tā dēvētie negatīvie apstākļi, t.i., pretrunā esošie priekšstati par parasto lietu gaitu šajā situācijā. Proti, ar to tiek domāta notikuma vietas apstākļu vai to detaļu kvantitatīvā vai kvalitatīvā neatbilstība priekšstatam par notikumu un tā mehānismu (piemēram, saindēšanās pazīmju neesamība, atklājot ugunsgrēka vietā apdegušu līķi; ūdens neesamība slīkņa plaušās) u.t.t. Dažreiz uz šādiem negatīviem apstākļiem norāda bez nepieciešamības bojātas slēdzenes, acīmredzami nepamatota nekārtība tirdzniecības vai noliktavas telpās utt. Negatīvo apstākļu atklāšana ir izšķirošs līdzeklis inscenējumu atmakošanā.

Ne mazāk svarīgi rezultāti var tikt iegūti, veicot cita veida apskates – notikuma vietu, telpu, līķa, lietisko pierādījumu, transportlīdzekļu un sevišķi dokumentu apskati. Pēdējā ļauj ne tikai noskaidrot falsifikācijas pēdas, dokumenta viltošanu, bet arī viltības, kas saistītas ar dokumenta glabāšanas vietas mainīšanu, ar tā izmantošanu noziedzīgiem mērķiem utt.

Nopratināšana. Šis izmeklēšanas darbības galvenais uzdevums aplūkojamās problēmas aspektā – nopratināmā pieķeršana, atmaskošana melos, mēģinājumos noklusēt, noslēpt vai izkropļot patiesību. Lai risinātu šo uzdevumu, kriminālistikā ir izstrādāta virkne tehnisko paņēmieni, kurus var piemērot kompleksi, kā parastu taktisku kombināciju vai atsevišķi. Šādiem paņēmieniem ir loģisks, psiholoģisks, taktisks vai kompleks raksturs.

Starp loģiskā rakstura paņēmieniem visizplatītākie ir **vainu pierādošo pierādījumu uzrādīšana**. Par tādiem var izmantot līdzdalībnieku, liecinieku, cietušo liecības, dokumentus, kriminālistikas uzskaišu datus utt. Vainu pierādošo pierādījumu iedarbības spēks palielinās, demonstrējot šo personu nopratināšanas audio un videoierakstus. Paņēmienam šajā gadījumā ir komplekss – loģisks un psiholoģisks – raksturs.

Cits loģiska rakstura paņemiens ir **tiesu ekspertīzes iespēju demonstrēšana**, izpētot, izmeklējot lietiskos pierādījumus konkrētajā lietā. Nopratināmajam tiek izskaidrots, kādus viņa vainu pierādošos apstākļus var noskaidrot ekspertīzes ceļā, kāpēc tos nevarēs atspēkot, kā ekspertīzes rezultāti tiks izmantoti viņa izvēlētajās pozīcijas atspēkošanai.

No psiholoģiska rakstura paņēmieniem nepieciešams atzīmēt, pirmkārt, **pārliecināšanu** par nepieciešamību nopratināmajam mainīt savu pozīciju lietā un sniegt patiesas liecības. Lai gūtu panākumus, nopratināmajam ir jāizskaidro izdarītā nožēlošanas, vaļsirdīgas atzīšanās priekšrocības, izdarot noziegumu personu grupā – atzīšanās faktu pirmajam no līdzdalībniekiem. Atzīšanos var sekmēt arī akcents uz nopratināmā lomas nenozīmību grupējuma noziedzīgajā darbībā salīdzinājumā ar citiem dalībniekiem utt.

Uz psiholoģisko iedarbību ir vērsta **konfrontēšana**, kuras veikšana gan ir saistīta ar risku, jo persona, kura sniedz patiesas liecības, cita tās dalībnieka iespaidā var liecības grozīt izmeklēšanai negatīvā virzienā. Tādi paši draudi var rasties arī veicot **uzrādīšanu atpazīšanai**, taču pats uzrādīšanas fakts personai, par kuras eksistenci atpazīšanai uzrādītais pat nebija nojautis, atstāj uz viņu pietiekoši spēcīgu psiholoģisko iedarbību.

No taktiska rakstura paņēmieniem autors izskatīs sekojošos:

Pēkšņums. Ar šo vispārināto terminu tiek apzīmēta virkne nopratināšanas taktisku paņēmieni, kuri pamatojas uz pēkšņuma faktora izmantošanu: negaidīts paziņojums nopratināmajam par nodomu pēc nopratināšanas veikt to vai citu izmeklēšanas darbību, kuru pēc nopratināmā domām ir neiespējams veikt procesa virzītāja neinformētības dēļ (piemēram, par kratīšanas veikšanu tādā vietā, par kuru procesa virzītājam nevajadzēja zināt), nopratināmajam negaidītu jautājumu uzdošana.

Leģendas pielaušana – nopratināmajam tiek dota iespēja netraucēti izklāstīt savu neīsto leģendu ar mērķi turpmāk veikt tās detalizētu atspēkošanu. Šis paņemiens tiek pielietots kombinācijā ar tādu paņēmieni kā **melu pārtraukšana**, kad leģendas izklāstīšanu procesa virzītājs pārtrauc pašā tās ievainojamākajā vietā, un sākas atspēkošanas process, uzrādot pierādījumus vai izmantojot pēkšņuma faktoru.

Atkārtojamība – procesa virzītāja prasība atkārtot to vai citu liecību daļu, lai atklātu pretrunas. Šo paņēmieni var realizēt arī patstāvīgas izmeklēšanas darbības veidā – veicot atkārtotu nopratināšanu, kas tiek veikta ar liecību maksimālu detalizāciju.

Uzmanības novirzīšana vai netiešā nopratināšana. Procesā virzītājs, jau iepriekš zinot, ka nesaņems pareizu atbildi uz viņu interesējošo galveno jautājumu, uzdod virkni citu jautājumu, kas nopratināmās personas skatījumā liekas mazāk bīstami. Taču atbildes uz šiem jautājumiem palīdz atrast atbildi uz galveno nomaskēto jautājumu.

Šis taktiskais paņemiens tiek pielietots kombinācijā ar paņēmieniem, kurus sauc par **nopratināšanas tempa forsēšanu un inerci**. Ar pēdējo saprot nemanāmu jautājuma pārnesei no vienas sfēras uz citu ar aprēķinu, ka nopratināmais „pēc inerces” izplāpāsies.

Izplāpāties – paņemiens tiek realizēts ne tikai izmantojot inerci, bet arī paātrinot nopratināšanas tempu, uzdodot negaidītus jautājumus.

Nogaidīšana – pratināšanā tiek izdarīts pārtraukums, lai nopratināmā psihiskais stāvoklis mainītos veiktās iedarbības rezultātā.

Piepildījuma radišana – nenoskaidroto faktu uzsvēršana no procesa virzītāja puses lietā, kas izraisa nopratināmajā centienus aizpildīt „tukšās vietas” saskaņā ar viņa liecību loģiku, kas var izraisīt pretrunas lietas apstākļu izskaidrošanā.

Izaicinājums – nopratināmā pamudināšana no savu liecību pozīcijas loģiskā ceļā paskaidrot apstākļus, kuri nodrošināti ar pierādījumiem.

Bez minētajiem melu atmaskošanas taktiskajiem paņēmieniem šiem pašiem mērķiem var kalpot arī tāda izmeklēšanas darbība kā **izmeklēšanas eksperiments**, kā arī **liecību pārbaude uz vietas**.

Visbeidzot, diezgan būtiska loma tiek piešķirta tiesu ekspertīzei, ar kuras palīdzību tiek noteikti patiesie lietas apstākļi, tiek atmaskoti inscenējumi un iegūti argumenti, kas atmasko vainīgo vai citu personu melus.

Būtiska loma pret darbību nozieguma slēpšanas pārvarēšanā ir operatīvajām darbībām un kriminālmeklēšanas pasākumiem. Tie tiek uzsākti izmeklēšanas uzdevuma ietvaros pēc operatīvā darbinieka ieskatiem, tos var veikt neatkarīgi no izmeklēšanas darbībām, bet var arī izmantot ar operatīvi taktiskām kombinācijām. Sevišķi efektīvi ir tādi pasākumi kā iedzīvotāju aptauja, izziņas faktu ievākšana, novērošana, dažādu objektu apsekošana, telefona sarunu noklausīšanās un informācijas ievākšana no tehniskajiem sakaru līdzekļiem.

Pret darbības, ko veic pretlikumīgi darbojošies „ārējie” subjekti, pārvarēšanas līdzekļiem un metodēm pamatā ir operatīvās darbības raksturs vai, sākuma stadijā, resoriskās pārbaudes raksturs. Tieši operatīvā ceļā tiek noskaidroti pret darbības iemesli, pret darbojošos personu dalības pakāpe noziedzīgajā nodarījumā, to motīvi un mērķi. Ja notiek iejaukšanās procesa virzītāja darbībā, tiek pētīta prasību likumība, viņam sniedzamo norādījumu pamatotība utt. Veicot tiešu spiedienu uz procesa virzītāju, mudinot, spiežot viņu uz nelikumīgām vai

nepamatotām darbībām no vadības puses, dienesta izmeklēšana var beigties ar krimināllietas ierosināšanu. Lai novērstu atklāti prettiesiskus apdraudējumus pret procesa virzītāju, kompetentās iestādes ir nepieciešams savlaicīgi un pilnīgi informēt par šiem apdraudējumiem, ir jāveic operatīvie pasākumi procesa virzītāja un viņa tuvinieku drošības garantēšanai, un – pietiekama pamatojuma esamības gadījumā – jāierosina krimināllieta par kukuļdošanas, slepkavības un citu noziegumu draudiem.

Pretdarbības izmeklēšanai teorijas izpētes pamatā autors lielā mērā balstījās uz profesoru R.Belkina un J.Konovalova mācību. Mainoties apstākļiem, kriminālā vide modificē esošās un rada jaunas pretdarbības noziedzīgi nodarījumu izmeklēšanai formas un veidus. Atbilstoši jāpilnveidojas arī tiesībaizsardzības sistēmai. Mūsdienu tehnokrātiskajā sabiedrībā likumpārkāpēji arvien izteiktāk un mērķtiecīgāk savu noziedzīgo mērķu realizācijai izmanto digitālās vides iespējas, kas viennozīmīgi saistāms arī ar tiesībaizsardzības iestāžu darbības pārnesei uz digitālo vidi, lai efektīvi pretdarbotos noziedzībai.

Pretdarbības izmeklēšanai prevencija, tās motīvu identificēšana, pretdarbības formu un īstenošanas veidu prognozēšana gan izmeklēšanas sākumposmā, gan izmeklēšanas darbību veikšanas laikā ir viens no nepieciešamiem nosacījumiem tās sekmīgai neitralizēšanai, pretdarbības veicēju darbību atmaskošanai. Izpratne par pretdarbību ir obligāts noteikums objektīvai, vispusīgai un pilnīgai visu noziedzīgā nodarījuma apstākļu noskaidrošanai, nodrošinot taisnīgu sodu vainīgajām personām.

Rezumējot nodaļā izpētītās problēmas, ir secināms:

- 1. Lielākā daļa kriminālistikas koncepciju būtiski atpaliek no laikmeta prasībām, savukārt daļa no tām Latvijā nav izmantojama. Nozīmīgākie pētījumi Latvijā šajā jomā tika veikti pagājušā gadsimta 90. gados, pastāvot citām tehniskām iespējām un tiesiskajai realitātei. Izmaiņas esošajā metodikā ir saistītas ar jauniem noziegumu izdarīšanas un slēpšanas paņēmieniem, ar izmaiņām noziedzīgu nodarījumu subjektu kontingentā, ar politiskajām un ekonomiskajām pārmaiņām un citiem faktoriem. Autors piedāvā ietvert atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodikā atsevišķa veida nozieguma kriminālistiskā raksturojuma detalizētu struktūru, sākotnējo izmeklēšanas darbību un tām sekojošo operatīvās darbības pasākumu taktikas izklāstu un turpmāko izmeklēšanas pasākumu taktikas īpatnības.**
- 2. Līdz šim Latvijas kriminālistikas zinātnes speciālisti nav izstrādājuši detalizētu katra atsevišķa noziegumu veida izmeklēšanas metodiku. Autors piedāvā savu redzējumu par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīti ar prettiesiski atsavinātu transportlīdzekļu apriti, ar attālinātu komerciālu krāpšanu un reliģisku priekšmetu zādzību, izmeklēšanas metodikas saturu.**
- 3. Noziegumu izmeklēšana nav iespējama bez mūsdienīgiem zinātniski tehniskiem līdzekļiem, profesionāli apmācīta un motivēta personāla. Diemžēl autors secina, ka**

Valsts policijas personāla zināšanu, prasmju un kompetences līmenis nozieguma pēdu veidošanās un identificēšanas metodikā nav augsts. Daļa no Kriminālistikas pārvaldes ekspertiem ir vienas konkrētas nozares speciālisti, kas studiju gados un tālākizglītības gaitā nav studējuši kriminālistiku, savukārt jurista profesijas standartā kriminālistika nav paredzēta vispār.

4. Personām, kuras ir saistītas ar noziedzīgo vidi, ir raksturīga šķēršļu likšana tiesību aizsardzības iestāžu darbā, viņi vienmēr un labprāt īsteno dažādas pret darbības formas un to veidus. Pret darbību izmeklēšanai var definēt kā ar iepriekšēju nodomu veiktu darbību vai bez darbību, lai aizkavētu vai pat apturētu pilnīgu, objektīvu un vispusīgu noziedzīgā nodarījuma apstākļu noskaidrošanu izmeklēšanā un tiesā. Pret darbība izmeklēšanai var sākties noziedzīga nodarījuma sagatavošanas stadijā, vai var sākties vai turpināties izmeklēšanā, iztiesāšanā un pat soda izciešanas laikā. Pret darbības procesā tāpat kā noziedzīgās darbības mehānismā nodala sagatavošanās, īstenošanas un slēpšanas stadijas, kuras ir labi jāpārziņ operatīvās darbības subjekta amatpersonām. Nodaļas ietvaros autors izstrādāja pietiekami komplicētu pasākumu kompleksu, kurus jāveic operatīvās darbības subjekta amatpersonām šādas pret darbības sekmīgai novēršanai. Turklāt personu atturēšanai no tādas rīcības autors piedāvā iekļaut to Krimināllikumā kā atbildību pastiprinošu apstākli un papildināt Krimināllikuma 48.panta pirmo daļu ar 18.punktu, izsakot to šādā redakcijā: “18) noziedzīga nodarījuma izmeklēšanas gaitā persona veica aktīvu pret darbību patiesības noskaidrošanai” .

4. SADARBĪBAS IESPĒJAS AR CITIEM POLICIJAS DIENESTIEM UN CITĀM TIESĪBAIZSARDZĪBAS IESTĀDĒM KRIMINĀLMEKLĒŠANAS PROCESĀ

Kriminālmeklēšanas procesā nenovērtējama loma pieder dažādu policijas dienestu un atsevišķu tiesībaizsardzības iestāžu sadarbībai. Kriminālmeklēšanas laikā amatpersona būs atbildīga par milzīga informācijas daudzuma savākšanu no daudziem avotiem. Kriminālmeklēšanas process ir operatīvās darbības subjektu amatpersonu veiktās operatīvās darbības, kriminālmeklēšanas un citu pasākumu sistēma, kurus īsteno kriminālmeklēšanas mērķu sasniegšanai, proti, novērst gatavotos, pārtraukt notiekošos un atklāt notikušus noziegumus, kā arī atrast meklējamos noziedzniekus vai bezvēsts pazudušās personas. Ideja par kopīgu darbu kriminālmeklēšanā ir galvenais faktors lietas izmeklēšanā. Amatpersonu, kuras velta laiku, lai cieši sadarbotos ar saviem kolēģiem un uzturētu ciešas darba attiecības ar viņiem, pūliņi vienmēr vainagojas ar panākumiem dienesta gaitās. Darba autors pievienojas profesora Fishera Barry A.J. viedoklim, ka katram cilvēkam šajā procesā ir būtiska loma. Ikviens var darīt kaut ko tādu, kam ir katastrofālas sekas, vai arī tas dod ievērojamu ieguldījumu.²⁷⁰ Nevienš, ieskaitot amatpersonu uniformā, operatīvās darbības subjektu amatpersonu, ekspertu vai prokuroru, nevar veikt savus pienākumus bez visu pārējo komandas locekļu palīdzības un cieša atbalsta. Panākumu ķīla ir daudzu tiesībaizsardzības iestāžu sadarbība sarežģīto un resursietilpīgo funkciju veikšanā.

4.1. Sadarbība starp Valsts policijas dienestiem

Visās pasaules valstīs un arī Latvijā ievērojama daļa noziegumu tiek veikta slēpti, lai cietušais un policija par tiem vispār neuzzinātu vai uzzinātu pēc iespējas vēlāk. Tādēļ, lai novērstu un atklātu noziegumu, kā arī, lai aizturētu noziedznieku, visās valstīs tiek izveidotas speciālas policijas vienības. Latvijas Kriminālpolicija saskaņā ar likumu „Par policiju” veic vienu no vissarežģītākajām policijas funkcijām, proti: „Kriminālpolicijas funkcijās ietilpst smagu un bīstamu noziegumu novēršana un atklāšana [...]”²⁷¹, sava mērķa izpildes nodrošināšanai veic dažādus, galvenokārt, slepenus pasākumus.

Procesa virzītāja un operatīvo darbinieku mijiedarbība kopīga uzdevuma veikšanai, t.i., nozieguma atklāšanai, pamatojas uz savstarpējo saikni starp izmeklēšanas darbībām un operatīvās darbības,²⁷² kriminālmeklēšanas un citiem pasākumiem.

²⁷⁰ Fisher Barry A.J. Techniques of Crime Scene Investigation Seventh Edition. Boca Raton, USA. CRS Press. 2004. page 48.

²⁷¹ Likums Par policiju. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, Nr.31/32, 15.08.1991. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=67957>, [aplūkots 22.07.2020.]; 18.p.2.d.

²⁷² Алексеев Н.С., Крылов И.Ф., Лукашевич В.З. и др. Криминалистика.- Ленинград, Ленинградский университет, 1976. С.416-421.

Konkrētā kriminālprocesa izmeklēšanas stadijā veikt izmeklēšanas darbības pilnvaras ir procesa virzītājam (izmeklētājam), izmeklēšanas grupas dalībniekam, uzraugošajam prokuroram un kriminālprocesa veikšanai pilnvarotai amatpersonai, kura izpilda procesa virzītāja vai izmeklēšanas grupas dalībnieka uzdevumu veikt procesuālās darbības un ekspertīžu iestādes ekspertam.²⁷³ Nozieguma izmeklēšanas gaitā procesa virzītājs sadarbojas ar kriminālpoliciju, kura īsteno kriminālmeklēšanas procesu. Minētais sevī iekļauj operatīvās darbības un kriminālmeklēšanas pasākumus, kuru veic kriminālpolicija stingri atbilstoši likuma prasībām par noziegumu novēršanu un atklāšanu, kā arī par noziedznieku meklēšanu un aizturēšanu. Šie pasākumi tiek veikti pārsvarā slepeni, izmantojot speciālus līdzekļus un metodes. Atšķirībā no izmeklēšanas ar operatīviem pasākumiem konkrētā krimināllietā vai pret noteiktu personu, tiek iepazīstinātas tikai šo pasākumu dalībpersonas.

Operatīvās darbības process var sākties:

Pirms krimināllietas ierosināšanas, ja iegūta informācija: par gatavoto noziegumu, piemēram, operatīvajam darbiniekam kļuva zināms, ka nezināmie grib nozagt konkrētu automašīnu; par personu, kas gatavojas izdarīt noziegumu, piemēram, operatīvajam darbiniekam kļuva zināms, ka konkrēta persona grib nozagt nezināmu mašīnu; par latentu noziegumu, piemēram, operatīvajam darbiniekam kļuva zināms, ka cietušajam, kuram nozaga automašīnu, nezināmas personas izspiež naudu par automašīnas atgriešanu, bet cietušais par šo faktu policijai neziņo;

Krimināllietas izmeklēšanas laikā, ja iegūta informācija: par notikušo noziegumu, piemēram, operatīvajam darbiniekam kļuva zināms, ka nozagtā automašīna ir paslēpta; par personu, kas izdarījusi noziegumu, kā arī šīs personas atrašanās vietu, piemēram, operatīvajam darbiniekam kļuva zināms, ka konkrēta persona nozaga automašīnu, noslēpa to; par pierādījumu noskaidrošanu un atrašanās vietu, piemēram, operatīvajam darbiniekam kļuva zināms, kur atrodas nozagtā mašīna; par aizdomās turētā vai apsūdzētā plāniem, kurš traucē izmeklēšanai, un/vai plāniem izvairīties no izmeklēšanas vai tiesas, piemēram, operatīvajam darbiniekam kļuva zināms, ka nozagto automašīnu noziedznieki grib izjaukt un nodot metāllūžņos.

Pēc krimināllietas pabeigšanas, ja iegūta informācija: par notiesātā atrašanās vietu; par notiesātā plāniem turpināt noziedzīgo darbību, piemēram, operatīvajam darbiniekam kļuva zināms, ka, atrodoties cietumā, notiesātais vāc literatūru par automašīnu signalizācijām, studē to un apmāca citus notiesātos, kā izmantot mūķīzerus automašīnas atvēršanai un iedarbināšanai; par notiesātā plāniem izrēķināties ar cietušajiem, lieciniekiem vai līdzdalībniekiem, piemēram, operatīvajam darbiniekam kļuva zināms, ka notiesātais deva uzdevumu brīvībā esošajiem līdzdalībniekiem nodarīt miesas bojājumus cietušajam savā krimināllietā.

²⁷³Kriminālprocesa likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.74(3232)., 11.05.2005. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820>, [aplūkots 20.02.2020], 27.p.

Zinātne un prakse liecina, kā darbā pētāmo noziegumu kategorijas visbiežāk tiek atklātas kriminālmeklēšanas gaitā.²⁷⁴ Pētāmos noziegumus reti izdara viens noziedznieks. Parasti to veic labi organizētas grupas ar precīzu pienākumu sadali starp dalībniekiem. No prakses izriet, ka šajās grupās nozīmīgu lomu spēlē gan agrāk tiesātie, gan personas ar autoritāti kriminālajā vidē, gan arī esošie vai bijušie tiesībaizsardzības iestāžu darbinieki (milicija, policija, robežsardze, muita). Tas būtiski apgrūtina operatīvās darbības veikšanu attiecībā pret šiem grupējumiem. Veicot šo noziedzīgo grupējumu izstrādi, nepieciešams mērķtiecīgi un rūpīgi veikt operatīvos pasākumus visās operatīvās darbības procesa stadijās. Autors, kā operatīvās darbības subjekta amatpersona, kriminālmeklēšanas procesa ietvaros, pielietoja visus operatīvās darbības un kriminālmeklēšanas pasākumu veidus. Rezultātā autors nonāca pie secinājuma, ka jebkuru noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanā nepieciešams veikt operatīvās darbības un/vai kriminālmeklēšanas pasākumus, jo tas ļauj: nostiprināt pierādījumus par veikto noziedzīgo nodarījumu; savākt pierādījumus par citiem noziedzīgiem nodarījumiem; aizturēt agrāk neapzinātos noziedzniekus; novērst plānojamos noziegumus.

Noteiktā izmeklēšanas procesa etapā informācija, ko iegūst operatīvās meklēšanas rezultātā, izsauc nepieciešamību veikt noteiktas izmeklēšanas darbības, bet iegūtie pierādījumi, savukārt var mudināt veikt operatīvās darbības un/vai kriminālmeklēšanas pasākumus.²⁷⁵ Piemēram, operatīvie darbinieki paziņoja procesa virzītājam, ka aizdomās turētais par automašīnas zādzību M izdarīja laupīšanu un glabā slēpnī šim nolūkam izmantoto pistoli. Šīs ziņas, kuras iegūtas operatīvās darbības rezultātā, var noteikt nepieciešamību uzrādīt M cietušajam atpazīšanai, veikt kratīšanu ar nolūku atrast ieroci, nozīmēt kriminālistisko ekspertīzi un pieprasīt nopratināt M, izvirzot apsūdzību par laupīšanu. Savukārt, ja nopratināšanā M atzīst, ka realizējis nozagtās mantas personai, kuru zina tikai pēc iesaukas un pazīmēm, tas izraisīs nepieciešamību veikt izmeklēšanas pasākumus.

Savstarpējai sadarbībai ir jābūt mērķtiecīgai. Tai nav jābūt pašmērķim, bet gan obligātam noteikumam efektīvai procesa virzītāja un operatīvo darbinieku sadarbībai, kura vērsta uz noziedzīgu nodarījumu novēršanu, atklāšanu un izmeklēšanu.²⁷⁶ Procesā virzītāja un operatīvo darbinieku mijiedarbība kopīga uzdevuma veikšanai pamatojas uz savstarpējo saikni starp izmeklēšanas darbībām un operatīvās darbības pasākumiem. Sadarbības panākumus lielā mērā nosaka procesa virzītāja un operatīvo darbinieku savlaicīgi veiktās darbības. Vilcināšanās vai uzdevuma vēlāka izpilde pazemina operatīvās meklēšanas procesā gūtās informācijas nozīmīgumu vai vispār var zaudēt informācijas nozīmi. Tas attiecas ne tikai uz darbībām, ko veic operatīvie darbinieki patstāvīgi, bet arī veicot tos kopīgi ar procesa virzītāju.

²⁷⁴ Kavalieris A. Noziegumu izmeklēšanas metodika: Mācību grāmata.– Rīga: LPA, 2000. 109.lpp.

²⁷⁵ Горяинов К.К., Овчинский В.С., Синилов Г.К. и др. Оперативно – розыскная деятельность.-Москва. ИНФРА-М, 2004. С.156.

²⁷⁶ Ivančiks J., Trofimovs I., Teivāns-Treinovskis J. Evaluations of security measures and impact of globalization on characteristics of particular property crimes.-Journal of security and sustainability issues. 2019, 8 (4), Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4\(2\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4(2)), (SCOPUS database), [aplūkots 1.04.2021.], pages 571-579.

Lai nodrošinātu sadarbības efektivitāti, pēc autora domām, jāievēro daži nosacījumi: tās iniciatoram jābūt kriminālpolicijai²⁷⁷, tādēļ, ka citu dienestu darbinieki nevar zināt kriminālpolicijas risināmos uzdevumus; iesaistot citu dienestu darbiniekus, jāpievērš uzmanība tam, lai konkrēta dienesta darbinieks veiktu darbības savā jomā, lai darbs būtu lietderīgāks un netiktu veltī iztērēts laiks un resursi. Piemēram, darbinieks, kura specializācija ir satiksmes uzraudzība, var tikt aicināts pievērst uzmanību automašīnu apzināšanai, nevis izmantots liecinieku pratināšanā; sadarbība nedrīkst traucēt cita dienesta pamatintereses; sadarbības gaitā jāsaskaņo darbības; iespējama pret darbību policijas veiktajām darbībām.²⁷⁸

Veicot kriminālmeklēšanu reāla sadarbība var noritēt sekojoši:

Ikdienas sadarbība, respektīvi, kārtības policijas darbinieki, veicot savu tiešo pienākumu izpildi, aktīvi vāc kriminālpolicijai nozīmīgu informāciju. Piemēram, iecirkņa inspektoram kļūva zināms, ka dievnamu nesen apmeklēja aizdomīgas personas (nepazīstami cilvēki vai ārzemnieki), vai apturot netālu no dievnama nakts laikā transportlīdzekli, tika konstatēts, ka tajā esošās personas nav vietējie iedzīvotāji, vai bagāžniekā atradās varbūtējie nozieguma rīki (laužņi, domkrati, griezēji, zāģi u.tml.), tādu informāciju jāklasificē kā riska informāciju un to jāiekļauj ZDB. Riska informācija ir ziņas par personu, notikumu, priekšmetu, faktu, kas ir vai var būt noderīgas noziedzīgu nodarījumu un citu likumpārkāpumu novēršanai un atklāšanai, sabiedriskās drošības un kārtības nodrošināšanai, personu likumīgo interešu aizsardzībai. ZDB mērķis ir nodrošināt, lai policijas darbiniekiem dienesta pienākumu izpildei būtu pieejama kriminālizlūkošanai nepieciešamā riska informācija.²⁷⁹ Veicot kriminogēnas situācijas, ieskaitot ZDB, analīzi kriminālpolicijas vadība kopā ar kārtības policiju izveido norīkojumu maršrūtus, pietuvinot tos apdraudējuma objektiem.

Ilgstošas (vairāk kā 2-3 dienu) sadarbības rezultātā, pēc iepriekš sagatavota plāna, tiek veidoti stacionārie posteņi. Piemēram, ar stacionāriem posteņiem uz noteiktu laiku (tajā diennakts laikā, kad ir vislielākā varbūtība, ka noziedznieki var šķērsot posteņa izvietotās vietas) tiek bloķēti izbraukšanas ceļi no konkrētas teritorijas, kur atrodas zādzības objekti. Policijas darbinieki aptur visas izbraucošās automašīnas, pārbauda vadītāju un pasažierus, un pašas automašīnas ar mērķi konstatēt zagtas mantas un nozieguma rīkus. Pēc tam visu riska informāciju ievada ZDB. Šādā veidā iegūtā informācija var tikt izmantota par pamatu operatīvajām darbībām un sniegt plašāku informāciju par konkrētām mantām, automašīnām, personām, vietām un faktiem, atvieglojot noziedzīgu nodarījumu atklāšanu vai novēršanu.

Tomēr praksē informācijas apmaiņa nenotiek tik veiksmīgi, kā tam būtu jānotiek. Informācijas apmaiņa ir abpusējs process, kurā, no vienas puses, ir iesaistītas kriminālpolicijas amatpersonas, no otras puses, kārtības policijas amatpersonas. Vairāk tas ir subjektīvu iemeslu

²⁷⁷ Makans L. Miķelsons U. Izmeklēšanas un kriminālmeklēšanas integrācija. Raksti 4.- Rīga: LPA, 1997. 164.lpp.

²⁷⁸ Ivančiks J., Trofimovs I. Psychological aspects of operational and investigative activities as a factor of strengthening of national security.-Journal of Security and Sustainability Issues, 2017, 7.(1), Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2017.7.1\(5\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2017.7.1(5)), (SCOPUS database), [aplūkots 1.04.2021.], pages 55-65.

²⁷⁹ Valsts policijas Ziņojumu datu bāzes noteikumi, Valsts policijas 2010.gada 6.augusta Iekšējie noteikumi Nr.12.

dēļ – nevēlas vai vienkārši neprot nodot informāciju, iespējams, neuzskata to par vajadzīgu vai nozīmīgu. Ar līdzīgu problēmu saskaras arī ārzemēs. Liverpūles Universitātes profesors A. James savos pētījumos izdara secinājumus par informācijas apmaiņas neefektivitātes cēloņiem un izceļ problēmu, kurai ir filozofiskas saknes, proti, "galvenais ir nevis iegūt pēc iespējas vairāk informācijas, bet gan prast ar to racionāli dalīties ar iesaistītajām pusēm"²⁸⁰Līdzīgu viedokli aizstāv arī šā pētījuma autors. Nākamajos pētījumos autors veltīs šīs aktuālās un ļoti interesantās tēmas izpētei. Darba autors var apliecināt, ka policijas struktūrvienībā, kuru viņš vadīja, dažādu dienestu darbinieku sadarbība konkrētu operatīvo un kriminālmeklēšanas pasākumu veikšanā ir bijusi veiksmīga un problēmas nav radījusi. Pozitīvas sadarbības nosacījumi var būt tādi, ka struktūrvienība ir salīdzinoši maza - ap 170 cilvēku un iedzīvotāju skaits ir aptuveni 70 tūkstoši iedzīvotāju, un lielākā daļa policistu ir šīs apkaimes pamatiedzīvotāji, kas tajā piedzimuši un uzauguši, ļoti labi pārzin apkārtni un cilvēkus. Šādos apstākļos saziņa starp policistiem ir ērta, tā nerada apgrūtinājumus. Labvēlīgo situāciju spilgti raksturo policijas personāla statistikas dati, vidējais policistu skaits uz 100 000 iedzīvotājiem sasniedza ES līmeni (apmēram 340 policisti uz 100 000 iedzīvotājiem²⁸¹).

Autora personīgā pieredze ļauj secināt, ka viens no svarīgākajiem veiksmīgas nozieguma atklāšanas noteikumiem ir cieša sadarbība starp operatīvo darbinieku un procesa virzītāju, un kopīga pasākumu plānošana visā pirmstiesas izmeklēšanas gaitā, bet īpašos gadījumos arī pēc tiesas sprieduma nolasīšanas. Prakse liecina, ka kvalitatīvāk izmeklēšanu veic speciāli šim nolūkam izveidotas apakšvienības vai grupas, kuras sastāvā ir operatīvais darbinieks un izmeklētājs. Turklāt sadarbības efektivitāte pieaug, kad izmeklēšanas uzraudzību veic specializēts uzraugošais prokurors, kurš vēlāk uztur apsūdzību tiesā. Tāpēc autors uzskata, ka pastāv nepieciešamība, lai operatīvais darbinieks veiktu operatīvo pavadīšanu no kriminālprocesa uzsākšanas līdz laikam, kad stājas spēkā tiesas spriedums, bet nepieciešamības gadījumā arī soda izciešanas laikā.²⁸²

Kopīga mērķa sasniegšanai procesa virzītājs veic izmeklēšanas un speciālās izmeklēšanas darbības, bet operatīvais darbinieks veic operatīvās darbības un kriminālmeklēšanas pasākumus un piedalās izmeklēšanas un speciālās izmeklēšanas darbībās. Konstatējams, ka visas darbības izmeklēšanas procesā ir cieši saistītas, un, tikai procesa virzītāja un operatīvā darbinieka savstarpējas mijiedarbības rezultātā ir iespējams veiksmīgi atklāt noziegumu.

²⁸⁰ James A., Phythian, M. Wadie F. & Richards J. The road not taken: understanding barriers to the development of police intelligence practice. *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs*. 2017. 19:2. Pieejams: <https://doi.org/10.1080/23800992.2017.1336395>, (SCOPUS database). pages 77-91.

²⁸¹ Police officers, EU-27, average 2016-2018 (per hundred thousand inhabitants). *Statistics Explained*. Eurostat. Pieejams: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Police_officers,_EU-27,_average_2016-2018_\(per_hundred_thousand_inhabitants\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Police_officers,_EU-27,_average_2016-2018_(per_hundred_thousand_inhabitants).png), [aplūkots 5.07.2020.].

²⁸² Trofimovs I. Speciālo izmeklēšanas darbību būtība.-Daugavpils Universitātes Starptautiskās zinātniskās konferences „Eiropas integrācijas sociālā un ekonomiskā dimensija: problēmas, risinājumi, perspektīvas” zinātnisko rakstu krājums. – Daugavpils: Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2011.

4.2. Valsts policijas un citu tiesībsardzības iestāžu sadarbības iespēju izmantošana

Sadarbību starp Valsts policiju un prokuratūru autors vērtē kā mērķtiecīgu un kvalitatīvu. Taču pastāv problēmas sadarbībai starp uzraugošajiem prokuroriem un Valsts policijas izmeklētājiem – procesa virzītājiem. Prokurori par problēmām uzskata: izmeklētāju zināšanu, izpratnes, motivācijas un ieinteresētības trūkumu, izmeklētāja pārslodzi, personāla mainību un nepietiekamību. Izmeklētāji par problēmām uzskata: prokuroru un izmeklētāju viedokļu atšķirību, vienotas prakses un izpratnes trūkumu starp prokuroriem, nesamērīgi augstas prokuroru prasības, neskaidri noformulētus un, viņuprāt, dažkārt nelietderīgus norādījumus izmeklēšanas veikšanai. Vairākums minēto problēmu nav attiecināmas uz kriminālmeklēšanas procesu, lai gan autors piekrīt dažiem secinājumiem.

Pirmkārt, līdz 2016.gada 31.decembrim kriminālpolicijas darbiniekiem, izmeklētājam un operatīvajam darbiniekam nebija obligāta juridiskā izglītība, attiecīgi zināšanu šajā jomā viņiem nebija. Otrkārt, ne visiem prokuroriem arī bija zināšanas un izpratne par kriminālmeklēšanas procesa īstenošanas principiem un nosacījumiem. Treškārt, abu pušu korporatīvās intereses un ambīcijas traucē atrast kopsaucēju, lai veiktu komunikāciju kopēja mērķa sniegšanai. Tā rezultātā, nepieredzējušie vai bez zināšanām kriminālmeklēšanas procesā, operatīvie darbinieki neveic operatīvās darbības un kriminālmeklēšanas pasākumus pēc kriminālprocesa nodošanas kriminālvajāšanas uzsākšanai prokuratūrā, un prokurors arī nemudina uz kriminālmeklēšanas procesa turpināšanu, uzskatot, ka prokuratūrai šīs jautājums nav piekritīgs. Visi ir apmierināti ar to, ka izmeklēšanā savāktie pierādījumi norāda uz konkrētas personas vainu izmeklējamā noziedzīgā nodarījumā un pierādījumi to apstiprina.

Policijas inspektoru, kuri pilnvaroti veikt izmeklēšanu, izglītības un prasmju līmenis, autora ieskatā, neatbilst mūsdienu prasībām. Valsts policijai piekrīt izmeklēšanas veikšana visdažādāko noziedzīgo nodarījumu gadījumos, kas, nenoliedzami, prasa gan tiesību, gan dažkārt citu specifisku jomu zināšanas. Izmeklētāja atbildība un daļa veikto funkciju pēc savas sarežģītības atzīstamas par radniecīgām prokurora funkcijām un pat pielīdzināmas zemākā līmeņa prokurora funkcijām. Tomēr izvirzītās izglītības prasības policijas amatpersonām, kuras pilnvarotas veikt kriminālprocesu, joprojām ir zemākas nekā citām kriminālprocesu veicošām amatpersonām.

Tikai 2017.gada 1.janvārī stājās spēkā paaugstinātas prasības inspektoriem, kuri pilnvaroti veikt izmeklēšanu. Tomēr, tā kā izmeklēšana uzticēta policijas inspektoriem un inspektora amatam ir pietiekami ar koledžas līmeņa izglītību, faktiski lielā daļā gadījumu izmeklēšanu joprojām veic personas, kas nav pietiekami apguvušas nepieciešamās prasmes. Paaugstinātas prasības noteiktas vienīgi amatpersonām, kuras veic sarežģītu lietu izmeklēšanu vai piedalās starptautiskās izmeklēšanas operācijās (vecākie inspektori, nodaļu priekšnieki un viņu vietnieki) un kurām nepieciešama akadēmiskā un otrā līmeņa profesionālā augstākā

izglītība. Šīm amatpersonām attiecīgā līmeņa augstākajai izglītībai jābūt tiesību zinātnē vai civilās un militārās aizsardzības jomā.

Te gan atzīmējams, ka attiecīgo prasību izstrādātāji vispār nav izpratuši augstākās izglītības modeli Latvijā un nav piešķīruši nozīmi profesionālās un akadēmiskās izglītības izpratnei un nozīmei. Valsts kontrole secināja²⁸³, ka faktiskā situācija ir tāda, ka tikai daļai policijas amatpersonu, kas veic izmeklēšanu, ir otrā līmeņa augstākā izglītība. Tikai aptuveni 47% no augstāko izglītību ieguvušajiem izmeklētājiem tā ir tiesību zinātnē, 9%-policijas darbā, 44%-citās nozarēs. Valsts kontrole revīzijas ziņojumā pilnīgi pamatoti atzinusi, ka izmeklētājiem šobrīd nepietiek zināšanu: kā pareizi kvalificēt noziedzīgu nodarījumu; kādas izmeklēšanas darbības plānot un kādu taktiku izvēlēties; kā pareizi sagatavot procesuālos dokumentus, notikuma vietas apskates protokolus u.c.; kā pareizi piemērot procesuālos piespiedu līdzekļus; kā pratināt aizdomās turētos; kā pareizi piemērot izlīguma iespējas u.c.

Autors pilnībā solidarizējas ar profesores Ā.Meikališas kompetento viedokli, ka „šādi Valsts kontroles secinājumi ir būtiski, tie faktiski parāda, ka valsts nav nodrošinājusi izmeklēšanas veikšanu atbilstošā līmenī. Vēl jo vairāk - secināms, ka veikto reformu gaitā ir krities to amatpersonu izglītības līmenis, kuras veic izmeklēšanu. Salīdzinājumam - brīdī, kad 1995.gadā likvidēja izmeklētāju amatu iekšlietu iestādēs un darbu uzticēja jebkuram policistam, amatpersonām, kas veica izmeklēšanu, bija lielākoties augstākā juridiskā izglītība. Vērts citēt bijušā ilggadējā Iekšlietu ministrijas Izmeklēšanas pārvaldes priekšnieka N.Zlakomanova viedokli, ka, piemēram, 1981.gadā augstākā juridiskā izglītība bija vairāk nekā 80% izmeklētāju, bet 1987.gadā šis rādītājs sasniedza visu laiku augstāko rādītāju - 93% izmeklētāju bija ar augstāko izglītību²⁸⁴. Atliek vien retorisks jautājums - kad šāds līmenis tiks sasniegts Latvijā atkal? Ja valsts attieksme būs līdzšinējā, tad prognozes ir pesimistiskas. Faktiski valsts vadītāji - gan likumdevēji, gan izpildvara - gadu desmitiem uzskatāmi ir demonstrējuši absolūti neieinteresētu attieksmi pret izmeklēšanas uzlabošanu, dažkārt darbojoties pat klaji pret nepieciešamību nodrošināt tās kvalitāti (Izmeklēšanas aparāta likvidēšana, Policijas akadēmijas likvidēšana utt.) un graužot iepriekš sasniegto. Savukārt atjaunošana (tiklab institūciju, kā profesijas prestiža un sabiedrības uzticības) nekad nav vienkārša. Tomēr vēl grūtāka tā ir situācijā, kad faktiski nekas nopietns netiek darīts.”²⁸⁵

Bez tam, praksē kriminālvajāšana vai pat iztiesāšana dažreiz notiek daudz sarežģītāk, piemēram, tiek iegūta informācija par notiesātā plāniem atrodoties apcietinājumā: turpināt noziedzīgo darbību; izrēķināties (tiek dots uzdevums brīvībā esošajiem līdzdalībniekiem nodarīt miesas bojājumus) ar cietušajiem, lieciniekiem vai līdzdalībniekiem; par pierādījumu

²⁸³ Pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā. Revīzijas ziņojums. – Rīga: Valsts kontrole, 2017. Pieejams: http://www.lrvk.gov.lv/uploads/reviziju-zinojumi/2016/2.4.1-6_2016/rz_vp_20.09.2017_bez-ip.pdf, [aplūkots 26.07.2020.], 18-20.lpp.

²⁸⁴ Zlakomanovs N. Izmeklēšanas priekšnieka atmiņas. - Rīga: P&Ko, 2000. 145.lpp.

²⁸⁵ Meikališa Ā. Izmeklēšanas efektivitāte Latvijā: problēmas un iespējamie risinājumi. Ā.Meikališa, K.Strada-Rozenberga. Kriminālprocess, Raksti 2015-2020, - Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021, 618.-619.lpp.

noskaidrošanu un atrašanās vietu; par plāniem, kas traucē izmeklēšanai un/vai plāniem izvairīties no izmeklēšanas vai tiesas, u.c. Operatīvās darbības subjektam sadarbībā ar prokuratūru saņemto informāciju jāpārbauda un apstiprināšanas gadījumā jāveic attiecīgi pasākumi, bet dažādu iemeslu dēļ ne vienmēr tas tiek darīts.

Noziedzīgu nodarījuma novēršana un atklāšana ieslodzījuma vietās nav iespējama bez ciešas sadarbības starp kriminālpolicijas struktūrvienībām un **Ieslodzījuma vietu pārvaldi**. Noziegumu izdarīšana ieslodzījuma vietās pārsvarā ir saistīta ar savstarpējo sadarbību starp ieslodzīto un viņa līdzdalībnieku, kurš atrodas ārpus ieslodzījuma vietas. Šajā gadījumā noziegumu novēršana un atklāšana ir iespējama tikai gadījumā, ja abas iepriekšminētās struktūrvienības savstarpēji sadarbojas, veicot savus tiešos darba pienākumus tam paredzētās vietās. Saskaņā ar statistikas datiem 2019.gadā Ieslodzījuma vietu pārvaldē tika uzsākti 198 kriminālprocesi par dažādiem noziegumiem²⁸⁶. Noziedzīgu nodarījumu novēršana un atklāšana ieslodzījuma vietās varētu mazināt atkārtotu noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu pēc cietumsoda izciešanas, saskaņā ar statistikas datiem aptuveni 50% ieslodzīto pēc atbrīvošanas atkārtoti izdara noziedzīgu nodarījumu.²⁸⁷

Ieslodzījuma vietu pārvaldes drošības daļas uzdevumi ir noziegumu atklāšana un novēršana Ieslodzījuma vietu pārvaldes iestādēs, kā arī operatīvo darbību veikšana ieslodzījuma vietās, lai kontrolētu apcietināto un notiesāto personu dzīvesveidu ieslodzījumā. Līdzīgas funkcijas veic arī kriminālpolicija, tikai ārpus ieslodzījuma vietām pret personām, kas ir saistītas ar noziedzīgiem nodarījumiem.

Abu minēto dienestu savstarpējai sadarbībai noziegumu atklāšanā un novēršanā ieslodzījuma vietās ir jābūt brīvprātīgai, kaut gan faktiski tā vairāk ir uzspiesta saskaņā ar likumisku nepieciešamību un dienestu pilnvaru apjomu. Ieslodzījuma vietu pārvaldes drošības daļas amatpersonas darbības faktiski beidzas pie ieslodzījuma vietas robežām, turpmāk sākas kriminālpolicijas kompetence un pretēji, tādējādi arī rodas nepieciešamība pēc savstarpējas sadarbības dienestu starpā. Kā piemēru šādas sadarbības nepieciešamībai var minēt gadījumus, kad brīvībā esošās personas mēģina ieslodzījuma vietās esošām personām nodot aizliegtos priekšmetus. No Ieslodzījuma vietu pārvaldes statistikas datiem izriet²⁸⁸, ka no nelegālās aprites visvairāk tiek atsavināts alkohols, pēc tam narkotiskās vielas un pēc tam mobilie telefoni, tā sastāvdaļas un SIM kartes.

Praksē situācijas attīstība var būt šāda, Ieslodzījuma vietu pārvaldes drošības daļas amatpersonas uzsāk personas, kurai tika adresēts pienesums ar aizliegto vielu, iespējams, narkotisko vielu, operatīvo izstrādi. Jo nav noslēpums, ka ieslodzījuma vietās notiek narkotiku

²⁸⁶ Ieslodzījuma vietu pārvalde 2019. gada publiskais pārskats. Publikācijas un pārskati. Gada publiskie pārskati. Ieslodzījuma vietu pārvalde. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/gada-publiskie-parskati>, [aplūkots 20.07.2020.].

²⁸⁷ Zahars V. Kriminālpolitika: mūsdienu tendences un procesi.-Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds "Saule", 2014. ISBN 210-0003-62-518-2, 107.lpp.

²⁸⁸ Ieslodzījuma vietu pārvalde 2017.gada publiskais pārskats. Publikācijas un pārskati. Gada publiskie pārskati. Ieslodzījuma vietu pārvalde. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/gada-publiskie-parskati>, [aplūkots 20.07.2020.].

aprite. Par narkotisko vielu vai psihotropo vielu neatļautu izgatavošanu, iegādāšanos, glabāšanu un citām darbībām ar iepriekš minētām vielām ir paredzēta atbildība pēc Krimināllikuma XX nodaļas. Tādējādi drošības daļas amatpersonu veiktā operatīvā darbība palīdz noskaidrot nozieguma motīvu, nolūku, līdzdalībniekus un/vai atbalstītājus. Iegūtā informācija, kas norāda uz to, ka ārpus ieslodzījuma vietas pastāv noteiktas personas, kas nodarbojas ar aizliegto vielu nodošanu ieslodzījumā esošām personām, šādu informāciju būtu jānodod kriminālpolicijas amatpersonām, kas uzsāktu operatīvo darbību ārpus ieslodzījuma vietas robežām. Tāpat ir spoguļu sadarbības metodes: kriminālpolicijas amatpersona, veicot brīvībā esošas personas (figuranta) izstrādi, konstatēja, ka ar figurantu telefoniski sazinājās konkrēta ieslodzījuma vietā turamā persona ar lūgumu nodrošināt viņam narkotisko vielu piegādi. Sadarbības rezultātā bija veiktas vienlaicīgi divas aizturēšanas. Brīvībā, uzreiz pēc šāviena, tika aizturētas divas personas ar arbaletu, kad bulta trāpīja ieslodzījuma vietas kameras logā un bulta ar narkotiskām vielām tika ievilkta kamerā. Vēl kriminālpolicijai kļuva zināms par to, ka konkrēta persona ilgstošas tikšanās laikā nodos narkotiskās vielas ieslodzījumā esošam radniekam. Informācija tika nodota ieslodzījuma vietas drošības daļas amatpersonai, rezultātā narkotiskās vielas tika izņemtas personas apskates laikā.

Turklāt sadarbības nepieciešamības iespēja pastāv arī gadījumos, kad viens ieslodzītais ir parādā citam ieslodzītajam, bet parādniekam nav ar ko norēķināties, tādējādi abi ieslodzītie vienojas, ka parādnieks, kad atbrīvosies, izdarīs noteiktas darbības otra ieslodzītā labā, piemēram, tiksies ar noteiktām personām un veiks aizliegto priekšmetu vai vielu nodošanu ieslodzītajam pienesumu vai pārmešanas veidā. Minētajā gadījumā ieslodzījuma vietas drošības daļai būtu svarīgi informēt kriminālpolicijas darbiniekus, kas veiktu noteiktas darbības brīvībā esošā bijušā ieslodzītā darbību kontrolei, bet noziedzīgas darbības veikšanas gadījumā – tos pārtraucot. Pastāv gadījumi, kad tiek saņemta informācija par to, ka abi ieslodzītie vienojas, ka viens no viņiem, kurš ātrāk atbrīvosies, atrodoties brīvībā, organizēs otra ieslodzītā bēgšanu no ieslodzījuma vietas.

Nemot vērā iepriekšminēto, konstatējams, ka sadarbība ir nepieciešama, lai aizturētu vainīgās personas, kas atrodas abās pusēs – ieslodzījuma vietā un ārpus tās, un tām ir abpusējas intereses sakarā ar veicamo pretlikumīgo darbību. Ne vienmēr ir iespējams pierādīt aizliegta pienesuma adresāta vainu narkotisko vielu iegādāšanā vai glabāšanā, jo viņš var aizbildināties ar to, ka viņam nav zināms, ka pienesumā varēja atrasties narkotiskās vai psihotropās vielas. Tādējādi abu dienestu sadarbības pamatā ir iesaistīto personu noskaidrošana un viņu vainas apliecinājošo pierādījumu konstatēšana. Šādas sadarbības rezultātā varētu būt pārtraukta narkotisko vielu tālāka aprīte ieslodzījuma vietas iekšienē vai pat glābtas personu dzīvības.

Atrodoties ieslodzījumā, ieslodzītie var vienoties savā starpā, ka pēc nokļūšanas brīvībā viņi veiks noziedzīgus nodarījumus kopā ar konkrētām personām. Ne mazāk svarīga loma ir tam, vai personas A un B, atrodoties brīvībā, uzturēja noziedzīgos sakarus. Minētajos gadījumos

jābūt savstarpējai informācijas apmaiņai starp kriminālpoliciju un ieslodzījuma vietas drošības daļu, jo tas ir abpusēji nozīmīgi.

Problemātisks jautājums ir sakaru līdzekļu parādīšanās ieslodzījuma vietās, jo mobilo telefonu esamība ieslodzījuma vietās ieslodzītajiem sniedz plašas iespējas, kas skar noziedzīgas darbības veikšanu, atrodoties ieslodzījumā. No Ieslodzījuma vietas pārvaldes statistikas datiem konstatējams, ka gandrīz divas trešdaļas ieslodzīto cietumā izmantoja mobilo telefonu²⁸⁹. Mobilo sakaru līdzekļi sniedz ieslodzītajiem plašas iespējas, proti, kriminālajiem līderiem tas ļauj kontrolēt savus līdzdalībniekus brīvībā, dot tiem norādījumus noziedzīgu nodarījumu izdarīšanai, kā arī tiešā veidā nodarboties ar noziedzīgo darbību, piemēram, veikt krāpšanas ar telefona palīdzību²⁹⁰. Tādējādi mobilo telefonu esamība ieslodzīto starpā var nodarīt būtisku apdraudējumu gan Ieslodzījuma vietu pārvaldei sasniegt darbības mērķus, gan aizsargātajām pamattiesībām, personu un sabiedrības drošībai.

Ieslodzījuma vietas pārvaldes drošības daļas un kriminālpolicijas sadarbības iespējas noziegumu atklāšanai gan cietumos, gan ārpus tiem ir ļoti plašas. Tomēr šīs iespējas ikdienā tiek izmantotas ne pilnībā, kā tas varētu būt. Pirmkārt, to kavē abu iepriekšminēto struktūrvienību cilvēkresursu trūkums. Otrkārt, šo struktūrvienību amatpersonām trūkst speciālās izglītības un profesionālās kompetences.

Vispārējai sadarbībai starp Valsts policijas un **pašvaldības policijas** struktūrvienībām ir gan pozitīvie, gan negatīvie piemēri. Jāatzīmē, ka pašvaldības policija šobrīd ir izveidota 8 pilsētās un 57 novados.²⁹¹ Viena no nozīmīgākajām Valsts policijas un pašvaldības policijas institūciju sadarbības jomām ir sadarbība informācijas aprites jomā. Arī pašvaldības policijas iesaistīšana kriminālmeklēšanas procesā notiek bez starpgadījumiem, pastāvīgi notiek informācijas apmaiņa diennakts režīmā par likumpārkāpumiem, meklējamām mantām un personām. Pašvaldības policija līdz Valsts policijas ierašanās aiztur meklēšanā esošās personas un novērš noziegumus, aizturot personas nozieguma izdarīšanas brīdī vai tūlīt pēc tā. Autors uzskata, ka sadarbību kriminālmeklēšanas procesā ar pašvaldības policiju var uzlabot, biežāk iesaistot pašvaldības policijas darbiniekus kriminālmeklēšanas pasākumu īstenošanā, protams, ievērojot konspirāciju.

Savstarpējai sadarbībai ir jābūt mērķtiecīgai. Tai nav jābūt pašmērķim, bet gan obligātam noteikumam efektīvai Valsts policijas un citu tiesībaizsardzības iestāžu sadarbībai, kura vērsta uz noziegumu novēršanu, atklāšanu un izmeklēšanu.

²⁸⁹ Ieslodzījuma vietu pārvalde 2017.gada publiskais pārskats. Publikācijas un pārskati. Gada publiskie pārskati. Ieslodzījuma vietu pārvalde. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/gada-publiskie-parskati>, [aplūkots 20.07.2020.], 22.lpp.

²⁹⁰ Trofimovs I. Moderno tehnoloģiju izmantošanas attīstības iespējas Operatīvās darbības likuma kontekstā. Valsts policijas koledžas IV Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. - Rīga: VPK, 2015. 110.lpp.

²⁹¹ Ministru kabineta 2016. gada 6.aprīļa rīkojums Nr. 248 „Par Valsts policijas attīstības koncepciju” Latvijas Vēstnesis, 69 (5641), 11.04.2016. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=281390> [aplūkots 20.07.2020]. 12.lpp.

4.3. Interpola, Eiropola un trešo valstu tiesībsardzības iestāžu sadarbības iespējas ar Valsts policiju

Vide, kurā darbojas tiesībsardzības iestādes, visā pasaulē strauji mainās. Šīs pārmaiņas attiecas ne tikai uz noziedzīgo vidi, piemēram, pēdējo piecu gadu laikā noziedznieki nozaguši vairāk nekā 32 miljonus transportlīdzekļu, ar ko ik gadu nopelna desmitiem miljardu dolāru,²⁹² un, policijas spējām to apkarot, bet arī uz jaunas izpratnes veidošanos par policijas lomu sabiedrībā un principiem, uz kuriem šādai sadarbībai jābalstās.

Šobrīd policija ir lielu izaicinājumu priekšā, jo, lai policijas darba modelis atbilstu sabiedrības interesēm un policija spētu veidot drošu dzīves vidi, būtiska ir ne tikai policijas materiāltehniskās kapacitātes stiprināšana, bet arī jaunu policijas darbības pamatprincipu attīstība un efektīva pārvaldības modeļa izveide.

Mūsdienās drošības apdraudējumi aptver aizvien lielākus mērogus un sarežģītības pakāpi. Diezgan bieži tas ir saistīts ar organizēto noziedzību un terorismu. Šāda veida noziegumu identificēšanas nolūkos un cīņai pret to Latvijas tiesībsardzības iestādēm ir tiesības un pienākums izmantot Interpola, Eiropola, Šengenas konvencijas dalībvalstu iespējas, krasta apsardzes aģentūras FRONTEX un citu valstu tiesībsardzības iestāžu pieejamos resursus. ES ir izstrādāta virkne programmu, kas vērstas uz globālu noziedzības apdraudējumu novēršanu. Attīstās rīki informācijas apmaiņai, kopēju izmeklēšanu un operāciju veicināšanai. Starp šādiem instrumentiem jāmin Eiropas apcietināšanas orderi, aktīvu iesaldēšanas mehānismu, Šengenas valstu Informācijas sistēmu SIS, DNS un pirkstu nospiedumu datu apmaiņas sistēmu. Starptautiskās kriminālpolicijas organizācijas Interpola Ģenerālsekretariāts uztur datu bāzes un nodrošina dažādus elektroniskus servissus, kuru izmantošana palīdz sekmīgi apkarot visplašāko noziegumu spektru. Ir radīti ES juridiskie instrumenti, kas veicina dalībvalstu operatīvo sadarbību, piemēram, kopēju izmeklēšanas grupu izveidi, kopēju operāciju rīkošanu un ciešu sadarbību, lai nodrošinātu drošību starptautiskos pasākumos. Iestājoties ES, Latvija apņēmas pilnībā ieviest Šengenas *acquis* ar mērķi atcelt robežkontroli uz iekšējām dalībvalstu robežām. Līdzās vairākiem robežas kontroles atcelšanas kompensējošiem mehānismiem, Latvijā tika ieviesta Šengenes valstu Informācijas sistēma SIS, kurā tiek apkopotas ziņas no visām Šengenas līguma dalībvalstīm, kas ir saistošas tiesību aizsardzības iestādēm. Tās ideoloģija ir tieša un plaši pieejama visu dalībvalstu tiesību aizsardzības iestāžu darbiniekiem: gan tiem, kas strādā uz robežas, gan tiem, kas veic personu un objektu kontroli valstu iekšienē.

4.3.1. Interpola iespējas

Starptautiskās kriminālpolicijas organizācijas Interpola Ģenerālsekretariāts uztur datu

²⁹²Trofimovs I. Vehicle like a object of a crime. Proceedings of the 58th international scientific conference of Daugavpils University.-Daugavpils, Daugavpils University Academic Proceedings "Saule", 2016.

bāzes un nodrošina dažādus elektroniskus servissus, kuru izmantošana palīdz sekmīgi apkarot visplašāko noziegumu spektru, tai skaitā noziegumu, kas saistīti ar transportlīdzekļu apdraudējumu, apkarošanu, atklāšanu un izmeklēšanu. Šo datu bāzu un servisu pieejamība nacionālajām tiesībsardzības iestādēm tiek nodrošināta caur Interpola slēgto komunikācijas sistēmu I-24/7 vai Interpola interneta mājaslapas slēgto sadaļu INSYST. Ir iespējams izmantot sekojošas datu bāzes:

- paziņojumu datu bāze, starptautiski brīdinājumi par bēgļiem, aizdomās turētiem noziedzniekiem, personām un organizācijām, uz kurām attiecas ANO Drošības padomes sankcijas, iespējamiem draudiem, bezvēsts pazudušām personām, mirušiem ķermeņiem un kriminālām metodēm;
- personu personas datu un kriminālo vēsturi, uz kurām attiecas starptautiskās policijas sadarbības pieprasījums, vardarbība pret bērniem un upuri, starptautiski koordinētu bērnu seksuālo izmantošanu;
- pirkstu nospiedumu datu bāze;
- DNS profilu datu bāze;
- sejas atpazīšanas datu bāze;
- nozagtu un nozaudētu ceļošanas dokumentu datu bāze;
- viltoto dokumentu datu bāze;
- mehānisko transportlīdzekļu datu bāze, par kurām ziņots, ka tās ir nozagtas;
- nozagto kuģu un motoru datu bāze;
- mākslas darbu datu bāze;
- šaujamieroču identifikācijas datu bāze. Interpola šaujamieroču atsauces tabula ir interaktīvs tiešsaistes rīks, kas nodrošina standartizētu metodoloģiju, lai identificētu un aprakstītu šaujamieročus precīzāk, lai viņi pēc tam varētu izsekot pārrobežu izmeklēšanu;
- nelegālo, pazaudēto vai nozagto šaujamieroču datu bāze;
- ballistisko datu salīdzināšanas datu bāze;
- organizētās noziedzības tīklu datu bāze;
- jūras pirātisma datu bāze.²⁹³

Šobrīd Latvijā Interpola slēgtās komunikācijas sistēmai I-24/7 ir pieslēgta tikai Valsts policijas Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes Starptautiskās sadarbības biroja dežūrdala. Interpola interneta mājaslapas slēgto sadaļu INSYST pilnā apmērā ir iespējams lietot tikai no vienas darba stacijas, kura atrodas Starptautiskās sadarbības biroja dežūrdalā.²⁹⁴

Pateicoties mehānisko transportlīdzekļu datu bāzei (SMV), apmēram 130 valstis dalījās ar Interpolu ar savā valstī nozagto transportlīdzekļu datiem un veica vairāk nekā 256 miljonu

²⁹³ Every search of our 18 databases is a potential break in a case for police worldwide. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/How-we-work/Databases/Our-18-databases>, [aplūkots 6.07.2020.].

²⁹⁴ Ministru kabineta 2016. gada 6.aprīļa rīkojums Nr. 248 „Par Valsts policijas attīstības koncepciju” Latvijas Vēstnesis, 69 (5641), 11.04.2016. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=281390> [aplūkots 20.07.2020]. 38.lpp.

meklēšanu. Pašlaik šo meklēšanas bāzi izmanto 154 pasaules valstīs un 130 valstis iesniedz ikgadējās nacionālās atskaites par nozagtiem transportlīdzekļiem. 2018.gadā tika veikti 89 miljoni pieprasījumu, kā rezultātā atrasti 143 000 meklēšanā esošie transportlīdzekļi²⁹⁵.

Latvijā Interpola datu bāze (piemēram, SMV) un Šengenas valstu Informācijas sistēma - SIS darbojas integrēti ar Iekšlietu ministrijas Informācijas centra Integrētā iekšlietu informācijas sistēmu – IIIS, kas ļauj tiesībsargādzības iestādēm veikt datu meklēšanu vienlaicīgi trijās datu bāzēs. Iekšlietu ministrijas Informācijas centra Integrētā iekšlietu informācijas sistēma IIIS satur informāciju par Interpolā, visā Šengenas konvencijas dalībvalstu teritorijā un Latvijā meklējamām personām/objektiem un tas, ka IIIS ir pieejams faktiski katram Latvijas tiesībsargādzības iestāžu darbiniekam, padara IIIS par būtisku un efektīvu instrumentu meklējamo personu/objektu starptautiskajā un nacionālajā meklēšanā.²⁹⁶

Turklāt Latvijas tiesībsargājošām iestādēm pastāv iespēja veikt datu apmaiņu ar Interpolu par DNS un veikt DNS pārbaudes tiešsaistes režīmā, bet diemžēl jāatzīmē, ka valsts līmenī nav izdomāts mehānisms un noteikta kārtība par gadījumiem, kad mūsu izmeklētāju interesēs būtu lietderīgi iekļaut DNS profilus šajā datu bāzē. Tā kā nav sistēmas – retu reizi kāds izmeklētājs sūta pārbaudīt DNS profilus vai iekļaut tos uzglabāšanai Interpola datubāzē. Tas pats attiecas uz Interpola pirkstu nospiedumu datubāzi, respektīvi, tās izmantošanu.

Latvijas tiesībsargādzības iestādes pastāvīgi ar Iekšlietu ministrijas Informācijas centra Integrētās iekšlietu informācijas sistēmas starpniecību izmanto Interpola Transportlīdzekļu datu bāzi SMV, bet ierobežotais pieslēgums Interpola slēgtajai komunikāciju sistēmai I-24/7 un Interpola interneta mājaslapas slēgtajai sadaļai INSYST būtiski ierobežo noziedzības apkarošanā iesaistīto amatpersonu iespējas izmantot Starptautiskās kriminālpolicijas organizācijas Interpola uzturētās datu bāzes un piedāvātos elektroniskos servisos. Izmantojot Interpola interneta mājaslapas slēgto sadaļu INSYST, var iepazīties arī ar Interpola un dalībvalstu aktivitātēm un apkopoto pieredzi terorisma, finanšu noziegumu, korupcijas, vides noziegumu, ar kultūras mantojumu un intelektuālo īpašumu saistīto noziegumu un citu likumpārkāpumu apkarošanas jomā. Interpola mājaslapas slēgtajā sadaļā ir iespējams pastāvīgi veikt apmācību par visdažādākajām tēmām un iepazīties ar citu valstu pieredzi. Šīs iespējas Latvijā šobrīd praktiski nav iespējams pilnībā izmantot. Lai nodrošinātu nepieciešamo papildus pieslēgumu minētajiem sakaru kanāliem, nepieciešami papildus finanšu līdzekļu ieguldījumi tīkla komutatoru un darba vietu aprīkojuma iegādei. Turklāt Valsts policijā šobrīd nav arī speciāli apmācīta personāla, kas varētu risināt jautājumus par tehnisko komunikāciju nodrošināšanu starp Valsts policiju, citām

²⁹⁵ Stolen Motor Vehicle Database. Fighting vehicle crime. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/en/Crimes/Vehicle-crime/Fighting-vehicle-crime>, [aplūkots 6.08.2020.].

²⁹⁶ Trofimovs I. Interpol and Europol tools in crime detection in Latvia and Criminal police cooperation with colleagues in other countries. Academy of criminalistic and police studies. - Belgrade, ArtGribič Illustrated Studio, 2014., Tom II, Volume II. pages 111-119.

4.3.2. Eiropola iespējas

Eiropas Policijas biroja - Eiropola mērķis ir atbalstīt un stiprināt dalībvalstu kompetento iestāžu darbību un savstarpējo sadarbību, novēršot un apkarojot organizēto noziedzību, terorismu un citas smagas noziedzības formas, kas skar divas vai vairākas dalībvalstis²⁹⁸.

Šo mērķu sasniegšanai Eiropols izveido un uztur Eiropas informācijas sistēmu - EIS un analītiskie darba faili - AWF, kas izveidoti dažādiem laikposmiem analīzes mērķiem un ietver vispārēju informāciju, kā arī vēl piedāvā šādu atbalstu:

- informācijas un izlūkdatu vākšanu, uzglabāšanu, apstrādi, analīzi un apmaiņu;
- palīdzības sniegšanu izmeklēšanā dalībvalstīm, konkrēti, nosūtot visu derīgo informāciju dalībvalstīm, kā arī veicot pārbaudes Eiropola datu bāzēs;
- izlūkdatu un analītiskā atbalsta sniegšanu dalībvalstīm saistībā ar liela mēroga, starptautiskiem vai eventuāli bīstamiem notikumiem;
- draudu novērtējumu, stratēģiskās analīzes un vispārējās situācijas ziņojumu sagatavošanu, tostarp, organizētās noziedzības draudu novērtējumus;
- ierosinājumu nosūtīšana attiecīgo dalībvalstu kompetentajiem dienestiem uzsākt veikt vai koordinēt izmeklēšanu konkrētās lietās, kā arī izveidot apvienotās izmeklēšanas grupas;
- ātru informācijas apmaiņu un koordināciju starp dalībvalstīm jebkurā diennakts laikā, izmantojot Eiropola operatīvo vadības centru.²⁹⁹

Galvenais EIS mērķis ir palīdzēt Eiropolam un tās dalībvalstīm atklāt starptautisko organizēto noziedzību. Šim nolūkam EIS tiek apkopota informācija no Eiropola dalībvalstīm par organizētās noziedzības raksturojošiem objektiem (noziegums, persona, identitātes dokuments, noziedzīgais grupējums, organizācija, komunikāciju līdzekļi, norēķinu līdzekļi, pārvietošanās līdzekļi, ieroči, valūta, ierīces, ķīmiskās vielas, multimediju pielikumi) un to saistību ar personu vai nozieguma objektu.

Eiropas informācijas sistēmas galvenais uzdevums ir veikt dalībvalstu sniegtās informācijas datu savstarpējās sakritības pārbaudi noteiktām informācijas vienībām (persona, saziņas līdzekļi, transportlīdzekļi un noziedzīga organizācija). Šī pārbaude tiek veikta automātiski reizi diennaktī, tādējādi nodrošinot pastāvīgu un regulāru dalībvalstu ievadītās informācijas apstrādi, atšķirībā no ierastās prakses, kad konkrēta informācija informācijas

²⁹⁷ Ministru kabineta 2016. gada 6.aprīļa rīkojums Nr. 248 „Par Valsts policijas attīstības koncepciju” Latvijas Vēstnesis, 69 (5641), 11.04.2016. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=281390> [aplūkots 20.07.2020]. 39.lpp.

²⁹⁸ Padomes lēmums ar ko izveido Eiropas Policijas biroju. Pieņemts Eiropas Savienības padomē 06.04.2009. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, L 121/37, 15.05.2009. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/wp-content/uploads/tiesibu-akti/es/Lemums_par_Eiropas_policijas_biroja_izveidi.pdf, [aplūkots 22.03.2020.].3.p.

²⁹⁹ Trofimovs I. Interpol and Europol tools in crime detection in Latvia and Criminal police cooperation with colleagues in other countries. Academy of criminalistic and police studies. - Belgrade, ArtGribič Illustrated Studio, 2014., Tom II, Volume II. pages 111-119.

sistēmās tiek pārbaudīta tikai vienu reizi pēc pieprasījuma saņemšanas.

Tiešsaistes darbu EIS datu ievades/meklēšanas režīmā nacionālā līmenī var veikt tikai Eiropola nacionālā biroja darbinieki un Latvijas Eiropola sakaru virsnieks. Latvijas tiesībsardzības iestādes, kuru rīcībā ir Eiropola kompetencei piekrītošā informācija, var to ievadīt/pārbaudīt EIS ar Eiropola nacionālā biroja starpniecību.

Eiropas informācijas sistēmas - EIS un analītiskie darba faili- AWF analīzes sistēmas ir izstrādātas, lai nodrošinātu analītiskus produktus, kas palīdz ES dalībvalstīm identificēt, lokalizēt un neitralizēt starptautiskos draudus. Tomēr Eiropola darbības šajā kontekstā šķiet neoptimālas. Autors pievienojas profesora A.James viedoklim³⁰⁰, ka tas ir saistīts ar uzticības trūkumu starp Eiropolu un ES dalībvalstīm, kas noved pie nespējas dalīties ar informāciju. Tā rezultātā stratēģiskās izlūkošanas produkti dažreiz ir nepilnīgi. Šis apstāklis indicē situāciju, kurā ieinteresētajām personām būtu pamats uztraukumam, jo Eiropola stratēģiskās izlūkošanas centieni var kļūt neefektīvi.

4.3.3. Šengenas Konvencijas dalībvalstu iespējas

Šengenas Konvencija ir viens no nozīmīgākajiem sasniegumiem personu brīvai kustībai starptautiskā mērogā. Pēc Šengenas Konvencijas parakstīšanas Latvijas valsts piederīgajiem kļuva iespējams izmantot tiesības brīvai personu un preču pārvietošanai Šengenas dalībvalstu teritorijā bez robežkontroles. Atceļot robežkontroli ar Igaunijas Republiku un Lietuvas Republiku, kā A. Gaveika norāda savā monogrāfijā, tika nozaudēts ievērojams pārkāpumu "filtrs", vairs nav iespējams noteikt, vai persona ir pametusi valsti vai joprojām atrodas valstī, un tas rada nopietnus nelegālās imigrācijas un noziedzības izplatīšanās riskus³⁰¹, kas, pēc autora domām, ir ES normatīvā regulējuma un tiesībsardzības iestāžu prakses nepilnību rezultāts. Tomēr vairāk ir pozitīvu aspektu - paplašinājās tiesībsardzības iestāžu pilnvaras un iespējas, kuras autors personīgi pieredzēja praksē, veicot kriminālizmeklēšanas pasākumus. Kļuva iespējams veikt policijas un tieslietu iestāžu sadarbību, sniedzot palīdzību, lai novērstu un izmeklētu noziedzīgus nodarījumus³⁰².

Saskaņā ar Šengenas Konvencijas noteikumiem³⁰³, lai uzturētu sabiedrisko kārtību un drošību, ieskaitot valsts drošību, un piemērot Šengenas Konvencijas noteikumus par personu

³⁰⁰ Saffański, T., James A. Europol's crime analysis system-practical determinants of its success Policing: A Journal of Policy and Practice, Volume 14, Issue 2, June 2020, Pieejams: <https://doi.org/10.1093/police/pay021>, [aplūkots 15.01.2020.], (SCOPUS database), [aplūkots 1.04.2021.], pages 469–478.

³⁰¹ Gaveika A. Schengen acquis (Schengen Law). Monograph. - Rezekne Academy of Technologies. 2020. ISBN 978-9984-44-247-1, page 42.

³⁰² Konvencija, ar kuru īsteno Beniluksa Ekonomikas savienības valstu valdību, Vācijas Federatīvās Republikas valdības un Francijas Republikas valdības 1985. gada 14. jūnija Šengenas Līgumu par pakāpenisku kontroles atcelšanu pie kopīgām robežām. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, L 239/19, 22.9.2000. Pieejams: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922\(02\)&from=LV](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922(02)&from=LV), [aplūkots 22.03.2020.], 39.p.

³⁰³ Turpap, IV Sadaļa.

pārvietošanos Šengenas Konvencijas līgumslēdzēju pušu teritorijās, izmantojot šajā sistēmā pieejamo informāciju, tika izveidota Šengenas Informācijas sistēma - SIS. Šobrīd SIS izmanto 27 Eiropas Savienības un Eiropas Ekonomiskās Zonas (Islande, Norvēģija, Šveice un Lihtenšteina) valstu tiesībsardzības iestādes, un tā ir lielākā centralizētā informācijas sistēma pasaulē, kurā ir ziņas par personām un objektiem, kas ir meklēšanā³⁰⁴. Tā rezultātā ir tiesības veikt:

- transportlīdzekļu īpašnieku un vadītāju identificēšanu;
- informācijas pieprasīšanu par autovadītāja apliecību;
- aptuvenās atrašanās vietas un pastāvīgās dzīvesvietas noteikšanu;
- telekomunikāciju abonētu identificēšanu, ja šāda informācija ir publiski pieejama;
- tādas informācijas iegūšanu no attiecīgajām personām, ko tās policijai sniegušas brīvprātīgi;
- ziņu pārsūtīšanu no policijas datu bāzēm, ciktāl tas atbilst attiecīgajām tiesību normām par datu aizsardzību;
- preču izcelsmes noteikšanu, jo īpaši ieroču un transportlīdzekļu izcelsmes noteikšanu (pārdošanas kanālu noteikšanu);
- pierādījumu izskatīšanu (piemēram, transportlīdzekļu bojājumi pēc avārijām, kad vadītājs notriec gājēju un aizbēg, labojumi dokumentos utt.).

Saskaņā ar Šengenas Konvencijas 40.pantu policijas darbinieki, kas, veicot kriminālizmeklēšanu, savā valstī novēro personu, ko tur aizdomās par piedalīšanos noziedzīgā nodarījumā, kura dēļ var piemērot izdošanu, drīkst turpināt šo novērošanu citas Šengenas valsts teritorijā, ievērojot striktus noteikumus un vienošanās ar valsti, kurā novērošana tiek veikta, Šengenas Konvencija paredz divus gadījumus: **ārkārtas novērošanu**, kura pieļauj turpināt novērošanu citas valsts teritorijā bez iepriekšējas atļaujas, un **parasto novērošanu**, kura tiek veikta pēc atļaujas saņemšanas pēc palīdzības lūguma nosūtīšanas.

Novērošanu var veikt darbiniekiem izmantojot civilo apģērbu vai arī transportlīdzekli bez atšķirības zīmēm vienīgi sakarā ar kādu no šiem noziedzīgajiem nodarījumiem: slepkavība; izvarošana; tīša dedzināšana; naudas viltošana; laupīšana un zagtu mantu glabāšana; izspiešana; personas nolaupīšana un ķīlnieku sagrašanās; cilvēku tirdzniecība; narkotisko un psihotropo vielu nelikumīga tirdzniecība; tiesību normu pārkāpšana ieroču un sprāgstvielu jomā; spridzināšana; toksisko un bīstamo atkritumu nelikumīga pārvadāšana. Novērošana jāpārtrauc, tiklīdz dalībvalsts, kuras teritorijā tā notiek, to lūdz, vai ja atļauja nav saņemta piecas stundas pēc robežas šķērsošanas.³⁰⁵

Bez tam, saskaņā ar Šengenas Konvencijas 41.pantu policisti, kas vajā kādu personu, var

³⁰⁴ Krutova Ē. Kopējās izmeklēšanas grupas kā viens no starptautiskās sadarbības veidiem kriminālprocesā. Promocijas darbs. – Rīga: Latvijas universitāte, 2013. 165. lpp.

³⁰⁵ Konvencija, ar kuru īsteno Beniluksa Ekonomikas savienības valstu valdību, Vācijas Federatīvās Republikas valdības un Francijas Republikas valdības 1985. gada 14. jūnija Šengenas Līgumu par pakāpenisku kontroles atcelšanu pie kopīgām robežām. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, L 239/19, 22.9.2000. Pieejams: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922\(02\)&from=LV](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922(02)&from=LV), [aplūkots 22.03.2020.]. 40.p.

turpināt vajāšanu citas Šengenas valsts teritorijā, ar kuru ir kopīga sauszemes robeža. Pārrobežu vajāšana var tikt turpināta otras valsts teritorijā ne ilgāk kā vienu stundu pēc tās valsts robežas šķērsošanas³⁰⁶. Vajāšanu var veikt darbiniekiem formastērpā vai arī transportlīdzeklī ar atšķirības zīmēm. Vajāšanu pārtrauc tiklīdz to lūdz līgumslēdzējas valsts, kuras teritorijā tā notiek. Pēc to darbinieku lūguma, kas veic vajāšanu, kompetentās vietējās iestādes aiztur vajāto personu, lai noskaidrotu viņas identitāti vai apcietinātu.³⁰⁷

Katra Šengenas Konvencijas dalībvalsts izveido un uztur SIS valsts nodaļu, mūsu gadījumā – Latvijas nacionālo SIS datu bāzi, kuras datu bāze ir identiska ar visām Šengenas Konvencijas līgumslēdzēju pušu nodaļu datu bāzēm. Tās ideoloģija ir tieša un plaša pieejamība visu dalībvalstu tiesību aizsardzības iestāžu darbiniekiem. Veikt meklēšanu citu Šengenas Konvencijas līgumslēdzēju pušu datu bāzēs nav iespējams.

4.3.4. Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūras iespējas

Tiesībaizsardzības iestāžu pārstāvji savā ikdienas darbā sastopas ar daudzām problēmām, gan tādām, kas attiecas uz ikdienas pienākumu pildīšanu, gan arī kompleksiem tehnoloģiskiem izaicinājumiem. Tāpēc tiesībaizsardzības iestāžu darbinieku apmācība ir kopīga ES dalībvalstu un Savienības iestāžu atbildība, un CEPOL cenšas nodrošināt tiesībaizsardzības amatpersonām nepieciešamās prasmes, zināšanas un kompetenci, lai veiksmīgi cīnītos pret draudiem Eiropas drošībai. CEPOL ir Eiropas Savienības aģentūra, no 2016. gada 1. jūlija³⁰⁸ CEPOL oficiālais nosaukums ir Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūra, kas atbalsta, attīsta, izstrādā, īsteno un koordinē mācību pasākumus un mācību produktus, īpašu uzmanību pievēršot cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzībai tiesībaizsardzības kontekstā, jo īpaši tādu nopietnu noziegumu novēršanas un apkarošanas jomā, kas skar divas vai vairākas dalībvalstis, kā arī terorisma novēršanu, sabiedriskās kārtības sargāšanu, īpaši nozīmīgu notikumu starptautisku uzraudzību un Savienības misiju plānošanu un vadīšanu, kas var ietvert arī apmācību tiesībaizsardzības vadības un valodas prasmju jomā, kas ietver:

- kursi, semināri (vebināri), konferences, kā arī e-mācības un citas novatoriskas un padziļinātas apmācības darbības (aptuveni 500 e-mācību moduļi ir sagrupēti šādās

³⁰⁶ Par Latvijas Republikas valdības un Lietuvas Republikas valdības līgumu par sadarbību organizētās noziedzības un citu noziedzīgu nodarījumu apkarošanā un kopīgām darbībām pierobežas apgabalos. Latvijas Vēstnesis, Nr. 174 (3542), 01.11.2006. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=146896>, [aplūkots 21.09.2020]. 11.p.4.d.

³⁰⁷ Konvencija, ar kuru īsteno Beniluksa Ekonomikas savienības valstu valdību, Vācijas Federatīvās Republikas valdības un Francijas Republikas valdības 1985. gada 14. jūnija Šengenas Līgumu par pakāpenisku kontroles atcelšanu pie kopīgām robežām. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, L 239/19, 22.9.2000. Pieejams: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922\(02\)&from=LV](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922(02)&from=LV), [aplūkots 22.03.2020.], 41.p.

³⁰⁸ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2015/2219 (2015. gada 25. novembris) par Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūru (CEPOL) Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis L 319/1. Pieejams: <http://data.europa.eu/eli/reg/2015/2219/oj>. [aplūkots 20.02.2021.].

kategorijās: Nopietna un organizēta noziedzība, ar kibernetiskajiem saistīta noziedzība, terorisma apkarošana, pamattiesības, tiesībsardzības sadarbība un informācijas apmaiņa, vadība un citas prasmes, augstākā izglītība un pētniecība, sabiedriskā kārtība un profilakse, tiesībsardzības tehnoloģijas, kriminālistika īpašās jomās. Moduļi ir paredzēti tālmācībai, tāpēc tos jebkurā laikā var apturēt un atsākt. Šo moduļu apgūšanas laiks svārstās no 5 minūtēm līdz 6,5 stundām atkarībā no katrā mācību resursā sniegto zināšanu dziļuma);

- kopīgas mācību programmas tiesībsardzības apmācībai par konkrētiem mācību priekšmetiem ar Savienības mērogu.

CEPOL apvieno dalībvalstu tiesībsardzības un mācību iestāžu tīklu tiesībsardzības amatpersonām un uztur sakarus ar vienu valsts vienību katrā dalībvalstī, kas darbojas tīklā. Latvijas pusē šī ir kontaktpersona no Valsts policijas, kas nodrošina saziņu ar tiesībsardzības un mācības iestāžu kontaktpersonām. Kopš 2021. gada februāra autors ir CEPOL kontaktpersona no Daugavpils Universitātes, kopumā Latvijā ir aptuveni 30 kontaktpersonas no dažādām iestādēm.

Šajā laikā autors piedalījās tādos CEPOL organizētos pasākumos kā: vebināri: „Kontrafakts un organizētā noziedzība”, „Draudis pret kritisko infrastruktūru, īpašu uzmanību pievēršot ūdensapgādei”, „Eiropas šaujamieroču eksperti: tiesībsardzības darba grupu tīkls”, „Kibernetiskie”, „Draudis, kas saistīti ar krāpšanos ar bezskaidras naudas norēķiniem COVID-19 pandēmijas laikā”, „Jaunākās metodes krāpšanas gadījumu izmeklēšanai ar bezskaidras naudas norēķiniem”, „Mērķu aizsardzība, policijas spēku un privāto drošības dienestu integrācija”, „COVID-19 karantīnas ietekme uz vardarbību ģimenē”, „SIS pārstrāde: pazdušo personu brīdinājumi un preventīvie brīdinājumi”; konferences: „Pandēmijas ietekme uz tiesībsardzības iestāžu personāla apmācību un praksi: provizorisks novērtējums no pētniecības viedokļa”, „EUCrimACon 21 - Eiropas noziedzības analīze”.

Autora dalības CEPOL darbībā mērķis bija izpētīt CEPOL sadarbības iespējas un apmācības programmu saturu. Mērķa sasniegšanai tika izvirzīti vairāki uzdevumi:

- rast atbildes uz tiesībsardzības iestāžu darbinieku, kuri saskaras ar šīm problēmām, uzdotiem jautājumiem, kādas tieši problēmas pastāv un kā tās var tikt atrisinātas; kādi risinājumi – metodes, tehnoloģijas jau pastāv, bet, iespējams, vienkārši nav plaši izplatītas un zināmas citiem;
- piedalīties diskusijās ar tiesībsardzības iestāžu amatpersonām, ļaujot vieglāk apzināt savas vajadzības, identificēt reālās dzīves problēmas un vajadzības, kā arī apmainīties ar labāko praksi;
- veicināt ciešāku partnerību starp akadēmiskajām aprindām un tiesībsardzības iestādēm, lai apzinātu tiesībsardzības iestāžu izvirzītās vajadzības un problēmas, izmantojot esošās zināšanas, pieejas un attīstību, kas tās var risināt. Tādējādi tiks identificētas nepilnības, vajadzības un iespējas izglītībā, pētniecībā un inovācijā.

Apkopojot iegūto personīgo pieredzi, autors nonāca pie secinājuma, ka sadarbība ar CEPOL ir nepieciešama gan tiesībsardzības, gan izglītības iestādēm, iesaistot pēc iespējas vairāk dalībnieku mācību procesā. Praktizētāji var iegūt ekskluzīvas zināšanas un prasmes, lai izpildītu savus pienākumus, un akadēmiskais personāls var noteikt izglītības un zinātnes trūkumus, lai uzlabotu sniegumu. Un vienīgais faktors, kas ietekmē apmācības pieejamību CEPOL, ir mācību valoda - angļu valoda. Šajā sakarā dalībnieku skaits diemžēl ir mazs. Autors ierosina novērst šo faktoru vienlaikus divos veidos: pirmkārt, paaugstinot angļu valodas zināšanu līmeni, un, otrkārt, lielāku akcentu liekot uz personāla apmācību tieši darba vietā, izmantojot CEPOL materiālus. Tādā veidā tiks celts ne tikai apmācāmo personu profesionālais līmenis, bet vienlaikus pieaugs arī iestādes profesionālā kapacitāte.

4.3.5. Sadarbība ar citām institūcijām un trešajām valstīm

No starptautiskām institūcijām, kuras arī piedalās noziegumu atklāšanā, nepieciešams atzīmēt krasta apsardzes aģentūru Frontex. Frontex atbalsta ES dalībvalstu efektīvu, vienotu un augsta līmeņa robežkontroli; koordinē darbības un ES pasākumus, lai kopīgi reaģētu uz ārkārtas situācijām pie ES ārējām robežām; attīsta spējas, kā kombinēto instrumentu, lai apkarotu nelegālās migrācijas plūsmas; organizēto noziedzību un terorismu pie ES ārējām robežām. Krasta apsardzes aģentūras Frontex galvenās funkcijas un uzdevumi³⁰⁹:

- koordinēt operatīvo pārrobežu sadarbību drošības jomā starp ES dalībvalstīm un nodrošināt ES dalībvalstu un Šengenas asociēto valstu tiesībsardzības iestāžu virsnieku, kā arī kuģu, lidmašīnu un robežkontroles aprīkojuma izvietojumu ārējo robežu reģionos, kur ir nepieciešama papildu palīdzība. Līdzās robežkontrolei Frontex darbība ietver pienākumus, kas saistīti ar kuģošanas drošību, drošuma pārbaudēm, meklēšanu un glābšanu, kā arī vides aizsardzību;
- veikt riska analīzes, veidot priekšstatu par nelegālās migrācijas modeļiem un tendencēm, kā arī pārrobežu noziedzības darbībām pie ārējām robežām. Aģentūra savos secinājumos dalās ar ES valstīm un Eiropas Komisiju un izmanto tos savas turpmākās darbības plānošanai;
- veikt ikgadēju novērtējumu par katras ES dalībvalsts un Šengenas asociēto valstu spēju un gatavību risināt problēmas pie to ārējām robežām, tostarp tikt galā ar migrācijas spiedienu;
- dalīties ar attiecīgām valsts iestādēm, Eiropolu un citām Eiropas aģentūrām ar informāciju, kas iegūta uz robežām. Šī informācija ietver ziņas par personām, kas tiek turētas aizdomās par iesaistīšanos noziedzīgās darbībās, piemēram, migrantu kontrabandā, cilvēku tirdzniecībā un terorismā;
- veidot un uzturēt partneru tīklu ar robežkontroles iestādēm valstīs, kas nav ES dalībvalstis,

³⁰⁹ Origin & Tasks. European Border and Coast Guard Agency Frontex. Pieejams: <https://frontex.europa.eu/about-frontex/origin-tasks/>, [aplūkots 4.08.2020.].

- jo īpaši ES kaimiņvalstīs un tranzīta valstīs, kā arī migrantu izcelsmes valstīs. Aģentūra arī nosūta sadarbības koordinatorus ārpus ES, uz valstīm, kuras skārusi nelegālā migrācija;
- ātri izvieto robežu un krasta apsardzes vienības un aprīkojumu ES dalībvalstīs un Šengenas asociētajās valstīs, kuras saskaras ar ārkārtas situācijām pie ārējām robežām. Pēc aģentūras pieprasījuma dalībvalstīm no ātrās reaģēšanas spēkiem ir jānodrošina līdz pat 1500 virsnieku;
 - pulcina robežkontroles ekspertus, pētniecības un ražošanas pārstāvjus, lai nodrošinātu, ka jaunās tehnoloģijas atbilst robežkontroles iestāžu vajadzībām;
 - izstrādā kopīgus apmācību standartus robežkontroles iestādēm, lai saskaņotu robežu un krasta apsardzes izglītību ES un Šengenas asociētajās valstīs. Šāda saskaņošana ir paredzēta, lai nodrošinātu, ka ceļotājiem, kas šķērso ES ārējo robežu, tiktu piemēroti vienoti robežkontroles standarti;
 - sniedz palīdzību tehniskajā un operatīvajā darbā dalībvalstīm, īstenojot kopējās operācijas;
 - sniedz palīdzību attīstībai un darbībai ES ārējās robežas Eiropas mēroga uzskaites sistēmai, izmantojot satelītus, helikopterus un dronus (bezpilota lidaparātus).

Krasta apsardzes aģentūras Frontex kopīgās operācijas notiek pie trim robežu veidiem – jūras, sauszemes un gaisa. Tāpat kā visās robežkontrolēs, arī jūras robežas darbības tiek sadalītas robežkontrolē un robežas uzraudzībā, ko veic jūrā. Eiropas robežu un krasta apsardzes aģentūra Frontex koordinētās kopīgās operācijas jūrā ir Eiropas lielākā meklēšanas un glābšanas operācija. Katru gadu tūkstošiem migrantu mēģina sasniegt ES pa jūru, bieži ceļojot ar bīstami pārpildītām un nederīgām laivām.

Robežkontrole tiek veikta robežšķērsošanas punktos, kas izveidoti ceļu un dzelzceļa punktos, iebraucot ES. Papildus šīm pārbaudēm Frontex operācijās dislocētie robežsargi veic robežu uzraudzību gar sauszemes robežām. Vairāk nekā 3500 km sauszemes robežas virzās gar ES austrumu robežu, sākot ar Ziemeļpolu Somijas ziemeļos līdz Grieķijas Evros upes reģionam. Nozagtās materiālās vērtības no ES izved uz trešajām valstīm saskaņā ar Muitas konvenciju par starptautiskajiem kravu pārvadājumiem, izmantojot TIR grāmatiņu pielietošanas noteikumus, ievietojot kravu aizplombētā konteinerā, transportlīdzeklī vai dzelzceļa platformā. Dokuments, kas izdots saskaņā ar 1975. gada 14. novembra Muitas konvencijas par starptautiskajiem preču pārvadājumiem, kuros izmanto TIR karneti, ar kuru atļauj aizzīmogotiem sūtījumiem šķērsot Eiropas dalībvalstis, neveicot muitas pārbaudes³¹⁰, līdz tie nonāk galamērķa valstī. Tātad robežkontroles punktā kravu neapskata un ja tas ir transportlīdzeklis, tad numuru salīdzināšana nenotiek un jāpaļaujas uz muitas darbinieku godīgumu, kuri aizplombēja kravu, bet kā autoram zināms, SIS datu bāzes izmantošanas tiesības ir tikai muitas kriminālpārvaldes darbiniekiem. Praksē autors piedalījās starptautiskā operācijā, kuras rezultātā dzelzceļa

³¹⁰ Muitas likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.119, 21.06.2016. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/283024>, [aplūkots 12.08.2020.], 23.p.

platformās tika konstatētas 9 luksus klases vieglās automašīnas ar šasijas numuru viltošanas pazīmēm, četras no tām jau atradās aizplombētās platformās un piecas atradās iekraušanas procesā un tām tika formēta TIR karnetes dokumentācija. Operācijas rezultātā tika aizturēti Latvijas, Lietuvas un Kazahstānas pilsoņi. Muitas darbinieks paskaidroja, ka pielaides datu bāzēm viņam nav un viņš tikai fiziski salīdzina transportlīdzekļa marku un modeli (pat ne šasijas numuru) ar norādīto pavadzīmē. Tikai 2013.gadā caur Grebņevas un Terehovas robežkontroles punktiem tika mēģināts izvest 47 transportlīdzekļus ar šasijas numuru viltošanas pazīmēm, sakarā ar ko uzsākti 47 kriminālprocesi pēc Krimināllikuma 265.panta (transportlīdzekļa reģistrācijas dokumenta, agregāta un reģistrācijas numura zīmes nelikumīga izgatavošana, realizēšana, izsniegšana, viltošana, iznīcināšana un nolaupīšana) pazīmēm. Taču tikai 7 kriminālprocesos izdevās noskaidrot sākotnējo šasijas numuru. Pārējos neizdevās to noskaidrot tāpēc, ka ne Valsts tiesu ekspertīžu biroja, ne Valsts policijas, ne Valsts robežsardzes, ne Ceļu satiksmes drošības direkcijas darbiniekiem nav speciālo zināšanu transportlīdzekļa identificēšanas jomā. Tādas zināšanas var iegūt tikai speciālos kursus Interpola projektos FORMATRAIN un INVEX, vai apgūstot Frontex apmācības programmu un transportlīdzekļu identificēšanas datu bāzi.

Nemainīgs izaicinājums ir migrācijas plūsmu uzraudzība un attiecīgi reaģēšana uz mainīgajām tendencēm pie šīm dažādajām sauszemes robežām. Uz sauszemes robežām izmantoto prasmju diapazons svārstās no transportlīdzekļos paslēptu personu atklāšanas robežšķērsošanas punktos līdz pat patruļām ar suņiem vai nakts redzamības novērošanai, vai viltotu dokumentu atklāšanu vai dokumentu noformēšanu, personu intervēšanu, lai noteiktu viņu pilsonību. Frontex ir iesaistījies sadarbības pastiprināšanā starp robežkontroles iestādēm un muitu, kā arī ar valstu un ES iestādēm, Komisiju un Eiropas krāpšanas apkarošanu biroju. 2021.gada nogali raksturo neparedzētas migrantu plūsmas izraisīta krīze uz Baltkrievijas-Polijas, Baltkrievijas-Lietuvas un Baltkrievijas-Latvijas robežas, kas ir nopietns pārbaudījums ES vienotībai un drošībai.

Lai uzlabotu izmeklēšanas iestāžu sadarbību smago pārobežu noziegumu apkarošanā, lai koordinētu un pastiprinātu izmeklēšanu, 2000. gadā tika izveidots PRO-EUROJUST, un 2002. gadā šīs funkcijas tika nodotas **Eurojust**³¹¹. Eurojusts arī sniedz praktisko un metodisko palīdzību izmeklēšanā un kriminālvajāšanā. Eurojusts atbalsta izmeklēšanas pasākumus, ja sadarbībā ir vismaz divas dalībvalstis, tāpat tas uzņemas koordināciju starp dalībvalsti un Eiropas Savienības institūcijām, vai dalībvalsti un trešo valsti. Eurojustam ir pilnvaras lūgt dalībvalstu kompetentās iestādes izmeklēt konkrētus nodarījumus un ierosināt konkrētas lietas, koordinēt kompetento iestāžu darbu, izveidot apvienoto izmeklēšanas grupu. Eurojusta sastāvā ir 27 nacionālie

³¹¹ Krutova Ē. Kopējās izmeklēšanas grupas kā viens no starptautiskās sadarbības veidiem kriminālprocesā. Promocijas darbs. – Rīga: Latvijas universitāte, 2013. 144. lpp.

pārstāvji, pa vienam no katras ES dalībvalsts. Prokuratūras likums³¹² paredz Latvijas Republikas pārstāvību Eirojustā, kā arī attiecīgo amatpersonu apstiprināšanas un norīkošanas kārtību. Pēc Latvijas Prokuratūras datiem, 2019. gadā Eirojusta sadarbību Latvijā izmantoja: Valsts policija 21 lietā, Valsts ieņēmumu dienests 16 lietās, prokuratūra 9 lietās, tiesa 3 lietās un Valsts drošības dienests 1 lietā.³¹³

Praksē Eirojusts neveic lietas izmeklēšanu, jo nav izmeklēšanas iestāde mūsu likuma izpratnē, bet var organizēt koordinācijas sanāksmes, kuru laikā valstu pārstāvji var vienoties arī par kopīgām izmeklēšanas darbībām. Eirojusta palīdzību nevar pārvērtēt, jo jebkura palīdzība izmeklēšanā ir svarīga.

Runājot par **sadarbību ar trešajām valstīm**, kas nav ES dalībvalstis, Latvijas Valsts policijas struktūrvienībām ir izveidojusies pietiekami aktīva sadarbība ar Krievijas Federācijas tiesībsardzības iestādēm smagu un sevišķi smagu noziegumu izmeklēšanā (narkotisko, psihotropo vielu un akcizēto preču kontrabanda, noziedzīgi nodarījumi ekonomikas jomā, laupīšanas, krāpšanas utt.) un organizētās noziedzības apkarošanā, izmeklēšanas un operatīvās informācijas apmaiņas jomā. Regulāra sadarbība ar Krievijas Federācijas kompetentajām iestādēm ir arī krimināltiesiskās sadarbības jomā, lai arī izpildāmo lūgumu skaits nav ļoti liels (2012.gadā saņemti izpildei 48, nosūtīti izpildei uz Krievijas Federāciju – 57)³¹⁴, tomēr bieži tie ir lūgumi apjomīgās un komplicētās izmeklēšanās. Kopš 2011.gada 15.jūlija ir spēkā Latvijas Republikas valdības un Krievijas Federācijas valdības līgums par sadarbību cīņā pret noziedzību, it īpaši tās organizētajās formās, kura nosacījumi paredz valstu kompetento iestāžu tiešu sadarbību.

No 2013.gada sāka aktivizēties sadarbība ar Baltkrievijas Republikas kriminālo miliciju (pierobežas zonā) smagu un sevišķi smagu noziegumu izmeklēšanā un organizētās noziedzības apkarošanā. Taču 2020.-2021.gada notikumi Baltkrievijā saistībā ar vardarbīgu opozīcijas aktivitāšu apspiešanu, masveida cilvēktiesību pārkāpumiem un ES noteiktajām sankcijām atstāja negatīvu ietekmi arī uz Latvijas Republikas un Baltkrievijas Republikas sadarbību kriminālpolicijas darbības jomās.

Rezumējot nodaļas ietvaros veikto izpēti, var secināt:

- 1. Lai veiksmīgi atklātu un novērstu noziedzīgus nodarījumus, kā arī noskaidrotu personas, kas izdarījušas noziedzīgus nodarījumus un pierādītu viņu vainu, svarīgs ir saliedēts un kopīgs dažādu policijas dienestu darbs, proti, sadarbība. Autors konstatē, ka sadarbības panākumus lielā mērā nosaka informācijas apmaiņa, bet diemžēl praksē tā nav tik veiksmīga, kā vajadzētu būt. Par vienu no šādas sadarbības cēloņiem var**

³¹² Prokuratūras likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.65, 02.06.1994. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/57276-prokuraturas-likums>, [aplūkots 28.03.2021.], Septītā A nodaļa.

³¹³ Infografikas. Latvijas Republikas prokuratūra Pieejams: <http://www.prokuratūra.gov.lv/media/newsfiles/Eirojusts.jpg>, [aplūkots 28.03.2021.].

³¹⁴ Ministru kabineta 2016. gada 6.aprīļa rīkojums Nr. 248 „Par Valsts policijas attīstības koncepciju” Latvijas Vēstnesis, 69 (5641), 11.04.2016. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=281390> [aplūkots 20.07.2020]. 38.lpp.

uzskatīt diezgan sadrumstaloto policijas struktūru, kuras ietvaros vairāki dienesti darbojas pietiekami izolēti viens no otra. Gaidāmā Valsts policijas reforma varētu daļēji šo problēmu atrisināt. Citiem vājas informācijas apmaiņas cēloņiem autors plāno veltīt turpmākos pētījumus.

2. Identificētas dažas problēmas policijas izmeklētāju sadarbībā ar prokuratūru. Neskatoties uz kopumā sekmīgo sadarbību, prokuratūras amatpersonas daudzos gadījumos spiestas atteikties no kriminālvajāšanas zemās izmeklēšanas kvalitātes un operatīvās darbības līmeņa dēļ. Daži prokurori diezgan pasīvi piedalās kriminālprocesu izmeklēšanā līdz krimināllietas nodošanai kriminālvajāšanai. Lielai daļai prokuroru ir vāja izpratne par operatīvās darbības saturu un iespējām pirmstiesas procesā, kas zināmā mērā samazina sadarbības efektivitāti.
3. Latvijas policijai ir iespējas izmantot Interpola, Eiropola, Šengenas Konvencijas dalībvalstu, FRONTEX un citu valstu tiesību aizsardzības iestāžu pieejamos resursus. Attīstās rīki informācijas apmaiņai, kopēju izmeklēšanu un operāciju veicināšanai. Starp šādiem instrumentiem jāmin Eiropas apcietināšanas orderis, aktīvu iesaldēšanas mehānisms, Šengenas valstu Informācijas sistēma SIS, DNS un pirkstu nospiedumu datu apmaiņas sistēma. Starptautiskās kriminālpolicijas organizācijas Interpola Ģenerālsekretariāts uztur datu bāzes un nodrošina dažādus elektroniskus servissus, kuru izmantošana palīdz sekmīgi apkarot visplašāko noziegumu spektru. Ir radīti ES juridiskie instrumenti, kas veicina dalībvalstu operatīvo sadarbību, piemēram, kopēju izmeklēšanas grupu izveidi, kopēju operāciju rīkošanu un ciešu sadarbību, lai nodrošinātu drošību starptautiskos pasākumos. Latvijā Interpola datu bāze un SIS darbojas integrēti ar nacionālo datu bāzi – IIS, kas ļauj kompetentām iestādēm veikt datu meklēšanu vienlaicīgi trijās datu bāzēs. IIS satur informāciju par Interpolā, visā Šengenas teritorijā un Latvijā meklējamām personām/objektiem un tas, ka IIS ir pieejams faktiski katram tiesību aizsardzības iestāžu darbiniekam, padara IIS par būtisku un efektīvu instrumentu meklējamo personu/objektu starptautiskajā un nacionālajā meklēšanā. Tai pašā laikā ierobežotais pieslēgums Interpola slēgtajai komunikāciju sistēmai I-24/7 un Interpola interneta mājaslapas slēgtajai sadaļai INSYST būtiski ierobežo Valsts policijas amatpersonu iespējas izmantot Starptautiskās kriminālpolicijas organizācijas Interpola uzturētās datu bāzes un piedāvātos elektroniskos servissus, bet, diemžēl, bez papildus finansējuma šo problēmu risināt nav iespējams.
4. Par Eiropola Eiropas informācijas sistēmas vājāko vietu var uzskatīt to, ka daudzas dalībvalstis, tai skaitā arī Latvija, nesniedz pietiekošā daudzumā pieejamo informāciju. Citas dalībvalstis ir aktīvākas, atsevišķās dalībvalstīs ir panākta automātiska informācijas ielāde Eiropas informācijas sistēmā no nacionālās sistēmas

(piemēram, Latvijā no Kriminālpolicijas datu bāzes). Eiropas informācijas sistēmas izmantošanā trūkst vienotas pieejas no dalībvalstu puses informācijas ievades (proti, dalīšanās) ziņā. Tas būtu grandiozs solis uz priekšu, ja katra dalībvalsts to darītu savlaicīgi un sistēmiski, jo tādējādi katrs operatīvais darbinieks varētu sekmīgi izmantot Eiropas informācijas sistēmu, jo īpaši operatīvo lietu sākotnējā stadijā, kad par interesējošām personām tiek ievākta visa iespējamā informācija. Jākonstatē, ka iespējas, kuras radās pēc Šengenas Konvencijas parakstīšanas, tiek izmantotas nepilnīgi. Ja Konvencijas 40.pantā paredzētā novērošana Latvijā tiek veikta pēc nepieciešamības, tad 99.pantā paredzētā diskrētā novērošana un īpašā kontrole netiek izmantota gandrīz vispār, kaut gan saņemt ziņas, piemēram, no Vācijas policijas par to, ka kāda persona pārvietojas ar mūs interesējošo transportlīdzekli, kurš iekļauts SIS 99.panta kārtībā, ir ļoti vienkārši un lietderīgi nepieciešamības gadījumā. Par būtisku problēmu transnacionālo noziegumu identificēšanā un atklāšanā jāuzskata arī tas, ka nozagtās materiālās vērtības no Eiropas Savienības izved saskaņā ar Muitas konvenciju par starptautiskajiem kravu pārvadājumiem, izmantojot TIR grāmatiņu pielietošanas noteikumus, ievietojot kravu aizplombētā konteinerā un šķērsojot Eiropas dalībvalstu robežas bez muitas pārbaudes. Tātad robežkontroles punktā krava netiek apskatīta un jāpaļaujas uz muitas darbinieku godprātīgumu.

AIZSTĀVĒŠANAI IZVIRZĪTĀS TĒZES, SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Promocijas darba izstrādes rezultātā ir sasniegts izvirzītais mērķis un sniegtas atbildes uz padziļinātas izpētes jautājumiem. Proti:

- galvenās problēmas noziegumu atklāšanas un novēršanas jomā pēdējo 30 gadu laikā ir saistītas ar to, ka lielākā daļa kriminālistikas koncepciju ievērojami atpaliek no laikmeta prasībām, bet spēkā esošā Krimināllikuma normas nepievērš pienācīgu uzmanību dažu objektu krimināltiesiskai aizsardzībai, savukārt, dažas Operatīvās darbības likuma normas ir ne tikai neefektīvas, bet arī savstarpēji pretrunīgas;
- izmaiņām noziegumu pret īpašumu identificēšanas un atklāšanas taktikā pēdējo 30 gadu laikā pārsvarā bija tehnisks raksturs, tām trūkst pietiekami augsta līmeņa teorētiskās bāzes, kas ņemtu vērā noziegumu īstenošanā izmantotās modernās tehnoloģijas un būtiski mainījušos atsevišķa veida noziegumu kriminālistiskā raksturojuma struktūru;
- par perspektīvākajām operatīvā darba un kriminālistikas taktikas metodikām pret īpašumu vērsto noziegumu identificēšanā un atklāšanā var uzskatīt psiholoģiskās komponentes nozīmes paaugstināšanu operatīvajā darbā, pasākumu kompleksa pilnveidošanu pretdarbības izmeklēšanai sekmīgai novēršanai, kā arī šķēršļu novēršanu iekšējās un ārējās sadarbības iespēju izmantošanai nacionālā un starptautiskā līmenī.

Veicot šo problēmjautājumu padziļinātu analīzi, tika izstrādāti priekšlikumi, kuri vērsti uz kriminālistikas un operatīvās darbības zinātnes apakšnozares attīstību un kriminālistiskās teorijas pielietošanas iespēju atsevišķu nozieguma veidu atklāšanā paplašināšanu. Pētījuma rezultātā autors izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Pret īpašumu vērsto noziedzīgu nodarījumu grupu, kas saistīta ar transportlīdzekļu, kultūras un reliģijas objektu prettiesisku atsavināšanu, raksturo paaugstināta sabiedriskā bīstamība un rezonanse, kā arī izteikts pārrobežu aspekts, kas būtiski sarežģī šādu noziedzīgu nodarījumu atklāšanu un izmeklēšanu. Paaugstinātā sabiedriskā bīstamība izpaužas cietušajiem radītajos ievērojamajos materiālos un morālos zaudējumos, augstajā recidīvistu īpatsvarā, kā arī noziedzīgo starptautisko sakaru un moderno tehnoloģiju izmantošanā. Šādu noziedzīgu nodarījumu apkarošanai un novēršanai ir nepieciešams būtiski pilnveidot kriminālistikas un operatīvās darbības metodes. Veicot Latvijas zinātniskās bāzes kriminālistikas un operatīvās darbības jomā izpēti, var secināt, ka lielākā daļa koncepciju būtiski atpaliek no laikmeta prasībām, savukārt daļa no tām Latvijā nav izmantojama. Nozīmīgākie pētījumi Latvijā šajā jomā tika veikti pagājušā gadsimta 90.gados, pastāvot citām tehniskām iespējām un tiesiskajai realitātei. Izmaiņas esošajā metodikā ir saistītas ar jauniem noziegumu izdarīšanas un slēpšanas paņēmieniem, ar izmaiņām noziedzīgu nodarījumu subjektu kontingentā, ar politiskajām un ekonomiskajām pārmaiņām un citiem faktoriem. Autors

piedāvā ietvert atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodikā atsevišķa veida nozieguma kriminālistiskā raksturojuma detalizētu struktūru, sākotnējo izmeklēšanas darbību un tām sekojošo operatīvās darbības pasākumu taktikas izklāstu un turpmāko izmeklēšanas pasākumu taktikas īpatnības.

2. Noziedzīgi nodarījumi, kas saistīti ar prettiesisku transportlīdzekļu atsavināšanu, ne tikai nodara ievērojamu kaitējumu to īpašniekiem, bet arī finansiāli ietekmē apdrošināšanas sabiedrības, kaitē automobiļu ražotāju reputācijai un vairumā gadījumu ir saistīti ar citām organizētās noziedzības darbībām. Neskatoties uz to, ka no 1999. gada 1. aprīļa līdz 2019. gada 3. jūlijam atbildība par transportlīdzekļa zādzību Latvijā paredzēta saskaņā ar Krimināllikuma 175. pantu vai 180. pantu, transportlīdzeklis kā nozieguma apdraudējuma objekts netika izdalīts atsevišķi. Tā rezultātā Krimināllikuma 175. panta normas piemērošanas praksē bija vērojama disproporcija, kad par zādzību no transportlīdzekļa (Krimināllikuma 175. panta trešā daļa) sodi vidēji tika noteikti lielāki, nekā par paša transportlīdzekļa zādzību (Krimināllikuma 175. panta pirmā daļa). Tas ļāva noziedzniekiem, jo īpaši grupas vai organizētas noziedzīgas grupas dalībniekiem, izvairīties no atbilstoša un taisnīga soda. 2019. gada 6. jūnija grozījumu rezultātā Krimināllikuma 175. pantā šī problēma tika atrisināta, izsakot 175. panta trešās daļas dispozīciju šādā redakcijā: "Par zādzību, ja tā izdarīta, iekļūstot transportlīdzeklī, dzīvoklī vai citā telpā, vai ja tā izdarīta no glabātavas vai ietaises, kas savieno glabātavas, kā arī par transportlīdzekļa zādzību -", kas novērsa šo promocijas darbā pētīto likuma robu.
3. Laika gaitā ir būtiski mainījies krāpšanas jēdziens un saturs. Cīņā ar krāpšanu tiek iesaistīts Interpols, Eiropols un Eiropas Krāpšanas apkarošanas birojs. Latvijā ar krāpšanas gadījumu izmeklēšanu nodarbojas Finanšu ministrijas un Iekšlietu ministrijas kompetentas iestādes. Lielāko daļu kriminālprocesu par krāpšanas gadījumiem izmeklē Valsts policijas struktūrvienības: Valsts policijas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes Organizētās noziedzības apkarošanas pārvalde, Ekonomisko noziegumu apkarošanas pārvalde, Valsts policijas reģionu pārvaldes un iecirkņi. Diemžēl nereti šāda veida kriminālprocesi tiek izbeigti un noziedzīgais nodarījums netiek atklāts, jo izmeklēšanas veicējiem nav atbilstošu juridisko un tehnisko zināšanu un praktiskās pieredzes. Uz šo brīdi tiesību piemērošanas līmenī nav pilnīgas skaidrības par pašu attālinātās krāpšanas jēdzienu. Izpētot ANO, Interpola un Eiropola analizējamās krāpšanas jēdzienus un krāpšanas īstenošanas shēmas, autors mūsdienu attālinātās krāpšanas jēdzienu definē šādi: attālināta komerciāla krāpšana - ir svešas mantas vai tiesību uz tādu mantu iegūšana, izmantojot mūsdienīgas komunikācijas tehnoloģijas un instrumentus, ļaunprātīgi izmantojot uzticēšanos vai ar viltu. Attālināto komerciālo krāpšanu novēršanu un atklāšanu apgrūtina gan tas, ka krāpšanu realizēšanā tiek izmantotas modernās tehnoloģijas un tādi mūsdienīgi tehniskie līdzekļi kā datori, mobilie telefoni un citi viedpalīgi, kas no krāpnieka prasa izdomu un

pietiekami augstu zināšanu līmeni attiecīgajā specialitātē, gan tas, ka pastāv liels latento krāpšanu īpatsvars.

4. Īpaša vieta vairāku valstu krimināltiesībās ir tādām apdraudējuma objektam kā reliģiskie un kulta priekšmeti. Latvijas teritorijā līdz pat 1940.gadam par reliģisko priekšmetu (priekšmets, kuru kāda ticība godina par svētītu, kā arī priekšmets, kurš iesvētīts lietojot dievkalpošanā-autora piezīme) zādzību bija paredzēta pastiprināta atbildība. Lielākajā daļā Eiropas valstu tā pastāv arī uz šo brīdi. Pēc Latvijas okupācijas un iekļaušanas PSRS sastāvā 1940.gada 26.novembrī Latvijā stājās spēkā 1926.gada Krievijas kriminālkodekss. Rezultātā tādi noziedzīga nodarījuma apdraudējuma priekšmeti kā reliģiskie priekšmeti ietverti kopējā jēdzienā „īpašums”. Savukārt pastiprināta atbildība tika paredzēta par sabiedriskā (valsts) īpašuma apdraudējumu. Spēkā esošais Krimināllikums arī nepievērš pienācīgu uzmanību reliģisko priekšmetu krimināltiesiskai aizsardzībai. Lai būtu iespēja piemērot samērīgu sodu vainīgai personai, ņemot vērā reliģiskā priekšmeta ne tikai materiālo, bet arī garīgo vērtību, autors piedāvā papildināt Krimināllikuma 175.panta ceturtais daļas noziedzīga nodarījuma objektus ar reliģiska priekšmeta jēdzienu, izsakot 175.panta ceturto daļu šādā redakcijā: „ **(4) Par zādzību, ja tā izdarīta lielā apmērā vai ja to izdarījusi organizēta grupa, kā arī par narkotisko, psihotropo, stipri iedarbīgo, indīgo vai radioaktīvo vielu, sprāgstvielu, šaujamieroču, munīcijas vai reliģiskas nozīmes priekšmeta zādzību**”.
5. Spēkā esošā Krimināllikuma divdesmitās nodaļas „Noziedzīgi nodarījumi pret vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību” 229.pantā „Kultūras pieminekļu iznīcināšana un bojāšana” ir paredzēta atbildība - pirmajā daļā- par kultūras priekšmeta nelikumīgu glabāšanu, pārvietošanu, pārsūtīšanu, atsavināšanu vai par tā nelikumīgu izvešanu ārpus Latvijas Republikas vai ieviešanu Latvijas Republikā, ja ar to radīts būtisks kaitējums, un otrajā daļā- par kultūras priekšmeta iznīcināšanu, bojāšanu vai apgānīšanu. Tas dod iespēju piemērot 229.panta normas un saukt pie atbildības par valsts aizsardzībā esoša kultūras pieminekļa iznīcināšanu vai bojāšanu, par apgānīšanu, nelikumīgu izvešanu ārpus Latvijas Republikas un nelikumīgu atsavināšanu, bet tikai tad, ja objektam (dievnamam) piešķirts kultūras pieminekļa statuss saskaņā ar likuma „Par kultūras pieminekļu aizsardzību” 2.pantu. Kultūras pieminekļa statuss, saskaņā ar statistiku, aptuveni 60% baznīcu bija, pirms tās tika aplaupītas. Praksē ir identificētas divas problēmas: 1) Izpētītajā kriminālprocesā par 23 zādzību epizodēm no dievnamiem vainīgie netika saukti pie atbildības saskaņā ar 229. pantu, tikai saskaņā ar 175. pantu, un šeit autors lielākoties saskata izmeklētāja nekompetenci, ko var novērst, pievēršot uzmanību izmeklētāju apmācībai un profesionālajai attīstībai.; 2) Praksē daudzi dievnamu pārvaldnieki nevēršas ar iesniegumu piešķirt dievnamam kultūras pieminekļa statusu, ne tikai tāpēc, ka dievnams neatbilst kultūras pieminekļa statusam, bet arī tāpēc, ka uzskata, ka ticīgiem cilvēkiem nav svarīgi, vai

dievnamam ir statuss vai nav, galvenais ir ticība. Lai baznīcai kā sociāli nozīmīgam objektam būtu atbilstoša tiesiskā aizsardzība, nepieciešams grozīt Krimināllikuma 229. pantu, izsakot 229.panta pirmo daļu šādā redakcijā: „**(1) Par kultūras priekšmeta, tas ir, Latvijas Republikas vai citas valsts aizsardzībā esoša kultūras pieminekļa, dievnama vai muzeja krājuma priekšmeta vai īpaši aizsargājama bibliotēku krājuma dokumenta nelikumīgu glabāšanu, pārvietošanu, pārsūtīšanu, atsavināšanu vai par tā nelikumīgu izvešanu ārpus Latvijas Republikas vai ieviešanu Latvijas Republikā, ja ar to radīts būtisks kaitējums, ”.**

6. Reliģisko priekšmetu zādzības gadījumā sākumproblēma ir nozagta priekšmeta apraksts, jo cietušie ļoti reti sniedz izmeklēšanai precīzu informāciju par nozagtiem reliģiskiem priekšmetiem. Turklāt informāciju par dievnamos izvietotiem reliģiskiem priekšmetiem, to aprakstu, īpašām pazīmēm un fotoattēliem policija var iegūt Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centra e-pakalpojumā, kura galvenais mērķis ir izveidot un saglabāt objektu aprakstus un fotoattēlus, lai tie varētu tikt iesniegti tiesībaizsardzības iestādēm objektu zudumu gadījumā, un Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra arhīvā. Tomēr iepriekšminētajā arhīvā ir dati par 1979. gadu, bet Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centra piedāvāto e-pakalpojumu objektu īpašnieki izmanto ar neuzticību iespējamās datu noplūdes dēļ, līdz ar to policijas rīcībā nav detalizētu zagto reliģisko priekšmetu aprakstu un to fotoattēlu. Lai izveidotu reliģisko priekšmetu aprakstus un fotoattēlus, autors piedāvā Garīgo lietu padomei kā pastāvīgai konsultatīvai valsts un reliģisko organizāciju sadarbību koordinējošai institūcijai paust savu viedokli Latvijas valsts institūcijām par nepieciešamību uzlabot komunikāciju ar sabiedrību un vairot savstarpēju uzticēšanos. Sadarbībā ar Iekšlietu ministrijas Informācijas centru, Valsts policiju, Nacionālā kultūras mantojuma pārvaldi un reliģisko organizāciju vadītājiem nepieciešams sagatavot reliģisko priekšmetu precīzus un detalizētus aprakstus, iegūt fotoattēlus un ievadīt informāciju Iekšlietu ministrijas Informācijas centra „Kultūras objekta statusa noteikšana un kultūras objektu apraksta veidošana” e-pakalpojuma resursā.
7. Diezgan bieži tiesībaizsardzības iestāžu aprīkojums un darbinieku sagatavotība nav adekvāti kriminālo grupējumu iespējām. Šā disbalansa novēršanai ir nepieciešams nodrošināt policijas amatpersonas ar dienesta pienākumu izpildei nepieciešamo mobilo datortehniku un elektroniskās saziņas līdzekļiem, ar kuru palīdzību iespējams saņemt operatīvu informāciju par notikumiem apkalpojamā teritorijā, pieeju datu bāzēm, kā arī elektroniski ievadīt kopīgajā datu bāzē individuālās prevencijas uzskaitē esošās personas un pastāvīgi papildināt/saņemt riska informāciju ar Iekšlietu ministrijas Informācijas centra Integrētās iekšlietu informācijas sistēmas Elektroniskā notikumu žurnāla sadaļas „Riska informācija” palīdzību un Ziņojumu datu bāzē.

8. Latvijas Operatīvās darbības likums tika grozīts vienpadsmit reizes. Neskatoties uz to, ka operatīvās darbības tiesiskais regulējums atbilst mūsdienu prasībām un starptautiskajām cilvēktiesību normām, atsevišķās normās ir nepieciešami grozījumi, kurus pieprasa kā vispārējo cilvēktiesību principu evolūcija, tā arī jauno tehnoloģiju pielietošana un reāla tiesību aizsardzības iestāžu prakse. Pēdējo gadu laikā veiktās izmaiņas ODL saistītas ar personu pamattiesību aizsardzības pilnveidošanu, operatīvās darbības subjektu patvaļas un nekontrolētas darbības un dienesta pilnvaru ļaunprātīgas izmantošanas nepieļaušanu, nevis ar pašas operatīvās darbības efektivitātes paaugstināšanu. Turklāt dažas likuma normas, pēc autora domām, joprojām ir pretrunīgas. Saskaņā ar Operatīvās darbības likuma 2. panta pirmās daļas 4.punktu operatīvās darbības uzdevums, cita starpā, ir tādas noziedzīgi iegūtas mantas meklēšana, kas var tikt pakļauta arestam. Šī likuma norma ir pretrunā ar Operatīvās darbības likuma mērķi – „aizsargāt personu dzīvību, ... un īpašumu”, rezultātā tika sašaurinātas operatīvās darbības subjektu iespējas aizsargāt personu īpašuma tiesības, proti, tiesības uz kaitējuma atlīdzināšanu. Kaitējuma atlīdzināšana ne vienmēr ir saistīta ar mantas arestu. Lai aptvertu visu īpašuma interešu spektru, autors uzskata par nepieciešamu grozīt 2. pantu, izsakot 2.panta pirmās daļas 4. punktu šādā redakcijā: **„4) noziedzīgi iegūtas mantas, kā arī citas tādas mantas (arī finanšu līdzekļu) meklēšana, kas var tikt pakļauta arestam saistībā ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanu vai, kuru var izņemt līdz procesuāla lēmuma pieņemšanai;”**.
9. 2016.gada grozījumi Operatīvās darbības likuma 7.panta sestajā daļā izslēdza nosacījumu, ka tiesneša akcepts nav nepieciešams operatīvās darbības pasākumu veikšanai sevišķajā veidā pret aizturētajām, aizdomās turētajām, apsūdzētajām, tiesājamām un notiesātajām personām operatīvās darbības subjektu vai penitenciāro iestāžu telpās. Rezultātā praksē bieži rodas situācijas, kad aizturētais, atrodoties operatīvās darbības subjekta telpās, dalās ar informāciju, kas ļauj noskaidrot noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļus vai noziedznieka, meklējamās personas atrašanās vietu, lai novērstu vai atklātu draudus valsts vai sabiedrības drošībai, taču šī ārkārtīgi svarīgā un steidzamā informācija operatīvās darbības subjektam nav pieejama. Tas ir pretrunā ar Operatīvās darbības likuma mērķi un 18. panta otrās daļas noteikumiem, saskaņā ar kuriem operatīvās darbības process var sākties pirms kriminālprocesa uzsākšanas, tas var notikt kriminālprocesa laikā un var turpināties arī pēc tā pabeigšanas. Lai novērstu šīs pretrunas, autors ierosina grozīt 7. pantu, izsakot 7.panta sesto daļu šādā redakcijā: **„7) (6) Tiesneša akcepts nav nepieciešams aizturēto, aizdomās turēto, apsūdzēto, tiesājamo un notiesāto sarunu noklausīšanai operatīvās darbības subjektu telpās, kā arī gadījumos, kad operatīvās darbības subjekts pēc konkrētas personas rakstveida iesnieguma veic šīs personas sarunu ierakstu.”**.

10. Rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja īpaši pilnvarotie tiesneši jau akceptē operatīvo datu iegūšanu no elektronisko sakaru komersantiem, ja saglabājamie dati pieprasīti par laikposmu, kas pārsniedz 30 dienas. Autors uzskata, ka lai nodrošinātu lielāku likuma normu skaidrību, būtu pamatoti un lietderīgi veikt ODL grozījumus, paredzot, ka personas ilgstošas novērošanas (izsekošanas) veikšana būtu pieļaujama ar īpaši pilnvarota rajona (pilsētas) tiesas tiesneša akceptu, izslēdzot no spēkā esošās redakcijas normu, ka personas ilgstošas novērošanas (izsekošanas) veikšana būtu pieļaujama tikai operatīvās izstrādes gadījumos un izteikt Operatīvās darbības likuma 10.panta ceturto daļu šādā redakcijā: „**(4) Par ilgstošu operatīvo novērošanu (izsekošanu) uzskatāma personas novērošana (izsekošana), kas konkrētā operatīvās darbības procesā slepeni ilgst vairāk nekā 30 dienas. Ilgstoša operatīvā novērošana (izsekošana) ir veicama ar rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja īpaši pilnvarota tiesneša akceptu.**”
11. Operatīvās darbības pasākumi pēc savas definīcijas ir veicami nekavējoties (operatīvi) – tas ir, ierobežota laika apstākļos, to realizācijas saskaņošana nevar būt komplicētāka un ilgāka par speciālajām izmeklēšanas darbībām, kuru steidzamības pakāpe parasti ir daudz zemāka. Autora skatījumā, absolūti neloģiska Operatīvās darbības likuma prasība ir Augstākās tiesas tiesneša akcepts sevišķajā veidā veicamiem operatīvās darbības pasākumiem, kas pēc savas būtības un realizācijas metodikas ir analogi speciālajām izmeklēšanas darbībām, kuras tiek veiktas ar izmeklēšanas tiesneša akceptu. Autors, ņemot vērā citu valstu analogisko normu piemērošanas praksi, kā arī to, ka lēmumu pieņemšanas laiks ir ierobežots, un to, ka rajona (pilsētas) tiesas tiesneši jau akceptē operatīvo datu iegūšanu no elektronisko sakaru komersantiem, piedāvā grozīt Operatīvās darbības likumu, paredzot, ka sevišķā veidā veicamos operatīvās darbības pasākumus akceptē rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja īpaši pilnvaroti tiesneši, kā arī konspirācijas nolūkos akceptēt minēto pasākumu veikšanu var jebkuras rajona (pilsētas) tiesas īpaši pilnvarots tiesnesis neatkarīgi no operatīvās darbības subjekta teritoriālās atrašanās vietas, un izteikt 7.panta trešo daļu šādā redakcijā: „**(3) Operatīvās darbības pasākumi, kuru gaitā tiek būtiski aizskartas personu pamattiesības, veicami sevišķajā veidā — tas ir, ar rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja īpaši pilnvarota tiesneša akceptu neatkarīgi no operatīvās darbības subjekta teritoriālās atrašanās vietas vai, ja likumā paredzēts, — ar prokurora akceptu.**”, kā arī aizstāt 7.panta ceturtais daļas pirmajā teikumā, 9.panta sestās daļas pirmajā teikumā un 37.panta trešās daļas pirmajā teikumā vārdus ”Augstākās tiesas priekšsēdētāja vai viņa īpaši pilnvarota Augstākās tiesas” ar vārdiem ”rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja īpaši pilnvaroti”, un 23.²panta ceturtais daļas otrajā teikumā vārdu ”Augstākās” ar vārdiem ”rajona (pilsētas)”.

12. Analizējot Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumus, ir secināms, ka samērīguma princips cilvēktiesību ierobežošanā iekļauj vairākus kritērijus: vai noteiktais līdzeklis ir piemērots leģitīma mērķa sasniegšanai, vai ir iespējams sasniegt leģitīmo mērķi ar citiem līdzekļiem, kas neierobežo, vai mazākā mērā ierobežo cilvēka pamattiesības, saprātīgs līdzsvars starp valsts varas darbību, kas ierobežo personas tiesības, un mērķis, kuru tiecas sasniegt valsts vara. Operatīvo darbību kontekstā par samērīguma principa ievērošanas stūrakmeni būtu uzskatāma operatīvās darbības pasākumu un to rakstura atbilstība apdraudējuma veidam, bīstamības pakāpei. Tomēr šāds secinājums nenozīmē, ka iepriekš minētajiem samērīguma principā iekļautajiem kritērijiem ir sekundāra nozīme. Šāds secinājums tiek izdarīts, lai izveidotu vispārīgu priekšstatu par cilvēktiesību ierobežojuma samērīguma principa ievērošanas būtību operatīvo darbību veikšanas kontekstā, kas varētu būt piemērots un pielietojams operatīvās darbības subjektiem piederīgo amatpersonu ikdienas darbā.
13. Psiholoģiskie aspekti būtiski ietekmē operatīvās darbības efektivitāti, izraisa praktisku un zinātnisku interesi. Operatīvās darbības teorijā būtiska nozīme ir psiholoģiskajai komponentei: operatīvās darbības subjektu – operatīvo darbinieku un slepeno palīgu psihiķu mijiedarbības likumsakarības; atsevišķu personu, organizēto noziedzīgo grupējumu noziedzīgās darbības psiholoģiskie aspekti, īpaši to motivācija, noziedznieku subkultūras psiholoģija, motīvu dinamika atkarībā no dažādiem objektīviem faktoriem utt.; operatīvo darbinieku un personu, kuras izdara noziegumu, cīņas (konfliktattiecību) psiholoģijas specifiskās likumsakarības; operatīvās informācijas iegūšanas psiholoģiskās metodes un paņēmieni, ko izmanto operatīvās meklēšanas pasākumu procesā; operatīvās meklēšanas pasākumu organizēšanas psiholoģiskie aspekti. Promocijas darba autors operatīvās darbības psiholoģijas pamatuzdevumus formulē šādi: operatīvās darbības subjektu un pilsoņu un kriminālās vides sabiedrisko attiecību faktiskā stāvokļa izpēti; operatīvās darbības subjektu personības profesionālās un psiholoģiskās izaugsmes veicināšana atbilstoši veicamajām tiesībsardzības funkcijām; psiholoģiski pamatotu rekomendāciju izstrādāšana konfidenciālu attiecību veidošanai starp operatīvās darbības procesā iesaistītajām personām, lai risinātu problemātiskas situācijas un konfliktus, kas rodas šajā procesā.
14. Viens no operatīvās darbības mērķiem ir informācijas iegūšana patiesības noskaidrošanai. Šim mērķim ir nepieciešams atjaunot faktus, darbības, kuras daudzos gadījumos iespējams noteikt tikai ar liecinieku vai nozieguma dalībnieku palīdzību. Operatīvajā darbībā patiesības noskaidrošanai nākas ne tikai palīdzēt personai atcerēties svarīgus faktus, bet arī panākt, lai tie būtu patiesi. Psiholoģiskās ietekmēšanas metodes veido apstākļus patiesas un pilnas informācijas iegūšanai par faktiem un notikumiem, kuri interesē izmeklētājus un nodrošina nepieciešamo iedarbību uz personām, kuras apzināti slēpj patiesību un sniedz nepatiesu informāciju. Apkopojot zinātniskajā literatūrā paustos viedokļus un formulējot personisku

nostāju pētāmajā jomā, autors identificēja astoņus psiholoģiskās iedarbības uz objektu principus, kas tika pārbaudīti praksē, izmantojot šādas autora piedāvātās psiholoģiskās ietekmes metodes: informācijas nodošanas metode, pārliecināšanas metode, piespiešanas metode, emocionālās iespaidošanas metode un domāšanas uzdevuma uzdošanas metode. Bet uz šo brīdi operatīvās darbības subjektu amatpersonām tādas zināšanas netiek sniegtas un netiek arī pieprasītas, kas būtiski pazemina operatīvās darbības efektivitāti.

15. Nozieguma kriminālistiskais raksturojums – varbūtējais notikuma modelis, kas kalpo par pamatu izmeklēšanas versijām. Autors piedāvā savu redzējumu par nozieguma kriminālistiskā raksturojuma struktūru, kas ietver sevī: tipiskas sākotnējās informācijas raksturojumu; informāciju par tipiskiem konkrēta veida noziegumu izdarīšanas un pret darbības paņēmieniem un tipiskām šo paņēmienu izmantošanas sekām; varbūtējā noziedznieka raksturojumu un iespējamus nozieguma motīvus un cēloņus; varbūtējā cietušā raksturojumu un informāciju par tipiskiem nozieguma objektiem; veidu, kādā policija parasti par tiem uzzina; informāciju par apstākļiem, kas sekmējuši nozieguma izdarīšanu.
16. Kriminālistiskās tehnikas pielietošanas problemātika, veicot noziegumu izmeklēšanu, nav iespējama bez mūsdienīgiem zinātniski tehniskiem līdzekļiem, profesionāli apmācīta un motivēta personāla. Diemžēl autors nonāk pie secinājuma, ka pēc Latvijas Policijas akadēmijas likvidācijas Valsts policijas personāla zināšanu, prasmju un kompetences līmenis lietisko pierādījumu apskatei, saglabāšanai un izņemšanai, saglabājot uz izpētes objekta iespējamās pēdas, nav augsts. Daļa no Kriminālistikas pārvaldes ekspertiem ir vienas konkrētas nozares (piemēram, bioloģijas) speciālisti, kas studiju gados un tālākizglītības gaitā nav studējuši kriminālistiku, savukārt jurista profesijas standartā kriminālistika nav paredzēta vispār. Šajā sakarā autors ierosina uz notikuma vietas apskati pieaicināt tikai tos ekspertus, kuri Valsts policijas koledžā vai iepriekš Latvijas Policijas akadēmijā sekmīgi apguvuši kriminālistikas kursu.
17. Personām, kuras ir saistītas ar kriminālo vidi, ir raksturīga šķēršļu likšana tiesību aizsardzības iestāžu darbā, viņi vienmēr un labprāt īsteno dažādas pret darbības formas un to veidus. Mainoties apstākļiem, kriminālā vide modificē esošās un rada jaunas pret darbības formas un veidus noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanai. Atbilstoši jāpilnveidojas arī tiesībaizsardzības sistēmai. Efektīvai pret darbības izmeklēšanai un novēršanai ir nepieciešama izpratne par metodēm un paņēmieniem, ko tiesībaizsardzības iestādes izmanto noziedzīgās vides izzināšanai. Autors piedāvā savu pret darbības izmeklēšanai definīciju : Pret darbība izmeklēšanai – ar iepriekšēju nodomu veikta darbība vai bezdarbība, lai aizkavētu vai pat apturētu pilnīgu, objektīvu un vispusīgu noziedzīgā nodarījuma apstākļu noskaidrošanu pirmstiesas izmeklēšanā un tiesā. Pret darbība izmeklēšanai var sākties noziedzīga nodarījuma sagatavošanas stadijā, vai var sākties vai turpināties izmeklēšanā, iztiesāšanā un pat soda izciešanas laikā. Pastāv „iekšējā” un „ārējā” pret darbība. Ar

„iekšējo” pretdarbību tiek saprasta pretdarbība, ko izrāda personas, kas jebkādā formā ir saistītas ar izmeklēšanu: aizdomās turētie un apsūdzētie, liecinieki un cietušie, speciālisti un eksperti, eventuālie liecinieki un nejaušās personas, kuras atradās notikuma vietā utt. „Ārējā” pretdarbība ir tādu personu darbība, kuras nav saistītas ar šo notikumu un personu, kas veic izmeklēšanu vai arī ir saistītas ar procesa virzītāju, ar procesuālajām, dienesta vai citām attiecībām, vai ar cita rakstura sakarībām. Pretdarbība var būt vērsta: pret izmeklēšanas procesu; pret procesa virzītāju; pret nozieguma līdzdalībniekiem, lieciniekiem, cietušajiem, kā arī draugiem, darba biedriem, radniekiem utt. Autors izstrādāja komplicētu pasākumu kompleksu, kurus jāveic operatīvās darbības subjekta amatpersonām šādas pretdarbības sekmīgai novēršanai. Turklāt personu atturēšanai no tādas rīcības autors piedāvā iekļaut to Krimināllikumā kā atbildību pastiprinošu apstākli un papildināt Krimināllikuma 48.panta pirmo daļu ar 18.punktu, izsakot to šādā redakcijā: **“18) noziedzīga nodarījuma izmeklēšanas gaitā persona veica aktīvu pretdarbību izmeklēšanai.”**

18. Efektīvai noziedzīgu nodarījumu atklāšanai un novēršanai ir nepieciešams saliedēts dažādu Valsts policijas dienestu darbs. Pēc autora domām, veiksmīgai sadarbībai traucē vairāki iemesli. Pirmkārt, tā ir vāja informācijas apmaiņa, jo īpaši kriminālmeklēšanas procesā. Otrkārt, ziņojumu datu bāzes mērķis - nodrošināt, lai bāzē tiktu dokumentēta un policijas darbiniekiem dienesta pienākumu izpildei būtu pieejama kriminālizlūkošanai nepieciešamā riska informācija, nav pilnībā sasniegts. Treškārt, diezgan sadrumstalota Valsts policijas struktūra, kuras ietvaros vairāki dienesti darbojas pietiekami izolēti viens no otra. Gaidāmā Valsts policijas reforma varētu daļēji šo problēmu atrisināt. Identificētas dažas problēmas policijas izmeklētāju sadarbībā ar prokuratūru. Neskatoties uz kopumā sekmīgo sadarbību, prokuratūras amatpersonas daudzos gadījumos spiestas atteikties no kriminālvajāšanas zemās izmeklēšanas kvalitātes un operatīvās darbības līmeņa dēļ. Daži prokurori diezgan pasīvi piedalās kriminālprocesu izmeklēšanā līdz krimināllietas nodošanai kriminālvajāšanai. Lielai daļai prokuroru ir vāja izpratne par operatīvās darbības saturu un iespējām pirmstiesas procesā, kas zināmā mērā samazina sadarbības efektivitāti. Un vienīgā iespēja, kā šīs problēmas atrisināt, pēc autora domām, ir paaugstināt izmeklētāju, operatīvo darbinieku un prokuroru profesionālās zināšanas, veicot specializētus apmācības kursus operatīvās darbības iespēju jomā.
19. Uz šo brīdi perspektīvākā starptautiskās sadarbības iespēja ir piekļuve Interpola Ģenerālsekretariāta uzturētajām datu bāzēm: datu apmaiņai par dezoksiribonukleīnskābes profilu un dezoksiribonukleīnskābes profila pārbaudei tiešsaistes režīmā; Starptautiskajai bērnu seksuālās izmantošanas datu bāzei; ieroču identifikācijas un pārbaudes sistēmai; viltoto kredītkaršu datu bāzei, un citiem būtiskiem rīkiem un dažādiem elektroniskajiem servisiem, kuru izmantošana palīdz sekmīgi apkārt visplašāko noziegumu klāstu. Bet

ierobežota piekļuve, vienas darba stacijas tehniskās iespējas, būtiski ierobežo noziedzības apkarošanā iesaistīto amatpersonu iespējas izmantot Interpola uzturētās datu bāzes un piedāvātos elektroniskos servisu. Lai nodrošinātu nepieciešamo papildu piekļuvi, nepieciešami papildu finanšu resursi un speciāli apmācīts personāls. Līdzīga situācija ir arī ar Eiropas Policijas biroju – Eiropas informācijas sistēmas izmantošana, kas apkopo informāciju no Eiropas dalībvalstīm par organizētās noziedzības objektiem un to saistību ar konkrētu personu vai noziegumu. Arī šeit sadarbība nav optimāla, Eiropas informācijas sistēmas izmantošanā trūkst vienotas pieejas no dalībvalstu puses informācijas ievades ziņā, daudzas dalībvalstis, tai skaitā arī Latvija, nesniedz pietiekošā daudzumā izlūkošanas informāciju, kā rezultātā tās nespēj aktīvi apmainīties ar izlūkošanas informāciju. Nozīmīgs solis uz priekšu būtu, ja katra dalībvalsts to darītu savlaicīgi un sistemātiski, jo tādējādi katrs operatīvais darbinieks varētu sekmīgi izmantot Eiropas informācijas sistēmā esošo informāciju, jo īpaši sākotnējā stadijā, kad par interesējošām personām tiek ievākta visa iespējamā informācija.

20. Pēc Šengenas Konvencijas parakstīšanas Latvijas tiesībsardzības iestādēm radās efektīvas sadarbības iespējas, lai novērstu un izmeklētu noziedzīgus nodarījumus, veicot kriminālizmeklēšanas un kriminālizlūkošanas pasākumus Šengenas dalībvalstu teritorijā. Jāatzīmē, ka iespējas, kuras radās pēc Šengenas Konvencijas parakstīšanas, tiek izmantotas tikai daļēji. Ja Šengenas Konvencijas 40.pantā paredzētā novērošana Latvijā tiek veikta pēc nepieciešamības, tad 99.pantā paredzētā diskretā novērošana un īpašā kontrole netiek izmantota gandrīz vispār. Par būtisku problēmu transnacionālo noziegumu identificēšanā un atklāšanā jāuzskata arī tas, ka nozagtās materiālās vērtības no Eiropas Savienības izved saskaņā ar Muitas konvenciju par starptautiskajiem kravu pārvadājumiem, izmantojot starptautiskajos autopārvadājumos grāmatiņu – TIR pielietošanas noteikumus, ievietojot kravu aizplombētā konteinerā un šķērsojot Eiropas dalībvalstu robežas bez muitas pārbaudes. Tātad robežkontroles punktā krava netiek apskatīta un jāpaļaujas uz muitas darbinieku godprātīgumu.
21. Starptautiskā kriminālpolicijas organizācija Eiropas Policijas birojs, Eiropas Savienības Tiesībsardzības apmācības aģentūra un krasta apsardzes aģentūra Frontex piedāvā: plašu apmācību kursu klāstu; vebinārus, kuros iespējams patstāvīgi veikt apmācību par visdažādākajām tēmām un iepazīties ar citu valstu pieredzi; starptautiskas konferences, kurās noziedzības apkarošanas eksperti var apmainīties ar jaunāko un būtisko informāciju; specializēto mācību literatūru. Šādu apmācību kursu un starptautisku konferenču darba valoda ir angļu valoda, un tas ir vienīgais faktors, kas ietekmē apmācību pieejamību. Esošās angļu valodas zināšanas tiesībsardzības iestāžu darbinieku vidū ir balstītas pamatā uz izglītības iestādēs apgūto vai ir iegūtas pašmācības ceļā. Turklāt ikdienas rutīnā retāk lietojot svešvalodas, zūd to lietošanas praktiskās iemaņas, kā rezultātā virknei labu un profesionālu

speciālistu savā jomā zūd iespēja paaugstināt un bagātināt savas zināšanas ar citu valstu pieredzi, kā arī nereti tikai valodas barjeras dēļ zaudētas arī iespējas nodibināt un uzturēt darba uzdevumu izpildei nepieciešamos kontaktus ar ārvalstu kolēģiem. Autors ierosina novērst šo faktoru vienlaicīgi divos veidos: pirmkārt, paaugstinot angļu valodas prasmes līmeni pašmācības ceļā un/vai uz darba devēja rēķina, un, otrkārt, izmantojot iestādes resursus – tulkojot CEPOL u.c. materiālus un vadot nodarbības par visaktuālākajām tēmām.

IZMANTOTO INFORMĀCIJAS AVOTU SARAKSTS

Normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Satversme. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 15.02.1922. Spēkā no 07.11.1922., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.01.2019. Latvijas Vēstnesis, Nr.43., 01.07.1993. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980>.
2. Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. United Nations Convention against Transnational Organized Crimes. United Nations A/AC.254/36. New York, 15 November 2000. Pieejams: <https://legal.un.org/avl/ha/unctoc/unctoc.html>.
3. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Eiropas Padome. 04.11.1950. Spēkā no 27.06.1997. Latvijas Vēstnesis, Nr.143/144., 13.06.1997. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649>.
4. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2015/2219 (2015. gada 25. novembris) par Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūru (CEPOL) un ar ko aizstāj un atceļ Padomes Lēmumu 2005/681/TI. 4.12.2015, Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis L 319/1. Pieejams: <http://data.europa.eu/eli/reg/2015/2219/oj>.
5. Konvencija, ar kuru īsteno Beniluksa Ekonomikas savienības valstu valdību, Vācijas Federatīvās Republikas valdības un Francijas Republikas valdības 1985. gada 14. jūnija Šengenas Līgumu par pakāpenisku kontroles atcelšanu pie kopīgām robežām. Pieņemts Eiropas Savienības padomē 14.06.1985. Spēkā no 13.07.1990. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis (angļu valodā - Official Journal of the European Communities), L 239/19, 22.09.2000. Pieejams: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922\(02\)&from=LV](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922(02)&from=LV).
6. Konvencija par ceļu satiksmi. Apvienoto Nāciju Organizācija. Pieņemts 08.11.1968. Vīnē. Spēkā no 19.10.1993., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 03.11.1993. Latvijas Vēstnesis, Nr.21., 07.02.2001. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=2908&from=off>.
7. Konvencija par tiesvedības nodošanu krimināllietās. Eiropas Padome. 15.05.1972. Spēkā no 03.09.1997. Latvijas Vēstnesis, Nr.91/92., 09.04.1997. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/765>.
8. Padomes lēmums, ar ko izveido Eiropas Policijas biroju (Eiropolu). Pieņemts Eiropas Savienības Padomē 06.04.2009. Spēkā no 25.05.2009. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, L 121/37., 15.05.2009. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/wp-content/uploads/tiesibu-akti/es/Lemums_par_Eiropas_policijas_biroja_izveidi.pdf.
9. Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Apvienoto Nāciju Organizācija. Pieņemts 10.12.1948. Parīzē. Spēkā no 22.05.1990. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, Nr.21., 24.05.1990. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=75668>.

10. Ceļu satiksmes likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 01.10.1997. Spēkā no 04.11.1997., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 23.05.2019. Latvijas Vēstnesis, Nr.274/276., 21.10.1997. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=45467>.
11. DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 17.06.2004. Spēkā no 01.01.2005., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 28.03.2017. Latvijas Vēstnesis, Nr.106., 07.07.2004. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90819>.
12. Grozījumi Krimināllikumā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 13.12.2012. Stājas spēkā: 01.04.2013. Latvijas Vēstnesis, Nr.202., 27.12.2012. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/253698-grozijumi-kriminallikuma>.
13. Grozījumi Operatīvās darbības likumā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 10.03.2016. Spēkā no 01.08.2016. Latvijas Vēstnesis, Nr.57., 22.03.2016. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/281095-grozijumi-operativas-darbibas-likuma>.
14. Krimināllikums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 17.06.1998. Spēkā no 01.04.1999., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 03.07.2019. Latvijas Vēstnesis, Nr.199/200., 08.07.1998. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=88966>.
15. Kriminālprocesa likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 11.05.2005. Spēkā no 01.10.2005., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.01.2019. Latvijas Vēstnesis, Nr.74., 11.05.2005. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820>.
16. Likums Par policiju. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 04.06.1991. Spēkā no 04.06.1991., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 10.04.2019. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, Nr.31/32., 15.08.1991. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=67957>.
17. Latvijas Republikas valsts robežas likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 12.11.2009. Spēkā no 16.12.2009., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 16.04.2018. Latvijas Vēstnesis, Nr.189., 02.12.2009. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=201364&from=off>.
18. Muitas likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 02.06.2016. Spēkā no 05.07.2016., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 02.05.2019. Latvijas Vēstnesis, Nr.119, 21.06.2016. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/283024>.
19. Nacionālās drošības likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 14.12.2000. Spēkā no 12.01.2001., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 30.10.2018. Latvijas Vēstnesis, Nr.473/476., 29.12.2000. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=14011>.

20. Operatīvās darbības likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 16.12.1993. Spēkā no 13.01.1994., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.08.2016. Latvijas Vēstnesis, Nr.131., 30.12.1993. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57573-operativas-darbibas-likums>.
21. Par Krimināllikuma spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 15.10.1998. Spēkā no 05.11.1998., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 10.01.2019. Latvijas Vēstnesis, Nr.331/332., 04.11.1998. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50539>.
22. Par kultūras pieminekļu aizsardzību. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 12.02.1992. Spēkā no 10.03.1992., Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, Nr.10., 05.03.1992., Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=72551>.
23. Par Līgumu par Eiropas transportlīdzekļu un vadītāja apliecību informācijas sistēmu (EUCARIS). Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 11.04.2002., Spēkā no 24.04.2002. ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 12.10.2005. Latvijas Vēstnesis, Nr.62., 24.04.2002. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/61502-par-ligumu-par-eiropas-transportlidzeklu-un-vaditaja-apliecibu-informacijas-sistemu-eucaris>.
24. Par Latvijas Republikas valdības un Lietuvas Republikas valdības līgumu par sadarbību organizētās noziedzības un citu noziedzīgu nodarījumu apkarošanā un kopīgām darbībām pierobežas apgabalos. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 12.10.2006. Spēkā no 02.11.2006., Latvijas Vēstnesis, Nr.174., 01.11.2006. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=146896>.
25. Prokuratūras likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 19.05.1994. Spēkā no 01.07.1994., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.01.2021. Latvijas Vēstnesis, Nr.65, 02.06.1994. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/57276-prokuraturas-likums>.
26. Sakrālā mantojuma saglabāšanas finansēšanas likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 22.11.2017. Spēkā no 01.01.2018. Latvijas Vēstnesis, Nr.238., 01.12.2017. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=295476>.
27. Šengenas informācijas sistēmas darbības likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 14.06.2007. Spēkā no 01.09.2007., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.01.2019. Latvijas Vēstnesis, Nr.102., 27.06.2007. Pieejams: https://likumi.lv/doc.php?id=159481&version_date=13.01.2013.
28. Ministru kabineta 2003.gada 26.augusta noteikumi Nr.473 „Kārtība, kādā kultūras pieminekļi iekļaujami valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā un izslēdzami no valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu saraksta”. Spēkā no 30.08.2003. Latvijas Vēstnesis, Nr.118., 29.08.2003. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=78457>.

29. Ministru kabineta 2005.gada 23.augusta noteikumi Nr.620 „DNS nacionālajā datu bāzē iekļaujamo ziņu sniegšanas, kā arī materiāla un bioloģiskās izcelsmes pēdu izņemšanas kārtība”. Spēkā no 02.07.2003. Latvijas Vēstnesis, Nr.135., 26.08.2005. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=115159>.
30. Ministru kabineta 2015. gada 24.novembra noteikumi Nr.656 „Noteikumi par minimālās mēneša darba algas apmēru normālā darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu”. Spēkā no 01.01.2016. Latvijas Vēstnesis, Nr.232., 26.11.2015. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/278067>.
31. Ministru kabineta 2016. gada 6.aprīļa rīkojums Nr. 248 „Par Valsts policijas attīstības koncepciju” Spēkā no 06.04.2016. Latvijas Vēstnesis, Nr.69., 11.04.2016. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=281390>.
32. Ministru kabineta 2018. gada 28. februāra rīkojums Nr.90 „Par Organizētās noziedzības novēršanas un apkarošanas plānu 2018.–2020. gadam” Spēkā no 28.02.2018. Latvijas Vēstnesis, Nr. 45, 02.03.2018. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/297481>.
33. Jālitustegevuse seadus. Eesti Vabariik. Vastu võetud 22.02.1994. Riigikogu. Avaldamismärge: RT I 1994. 16. 290. Pieejams: www.riigiteataja.ee/akt/28648.
34. Lietuvos respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas. Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą. 2012 m. spalio 2 d. Nr. XI-2234. Vilnius. Pieejams: <http://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.434526>.
35. Valsts policijas Ziņojumu datu bāzes noteikumi, Valsts policijas 2010.gada 6.augusta Iekšējie noteikumi Nr.12.
36. USTAWA o czynnościach operacyjno-rozpoznawczych. Rzeczpospolita Polska. Projekt. 2008. Warszawa. Pieejams: http://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/projekty/353_p.htm.
37. Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas PSR kriminālkodeksā un Latvijas PSR kriminālprocesa kodeksā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 22.08.1991. Stājas spēkā: 22.08.1991. "Ziņotājs", Nr.33/34., 29.08.1991. Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=68680>, (zaudējis spēku).
38. Grozījumi Latvijas Kriminālkodeksā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 06.06.1996. Spēkā no 02.07.1996. Latvijas Vēstnesis, Nr.105., 18.06.1996. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/63356?&search=on>, (zaudējis spēku).
39. Latvijas Kriminālkodekss. Apstiprināts 06.01.1961. Spēkā no 01.04.1961., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.11.1995. - Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995. ISBN 9984-541-49-5, 216 lpp.,
40. Sodu likumi 1903.gada 22.marta. Rīgā. Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. 1930. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12811903_gada_22_marta_sodu_likumi_1930_sn234990.pdf, (zaudējis spēku).

41. Sodu likums 1933.gada 24.aprīla. Pieņemts Ministru kabinets Latvijas Republikas Satversmes 81.panta kārtībā 24.04.1933. Spēkā no 01.08.1933. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12831933_gada_24_aprila_sodu_likums_1934_sn113455.pdf, (zaudējis spēku).
42. Записи магдебургского права. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. - Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1961. Pieejams: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Germany/XIV/Magdeburg_recht/text.phtml?id=5769, (zaudējis spēku).
43. О воровстве. Раздел тринадцатый. Статут Великого княжества Литовского 1529 года. – Минск: АН БССР, 1960. Pieejams: <http://vostlit.narod.ru/Texts/Dokumenty/Litva/XVI/1520-40/Statut1529/text13.htm>, (zaudējis spēku).
44. Об оперативно-розыскной деятельности. Федеральный закон от 12.08.1995 N 144-ФЗ. Российская Федерация. Pieejams: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=181943;fld=134;dst=1000000001,0;rnd=0.2762892712711391>.
45. Про оперативно-розшукову діяльність. Закон України. Постановою Верховної Ради України від 18 лютого 1992 року N 2136-XII. Введено в дію з дня опублікування в газеті "Голос України" - 27 березня 1992 року. Pieejams: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
46. Судебник 1497 года. Установил Великий князь всей Руси Иван Васильевич в сентябре месяце 1497г. Pieejams: <http://scicenter.online/istoriya-gosudarstva-scicenter/tekst-sudebnika-1497-99970.html>, (zaudējis spēku).
47. Уголовный кодекс Латвийской Советской Социалистической Республики. Закон Латвийской ССР. 06.01.1961. Ведомости Верховного Совета и Правительства Латвийской ССР. 1961. Nr.3. М-во юстиции ЛатвССР. – Рига: Авотс, 1983. У 1203100000–138 83, 608 стр., (zaudējis spēku).
48. Уголовный Кодекс РСФСР редакции 1926 года. Принят 2-й сессией ВЦИК XII созыва, Введен в действие с 1 января 1927 года постановлением ВЦИК от 22 ноября 1926 года. Pieejams: https://ru.wikisource.org/wiki/Уголовный_кодекс_РСФСР_1926_года/Редакция_05.03.1926, (zaudējis spēku).
49. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 6 ноября 1940 года «О временном применении уголовного, гражданского и трудового законодательства РСФСР на территории Литовской, Латвийской и Эстонской Советских Социалистических Республик». Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938 г. — июль 1956 г., под ред. к.ю.н. Мандельштам Ю. И. — Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1956. Pieejams:

https://ru.wikisource.org/wiki/Страница:Sbornik_zakonov_1938-1956.djvu/61, (zaudējis spēku).

50. Уложение о наказанияхъ уголовныхъ и исправительныхъ. Подписано Его Императорское Величество НИКОЛАЙ, Петергофъ, 15.08.1845. Pieejams: https://vk.com/doc20559902_437521740?hash=4a7bdf15570fc55da2&dl=69e1aa427fe5224329, (zaudējis spēku).
51. Уголовное уложение. Подписано Его Императорское Величество НИКОЛАЙ, Въ Царскомъ Селе, 22.03.1903. Pieejams: https://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/ugolovnoe_uloenie_1903_goda.pdf, (zaudējis spēku).

Izmantotā literatūra

52. Balodis R. State and Church in Latvija. State and Church in European Union. Third Edition. - Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, Germany 2019. ISBN 978-3-8487-5472-4, Pieejams: http://blogi.lu.lv/tzpi/files/2019/10/State-and-Church-in-EU_R.Balodis.pdf, 297.-324.lpp.
53. Baumanis J. No krimināltiesību normu interpretācijas līdz kvantu kriminoloģijai. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2017. ISBN 978-9984-840-52-9, 263 lpp.
54. Bleka Inge S., Fennell Lawrence J. Fisher Investigations and the art of the interview. Fourth edition - Cambridge, Butterworth-Heinemann, 2021. ISBN: 978-0-12-822192-1, 236 pages.
55. Brežgo B. Dinaburgas pilsētas privilēģija 1582.gads. – Daugavpils: Latgales Pētniecības institūta izdevniecība, 2009. ISBN 978-9984-9041-1-5, 87 lpp.
56. Fisher Barry A.J. Techniques of Crime Scene Investigation Seventh Edition. - Boca Raton, USA. CRS Press. 2004. ISBN 0-8493-1691-X, 482 pages.
57. Galeoti. M. Vori: Krievijas supermafija. - Dienas Grāmata, 2021. ISBN 978-9934-595-45-5, 464 lpp.
58. Gaveika A. Schengen acquis (Schengen Law). Monograph. - Rezekne Academy of Technologies. 2020. ISBN 978-9984-44-247-1, 245 pages.
59. Grieznis P. Praktiskā kriminālistika. Izmeklēšanas darbības fiksācija, pēdu un lietisko pierādījumu savākšana un izpēte. - Rīga: Petrovskis un Ko, 2009. ISBN 978-9984-803-05-0, 520 lpp.
60. Egidess, A. Saskarsmes labirinti: kā iemācīties sadzīvot ar cilvēkiem. ISBN 9984-382-16-8, 408 lpp.
61. Evardsons A. Kriminālistikas tehniskie līdzekļi. – Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007. ISBN 978-9984-766-87-4, 370 lpp.
62. Ivančiks. J. Piedāvāto grozījumu operatīvās darbības analīze. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, Nr.3 (64)/2013. 3.-7.lpp.

63. Ivančiks, J., Makans, L. Aģentūras darbs. Mācību grāmata. - Rīga: LPA, 1994. Izdevējdarbības reģ. apl. Nr.2-0891, 94 lpp.
64. Ivančiks, J., Makans, L. Operatīvā izstrāde. - Rīga: LPA, 1994. Izdevējdarbības reģ. apl. Nr.2-0891, 118 lpp.
65. Ivančiks J., Trofimovs I. National security strengthening through the operational activities law.-Journal of Security and Sustainability Issues, ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online, 2017, 6(3), 2017, Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2017.6.3\(6\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2017.6.3(6)), pages 391-400, (SCOPUS database).
66. Ivančiks J., Trofimovs I. Psychological aspects of operational and investigative activities as a factor of strengthening of national security.-Journal of Security and Sustainability Issues, ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online, 2017, 7.(1): Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2017.7.1\(5\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2017.7.1(5)), pages 55-65, (SCOPUS database).
67. Ivančiks J., Trofimovs I., Teivāns-Treinovskis J. Evaluations of security measures and impact of globalization on characteristics of particular property crimes.-Journal of security and sustainability issues, ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online, 2019, 8 (4), Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4\(2\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4(2)), pages 569-579, (SCOPUS database).
68. James A. The Criminal Networks. The challenge to Policing the 21st Century? SIAK-Journal – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis (3), Pieejams: https://doi:10.7396/2005_3_C, [aplūkots 16.02.2021.], pages 20-28.
69. James, A., Phythian, M., Wadie, F. & Richards, J. The road not taken: understanding barriers to the development of police intelligence practice. The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs. 2017. 19:2. Pieejams: <https://doi.org/10.1080/23800992.2017.1336395>, pages 77-91, (SCOPUS database).
70. Judins A. Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca. – Rīga: RaKa, 1999. ISBN 9984-15-180-8, 204 lpp.
71. Kavalieris A. Konfliktsituāciju minimizācija pirmstiesas izmeklēšanā. LPA raksti. Nr.13. – Rīga: LPA, 2006. ISBN 1407-2998, 39.-43.lpp.
72. Kavalieris A. Kriminālmeklēšanas terminoloģijas problēmas. LPA raksti 2. - Rīga: LPA, 1995. ISBN 9984-545-18-0, 85.-92.lpp.
73. Kavalieris A. Kriminālpolicijas darba organizācijas problēmas. LPA raksti 6. - Rīga: LPA, 1999. ISBN 9984-655-49-0, 179.-202.lpp.
74. Kavalieris A. Neatklāto un sērijveida noziegumu izmeklēšanas īpatnības. Mācību līdzeklis.– Rīga: LPA, 1996. ISBN 9984- 545-25-3, 36 lpp.
75. Kavalieris A. Noziegumu izmeklēšanas metodika: Mācību grāmata.– Rīga: LPA, 2000. ISBN 9984- 655-66-0, 458 lpp.
76. Kavalieris A. Noziegumu kriminālistiskā klasifikācija. LPA raksti 4. - Rīga: LPA, 1997. ISBN 9984-545-62-8, 127.-136.lpp.

77. Kavalieris A. Operatīvās darbības likuma komentāri. - Rīga: Izdevniecība RaKa, 2002. ISBN 9984-151-76-X, 98 lpp.
78. Kavalieris A. Pretdarbības izmeklēšanai, tās prevencijas un neitralizācijas izpētes nepieciešamība. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, Nr.4/2002., ISSN 1407-2971, 8.-10.lpp.
79. Kavalieris A. Speciālās izmeklēšanas darbības. - Rīga: Izdevniecība RaKa, 2003. ISBN 9984-155-33-1, 128 lpp.
80. Kavalieris A. Speciālo izmeklēšanas darbību izmantošanas taktika.- Rīga: LPA, 2007. ISBN 9984-769-09-7, 54 lpp.
81. Kavalieris A., Ivančiks J., Makans L. Kriminālmeklēšana. 2. daļa. Kriminālmeklēšanas process.- Rīga: LPA, 1996. 116 lpp.
82. Kavalieris A., Konovalovs J., Mašošins J. u.c. Kriminālistiskā taktika. Mācību grāmata. Kriminālistika II daļa. - Rīga: LPA, 1998. ISBN 9784-545-65-2, 196 lpp.
83. Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. Mācību grāmata. Kriminālistika III daļa. - Rīga: SIA „P&Ko”,2005. ISBN 9984-655-66-0, 595 lpp.
84. Kavalieris A., Makans L. Ievads kriminālmeklēšanā.– Rīga: LPA, 2008. ISBN 9984-769-13-5, 135 lpp.
85. Kavalieris A., Makans L. Kriminālpolicista rokasgrāmata. – Rīga: LPA, 1999. ISBN 9984-655-98-9, 120 lpp.
86. Kavalieris A., Mikolajuns V., Evardsons A. u.c. Automašīnu zādzību un nolaupīšanu izmeklēšana. - Rīga: LPA, 1999. ISBN 9984-655-76-8, 66 lpp.
87. Kavalieris A., Miķelsons U. Poligrāfa izmantošanas būtība, iespējas un problēmas. LPA Raksti. Nr.4. - Rīga: LPA, 1997. ISBN 9984-545-62-8, 137.-152.lpp.
88. Konovalovs J. Cietušo tiesības un sacīkstes princips kriminālprocesā pretdarbības izmeklēšanai aspektā. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, Nr.2/2009., ISSN 1407-2971, 16.-27.lpp.
89. Konovalovs J. Kriminālistikās identifikācijas būtība un problēmas. LPA Raksti. Nr.12. – Rīga: LPA , 2005. ISBN 9984-655-71-7, 71.-100.lpp.
90. Konovalovs J. Pretdarbība izmeklēšanai: faktori, kas nosaka tās realizācijas iespējas. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, Nr.4/2005., ISSN 1407-2971, 37.-45.lpp.
91. Konovalovs J., Bebris G. Tiesekspertīžu kriminālistiskā klasifikācija.– Rīga: LPA, 2000. ISBN 9984-655-53-9, 71 lpp.
92. Konovalovs J., Kļaviņa Z. Odoroloģiskās ekspertīzes rezultātu ticamība. LPA Raksti. Nr.10. – Rīga: LPA , 2003. ISSN 1407-2998, 95.-106.lpp.
93. Konovalovs J., Lācīte A. Inscenējums kā pretdarbības veids noziegumu izmeklēšanai. LPA Raksti. Nr.16, Rīga, 2009. ISBN 13: 978-9984-769-19-6. 61.-85. lpp.

94. Konovalovs J., Lācīte A. Pretdarbība izmeklēšanai: būtība, formas un veidi. LPA Raksti. Nr.13. – Rīga: LPA, 2006. ISSN 1407-2998, 44.-56.lpp.
95. Konovalovs J., Lācīte A. Viltus alibi kā pretdarbības veids noziedzīgu nodarījumu atklāšanai un izmeklēšanai. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, Nr.4/2008., ISSN 1407-2971, 37.-47.lpp.
96. Krastiņš U. Krimināllikumam 10 gadi: tapšana, attīstība un perspektīva. Juridiskā zinātne: Latvijas Universitātes žurnāls Nr. 1. - Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010. ISBN 978-9984-452-46-3, 208 lpp.
97. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti - Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014. ISBN 978-9934-508-21-9, 384 lpp.
98. Krastiņš U. Tieša nodoma tvērums krimināltiesības - Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017. ISBN 978-9934-508-45-5, 63 lpp.
99. Krastiņš U. Mācība par nozieguma sastāvu. - Rīga: Zvaigzne ABC, 1995. ISBN13 9785405015170, 147 lpp.
100. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII² nodaļa). - Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018. ISBN 978-9934-508-62-2, 336 lpp.
101. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII nodaļa). - Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018. ISBN 978-9934-508-66-0, 558 lpp.
102. Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D. Krimināllikuma komentāri. Trešā daļa (XVIII-XXV nodaļa). - Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019. ISBN 978-9934-508-71-4, 2016. ISBN 978-9934-508-37-0, 880 lpp.
103. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs 1. - Rīga: Firma „AFS”, 2007. ISBN 978-9984-787-29-9, 431 lpp.
104. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs 2. - Rīga: Firma „AFS”, 2007. ISBN 978-9984-787-30-5, 408 lpp.
105. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs 3. - Rīga: Firma „AFS”, 2007. ISBN 978-9984-787-33-6, 503 lpp.
106. Krutova Ē. Starpvalstu sadarbība transnacionālo organizēto noziegumu izmeklēšanā. – Rīga: Ērika Krutova, 2011. ISBN 9789984494623, 284 lpp.
107. Kuchalski K. Organised Crime New challenges and response. European Law Enforcement Research Bulletin Nr.19 (2020). ISSN 2599-5863. Pieejams: <https://bulletin.cepol.europa.eu/index.php/bulletin/issue/view/28/European%20Law%20Enforcement%20Bulletin%20Nr.%2019>.
108. Kulakauskas A., Čeponis S., Evardsons A. u.c. Rokasgrāmata automašīnu identifikācijai.- Rīga: Valsts policijas Ekspertīžu centrs, 2000. 61 lpp.
109. Lācīte A. Nezināma noziedznieka psiholoģiskais portrets. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, Nr.3/2005., ISSN 1407-2971, 56.-59.lpp.

110. Lācīte A. Zādzība no dzīvokļa: nezināma zagļa psiholoģiskais portrets. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, Nr.4/2006., ISSN 1407-2971, 56.-59.lpp.
111. Levits E., Muižnieks N., Garsvāne S. u.c. Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. – Rīga: SIA „Izglītības soli”, 2000. ISBN 9984-9436-0-7, 409 lpp.
112. Lieljuksis A. Operatīvās darbības tiesiskās un praktiskās problēmas. – Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2021. ISBN 978-9934-563-70-6, 335 lpp.
113. Makans L. Atsevišķu policejiskās izmeklēšanas problēmu risinājums Kriminālprocesa likuma kontekstā. LPA Raksti. Nr.13. – Rīga: LPA, 2006. ISBN 1407-2998, 100.-110.lpp.
114. Makans L. Procesuālo un operatīvo darbību vienlaicīga pielietojuma problēma konkrētu noziedzīgu nodarījumu atklāšanā un izmeklēšanā. Zinātniski praktiskā konference „Latvijas Kriminālprocesa likuma piemērošanas pirmā gada problēmas”. Rakstu krājums. – Rīga: LPA, 2006. 136.-143.lpp.
115. Makans L. Miķelsons U. Izmeklēšanas un kriminālmeklēšanas integrācija. Raksti 4.- Rīga: LPA, 1997. ISBN 9984-545-62-8, 246 lpp.
116. Matvejevs A. Policijas darbības teorijas attīstības tendences. – Rīga: SIA ”Petrovskis un Ko”, 2009. ISBN 9984-689-08-5, 327 lpp.
117. Meikališa Ā. Kriminālprocesa tiesības. – Rīga: RaKa, 2000. ISBN 9984-15-222-7, 577 lpp.
118. Meikališa Ā. Izmeklēšanas efektivitāte Latvijā: problēmas un iespējamie risinājumi. 7.1.nodaļa rakstu krājumā. Ā.Meikališa, K.Strada-Rozenberga. Kriminālprocess, Raksti 2015-2020, - Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021, 618.-619.lpp.
119. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010 – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010. ISBN 978-9984-840-10-9, 832 lpp.
120. Mežulis D. Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība. - Rīga: Jumava, 1997. ISBN 9984-05-108-0, 183 lpp.
121. Miķelsons U. Informācijas tehnoloģiju noziegumu izmeklēšanas īpatnības. - Rīga: SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2003, ISBN13 9789984728612, 387 lpp.
122. Miķelsons U. Noziedzīgu nodarījumu, kas saistīti ar mobilo telefonu lietošanu, izmeklēšanas īpatnības. – Rīga: LPA, 2007. ISBN 9984-617-69-6, 130 lpp.
123. Načisčionis, J., Zahars, V., Draskovic, V., Tumulavičius, V., Veikša, I. Issues of the state and society security (part i): Ensuring public security in the fight against crime. - Journal of Security and Sustainability Issues, 2017, 6(3), ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online, 2017, 6.3.(7), Pieejams: [http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2017.6.3\(7\)](http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2017.6.3(7)), pages 401–418, (SCOPUS database).
124. Neimanis J. Starp mašīnām un motoriem. Krimināllikuma 175. panta trešās daļas jēdziena “zādzība no transportlīdzekļa” iztulkojums. Jurista Vārds, Jūnijs 2016/Nr. 24 (927). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/268791-starp-masinam-un-motoriem/>.

125. Pullat R. An Inside View Of Organized Crime In Estonia On The Example Of Three Criminal Organizations. *Administratīvā un Kriminālā Justīcija*, 2017, 4 (81), pages 3–10.
126. Safjański, T., James A. Europol's crime analysis system-practical determinants of its success *Policing: A Journal of Policy and Practice*, Volume 14, Issue 2, June 2020, Pieejams: <https://doi.org/10.1093/police/pay021>, pages 469–478, (SCOPUS database).
127. Skobeļeva T. Psihotronie ieroči. *Telepātija, domu vadība, Zinātne kā iznīcinātāja* – Rīga: Olna, 1997. ISBN 978-9984-99-330-0, 85 lpp.
128. Skorupski J. Human Rights. The Philosophy of International Law (ed.Samantha Besson &John Tasioulas). - Oxford, Oxford University Press, 2002, 368 pages.
129. Sokolovska I. Samērīguma principa problemātika operatīvo pasākumu realizācijā.- Valsts policijas koledžas III Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. – Rīga: VPK, 2012. 331.-336.lpp.
130. Teivāns-Treinovskis J., Trofimovs I. Impact of globalization on the cooperation related to the investigation of transnational crimes.-*Journal of security and sustainability issues*, ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online, 2020, 10.2.(5), Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2020.10.2\(5\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2020.10.2(5)), pages 423-435, (SCOPUS database).
131. Trofimovs I. Ar reliģiskiem priekšmetiem saistītu noziegumu raksturojums, Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis. A daļa: Humanitārās un sociālās zinātnes, 74.sējums, 3.numurs, Rīga, 2020, ISSN 1407-0081, 114.-132.lpp.
132. Trofimovs I. Atsevišķu mantisko noziegumu vispārējs raksturojums pārrobežu aspektā. Valsts policijas koledžas V Starptautiskās zinātniskās konferences materiālu krājums. Rīga: VPK, 2018. ISBN 978-9934-8717-9-5, 16.-25.lpp.
133. Trofimovs I. Iekļūšana kā kvalificējošas pazīmes jēdziens krimināltiesībās un ar to saistītās samērīguma principa ievērošanas problēmas. Valsts policijas koledžas 2. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Rīga: VPK, 2013. ISBN 978-9984-49-797-6, 157.-162.lpp.
134. Trofimovs I. Ierobežojumu samērība ar leģitīmo mērķi.-Baltijas starptautiskās akadēmijas III Starptautiskā jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskās konferences zinātnisko rakstu krājums, Rēzekne, BSA, 2013, 355.-359.lpp. ISBN 978-9984-47-077-1.
135. Trofimovs I. Interpol and Europol tools in crime detection in Latvia and Criminal police cooperation with colleagues in other countries. *Academy of criminalistic and police studies*. - Belgrade, ArtGribič Illustrated Studio, 2014., Tom II, Volume II. ISBN 978-86-7020-190-3, pages 111-119.
136. Trofimovs I. Kibernoziegumu kategorijā ietilpstošo nodarījumu klasifikācija. Daugavpils Universitātes 7.Starptautiskās zinātniskās konferences zinātnisko rakstu krājums.- Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds “Saule”, 2013. ISBN 978-9984-14-638-6.

137. Trofimovs I. Moderno tehnoloģiju izmantošanas attīstības iespējas Operatīvās darbības likuma kontekstā. Valsts policijas koledžas IV Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. - Rīga: VPK, 2015. ISBN 978-9984-14-186-7, 109.-125.lpp.
138. Trofimovs I. Psiholoģija operatīvajā darbībā. Administratīvā un Kriminālā Justīcija.-Rīga, 2017. ISSN 1407-2971, 2017 1 (78), 37.-48.lpp.
139. Trofimovs I. Pierādīšanas aspekti administratīvo pārkāpumu lietvedībā nelegālo alkoholisko dzērienu tirdzniecības apkarošanas jomā. Administratīvā un Kriminālā Justīcija.-Rīga, 2017. ISSN 1407-2971, 2016 4 (77), 47.-58.lpp.
140. Trofimovs I. Sadarbības ar citām valstīm iespēju izmantošana noziegumu atklāšanā Latvijā. Daugavpils Universitātes 56.Starptautiskās zinātniskās konferences zinātnisko rakstu krājums.-Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds "Saule", 2014. ISBN 978-9984-14-688-1.
141. Trofimovs I. Speciālo izmeklēšanas darbību būtība.-Daugavpils Universitātes Starptautiskās zinātniskās konferences „Eiropas integrācijas sociālā un ekonomiskā dimensija: problēmas, risinājumi, perspektīvas” zinātnisko rakstu krājums. – Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2011. ISBN 978-9984-14-543-3.
142. Trofimovs I. Vehicle like a object of a crime. Proceedings of the 58th international scientific conference of Daugavpils University. – Daugavpils: Daugavpils University Academic Proceedings "Saule", 2016. ISBN 978-9984-14-770-3.
143. Vilks A. Jauno tehnoloģiju izmantošanas tendences noziegumu novēršanas un apkarošanas jomā. Zinātniskie raksti: 2010.g. sociālo zinātņu nozares pētnieciskā darba publikācijas. - Rīga, Rīgas Stradiņa universitāte, 2010. ISBN 978-9984-788-96-8, 201.-207.lpp.
144. Vilks A., Ķipāne K. Kriminoloģija. Mācību grāmata.-Rīga: Nordik, 2004. ISBN 9984-751-58-9, 517 lpp.
145. Vilks A., Ķipāne A. Mūsdienu sabiedrības kriminoloģiskie aspekti.-Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2020, ISBN 9789-934-58-9034, 376 lpp.
146. Zahars V. Īss Eiropas cilvēktiesību kurss. - Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2012. ISBN 978-9984-14-569-3, 131 lpp.
147. Zahars V. Kriminālpolitika: mūsdienu tendences un procesi. - Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saule", 2018. ISBN 9789984148465, 187 lpp.
148. Zahars V. Kritiskas pārdomas par atsevišķiem cilvēkdrošības aspektiem Latgales reģionā. – Daugavpils: Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums, II daļa "Valsts un tiesību aktuālās problēmas," 2013. ISBN 978-9984-14-638-6, 237.-244.lpp.
149. Zahars, V., Stivrenieks, M. Security and safety enforcement: Execution peculiarities. - Journal of Security and Sustainability Issues, 2016, 6(1), ISSN 2029-7017 print/ISSN

2029-7025 online, 2016, 6.1(5), Picejams: [http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2016.6.1\(5\)](http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2016.6.1(5)), pages 71–83, (SCOPUS database).

150. Zīle J. Cietušais krimināltiesisko zinātņu skatījumā. - Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002. ISBN 9984-731-17-0, 128 lpp.
151. Zlakomanovs N. Izmeklēšanas priekšnieka atmiņas.-Rīga:P&Ko,2000.ISBN 9984-689-12-3, 220 lpp.
152. Аверьянова Т. В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г. и др. Криминалистика: Учебник. 4-е изд.-Москва, НОРМА: ИНФРА-М, 2016. ISBN 978-5-91768-344-8, 928 стр.
153. Агафонов В.В., Бурнашев Н.А., Филипов А.Г. и др. Криминалистика.-Москва. Высшее образование, 2007. ISBN 5-96-92-0096-4, 441 стр.
154. Алексеев Н.С., Крылов И.Ф., Лукашевич В.З. и др. Криминалистика.- Ленинград, Ленинградский университет, 1976. К 11001-128-67-76, 592 стр.
155. Василевич Г.А., Казака С., Мешков В.М., Соколов А.Н., Тейван-Трейновский Я.С. Специальные следственные действия. Коллективная монография. Калининград: КЮИ, 2010, УДК 343. 132 стр.
156. Горяинов К.К., Овчинский В.С., Синилов Г.К. и др. Оперативно – розыскная деятельность. – Москва, ИНФРА-М, 2004. ISBN 5-16-001712-7, 848 стр.
157. Дубоносов Е.С. Оперативно-розыскная деятельность. – Москва, Юрайт, 2016. ISBN 978-5-9916-6605-3, 477 стр.
158. Ившин В. Г., Индрисова С. Ф., Татьяна Л. Г. Виктимология: учебное пособие.- Москва, Wolters Kluwer, 2011. ISBN 978-5-466-00648-3, 264 стр.
159. Кожевников И. Н., Баяхчев В. Г., Буторин Л. А. и др. Вопросы расследования преступлений: Справочное пособие. - Москва. Спарк, 1997. ISBN 5-88-914074-4, 799 стр.
160. Коновалова В.Е. Психология в расследовании преступлений. – Харьков, Вища школа, 1978. К 11002-479-272-78, 144 стр.
161. Малкина-Пых И. Г. Виктимология. Психология поведения жертвы.-Санкт-Петербург, Питер, 2017. ISBN 978-5-496-02118-0, 832 стр.
162. Омельченко О.Ф., Римское право. – Москва, ТОН-Острожье, 2000. ISBN 5-86095-199-X, 208 стр.
163. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей. - Москва, Высшая школа МООП СССР, 1967. 290 стр.
164. Самоквасовъ Д.Я. Курсъ исторіи рускаго права. - Москва, Типографія Императорскаго Московскаго Университета, 1908. - <https://books.google.lv/books?isbn=5446075331>.
165. Синилов Г.К. Введение в оперативно-розыскную психологию. - Москва, Норма: ИНФРА-М, 2016. ISBN 978-5-91768-465-9, 48 стр.

166. Скотт П. Психология оценки и принятия решений. - Москва, Информационно-издательский дом "Филинь", 1998. ISBN 5-89568-083-6, 368 стр.
167. Торвальд Ю. Следы в пыли. Развитие судебной химии и биологии. - Москва: Юридическая литература, 1982. 174 стр.
168. Фролов И.Т. Филосовский словарь.- Москва, Политиздат, 1987. Ф 0301000000-142-55-86, 590 стр.
169. Хакбердиев А.А. Теоретические основы классификации криминальных инсценировок, методика их выявления и расследования – Ташкент. Ташкентский Государственный юридический университет, 2021. Pieejams: library.ziyounet.uz/ru/book/118736.
170. Чалдини Р. Психология влияния. – Санкт-Петербург, Питер, 2000. ISBN 5-8046-0001-X, 272 стр.
171. Чистяков О. И., Российское законодательство X-XX веков. Том 1. Законодательство Древней Руси. – Москва, Юридическая литература, 1984. Pieejams: https://www.studmed.ru/chistyakov-oi-rossijskoe-zakonodatelstvo-x-xx-vekov-tom-1-zakonodatelstvo-drevney-rusi_45ae7a2dc32.html, 432 стр.
172. Штейман И. Из истории государства и права Латвии. - Рига, SIA „JUMI”, 2005. ISBN 9984-763-49-8, 219 стр.

Tiesu un citu tiesībaizsardzības iestāžu prakses materiāli:

173. Analytical report Motor Vehicle Crime in Global Perspective. Interpol. Pieejams: [https://www.interpol.int/en/contentinterpol/search?SearchText=Motor+Vehicle+Crime+in+Global+Perspective&x=8&y=2-20140124%20WEBSITE%20public%20version%20\(1\)](https://www.interpol.int/en/contentinterpol/search?SearchText=Motor+Vehicle+Crime+in+Global+Perspective&x=8&y=2-20140124%20WEBSITE%20public%20version%20(1)).
174. Annual Report 2017. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Search-Page?search=ANNUAL+REPORT&limit=12&page=4>.
175. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta lēmums lietaNr.6-7-00147-13/9 SKA - 996/2013. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2013>.
176. Cultural property is part of our heritage, history and identity. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime>.
177. Elektroniskais pakalpojums „Kultūras objektu apraksta veidošana”, Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://ic.iem.gov.lv/ko/index.php>.
178. Eiropas Komisija Eiropas krāpšanas apkarošanas birojs. Starptautiskā finanšu sadarbība. Finanšu ministrija. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/?lat/eiropas_savieniba/olaf/kas_ir_olaf.

179. Every search of our 18 databases is a potential break in a case for police worldwide. How we work. Databases. Our 18 databases. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/How-we-work/Databases/Our-18-databases>.
180. European Union serious and organised crime threat assessment (SOCTA 2021). Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment>.
181. Fighting vehicle crime. Crimes. Vehicle crime. Fighting vehicle crime. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Crimes/Vehicle-crime/Fighting-vehicle-crime>.
182. Forum to forge a more united path in tackling global security threats. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/News-and-media/News/2017/N2017-039>.
183. Iedzīvotāju skaits un tā izmaiņas. Statistikas tēmas. Iedzīvotāji. Iedzīvotāju skaits un raksturojošie rādītāji. Galvenie rādītāji. Oficiālās statistikas portāls. Latvijas oficiālā statistika. Pieejams: <http://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaits/247-iedzivotaju-skaits-un-ta-izmainas?themeCode=IR>.
184. Ieslodzījuma vietu pārvalde 2019. gada publiskais pārskats. Publikācijas un pārskati. Gada publiskie pārskati. Ieslodzījuma vietu pārvalde. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/gada-publiskie-parskati>.
185. Ieslodzījuma vietu pārvalde 2017.gada publiskais pārskats. Publikācijas un pārskati. Gada publiskie pārskati. Ieslodzījuma vietu pārvalde. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/gada-publiskie-parskati>.
186. Kultūras objektu apraksta veidošanas instrukcija. - Rīga: Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. 2010.
187. Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes 1940.gada 25.novembra paziņojums par KPFSR Kriminālā, Kriminālprocesa, Civilā, Civilprocesa, Darba likumu un Laulības, ģimenes un aizbildnības likumu kodeksa piemērošanu Latvijas PSR teritorijā. Okupācijas varu politika Latvijā, 1939 -1991. Dokumentu krāj/Latvijas Valsts arhīvs. – Rīga: Nordik, 1999.
188. Latvijas Republikas Satversmes tiesas Spriedums lietā Nr.2010-55-0106. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2010_55_0106.htm.
189. Mass Marketing Fraud - Awareness & Prevention Tips. Federal Bureau of Investigation The United States of America. Pieejams: <https://www.fbi.gov/stats-services/publications/mass-marketing-fraud>.
190. Mass marketing fraud. European Union serious and organised crime threat assessment (SOCTA 2021). Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/socta/2021/fraud.html>.
191. Mass marketing fraud. Department of justice The United States of America. Pieejams: <https://www.justice.gov/criminal-fraud/mass-marketing-fraud>.
192. Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde 2019.gada darba pārskats. Par mums. Publiskie pārskati. - Pieejams: <http://www.nkmp.gov.lv/lv/publiskie-parskati>.

193. Organizētās noziedzības grupas (OCG) un citi noziedznieki. Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/socta/2021/organised-crime-groups.html>.
194. Organised property crime. Crime Areas & Trends. Crime Areas. Organised Property Crime. Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/organised-property-crime>.
195. Origin & Tasks. European Border and Coast Guard Agency Frontex. Pieejams: <https://frontex.europa.eu/about-frontex/origin-tasks/>.
196. Pārskats par valstī reģistrētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem iedalījumā pēc administratīvās teritorijas no 01.01.2020. līdz 31.12.2020. Par mums. Publikācijas un pārskati. Statistiskie pārskati. Kriminālā statistika. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/lv/kriminala-statistika>.
197. Pensionāru skaits. Oficiālās statistikas portāls. Latvijas oficiālā statistika. Pieejams: http://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_OD/OSP_OD__sociala__socdr__pensijas/SD010c.px/table/tableViewLayout1/.
198. Pensiju saņēmēju skaita sadalījums pēc pensijas vidējā piešķirtā apmēra. Oficiālās statistikas portāls. Latvijas oficiālā statistika. Pieejams: http://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_OD/OSP_OD__sociala__socdr__pensijas/SDG040.px/table/tableViewLayout1/.
199. Pieminekļu saraksts. Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde. Pieejams: <http://mantojums.lv/lv/piemineklu-saraksts/?t=®ion=2&group=0&type=2>.
200. Pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā. Revīzijas ziņojums. – Rīga: Valsts kontrole, 2017. Pieejams: http://www.lrvk.gov.lv/uploads/reviziju-zinojumi/2016/2.4.1-6_2016/rz_vp_20.09.2017_bez-ip.pdf.
201. Police officers, EU-27, average 2016-2018 (per hundred thousand inhabitants). Statistics Explained. Eurostat. Pieejams: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Police_officers,_EU-27,_average_2016-2018_\(per_hundred_thousand_inhabitants\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Police_officers,_EU-27,_average_2016-2018_(per_hundred_thousand_inhabitants).png).
202. Serious and organised crime threat assessment. Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-2017>.
203. Statistiskā informācija par Latvijā nelikumīgi atsavinātiem kultūras priekšmetiem. Par mums. Publikācijas un pārskati. Statistiskie pārskati. Meklējamie objekti un nederīgie dokumenti. Zudušie kultūras priekšmeti. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/lv/zudusie-kulturas-prieksmeti>.
204. Statistiskā informācija par noziedzības līmeni Lietuvā, Latvijā un Igaunijā 2019.gada janvāris-decembris. Par mums. Publikācijas un pārskati. Statistiskie pārskati. Situācija Baltijas valstīs. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams:

http://www.ic.iem.gov.lv/sites/iciem/files/kopeja_kriminalstatistika_2019_4_ceturksnis_latvian.pdf.

205. Statistiskā informācija par noziedzības līmeni Lietuvā, Latvijā un Igaunijā. Par mums. Publikācijas un pārskati. Situācija Baltijas valstīs. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/situacija-baltijas-valstis>.
206. Statistika par personām, kurām ir tiesības uz aizstāvību un cietušajiem. Informācijas centrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/lv/node/769>, [aplūkots 5.07.2020.].
207. Stolen Motor Vehicle Database. Fighting vehicle crime. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/en/Crimes/Vehicle-crime/Fighting-vehicle-crime>.
208. Tiesu prakse lietās par krāpšanu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas/>.
209. Transportlīdzekļu vidējais vecums. Ceļu satiksmes drošības direkcija. Pieejams: <https://www.csdd.lv/transportlidzekli/registreto-transportlidzeklu-skait>.
210. Unanimously Adopting Resolution 2199 (2015). United Nations. Pieejams: <https://www.un.org/press/en/2015/sc11775.doc.htm>.
211. Vehicle crime. Crimes. Vehicle crime. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Crimes/Vehicle-crime>.
212. Works of art. Database statistics. Inerpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Crime-areas/Works-of-art/Database>.
213. Zagtie un atrastie transportlīdzekļi. Par mums. Publikācijas un pārskati. Meklējamie objekti un nederīgie dokumenti. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/lv/zagtie-un-atrastie-transportlidzekli-0>.
214. Ziņas par meklēšanā izziņotiem transportlīdzekļiem sadalījums pēc markām/modeliem un izlaiduma gadiem. Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/node/110/>.
215. Ziņojums par Tieslietu ministrijā iesniegtajiem reliģisko organizāciju pārskatiem par darbību 2019.gadā. 2019. gada publiskie pārskati. Tieslietu ministrija. - Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/2019-gada-publiskie-parskati>.

Nepublicēti izdevumi:

216. Krutova Ē. Kopējās izmeklēšanas grupas kā viens no starptautiskās sadarbības veidiem kriminālprocesā. Promocijas darbs. – Rīga: Latvijas universitāte, 2013. 205 lpp.
217. Voins V. Terorisma novēršanas un apkarošanas teorētiskās un praktiskās problēmas Latvijas Republikā un Eiropas Savienībā. Promocijas darbs. – Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2015. 290 lpp.
218. Latgales apgabaltiesas 2017.gada 19.decembra spriedums kriminālprocesā Nr.11331031512. - Nepublicēti materiāli.

Globālā tīmekļa resursi:

219. Akadēmiskā terminu datubāze. LZA Terminoloģijas komisija. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php?term=sekot&list=&lang=&h=>.
220. Havoscope Global Black Market Information. World Black Market Value. Pieejams: <https://www.havoscope.com/market-value/>.
221. Havoscope Global Black Market Information. The Black Market. Counterfeit Auto Parts. Pieejams: <https://www.havoscope.com/tag/counterfeit-auto-parts/>.
222. International Classification of Crime for Statistical Purposes. United Nations Office on Drugs and Crime. Pieejams: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/ICCS/Russian_iccs_2016_web.pdf.
223. Mehānisko transportlīdzekļu noziegumi 13 automašīnu zagļi ar dārgu garšu, ko arestēja Franču žandarmērija. Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/organised-property-crime>.
224. Miķelsons U. Juridiskās psiholoģijas jēdziens un nozīme. Pieejams: http://www.eksports.gold.lv/Juridiskas_psihologijas_jedziens_un_nozime.pdf.
225. The World Bank. Public sphere. 2019. Pieejams: <https://blogs.worldbank.org/publicsphere/world-s-top-100-economies-31-countries-69-corporations>.
226. Tiesa apcietina atstādināto bērnunama «Līkumi» direktoru Juri Boķi. Diena. 2018. Pieejams: https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/raidijums-tiesa-apcietina-atstadinato-bernunama_likumi_direktoru-juri-boki-14191270.
227. Vārpiņš S. Vai kriminālprocesā var vadīties pēc principa „mērķis attaisno līdzekļus”, jeb cilvēktiesību pārkāpumi veicot operatīvās darbības. Pieejams: <http://www.latvijasadvokats.lv/article/50/>.
228. Viegļie auto. Pārdot. SLUDINĀJUMI. SS.com. Pieejams: <https://www.ss.com/ru/transport/cars/sell/filter/>.
229. Virsprokurors: sūdzība par manipulācijām ar pierādījumiem un to viltošanu ir pretdarbība kriminālprocesam. Pietiek. Pieejams: https://pietiek.org/raksti/virsprokurors_sudziba_par_manipulacijam_ar_pieradijumiem_un_to_viltosanu_ir_pretdarbiba_kriminalprocesam.
230. Избежать угона автомобиля. LiveInternet. Pieejams: <http://www.liveinternet.ru/users/flaer/post144868875/>.
231. Иван Петрович Кулибин — биография. Прожектор, коляска-самокатка. Pieejams: <http://to-name.ru/biography/ivan-kulibin.htm>.